DER DEREKH FUN SHOLEM ALEYKHEM INSTITUT

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

דער דרך פון

שלום עליכם אינסטיטוט

דער דרך פֿון שלום עליכם אינסטיטוט

אַ היסטאָרישער איבערבליק

(1913 — 1971)

שאול גוטמאַן
רעדאַקטאָר

אַרויסגעגעבן פֿון
שלום עליכם פֿאָלק אינסטיטוט

ניו־יאָרק, 1972 תשל"ב

געדרוקט ביי די ברידער שולזינגער, ניו-יאָרק

אינהאַלט

I

צו דער געשיכטע פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט

II

טעאָריע און פּראַקטיק

III

דאָקומענטן, מאַטעריאַלן און בילדער

IV

אָפּקלאַנגען אין דער פּרעסע

V

לערער און טוער אין שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט

פאָרוואָרט

מיר האָבן באַשלאָסן אַרויסצוגעבן די דאָזיקע געשיכטע אין דער צייט ווען מיר האָבן געפייערט דעם פופציקסטן יאָרטאָג פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט (אין 1968). אָבער ווי ס׳געשעט אַ סך מאָל, האָבן מיר געהאַט אַ ריי פּראַקטישע שוועריקייטן, און דאָס בוך איז ערשט פאַרטיק געוואָרן איצט צום 59סטן יאָר, זייט אונדזער ערשטע שול איז געגרינדעט געוואָרן, אויפן 54סטן יאָר זייט עס איז עטאַבלירט געוואָרן דער שלום עליכם פאָלק אינסטי־טוט, און 50 יאָר זייט קעמפּ בויבעריק איז דערעפנט געוואָרן.

די דאָזיקע געשיכטע איז, אין אַ סך פּרטים, אומגעוויינטלעך — פּונקט אַזוי ווי ס׳איז אומגעוויינטלעך די אַנטוויקלונג פון אונדזער אָרגאַניזאַציע. דער קוואַנטיטאַטיווער סאָציאָלאָג, דער וואָס גריבלט זיך אין סטאַטיסטיקעס, וועט דאָ געפינען ווייניק שפּייז פון דעם מין. אָבער יענע וואָס זיינען פאַר־אינטערעסירט אין דעם ווי אַזוי גרופּעס קענען פאַרשטאַרקן און פאַרמערן די פעאיקייטן פון זייערע יחידים־מיטגלידער; יענע וואָס אָנערקענען אַז אין מענטשלעכע באַמיאונגען קען דער טאָטאַלער רעזולטאַט זיין אַ סך גרעסער ווי די סומע פון די באַזונדערע טיילן — יענע וועלן אין דעם בוך געפינען אַ רייכן מאָלצייט.

עס איז דאָ אַ טיפער באַדייט אין דעם פאַקט וואָס דער שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט איז געבוירן געוואָרן פינף יאָר שפּעטער ווי די ערשטע שול איז געגרינדעט געוואָרן. די אָרגאַניזאַציע איז אַרויסגעוואַקסן פון דער פּראַקטישער נויט, פּונקט ווי די באַזונדערע שולן וואָס זיינען געבוירן געוואָרן פריער. די דרינגענדיקע נויט איז, נאַטירלעך, געקומען פריער, און ערשט דערנאָך איז געקומען די פילאָסאָפישע און פעדאַגאָגישע באַרעכטיקונג.

הגם אַ סך אינטעלעקטואַלן און לערער האָבן זיך אַקטיוו באַטייליקט אין דער אַנטוויקלונג פון אונדזערע שולן, און אין אונדזער אָרגאַניזאַציע — פונ־דעסטוועגן זיינען עס געווען פאָלקסמענטשן — די עלטערן פון די קינדער וואָס האָבן באַזוכט די שולן — וואָס האָבן געגעבן די שטויס־קראַפט אין דעם פּראָצעס. מער: די דאָזיקע פאָלקסמענטשן — בעל־מלאכות, סוחרים, אַרבע־טער פון אַלערליי פּאָליטישע איינשטעלונגען — זיי האָבן געהאַט דאָס לעצטע וואָרט צי מ׳זאָל אָננעמען, אָפּוואַרפן, אָדער מאָדיפיצירן די רעקאָמענדאַציעס פון די פּראָפעסיאָנאַלן און עקספּערטן. ווייל אין לעצטן סך־הכל האָט עס זיך געווענדט אין דער פאַרוואַלטונג פון יעדער אינדיווידועלער שול, אָדער פון קעמפּ, אָדער פון אינסטיטוט גופא — אַ פאַרוואַלטונג וואָס איז באַשטאַנען פון די דאָזיקע איבערגעגעבענע פאָלקסמענטשן — וואָס עס זאָל זיין דער אַנט־גילטיקער באַשלוס בנוגע אַ נייער אידעע, אַ טעטיקייט אָדער פונקציע.

די בעסטע לעקציע וואָס איך האָב אַמאָל געלערנט בנוגע אָנטיילנעמענ־דיקער דעמאָקראַטיע, איז געווען מיין דערפאַרונג ווי אַ נייער מיטגליד אין דער בויבעריק־קאָמיסיע פון אינסטיטוט, מיט אַ צוואַנציק יאָר צוריק. איך בין געווען לייבוש לעהרערס אַ תלמיד אין מיטלשול און אַ קעמפער אין בויבעריק במשך אַ סך יאָרן, און איך האָב געקראָגן אַ טיפן דרך־ארץ פאַר אים ווי אַן אידעאָלאָג, ווי אַ לערער און אינאָוואַטאָר. איצט, ווי אַ פאַראינטערעסירטער מענטש, און אַ טאַטע פון קעמפּערס, האָט מען מיך פאַרבעטן זיך אָנצושליסן אין דער קעמפּ־קאָמיסיע. ביי דער ערשטער זיצונג וואָס איך האָב באַזוכט, האָט לייבוש לעהרער שטורעמדיק פאַרטיידיקט אַן ענדערונג אין פּראָגראַם וואָס ער האָט געהאַט איינגעפירט אין קעמפּ מיט איין סעזאָן פריער — און ער איז געוואָרן געצוואונגען דורך דער קאָמיסיע צוריקצוציען, טיילווייז, צו דער פריערדיקער פּראַקטיק.

וואָס עס האָט מיך אַזוי באַאיינדרוקט אויף דער זיצונג איז נישט געווען בלויז דאָס וואָס דער פּראָפעסיאָנאַל האָט זיך געדאַרפט צוהערן צום הדיוט, נאָר דער עיקר דאָס וואָס די דאָזיקע אַרבעטער און קרעמער האָט מיט זייער וויסן און אינטעלעקטועלער פעאיקייט איבערצייגט דעם פּראָפעסיאָנאַל, אַז זיי זיינען וואַרשיינלעך גערעכט. וואָרעם זיי זיינען נישט געווען, בשום־אופן נישט, קיין געוויינטלעכע מענטשן. במשך די יאָרן האָב איך אויסגעפונען אַז דער פאַרזיכערונגס־אַגענט איז אויך געווען אַ פּאָעט און אַ נאָוועליסט, אָדער קענער פון פאָלקס־מוזיק, אָדער חזנות; אַז דער דענטיסט איז געווען אַ תלמודיסט; דער הייזער־בויער — אַ ליטעראַטור־קריטיקער; דער שטריקער — אַ פּעדאַ־גאָג; דער אָפּטייקער — אַ פּאָעט; דער מאַטריצן־מאַכער — אַ דראַמאַטורג; די הויזפרוי — אַ קאָמפּאָזיטאָר אָדער אַן אַקטריסע, אָדער אַ קינסטלערין, אאַז״וו.

דער עבר איז געשיכטע, אָבער ער איז אויך דער יסוד אויף וועלכן ס'בויט זיך די צוקונפט. דעריבער זעען מיר אַז איצט ווען ס'הייבן זיך אָן באַווייזן אין אונדזערע שולן און אין קעמפּ די אייניקלעך פון אונדזערע ערשטע תלמידים, — איצט גייט אָן אַ פּראָצעס פון ענדערונגען. דער רוב פון אונדזערע תלמידים, אין די ערשטע יאָרן, וואָס זיינען געקומען אין די שולן, האָבן געקענט רעדן יידיש. אַפילו אין די 30ער יאָרן זיינען נאָך אַ סך קינדער געקומען אין די שולן מיט אַ שטיקל באַקאַנטשאַפט מיט דער שפּראַך. און אַפילו אין די 40ער יאָרן זיינען מערסטע היימען פון וואַנען אונדזערע תלמידים זיינען געקומען נאָך געווען יידישלעך.

אין די לעצטע יאָרן אָבער קוקט עס אויס אַז די עלטערן נייטיקן זיך נאָך מער ווי די קינדער אין אַ יידישער דערציאונג. און אָט צו דער דאָזיקער אויפגאַבע מוזן מיר איצט ווידמען אונדזערע כוחות און רעסורסן. אַן אָנהייב אין דער ריכטונג איז שוין געמאַכט געוואָרן אונטער דער אָנפירונג פון

אונדזער עקזעקוטיוו־דירעקטאָר שואל גוטמאַן, וועלכער רעדאַגירט אונדזער צווייַ־חדשימדיקן זשורנאַל „דרך״. נאָך באַמיאונגען אויף דעם שטח ווערן פּלאַנירט.

אין נאָמען פון שלום עליכם פֿאָלק אינסטיטוט וויל איך אויסדריקן מיין אָפּשאַצונג און דאַנקבאַרקייט צו אַלע — צי זייערע נעמען זיינען פאַראַן אויף די בלעטער פון בוך אָדער נישט — וואָס האָבן אַזוי ברייטהאַרציק זיך געווידמעט אונדזערע שולן און אונדזער באַוועגונג; צו די שרייבער און איבערזעצער וואָס האָבן מיטגעהאָלפן ביים צוגרייטן דאָס בוך; צו די אַלע ביישטייערער וואָס האָבן באַזאָרגט די פינאַנציעלע מיטלען כדי צוצוגרייטן די דאָזיקע געשיכטע; צו שואל גוטמאַן — מער פאַר אַלץ — וועלכער האָט אַזוי אָפט געאַרבעט איבער זיינע פּראָפעסיאָנעלע התחייבותן לטובת דעם אינסטיטוט און זיינע שולן.

עדי סאָלאָמאָן, פּרעזידענט
שלום עליכם פֿאָלק אינסטיטוט

פון רעדאַקטאָר

במשך די לעצטע יאָרן, ווי באַקאַנט, שטייט אין דער אָנפֿי־רערשאַפט פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט דער צווייטער דור — וואָס איז געבאָרן געוואָרן אין אַמעריקע. אַ סך פון די יונגע שול־טוער און לערער זיינען נישט באַקאַנט מיט דער אידעאישער און פּראָגראַמאַטישער עוואָלוציע וואָס די שלום עליכם שולן האָבן — זייט זייער גרינדונג אין 1913 — דורכגעמאַכט, און אויך נישט מיט די סיבות וואָס האָבן גורם געווען די דאָזיקע ענדערונגען. אין 1968, ווען מען האָט געפייערט דעם 50־יאָריקן יובל פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט (דער אינסטיטוט איז געגרינדעט געוואָרן אין 1918), האָט די אַדמיניסטראַציע באַשלאָסן צוצוגרייטן אַ גע־שיכטע פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט וואָס זאָל אָפּשפּיגלען די דערציאונגס־פילאָסאָפיע, די עוואָלוציע פון קוריקולום, די ראָלע און אויפטוען פון די שלום עליכם שולן אין דער געשיכטע פון יידיש־וועלטלעכער דערציאונג אין אַמעריקע. די 41סטע ש״ע שול־קאָנפערענץ וואָס איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין מאַי 1969, אין ניו־יאָרק, האָט באַשטעטיקט און באַגריסט דעם דאָזיקן באַשלוס.

ס׳האָט אָבער גענומען אַ סך לענגער ווי מיר האָבן געוואָלט, דעם באַשלוס צו רעאַליזירן. עס זיינען במשך די לעצטע דריי יאָר אַוועק אין דער אייביקייט עטלעכע אַקטיווע וועטעראַנען־לערער און טוער, און דערצו האָבן מיר אויך נישט געהאַט די מאַטעריעלע מעגלעכקייטן אַרויסצוגעבן דאָס בוך. דערפֿאַר דערשיינט דאָס בוך ערשט איצט.

דאָס בוך באַשטייט פון פינף טיילן וואָס שפּיגלען אָפּ די פאַר־שיידענע אַספּעקטן און עטאַפּן אין דער געשיכטע פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. אַ סך יידישע פּובליציסטן און דיכטער האָבן געשריבן וועגן די שלום עליכם פאָלקשולן. ביי פאַרשיידענע געלעגנ־הייטן האָבן געשריבן אפרים אויערבאַך, ש. ניגער, יעקב גלאַטשטיין, ד״ר שלמה ביקל, ד״ר ש. מאַרגאָשעס, א. גלאַנץ־לעיעלעס, ה. לייוויק, ב. שעפנער, צביון, און אַ סך אַנדערע. מיר האָבן זיך אָבער באַגרענעצט — אין דער 5טער אָפּטיילונג פון בוך — בלויז צו עטלעכע אָפּקלאַנגען וועגן די שלום עליכם שולן אין דער יידישער פּרעסע — בלויז צו אַרטיקלען וואָס זיינען דערשינען צום 50סטן יובל פון די שולן, און צום יובל פון אינסטיטוט.

* * *

מיר האַלטן עס פאַר אונדזער חוב צו באַדאַנקען אַ ריי מענטשן וואָס האָבן מיטגעהאָלפן ביים צוגרייטן דאָס בוך. מיר דאַנקען

האַרציק די חברים עדי סאָלאָמאָן, פּרעזידענט, לייבל קעניגסבערג און סידני פּערלאָוו — וויצע־פּרעזידענטן פון אינסטיטוט, און חבר נח זינגמאַן, פאַרוואַלטער פון פאַרלאַג „מתנות", פאַר זייערע סוגעסטיעס, עצות און אָנווייזונגען. אַ דאַנק קומט די חברים בוירט לעווי, אייב לאַנדאַו און ריטשאַרד העראָו, וואָס האָבן זיך באַמיט צו העלפן שאַפן די מאַטעריעלע מיטלען.

מיר דאַנקען פרוי שולמית טשאַרני, יוסף זינגער און מיין פרוי שרהקע גלאַזמאַן־גוטמאַן וואָס האָבן אַרויסגעהאָלפן ביים איבערזעצן אַ ריי אַרבעטן. אַ באַזונדער דאַנק דעם חבר יחזקאל ליפשיץ, אַרכיוויסט פון ייוואָ, פאַר זיין מיטהילף אין שייכות צום אָנהייב פון די שלום עליכם שולן.

ואחרון אחרון — מיין אָנערקענונג און האַרציקן דאַנק דעם פריינד יודל מאַרק פאַר זיין דערמונטערן מיך און פאַר זיינע וויכ־טיקע עצות און מיטהילף ביים פּלאַנירן דאָס בוך.

שואל גוטמאַן

ניו־יאָרק, יוני, 1972

I.

צו דער געשיכטע פון שלום עליכם פֿאָלק אינסטיטוט

דער ערשטער פערטל יאָרהונדערט אין דער געשיכטע פון די שלום עליכם שולן

פון אשר פען

שלום עליכם שולן, געבוירן אין יאָר 1913, הויבן־אויף הויך די פאָן פון יידיש און יידישע שאַפונגען אויף יידיש. — בויער פון שלום עליכם שולן און פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט טוען זייער אַרבעט פאַר וועלטלעכער יידישקייט מיט איבערצייגונג און עקשנות פון פרומע יידן.

עס איז געשען אַזוי ווי עס האָט באַדאַרפט געשען! און איצט, אַז איר גיט אַ טראַכט, אַז עס זיינען פאַריבער באַלד זעכציק יאָר, זינט עס איז אין 1913 געגרינדעט געוואָרן די ערשטע שלום עליכם שול אין ניו־יאָרק, כאַפּט איר זיך, אַז עס האָט גאָר אַנדערש ניט געקענט זיין!

ווייל די שלום עליכם שולן, אָדער ווי זיי האָבן זיך צוערשט גערופן אומפּאַרטייאישע יידישע פאָלקשולן, האָבן געמוזט געבוירן ווערן אַרום יענער צייט, ווען עס האָט זיך אין דעם אַמעריקאַנער יידנטום אָנגעהויבן שטאַרק צו רודערן מיט דעם פּראָבלעם פון געבן יידישע קינדער אַ מאָדערנע יידישע דערציאונג. און אַ גרופּע אָנהענגער פון דער יידישער קולטור אויף יידיש, אַ גרופּע יונגע סאָציאַליסטן־טעריטאָריאַליסטן, חסידים פון יידיש־וועלטלעכן אידעאָלאָג, ד״ר חיים זשיטלאָווסקי, האָבן דאַן אויפגעהויבן — גראָד שטיל און באַשיידן — די פאָן פון אַ יידישער שול אויף יידיש. אַ שול פאַר קינדער, וואו די יידישע שפּראַך, די יידישע ליטעראַטור און די געשיכטע פון יידישן פאָלק זאָלן געלערנט ווערן.

געשען איז דאָס אַלץ אין דער צייט, ווען עס איז נאָך געווען פריש אין זכרון פון די יידן אין אַמעריקע דער שווערער איינדרוק, וואָס עס האָט געמאַכט דער פּאָליציי־קאָמישאָנער פון ניו־יאָרק, גענעראַל טעאָדאָר בינג־האַם, מיט זיין דערקלערונג, אַז פופציק פּראָצענט פון אַלע יוגנטלעכע פאַר־ברעכער אין ניו־יאָרק, זיינען יידישע קינדער.

די דאָזיקע דערקלערונג, וואָס גענעראַל בינגהאַם האָט געמאַכט אין אָקטאָבער, 1908, האָט שטאַרק אויפגערודערט די יידישע געזעלשאַפטלעכקייט ניט בלויז אין דעם זעלביקן יאָר 1908, נאָר אויף יאָרנלאַנג שפּעטער. יידן

האָבן אָבער ניט בלויז פּראָטעסטירט קעגן דער דאָזיקער דערנידערנדיקער באַשולדיקונג, נאָר זיי האָבן זיך גאָר אַקטיוו אַ נעם געטאָן צו גאָר ממשות־דיקער אַרבעט. אין יאָר 1909 איז אָרגאַניזירט געוואָרן די צענטראַלע יידישע קהילה אין ניו־יאָרק אונטער דער אָנפירערשאַפט פון ד״ר יהודה לייב מאַגנעס. עס איז גלייך אויך געשאַפן געוואָרן אַ ספּעציעלע ביוראָ פאַר יידישער דער־ציאונג און עס איז צום ערשטן מאָל אויך דורכגעפירט געוואָרן אַן אויס־פאָרשונג וועגן דעם, וואו עס האַלט ערגעץ מיט דער יידישער דערציאונג פון די יידישע קינדער אין אַמעריקע.

די דאָזיקע שטודיע איז געווען באמת אַ פּיאָנערישע. גרופּעס יידישע געזעלשאַפטלעכע טוער און רבנים זיינען בוכשטעבלעך אַרומגעגאַנגען פון הויז צו הויז, פון טיר צו טיר, אין די יידישע געגנטן אויף דער איסט־סאַיד, און אויך אין אַנדערע געגנטן, וואו יידן האָבן געוואוינט, און אָנגעפרעגט ביי די עלטערן, וואו זייערע קינדער לערנען יידישקייט. צו יענער צייט האָבן אין ניו־יאָרק עקזיסטירט איבער 1500 חדרים, וואו די מערהייט מלמדים זיינען געווען יידן, וועלכע האָבן זיך גענומען צו מלמדות, ווייל זיי האָבן זיך צו קיין אַנדער זאַך ניט אויסגעטויגט. פיל פון די דאָזיקע יידן זיינען אינ־דערפרי געווען פּעדלער מכל המינים און ביי טאָג זיינען זיי געוואָרן „היברו טיטשערס״, קריגנדיק צען סענט פאַר „אַ לעסאָן״ (אַ לעקציע). געווען אויך גאָר אַ סך „היברו טיטשערס״, וועלכע פלעגן אין די פּאַרנאַכטיקע שעהן אַרומלויפן איבער די הייזער און „געבן לעסאָנס״. די חדרים האָבן זיך גאָר אָפט געפונען אין די סאַמע ערגסטע פּלעצער. איבער אַ שענק, איבער אַ „סאַלון״, אָדער בשכנות מיט אַ שטאַל און אַז״וו. נאַטירלעך, עס זיינען אויך געווען אַ צאָל בעסערע יידישע לערער, אָבער זייער צאָל איז געווען באַ־גרענעצט ביז גאָר.

אָט דאָס זיינען געווען די אומשטענדן, אין וועלכע עס האָט זיך געפונען דאָס אַזוי־גערופענע „יידישע דערציאונגס־וועזן״ אין אַמעריקע, סיי אין ניו־יאָרק, סיי אין אַ ריי אַנדערע גרעסערע שטעט, די ערשטע פופצן, צוואַנציק יאָר פון היינטיקן יאָרהונדערט, לויט ווי עס באַשרייבט עס אַלעקסאַנדער מ. דושקין, פּיאָנער פון יידישן חינוך אין אַמעריקע, אין זיין בוך „דזשואיש עדיוקעישאָן אין ניו יאָרק סיטי״, וואָס איז דערשינען אין יאָר 1918.

יידישע עלטערן זיינען אין די ערשטע עטלעכע צענדליק יאָר פון 20סטן יאָרהונדערט „געווען ביזי״ מיטן צופּאַסן זיך צו אַמעריקע און דער עיקר טאַקע זיינען זיי געווען אַריינגעטאָן אין דער שטרעבונג צו זען, אַז זייערע קינדער זאָלן אויסוואַקסן דאָקטוירים, אַדוואָקאַטן, דענטיסטן און אַז״וו. גאָר ווינציק עלטערן האָבן צו יענער צייט געטראַכט וועגן איינוואָרצלען יידישקייט ביי זייערע קינדער אין האַרצן.

דאָך אָבער זיינען געווען דאָ און דאָרטן גרופּעס אידעאַליסטן, וועלכע

האָבן געטאָן אַלץ, אַז עס זאָלן געשאַפן ווערן בעסערע רעליגיעזע נאָכמיטאָג־שולן, בעסערע תלמוד־תורהס, בעסערע, העכערע לערער־ און רבנים־סעמינאַרן.

נאַטירלעך, ניט אַלץ פּאַסירט איבערנאַכט. עס האָט גענומען שיינע עטלעכע יאָר, און עס האָט זיך אויך אָנגעהויבן רודערן אין די מאָדערנע יידישע קולטור־קרייזן. און אַזוי איז עס אויך געשען, אַז אַ גרופּע יידישע אידעאַליסטן אין די בראָנקס; אַ גרופּע, וואָס האָט מיטן גאַנצן האַרצן געגלייבט אין די אויפטועון און דערגרייכונגען פון דער נייער יידישער קולטור אויף יידיש, זאָל זיך אַריינוואַרפן אין דער פּיאָנערישער אַרבעט פון אויפבויען יידישע קינדער־שולן, וואָס זאָלן הויפּטזעכלעך זיין באַזירט אויף דער יידישער שפּראַך.

די דאָזיקע יידן זיינען ניט געווען קיין טייל פון קיין בירגערלעכן אָדער אַרבעטער אָרדן. זיי זיינען ניט געווען קיין טייל פון קיין שום פּראָפעסיאָנעלער אַרבעטער־קערפּערשאַפט. זיי זיינען בלויז געווען חסידים פון מאָדערנעם יידישן שעפערישן וואָרט, און זיי האָבן געפילט און געוואוסט, אַז זיי האָבן מיט זיך אַ גרויסע גייסטיקע אידייע. זיי האָבן געטראָגן אין זיך אין דער מאָדערנער צייט דעם דראַנג פון יידישן פאָלק, אין וועלכן עס האָט זיך געריסן צום אויסדרוק דער געבורט און אַנטוויקלונג פון אַ נייער וועלטלעכער יידישקייט. און וויסן און גדענקען דאַרף מען, אַז די קולטור אויף יידיש איז דאַן געווען אין איר סאַמע בליאונגס־פּעריאָד. עס האָבן צו יענער צייט נאָך געלעבט און געווירקט די סאַמע ערשטע און גרויסע שעפער פון דער יידישער ליטעראַטור אויף יידיש, ווי מענדעלע מוכר־ספרים, יצחק לייבוש פּרץ און שלום עליכם. און אויך אין אַמעריקע האָט צו יענער צייט זיך שוין שטאַרק גערודערט אויף דער יידישער ליטעראַרישער גאַס. פאַרשיידענע גרופּעס האָבן אָנגעהויבן אויפצוקומען, צווישן זיי אויך די גרופּע „יונגע", און שפּעטער אויך די „אינזיכיסטן" אאַז"וו. יידישע צייטונגען האָבן געבליט. די צאָל זשורנאַלן האָט זיך געמערט. און יידיש טעאַטער איז געוואַקסן. עס איז געווען אַ צייט, ווען עס האָבן אין ניו־יאָרק געשפּילט מיט איין מאָל מער ווי צען טעאַטערס אין איין לאַנגן סעזאָן. דער ענגלישער טעאַטער פון בראָדוויי איז געקומען צום יידישן טעאַטער אויף סעקאָנד עוועניו זיך לערנען ווי צו שפּילן. עס איז געווען אַ רייכע, אַ בליענדיקע, אַ וואַקסנדיקע יידישע וועלט אויף יידיש, און עס האָט זיך טאַקע ממש ווי געבעטן, אַז אַן אידעאַליסטישע באַוועגונג, אַ געוואַגטע גרופּע, זאָל קומען און זאָגן: „מיר ווילן שאַפן יידישע שולן אויף יידיש!" יידישע שולן, ווייל זיי זיינען שולן אויף יידיש, ווייל זיי זיינען יידישע שולן, וואָס קומען צום אויסדרוק ווי אַ רעזולטאַט פון דער גאַנצער יידישער שעפערישקייט אויף יידיש! און דער רעזולטאַט איז טאַקע געווען, אַז אַזאַ אידעאַליסטישע גרופּע איז געקומען און, ניט וויסנדיק אפשר צוערשט וועגן איר גרויסער היסטאָרישער שליחות, פאַרווירקלעכט דעם חלום, געשאַפן

אויף צענדליקער און צענדליקער יאָרן שפּעטער מאָדערנע יידישע שולן, באַגרינדעט אויף דער יידישער שפּראַך און יידישער ליטעראַטור!

עס רעדט זיך אָבער פיל לייכטער ווי עס טוט זיך. די שעפער פון דער ערשטער שול אויף יידיש אין אַמעריקע, און מעגלעך טאַקע אין דער גאַנצער וועלט, זיינען צוערשט ניט געווען אַזוי זיכער ביי זיך, און זיי האָבן זייער פּלאַן דורכגעפירט בהדרגה. וועגן דער גרינדונג פון דער ערשטער שול אויף יידיש דערציילט זייער אינטערעסאַנטע פאַקטן ד״ר יחיאל קלינג, וועל־כער איז געווען איינער פון די אָנפירער פון דער גרופּע צו גרינדן די ערשטע שול פון דעם דאָזיקן מין. ד״ר קלינג האָט זיינע דעראינערונגען פאַרעפנט־לעכט אין דעם „שולבלאַט״, מאַנאַט־שריפט פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט, וואָס האָט אָנגעהויבן דערשיינען אין סעפּטעמבער, 1937. אין מאַי־נומער, 1938, דערציילט ד״ר קלינג, ווי אַזוי עס איז „אין אַ שטוב אין די בראָנקס, אויף בעטגעיט עווענױ״, זיך צוזאַמענגעקומען אַ גרופּע יידישע פאָלקס־מענטשן, כדי צו לייגן דעם גרונטשטיין פאַר דער ערשטער „נאַציאָנאַל־ראַדי־קאַלער שול״ אין די בראָנקס. „נאַציאָנאַל־ראַדיקאַלע שולן״, אַזוי האָבן זיך נאָך צו יענער צייט גערופן די שולן, וואָס זיינען אין 1910 געגרינדעט געוואָרן פון דעם יידיש־נאַציאָנאַלן אַרבעטער־פאַרבאַנד און פון די פּועלי ציון. דער ערשטער מיטינג — דערציילט ד״ר קלינג — איז פאַררופן געוואָרן דורך יואל ענטין, וועלכער איז געוואָרן דער דירעקטאָר אָדער פּרינציפּאַל פון דער דאָזיקער שול; פון שרייבער און קולטור־טוער י. קאַמינסקי און פון קאַמינסקיס שוואָגער, חיים ליבערמאַן, וועלכער איז דאַן געווען אַ יידישער לערער און איז שפּעטער געוואָרן אַן אָנגעזעענער פּובליציסט.

ד״ר יחיאל קלינג דערציילט, ווי גלייך ביים אָנהייב פון דער גרינדונג פון דער ערשטער שול, האָבן אַ צאָל חברים גערעדט אין דער שטיל, אַז די שול זאָל זיך דער עיקר אָפּגעבן מיט יידיש. אָבער די גרופּע איז געווען יונג און ניט דערפאַרן, האָט מען באַשלאָסן צו גיין לאַנגזאַם, ביז זיי וועלן זיך דערפילן שטאַרקער און דאַן אַנטוויקלען די שול אַזוי, אַז די יידישע שפּראַך און די יידישע ליטעראַטור זאָלן פאַרנעמען דעם סאַמע ערשטן פּלאַץ. ד״ר קלינג דערציילט ווייטער, ווי „בייע ווינטן האָבן זיך אָנגעהויבן טראָגן אויף דער יידישער גאַס. די פּיאָנער־ און אויפקלערונג־אַרבעט, אָנגעפירט פון ד״ר חיים זשיטלאָווסקי, זיינען ניט געגאַנגען לאיבוד. דער געדאַנק פון פּראָגרע־סיוון יידישן נאַציאָנאַליזם האָט אָנגעהויבן אַריינצודרינגען טיפער״. און די ערשטע שול איז טאַקע גאָר אין גיכן פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַן אומפּאַר־טייאישער יידישער פאָלקס־שול, ווען זי איז פון איר ערשטער ענגער דירה אויף בעטגעיט עווענױ אַריבער אין דעם גרויסן הויז אויף וואַשינגטאָן עווענױ, לעבן דער 170סטער גאַס. און עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ ביז גאָר שעפערישער פּעריאָד פאַר דער נייער באַוועגונג, וואָס האָט אין יאָר 1916 געקראָגן אָפיציעל דעם נאָמען פון שלום עליכם.

„נישטאָ קיין גלאַט צופאַלן אין לעבן, אַלץ איז געקנופּט און געבונדן!" אַזוי שרייבט ווייטער יחיאל קלינג אין זיינע מעמוארן. און אַזוי האָט עס טאַקע אויך פּאַסירט, אַז באַלד נאָך שלום־עליכמס טויט, אין יאָר 1916, האָט איינער פון די לערער אין די נייע יידישע פאָלקס־שולן, דער שרייבער לעאָן עלבע, און אַ רייע אַנדערע, פאַרגעשלאָגן ביי אַ פאַרזאַמלונג, אַז מען זאָל די נייע יידישע שול אָנרופן אויפן נאָמען פון שלום עליכם. עס איז דאַן געווען ערשט נאָך דער לוויה פון שלום־עליכמען, אַ לוויה, וואָס האָט צו יענער צייט געמאַכט דעם טיפסטן איינדרוק סיי אויף דער יידישער, סיי אויף דער אַלגעמיינער אַמעריקע. איבער הונדערט טויזנט יידישע מענער, פרויען און קינדער האָבן אַרויסבאַגלייט דעם אומשטערבלעכן יידיש־שעפער צו זיין אייביקער רו. און דער נאָמען שלום עליכם איז גאַנץ שנעל געוואָרן ווי אַ מין נאַטירלעכע קרוין פאַר דער נייער וואַקסנדיקער שול־באַוועגונג. און מיט דער צייט (דאָס איז געווען אין יאָר 1918) איז טאַקע אויך געשאַפן געוואָרן די ברייט־פאַרצווייגטע נאַציאָנאַלע יידישע קולטור־אָרגאַניזאַציע, וואָס איז באַרימט געוואָרן אין דער ברייטער יידישער וועלט ווי דער „שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט".

איידער אָבער מען האָט די שולן אַ נאָמען געגעבן נאָך דעם אומשטערב־לעכן שלום עליכם, האָבן די אָנפירער פון די שולן אָנגעפרעגט ביי דער שלום עליכם משפחה און געקראָגן זייער צושטימונג דערצו. ווען עס איז געקויפט געוואָרן דאָס גרויסע הויז אויף וואַשינגטאָן עווענ׳ו, איז אָלגאַ ראַבינאָוויטש, שלום־עליכמס אלמנה, פאַרשריבן געוואָרן לפנים ווי איינע פון די אייגנטימער פון דעם בנין. עס איז געווען אויך אַ צייט, ווען פיל דרויסנדיקע מענטשן האָבן געמיינט, אַז די שלום עליכם שולן און דער שלום עליכם פאָלקס אינסטיטוט זיינען דאָס אייגנטום פון דער שלום עליכם משפחה.

אַ צאָל פון די אָנגעזעענסטע שרייבער, פּראָזאַאיקער, דיכטער און דראַ־מאַטורגן, שעפער פון דער יידישער ליטעראַטור אויף יידיש, זיינען פון סאַמע אָנהייב געשטאַנען גאָר נאָענט צו די שלום עליכם שולן. צווישן זיי: שלום אַש, אברהם רייזען, פּרץ הירשביין, מנחם, און שפּעטער אויך ה. לייוויק, מאַני לייב, יעקב גלאַטשטיין, אפרים אויערבאַך, וועלכער איז אַ צייט לאַנג געווען לערער אין די דאָזיקע שולן. ה. לייוויק איז עטלעכע יאָר אויך געווען טעטיק ווי סעקרעטאַר פון דער שלום עליכם שול, אין וועלכער זיינע קינדער האָבן זיך געלערנט. גאָר אינטערעסאַנט איז אויך צו דערמאָנען, אַז יצחק בן־צבי, וועלכער איז מיט יאָרן שפּעטער געוואָרן איינער פון די פּרעזידענטן פון מדינת ישראל, איז געווען אַ העברעאישער לערער אין די שלום עליכם שולן. בן־צבי איז, ווי באַוואוסט, אין די יאָרן פון דער ערשטער וועלט־מלחמה, געווען צוזאַמען מיט דוד בן־גוריונען אין אַמעריקע.

באַלד, נאָך דעם אויפקום פון דער ערשטער שול, זיינען אויך געגרינדעט געוואָרן די שולן נומער צוויי און נומער דריי. עס נעמט אויך גאָר ניט לאַנג,

און מען הייבט אָן רעדן, אַז מען זאָל פאַרוואַנדלען די שולן אין לערן־אינסטי־טוציעס, וואו אַנשטאָט לערנען איין מאָל אָדער צוויי מאָל אַ וואָך, זאָל מען לערנען פינף מאָל אַ וואָך. אייניקע רופן אַפילו אָן אַזעלכע שולן „טאָג־שולן״, ווייל מען לערנט אין זיי פינף נאָכמיטאָגס אַ וואָך.

אַ גאַר וויכטיקע אַנטוויקלונג אין דער געשיכטע פון די שלום עליכם שולן איז דער פאַקט, וואָס אַ צאָל פון אירע וויכטיקסטע פירער האָבן זיך באַוויזן אויף דער אַרענע פון יידישן געזעלשאַפטלעכן לעבן אין אַמעריקע צוזאַמען מיט די שולן, אַזוי, למשל, איז איינער פון די הויפּט־פירער פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט אַרויסגעקומען צוזאַמען מיט דער שול דריי. דער דאָזיקער פירער איז ניט קיין אַנדערער, ווי לייבוש לעהרער, וועלכער איז ביזן סוף פון זיין פרוכטבאַרן לעבן געווען פאַרבונדן מיט דעם שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט.

לייבוש לעהרער, וועלכער איז אין יאָר 1918 געוואָרן אַ לערער אין דער שלום עליכם שול דריי, און איז אין יאָר 1922 אַריבער אין דער שול נומער זעקס, איז געווען איינער פון די הויפּט־אַרכיטעקטן פון דעם גאַנצן שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט און איינער פון די גרינדער פון קעמפּ „בויבעריק״.

אַ יינגערער ברודער פון לייבוש לעהרער, ליפּע לעהרער, איז געוואָרן אַקטיוו אין די שלום עליכם שולן אין יאָר 1921. אין 1922 איז ליפּע לעהרער געוואָרן דער פאַרוואַלטער פון „קינדער זשורנאַל״, וואָס דער שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט האָט אָנגעהויבן אַרויסצוגעבן. דער אומדערמידלעכער בויער און טוער פון די שלום עליכם שולן, י. קאַמינסקי, האָט געגרינדעט, אין יאָר 1925, דעם פאַרלאַג „מתנות״, וואָס האָט אין משך פון די קומענדיקע עטלעכע צענדליק יאָר אַרויסגעגעבן אַ באַדייטנדיקע צאָל ביכער סיי פאַר קינדער, סיי פאַר דערוואַקסענע. אויך ליפּע לעהרער איז, פּונקט ווי זיין ברודער, לייבוש לעהרער, פאַרבליבן טעטיק מיט דעם שלום עליכם פאָלקס אינסטיטוט און מיט די שלום עליכם שולן, ביז דעם סוף פון זיין לעבן.

די שלום עליכם שולן זיינען כסדר געוואַקסן אין צאָל, און אין דעם בלי־פּעריאָד זייערן, אין יאָר 1938, ווען עס איז געוואָרן 25 יאָר זינט די ערשטע שלום עליכם שול איז געגרינדעט געוואָרן, האָבן עקזיסטירט 25 שלום עליכם שולן. און כאָטש די דאָזיקע שולן זיינען צוערשט געגרינדעט געוואָרן אין די בראָנקס, און מ׳האָט זיך אַפילו געוויצלט, אַז די שלום עליכם שולן־באַוועגונג איז אַ „בראָנקסער פּראָדוקט״, איז די צאָל שולן אין 1938 געווען גרעסער אין ברוקלין ווי אין די בראָנקס. אין די בראָנקס האָבן דאַן עקזיסטירט שלום עליכם שולן לויט זייערע נומערן, ווי פאָלגט: שולן 1, 2, 4, 5, 10, 20, 21, 26 און 45. אין ברוקלין: שולן 6, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19 און 34. אין מאַנהעטען האָבן זיך געפונען די שולן 24 און 29. צוויי שלום עליכם שולן האָבן צו יענער צייט זיך געפונען אויסער ניו־יאָרק: איינע אין פּערט עמבאָי, ניו־דזשוירזי, און די צווייטע אין האַיטסטאַון, אויך אין ניו־דזשוירזי־סטייט.

די מיטלשול האָט זיך געפונען אויף נומער זיבן איסט 15טע גאַס, אין מאַנהעטען.

אַ צאָל פון די סאַמע וויכטיקסטע געזעלשאַפטלעכע טוער און פירער פון די שלום עליכם שולן זיינען געקומען פון צווישן די עלטערן, וועמענס קינדער האָבן געלערנט אין די דאָזיקע שולן. און דערפאַר איז ממש אָטעם־פאַרכאַפּנדיק די אויפדעקונג, ווען איר לייענט אין די אַמאָליקע באַריכטן פון די דאָזיקן שולן אַזאַ מין סאָרט נאָטיץ:

„שלום עליכם פאָלקשול 15, 844 יוטיקאַ עוועניו, ברוקלין, האָט זיך געעפנט אין יאָר 1928. די גרינדער פון דער שול זיינען געווען די חברים בעלאָווס, באַסיק, גאָלדשמיט, יעבץ, יורמאַן, מאַנדעל, ניגער, סיימאָן, סאַקס, פיש און אַ ריי אַנדערע".

איבעריק צו זאָגן, אַז מיט דעם נאָמען „ניגער" מיינט מען דאָ צו זאָגן ש. ניגער, דעם גרויסן קריטיקער פון דער יידישער ליטעראַטור, וועלכער האָט זיך נאָך מער און נאָך שטאַרקער פאַראינטערעסירט אין די שלום עליכם שולן צוליב זיינע אייגענע קינדער.

און אויב דאָס אַלץ איז נאָך ניט גענוג, איז אויך גאָר אינטערעסאַנט אַ וויכטערדיקע אייגצלהייט אין דער זעלבער נאָטיץ אין „שולבלאַט" פון מאַי, 1938, אויף זייט 14:

„די ערשטע לערערין פון שול 15 איז געווען חברה ב. טשאַרני (פרוי ניגער). זי האָט געלערנט אין דער שול דריי יאָר. די שול איז אין יענער צייט געווען זייער טעטיק און אַקטיוו. אין שול 'האָט געזונגען' דער באַקאַנטער כאָר־דיריגענט לעאָ ליאָוו".

פון דער זעלבער נאָטיץ דערוויסן מיר זיך אויך (אויב איר האָט דאָס פריער ניט באַמערקט), אַז פון צווישן די עלטערן אין דער זעלבער שול 15, איז אַרויסגעקומען נאָך איינער פון די וויכטיקסטע פירער און וואָרטזאָגער פון דער שלום עליכם שול־באַוועגונג, ד"ר ש. סיימאָן. אַן אַנדער נאָטיץ וועגן דער זעלבער שול 15 אין ברוקלין, דערציילט, אַז:

„אין יאָר 1931 איז דער באַקאַנטער פּעדאַגאָג, י. וואָל, געוואָרן דער לערער פון דער שול. אונטער וואָלס פירערשאַפט האָט שול 15 גע־פייערט אַ יום־טוב לכבוד דער דערשיינונג פון ש. סיימאָנס קינדער־בוך 'שמערל נאַר'."

נאָך אַ ביז גאָר וויכטיקער טוער און פירער פון די שלום עליכם שולן איז אַרויסגעקומען פון צווישן די עלטערן, און דאָס איז י. ד. בערג, וועלכער איז יאָרן־לאַנג געווען אַ ביז גאָר אויפטועריש ער פּרעזידענט פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט.

י. ד. בערג איז געווען איינער פון די גרינדער פון שלום עליכם שול נומער 13 אין ברוקלין. די ערשטע זיצונג וועגן דער גרינדונג פון דער דאָזיקער שלום עליכם שול איז פאָרגעקומען טאַקע ביי בערגן אין הויז.

אין דער מעיפּלטאָון פּאַרק געגנט, אין ברוקלין. דאָס איז געווען אין סעפּ־טעמבער, 1923. צווישן די עלטערן, וועלכע האָבן זיך באַטייליקט אין דער גרינדונגס־זיצונג, איז אויך געווען ש. דינגאָל, איינער פון די אָנגעזעענסטע יידישע פּובליציסטן, וועלכער איז עטלעכע יאָר צייט געווען דער רעדאַקטאָר פון דער טעגלעכער יידישער צייטונג אין ניו־יאָרק, „דער טאָג״.

אינטערעסאַנטע פאַקטן וועגן דער שלום עליכם שול־באַוועגונג און וועגן די פאַרשיידענע כאַראַקטער־שטריכן אירע, דערוויסן מיר זיך פון אַ באַשריי־בונג וועגן דער שול אין פערט עמבאָי, ניו־ידזשוירזי, וואָס איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין דעם „שולבלאַט״ פון די שלום עליכם שולן, אין 1938. אין דעם דאָזיקן געשיכטע־קאַפּיטל ווערט דערציילט, אַז אין פערט עמבאָי איז נאָך אין יאָר 1914 געווען אַ יידישע קינדער־שול, אָנגעפירט פון דעם לאָקאַלן צווייג פון אַרבעטער־רינג. מען האָט אין דער דאָזיקער שול געלערנט שבת און זונטיק. דער לערער איז געווען מלך עפּשטיין, וועלכער איז יאָרן שפּעטער געוואָרן איינער פון די אָנגעזעענסטע מיטאַרבעטער פון דער „פרייהייט״. די דאָזיק שול האָט אָבער עקזיסטירט ניט מער ווי אַכט חדשים און זי האָט זיך פאַרמאַכט. דער קאָרעספּאָנדענט גיט־אָן וויטערדיקע איינצלהייטן און באַריכ־טעט, אַז אין אָקטאָבער, 1920, האָט זיך אָנגעהויבן די באַוועגונג צו גרינדן אַ שלום עליכם שול אין פערט עמבאָי, ניו־דזשוירזי, ווייל „מיר האָבן איינ־געזען, אַז אין אונדזער שטעטל קען ניט לעבן קיין שול, וואָס זאָל זיין אָנגע־שלאָסן אין אַ געוויסער פּאָליטישער גרופּע. איז אפשר גאָר ביי אונדז אין שטעטל געבוירן געוואָרן דער געדאַנק פון אַ פּאַראייניקטן יידישן קולטור־פראָנט ?! מיר האָבן באַשלאָסן, אַז די שול מוז זיין אַן אומפּאַרטייאישע, אַז אַרום דער שול מוזן זיך גרופּירן אַלע לעבעדיקע און אַקטיווע עלעמענטן. דערפאַר טאָקע האָבן מיר זיך אָנגעשלאָסן אין שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט״.

מען דאַרף אָבער אַלץ ניט מיינען, אַז דער וועג, אויף וועלכן עס זיינען געגאַנגען די שלום עליכם שולן און דער שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט, איז געווען אַזאַ לייכטער. ערשטנס, איז די אַרבעט כסדר געווען באַגלייט מיט זאָרג וועגן די מינימאַלסטע אויסגאַבן, ווייל דירה־געלט און שכירות דעם לערער האָט מען אַלעמאָל געמוזט צאָלן. און קיין גרייטע געלטער אָדער סוב־סידיעס פון דרויסן זיינען קיינמאָל ניט געווען. מען האָט באַדאַרפט גיין אויף דעם אַלטן אויסגעטראָטענעם וועג פון זאַמלען בייסטייערונגען און אויף איינמאָנען שכר־לימוד, צי פון די קינדער, צי פון די עלטערן. דערפאַר האָט ביי יעדער שול געמוזט עקזיסטירן „אַ פאַרוואַלטונג״, וועלכע האָט אַלעמאָל, טאָקע אין פולן זינען פון וואָרט, „געמוזט זאָרגן״, אַז זאָל זיין גענוג מזומן אויפצוהאַלטן די שול.

עס זיינען געווען אָבער נאָך גאָר אַנדערע זאָרגן; און איינע פון זיי איז געווען גאָר אַ שטאַרקע זאָרג, וואָס אויף דער אַלגעמיינער גאַס איז דער ברייטער עולם נאָך ניט געווען צוגעוואוינט צום געדאַנק, אַז אַ יידישע שול,

אַפּילו אַ מאָדערנע, זאָל זיין אַזאַ מין סאָרט שולע, וואו מען לערנט יידישקייט מיט הוילע קעפּ און וואו מען לערנט אינגאַנצן ניט די קינדער צו ווערן בר־מצווה און אַפילו ניט ווי אַזוי צו זאָגן קדיש. אַ היפשער טייל פון דעם ברייטן עולם איז צווישן די יאָרן פון 1913 ביז 1920, און אַפילו פון 1920 ביז 1930, נאָך ניט געווען באַהאַוונט אין דעם ענין פון וועלטלעכקייט און פון דער מאָדערנער יידישער קולטור. דערפאַר האָבן מאָדערנע יידישע שולן מכל המינים אָנגעטראָפן אויף בייזע שטימונגען פון צייט צו צייט און עס זיינען געווען פאַלן, ווען מאָדערנע יידישע שולן זיינען באַלעסטיקט געוואָרן פון די אַרומיקע פרומע יידן, וועלכע האָבן אַפילו געסטראַשעט די לערער און די שול־פאַרוואַלטער. אין דער געשיכטע פון דעם מאָדערנעם יידישן שול־וועזן אין אַמעריקע און קאַנאַדע זיינען געווען פאַלן, ווען מ׳האָט די פירער פון די דאָזיקע שולן געוואָלט אַריינלייגן אין חרם.

די אַלע דראַמאַטישע פאַקטן זיינען גוט באַוואוסט. עס איז אָבער געווען נאָך אַ פּראָבלעם, וואָס האָט פאַרנומען אַ וויכטיק אָרט ביי די פירער פון די שלום עליכם שולן כמעט פון סאַמע אָנהייב־אָן. די דאָזיקע פּראָבלעם האָט געהאַט צו טאָן מיט העברעאיש, — מיט יאָ אָדער ניט לערנען די העברעאישע שפּראַך אין די שלום עליכם שולן.

אַז איר קוקט דורך די פאַרשיידענע שריפטן פון דעם שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט, און לייענט די פאַרשיידענע פּראָטאָקאָלן פון די גרעסערע און קלענערע פאַרזאַמלונגען, געפינט איר שנעל אויס, אַז דער לימוד פון דער העברעאישער שפּראַך איז כמעט אַלעמאָל געשטאַנען אויף דער טאָג־אָרדע־נונג. אין די זשורנאַלן, וואָס דער שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט האָט אַרויס־געגעבן פון צייט צו צייט, און דעם „שולבלאַט״ איז אַפילו איינגעפירט גע־וואָרן אַ שטענדיקע אָפּטיילונג, טיטולירט „יידיש און העברעאיש״.

„פאַרוואָס לערנט מען ניט קיין העברעאיש אין אונדזערע פאָלק שולן? העברעאיש איז דאָך דער שליסל צו אונדזער אַלטער קולטור. אָן העברעאיש קען מען ניט זיין קיין יידישער אינטעליגענט!״

אַזוי פרעגט איינער אַ שול־טוער, וועמענס איניציאַלן זיינען י. ח., פון שול 15, אין ברוקלין.

און עס ווערט טאַקע דערביי אויך אָנגעגעבן דער ענטפער, וועלכן מיר גיבן דאָ איבער ווערטערלעך, ווי פאָלגט: „אפשר זענט איר גערעכט, אַז העברעאיש איז דער שליסל צו אונדזער אַלטער קולטור און אַז אָן העברעאיש קען מען ניט זיין קיין יידישער אינטעליגענט. איר פאַרגעסט אָבער, אַז עס איז ניט די פונקציע פון אַ פאָלקשול צו דערציען אינטעליגענטן. אַ פאָלק־שול באַנוגנט זיך מיט אַ מינימאַלער פּראָגראַם. אין די שלום עליכם שולן לערנען מיר מיט די קינדער יידיש, יידישע געשיכטע, יידישע ליטעראַטור, העברעאישע עלעמענטן אין יידיש. מיר דערציילן וועגן יידישע יום־טובים, יידישע מנהגים״.

אָט דאָס איז אַ טייל פון דעם לענגערן ענטפער, אין וועלכן די שול־פאַרוואַלטונג דערמאָנט אויך דעם אָנפרעגער, אַז: „פאַרגעסט ניט, אַז די קינדער פאַרברענגען אין דער יידישער שול ניט מער ווי אַ שעה אַ טאָג, נאָכמיטאָג, אָדער אין אָוונט. די קינדער זיינען דאָן שוין מיד פון דער ׳פּאָבליק־סקול׳. צוצוגעבן צו די דערמאָנטע לימודים נאָך העברעאיש אויך, איז דאָך אַפילו פיזיש אוממעגלעך". און די פאַרוואַלטער אָדער די פירער־שאַפט פון די שלום עליכם שולן גיבן דערביי צו נאָך פאָלגנדיקע אינפאָר־מאַציע: „אין אונדזערע מיטלשולן לערנען מיר מיט די קינדער העברעאיש, תנ"ך, אויסצוגן פון תלמוד. פון דער מיטלשול ווילן מיר שוין אַרויסגעבן אַן אינטעליגענטע יוגנט. אָבער פאַר דער פאָלקשול, פאַר דער עלעמענטאַרער־שול איז דאָס אַ צו הויכע פאָדערונג. אירע צילן זיינען אַ סך באַשיידענערע".

ווי סע זעט אויס, זיינען די פירער פון די שלום עליכם פאָלק שולן אויך געווען שוין היפש באַזאָרגט וועגן דעם בר־מצווה עניך. עס הייסט, יינגלעך גייען אין „אַ יידישער שולע", און וועגן בר־מצווה איז אַפילו קיין רייד ניטאָ.

און דער ענטפער איז אין אָקטאָבער, 1937, געווען ווי פאָלגט: „איר פרעגט, פאַרוואָס גרייטן מיר ניט צו די קינדער צו בר־מצווה? דער בר־מצווה לימוד וואָלט אונדז אַריינגעבראַכט אַ סך קינדער אין די שולן". און דער ענטפער איז ווי פאָלגט: „וואָס עפּעס האָט איר זיך אָפּגעשטעלט אויף בר־מצווה? פאַרוואָס עפּעס ניט לערנען זאָגן קדיש און טאָקע דאַווענען? דער יידישער עולם וויל עס זייער שטאַרק. אַ סימן האָט איר, אַז מער קינדער באַזוכן די תלמוד־תורה, ווי די וועלטלעכע שולן. אָבער מיר זיינען דאָך וועלטלעכע שולן, ניט קיין רעליגיעזע. און מיר דאַרפן דאָך אייך ניט דער־קלערן דעם אַלף־בית פון אונדזער יידיש־וועלטלעכער פּראָגראַם".

אַז די דאָזיקע פראַגן און ענטפערס זיינען ניט געווען קיין צופעליקע געשעעניש קען געדרונגען ווערן דערפון, וואָס אין דער אויסגאַבע פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט איז געשאַפן געוואָרן אַ שטענדיקע אָפּטיילונג פון די דאָזיקע שאלות ותשובות. „שולבלאַט", די מאָנאַט־שריפט, איז פון סעפּ־טעמבער, 1937 ביז יוני, 1938 דערשינען אין גרויסן פאָרמאַט, ענלעך צו דער „פרייע אַרבעטער שטימע". די רעדאַקציע פון זשורנאַל איז באַשטאַנען פון דעם לערער יוסף וואָל, פון דיכטער ג. ב. מינקאָוו און פון שלמה סיימאָן. שפּעטער, ווען די אויסגאַבע האָט אָנגעהויבן דערשיינען אין דעם רעגלמעסיקן פאָרמאַט פון אַ זשורנאַל, איז דער רעדאַקטאָר שוין געווען ד"ר שלמה סיימאָן און דער רעדאַקציע־סעקרעטאַר — מ. בזשאָזע, וועלכער האָט פאַר עטלעכע יאָר צייט פאַרנומען דעם אַמט פון עקזעקוטיוו־סעקרעטאַר. בזשאָזע האָט אויך אָנגעפירט מיט די פראַגן און ענטפערס אַרום די שלום עליכם שולן. צווישן די כסדרדיקע מיטאַרבעטער פון „שולבלאַט" האָבן זיך געפונען: שמואל ניגער, אברהם רייזען, ד"ר חיים זשיטלאָווסקי, א. גלאַנץ־לעיעלעס, לייבוש לעהרער, ד"ר שלמה סיימאָן, מרדכי יאָפע און אַ ריי אַנדערע.

צווישן די שרייבער און דיכטער, וועלכע האָבן זיך אויך אויסגעצייכנט ווי לערער אין די שלום עליכם שולן, האָבן זיך אויך געפונען: י. גויכבערג, ל. כאַנוקאָוו, י. ל. ראַבינער, ל. שפּיטאַלניק, און אַנדערע.

אין אַלגעמיין מוז אָנגעוויזן ווערן, אַז אַרום די שלום עליכם שולן האָט זיך גלייך פון סאַמע אָנהייב אַנטוויקלט אַ שטאַרקע אַקטיוויטעט ניט בלויז צום לערנען יידישקייט מיט די קינדער, נאָר עס האָט זיך אויך געשאַפן אַ גאַנצע באַוועגונג פון דערציאונג פאַר דערוואַקסענע. פאַרשיידענע קורסן זיינען איינגעפירט געוואָרן, לייען־קרייזן און דיסקוסיע־גרופּעס. עס זיינען אויך געגרינדעט געוואָרן ביבליאָטעקן און עס איז מיט דער צייט אַנטוויקלט געוואָרן אַ גאַנץ נייע אידייע: ניט די שולן זיינען געווען אַ טייל פון דער באַוועגונג, ווי דאָס איז געווען דער פאַל מיט די אַרבעטער־רינג־שולן און מיט די פאַרבאַנד־שולן, נאָר פּונקט פאַרקערט: עס האָט זיך געשאַפן אַ גאַנץ־באַדייטנדיקע באַוועגונג אַרום די שולן און מיט די שולן.

שרה ליבערט, באַוואוסטע יידישע קינדער־שרייבערין, איז געווען צווישן די אַקטיוווסטע פרויען אין דער געשיכטע פון דער שלום עליכם שול־באַוועגונג. זי איז עטלעכע יאָר כסדר געווען די פּרעזידענטין פון דער ש״ע פרויען־אָרגאַניזאַציע און איז עטלעכע יאָר אויך געווען אַ לערערין אין די שולן.

אַ סך, גאָר אַ סך, איז פּראָפּאָרציאָנעל צו די אַנדערע טיפּן שולן, געשריבן געוואָרן אין פאַרשיידענע אויסגאַבן וועגן די שלום עליכם שולן. און וויפל מ׳האָט ניט געשריבן, שטעלן מיר זיך פאָר, אַז אין דער צוקונפט וועט נאָך מער געשריבן ווערן. און דאָס איז אָן שום ספק דערפאַר, ווייל די שלום עליכם שולן שטעלן מיט זיך פאָר אַ טיפּן און שטאַרקן אויסדרוק פון די געפילן און איבערצייגונגען פון אַ היפּשן טייל יידישע פאָלקס־מענטשן, און גאָר באַזונדערס פון דער מאָדערנער יידישער אינטעליגענץ אויף יידיש. די אָנהענגער פון דער יידישער קולטור אויף יידיש האָבן מיט אַ מין רעליגיעז־יידישן ברען זיך אַריינגעוואָרפן אין דער אַרבעט צו פאַרווירקלעכן זייערע אידעאַלן. ווייל אין דער אמתן האָבן די מאַסן יידן, ביי וועמען יידיש און די יידישע קולטור זיינען דער העכסטער אויסדרוק פון זייערע רוחניותדיקע, פון זייערע גייסטיקע חלומות — זיי האָבן קיינמאָל ניט געטראַכט, אַז זיי זיינען מיט זייער וועלטלעכער יידישקייט געוואָרן שוואַכערע יידן ווי זייערע פרומע טאַטעס. פּונקט פאַרקערט! די דאָזיקן יידן האָבן זיך געפילט ווי הייסע יידן, אָבער אויף אַ מאָדערנעם שטייגער. און מיר אַלע געדענקען נאָך, אַז ווען מיר האָבן געקעמפט פאַר יידיש, פאַרן יידישן געדרוקטן וואָרט, פאַר דער יידישער דערציאונג אויף יידיש, האָבן מיר געפילט אַז מיטן יידישן לשון פאַרקניפּן מיר אויף אייביק אונדזערע קינדער מיטן יידישן פאָלק.

לייענענדיק וועגן דער געשיכטע פון די ערשטע 25 יאָר, אַ פערטל יאָר־הונדערט פון דער עקזיסטענץ, וואוקס און אַנטוויקלונג פון די שלום עליכם שולן, פון דעם שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט — די מוטער־אָרגאַניזאַציע

פון אַלע שולן — געפינט איר אויס ווי גרויס עס איז געווען דער פאַרנעם פון די פּלענער פון דער דאָזיקער שול־באַוועגונג. איר לייענט דעם באַריכט, וואָס עס האָט פאַרעפנטלעכט אין דעם גרויסן „שול אַלמאַנאַך" אין יאָר 1935 ליפע לעהרער, און איר געפינט אויס פיל נייע וויכטיקע אייגנצלהייטן. איר דערוויסט זיך, למשל, אַז די שלום עליכם שולן זיינען געווען די ערשטע איינצופירן לימודים פון טאַנץ, געזאַנג, קלעפּן און מאָלן. דער ערשטער אימפּאַזאַנטער יידישער קינדער־כאָר אין ניו־יאָרק איז געווען דער כאָר פון די שלום עליכם פאָלק שולן, אונטער דער אָנפירערשאַפט פון דעם מוזי־קער י. פּיראָזשניקאָוו. דער כאָר פלעגט אויפטרעטן אויף די אַמאָליקע פייערלעכע שלום עליכם־יאָרצייטן, אָרגאַניזירט פון דער געוועזענער „שנאָ־רער"־אָרגאַניזאַציע.

די באַוועגונג אַרום די שלום עליכם שולן האָט אַזוי אויסגענומען, אַז דער פאָלקס־אוניווערזיטעט, וועלכער איז געגרינדעט געוואָרן אַרום יענער צייט פון אַ גרופּע קולטור־טוער, איז אין יאָר 1918 געוואָרן אַ טייל פון דעם שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. איבער הונדערט יונגע יידישע מענער און פרויען, מערסטנס אַרבעטער אין פאַרשיידענע פאַבריקן, שעפּער, האָבן רעגל־מעסיק באַזוכט די לעקציעס, וואָס מען האָט געהערט אין איוניווערזיטעט. און געלערנט האָט מען ניט בלויז די יידישע שפּראַך, ליטעראַטור און געשיכטע פון יידישן פאָלק, נאָר אויך פילאָלאָגיע, ביאָלאָגיע, פּסיכאָלאָגיע, וועלט־ליטעראַטור אאַז"וו. צווישן די לערער פון פאָלקס־אוניווערזיטעט האָבן זיך געפונען: ד"ר י. א. מעריסאָן, ד"ר יקותיאל גינזבורג, ש. ניגער, לייבוש לעהרער, מ. אָלגין, ב. צ. גאָלדבערג, שכנא עפּשטיין, ש. זאַקס, יודאַ יאָפע, קלמן מרמר, חיים שויס און אַ ריי אַנדערע.

דער שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט, וועלכער האָט געטאָן אַ סך פּיאָנערן־אַרבעט ניט בלויז אויף דעם אויסשליסלעך יידיש־יידישן, נאָר אויך אויף דעם אַלגעמיין־פּעדאַגאָגישן געביט, האָט זיך אויך אַרויסגעוויזן צו זיין אַ פּיאָנער אויף דעם געביט פון יידישע קינדער־קעמפּס. דעם שלום עליכם פאָלק אינ־סטיטוט איז געווען דער סאַמע ערשטער צו גרינדן אַ קינדער־קאָלאָניע אין דער יידישער קולטור־וועלט אין אַמעריקע. עס איז געווען אין יאָר 1919, ווען עס איז אָרגאַניזירט געוואָרן די ערשטע קינדער־קאָלאָניע אויף אַ פאַרם אין ניו־דזשוירזי. שפּעטער ווערט די דאָזיקע קינדער־קאָלאָניע פאַרוואַנדלט אין אַ גרויסן קינדער־קעמפּ, וועלכן די קינדער אַליין האָבן געקרוינט מיט דעם נאָמען „בויבעריק". בויבעריק, וואָס איז אָנגעפירט געוואָרן פון לייבוש לעהרער ביזן סוף פון זיין לעבן, איז מיט דער צייט פאַרוואַנדלט געוואָרן אויך אין אַ זומער־פּלאַץ פאַר דערוואַקסענע. יידישע שרייבער, דיכטער און יידישע קולטור־טוער אין אַלגעמיין, האָבן עס געהאַלטן פאַר זייערן אַ חוב און אויך פּריווילעגיע צו באַזוכן פון צייט־צו־צייט דעם זומער־קעמפּ פון דעם שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט, וואו עס האָט זיך אַנטוויקלט אַן אמתע

יידישע קולטור־אַטמאָספערע. קעמפּ „בויבעריק״ איז אַן־און־פאַר־זיך אויך געוואָרן אַ מין זומערדיקע הויכשול, פון וואַנען די געוועזענע קעמפּ־אויפ־פּאַסער זיינען מיט דער צייט אויסגעוואַקסן ווי אָנגעזעענע פערזענלעכקייטן אין יידישן לעבן.

קעמפּ „בויבעריק״ איז מיט דער צייט געוואָרן אַזוי פּאָפּולער, אַז מ׳האָט געמוזט עפענען אַ צווייטן קעמפּ, וועלכן מען האָט אָנגערופן „ניי־בויבעריק״. מ׳האָט אָבער נאָך עטלעכע יאָר עקספּערימענטירן, באַשלאָסן צו פאַרגרעסערן דעם ערשטן אָריגינעלן „בויבעריק״־קעמפּ און „ניי־בויבעריק״ איז אויפ־געגעבן געוואָרן.

איצט, אַז מען לייענט ווייטער די געשיכטע פון די שלום עליכם שולן און פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט, טרעפט איר אָן אויף פאַקטן, וואָס איר גלייבט זיך קוים, אַז מענטשן האָבן געקענט חלומען און אַפילו פּרובירן פאַרווירקלעכן זייערע חלומות פון דער יידישער קולטור אויף יידיש. אָבער אַ פאַקט איז אַ פאַקט, און די געשיכטע דערציילט אונדז, אַז דער שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט האָט געהאַט אַפילו דעם כוח און דעם ווילן צו גרינדן אַ יידישע „באָרדינג סקול״ אויף יידיש אין אַמעריקע. אַזאַ פּריוואַטע טאָגשול, וואָס האָט געטראָגן דעם כאַראַקטער פון אַ פּענסיאָנאַט, וואו די קינדער האָבן געוואוינט און געלערנט, איז געגרינדעט געוואָרן דורך דעם שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט אין דער קאָלאָניע „האַרמאָניע״, אין ניו־דזשוירזי. די קינדער האָבן דאָרט געלערנט אי די אַלגעמיינע וועלטלעכע לימודים, אי די יידישע לימודים אויף יידיש.

און אויב דאָס אַלץ איז נאָך ניט גענוג, האָט דער שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט אויך געהאַט דעם גלויבן און די געוואַגטקייט צו גרינדן „אַ נאָר־מאַלע שול״, דאָס מיינט אַ פּריוואַטע פול־טאָגיקע שול, אין די בראָנקס. אָבער פּונקט ווי מיט דעם פּענסיאָנאַט אין ניו־דזשוירזי, האָט אויך די פּריוואַטע טאָגשול אין די בראָנקס געמוזט אויפגעגעבן ווערן צוליב פינאַנציעלע סיבות, ווייל די עקאָנאָמישע לאַגע אין לאַנד האָט זיך אָנגעהויבן פאַרערגערן.

די שלום עליכם שול־באַוועגונג, בעסער געזאָגט: די אידייע פון די שלום עליכם שולן, האָט זיך אָבער באַוויזן אויסצושפּרייטן פון ניו־יאָרק און שלאָגן וואָרצלען אין אַזעלכע גרעסערע יידישע צענטערן, ווי שיקאַגאָ, דעט־ראָיט און אויך, ווי שוין פריער דערמאָנט, אין אייניקע פּונקטן ווי ניו־דזשוירזי. זיכער וואָלט די דאָזיקע שול־באַוועגונג געווען אָרומגעכאַפּט פיל ווייטערע פּונקטן, ווען עס וואָלט געווען געשאַפן געוואָרן אַן אַל־אַמעריקאַנער אָרגאַניזאַציע מיט צוגעגרייטע פּלענער פאַר אויסשפּרייטונג.

די שלום עליכם שולן האָבן אָבער באַוויזן אויסצושפּרייטן די אידייע, דעם געדאַנק פון אַ יידישער וועלטלעכער שול אויף יידיש איבער גאַנץ אַמעריקע און קאַנאַדע. און ניט בלויז אידייאיש, נאָר טאַקע אויך אין ממשות־דיקע מעשים. אַזוי האָט, למשל, דער „קינדער זשורנאַל״, וואָס איז געגריב־

דעט געוואָרן ביים שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט אין יאָר 1920, זיך אַרויס־געוויזן צו זיין אין משך פון איבער פיר צענדליק יאָר דער בעסטער זשורנאַל פאַר קינדער אין דער יידישער שפּראַך. ש. ניגער, דער באַרימטער קריטיקער פון דער יידישער ליטעראַטור, איז איינגעלאַדן געוואָרן צו זיין דער רעדאַק־טאָר פון „קינדער זשורנאַל" גלייך פון סאַמע אָנהייב און ער האָט רעדאַקטירט דעם דאָזיקן זשורנאַל ביזן סוף פון זיין לעבן.

אויך דער פאַרלאַג „מתנות", וואָס איז געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1925 ביים שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט, האָט באַווירקט די אַלגעמיינע יידישע גאַס אויף יידיש מיט די פּרעכטיקע ביכער, וואָס ער האָט אַרויס־געגעבן. אין די ערשטע צען יאָר פון זיין עקזיסטענץ, האָט דער פאַרלאַג „מתנות" אַרויסגעגעבן 21 ביכער פאַר קינדער און צוויי פאַר דערוואַקסענע.

וויפל קינדער האָבן געלערנט אין די שלום עליכם שולן? קיינער ווייסט ניט גענוי. אָבער ווי עס שרייבט דער „פּנקס־הקהילה", וואָס איז אַרויסגע־געבן געוואָרן אין יאָר 1918, דורך דער אָרגאַניזירטער יידישער געמיינדע אין ניו־יאָרק, האָבן אין די דריי שלום עליכם שולן וואָס האָבן עקזיסטירט צו יענער צייט, געלערנט 105 יינגלעך און 70 מיידלעך. די ערשטע שלום עליכם שול האָט זיך געפונען אויף 1387 וואַשינגטאָן עווענו, די צווייטע שול — אויף 173 איסט 180סטער סטריט, די דריטע שול — אויף 500 איסט 150סטער גאַס. אַלע דריי אין די בראָנקס.

די צאָל שולן איז געוואַקסן און אַרום יאָר 1938 האָבן אין די 25 שולן, וואָס האָבן צו יענער צייט עקזיסטירט, געלערנט אַרום עלף הונדערט קינדער. קיין גענויע סטאַטיסטיק האָבן מיר נישט, אָבער לויט אַלע אָפּשאַצונגען, האָבן אין די איבער פופציק יאָר פון זייער עקזיסטענץ, געלערנט אַרום פערציק טויזנט יידישע קינדער אין די שלום עליכם שולן.

וויפל יידיש־קענער האָבן זיך געפונען צווישן די דאָזיקע צענדליקער טויזנטער? קיינער קען ניט וויסן. זיכער איז ניט גרויס די צאָל פון אַזעלכע, וואָס קענען לייענען פריי און רעדן פריי די יידישע שפּראַך, אַ דאַנק דעם, וואָס זיי האָבן געלערנט עטלעכע יאָר אין די שלום עליכם שולן. איין זאַך איז אָבער זיכער די פולע הונדערט פּראָצענט: פון די שלום עליכם שולן זיינען אַרויסגעקומען צענדליקער טויזנטער יידישע מענער און פרויען, וועלכע האָבן אַנטוויקלט אין זיך אַ ליבשאַפט צו יידישקייט, צו יידיש, צו דער יידישער שפּראַך און צו דער יידישער ליטעראַטור. פיל פון די דאָזיקע יידיש־דער־צויגענע אַמעריקאַנער־געבוירענע יידן זיינען געוואָרן בעסערע יידן און במילא אויך בעסערע מענטשן, אַ דאַנק די שלום עליכם שולן, אַ דאַנק דעם שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט! און דאָס איז זיכער אַ גרויסער היסטאָרישער אויפטו!

צו דער געשיכטע פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט

פון יודל מאַרק

די אויפגאַבע האָט געזאָלט זיין אָנצושרייבן אַ קאַפּיטל געשיכטע פון דעם שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט, ספּעציעל פון די שלום עליכם שולן, און דאָס קאַפּיטל זאָל אַרומנעמען די יאָרן, ווען איך בין געווען דער קאָנסול־טאַנט פון די שולן ביים יידישן דערציאונגס־קאָמיטעט פון ניו־יאָרק, דאָס הייסט זינט 1941 ביז 1967. אָבער אַזאַ שווערע אויפגאַבע האָט בשום־אופן זיך ניט געלאָזט דורכפירן אין דעם לעצטן יאָר פון מיין ניו־יאָרקער תקופה. מוז מען לית־ברירה זיך באַנוגענען מיט אַ צאָל אָנווייזונגען, באַמערקונגען און זכרונות וואָס וועלן — האָפן מיר — קענען ברענגען נוצן דעם צוקונפטיקן היסטאָריקער פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. אַגב, וואָלט אַזאַ געשיכטע געווען זייער אַ וויכטיקע טעמע פאַר אַ דאָקטאָראַט־דיסערטאַציע.

אין ליטע, לאַטוויע און מסתמא אויך אין פּוילן האָבן די לערער און די טוער פון די יידיש־וועלטלעכע שולן געהאַט אין אַלגעמיין אַ גאַנץ געהויבענע מיינונג וועגן די יידישע שול־סיסטעמען אין די פאַראייניקטע שטאַטן און אין קאַנאַדע. די געסט, יידישע שרייבער און אַמאָל אויך וויכטיקע טוער, האָבן געהאַט אַ טבע אָפּצוגעבן באַגייסטערטע באַריכטן וועגן דעם וואוקס פון די שולן און זייער השפּעה. מיט אַמתער התפּעלות פאַר די שלום עליכם שולן האָט וועגן זיי גערעדט ד״ר חיים זשיטלאָווסקי, ווען ער איז אין 1925 געווען אויף אַ לעקציע־טור אין ליטע. אין 1927, אין ריגע, האָבן מיר געהערט אַ מער רעאַליסטישן באַריכט וועגן די שולן, ווען לייבוש לעהרער איז געקומען צו גאַסט. דעמאָלט איז אויך קלאָר געוואָרן, אַז עס איז דאָ אַן אידייאישע נאָענטשאַפט צווישן מיר און דעם פירער פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט, הגם ער האָט געהאַט געשריבן ניט קיין גינציקע רעצענזיע אויף מיין גרעסע־רער בראָשור פון 1922 די אײנהייטלעכע פאָלקשול. ער האָט אין יענער רע־צענזיע גאַנץ שאַרף קריטיקירט מיין שטענדיקע גרייטקייט אויף אַ פּשרה־שול.

ווען עס איז דערגאַנגען קיין ריגע לייבוש לעהרערס בוך די מאָדערנע אידישע שול און עס איז געווען אַ געלעגנהייט ניט נאָר דורכצולייענען, נאָר אויך זיך אַריינטראַכטן אינעם אינהאַלט און אין דער טענדענץ, אין דער כוונה אויפצושטעלן אַן אידעאָלאָגישן באַזיס פאַר די שלום עליכם שולן —

זײַנען זײ, אָט די שולן, באמת געוואָרן נאָענט. אָט זײַנען שולן וואָס זײַנען ניט אונטערגעוואָרפֿן קײן שום פּאַרטײ און קײן שום פֿון דער זײט אַרויפֿגע־צוואונגענער אידעאָלאָגיע. אָט זײַנען שולן וואָס דער עיקר בײ זײ איז דאָס קינד און ניט די אָרגאַניזאַציע וואָס שאַפֿט זײ און האַלט זײ אויף.

די דערפֿאַרונגען פֿון 1935, בײם ערשטן באַזוך אין אַמעריקע, האָבן אָפּגעגאָסן מיט אַ שעפּל קאַלט וואַסער. עס איז אַזוי בולט און אַזוי ווײטיקדיק קלאָר געוואָרן דער ווײַטער מהלך צווישן דער נאַטירלעכער, פּולער און גאַנ־צער יידישער שול אין מזרח־אײראָפּע און דער דערגאַנצונג־שול אויף דעם קאָנטינענט. צי קענען אַזעלכע שולן אויפֿהיטן בײ די תּלמידים יידיש ווי זײער ריידשפּראַך? וועלן זײ אויפֿהאָדעווען כאָטש לײענער פֿון דער יידישער פּרעסע און דער יידישער ליטעראַטור? און דאָך, בײם באַזעצן זיך אין ניו־יאָרק אַ יאָר שפּעטער, איז געקומען דער פֿעסטער באַשלוס זיך צו פֿאַרבינדן מיט די היגע שולן — אַזוי ווי זײ זײַנען און טאָן וואָס עס לאָזט זיך. די אָרגאַניזאַציאָ־נעלע פֿאַרבינדונג מיט די אַרבעטער־רינג־שולן איז געקומען גלײך נאָכן קומען אַהער און מיט די שלום עליכם שולן זינט איך בין געוואָרן זײער קאָנסולטאַנט. אָבער שוין פֿריער איז אויסגעקומען זיך אַרײַנצומישן אין די אַלע פּראָבלעמען וואָס זײַנען געשטאַנען פֿאַר די שולן דורך פּריוואַטע שמועסן און דורכן אָפּטן באַטײליקן זיך אין די זיצונגען פֿון ש״ע לערער־ראַט.

די צווײטע העלפֿט דרײסיקער יאָרן זײַנען געווען יאָרן פֿון אומרואיקײט און פֿון שפּאַנונג אין אונדזער ראַדיקאַלער געזעלשאַפֿטלעכקײט (אַגב, ווען זײַנען אַזעלכע יאָרן ניט געווען?). מען האָט גענומען געפֿינען דאָס יידישע פֿאָלק, מען האָט גענומען זיך פֿילן ווי אַן אָרגאַנישער טײל פֿון יידישן פֿאָלק און שאַרפֿער שפּירן די פֿאַרבונדנקײט מיט זײַן גורל. דאָס זײַנען דאָך געווען שוין די היטלער־יאָרן אין דײטשלאַנד; עס איז דאָך שוין אָנגעגאַנגען די אָרגאַניזירטע מלחמה קעגן יידישן פֿאָלק, הגם פֿאַר קײנעם איז נאָך ניט געשטאַנען דער שפּעטערדיקער קאָשמאַר פֿון אויסראָטונג. אַזוי אַרום האָט די לופֿט גופֿא געשטויסן זיך אַרומצוקוקן און צו דערפֿילן אַז אין דעם יידיש־וועלטלעכן חינוך איז דאָ אַן אומפֿאַרגעבלעכער בלויז, אָט דאָס וואָס מען רופֿט מיט דעם אומקלאָרן וואָרט יידישקײט. ביסלעכווײז האָט מען גענומען ווערן וואַרעמערע יידן. אין דער זעלביקער צײַט האָט מען אויך גענומען געפֿינען אַמעריקע. אין 1936 האָבן דאָס רוב יידישע סאָציאַליסטן געשטימט פֿאַר אַ פּרעזידענט וואָס איז טאַקע אויסגעקליבן געוואָרן, פֿאַר אַ בורזשואַזן פּרעזידענט, פֿאַר רוזוועלטן. עס דאַכט זיך, אַז מען האָט נאָך ניט געהעריק אָפּגעשאַצט אָט דאָס גלײכצײַטיקע טאָפּלטע „געפֿינען״: דאָס אײגענע פֿאָלק און אַמעריקע. איז מען אויך געווען פּסיכאָלאָגיש גרײט אַרײַנצוברענגען שינויים אין דער לערן־פּראָגראַם פֿון די שולן, אין באַציאונג צו יום־טובים און — דאָס וויכטיקסטע! — אין באַציאונג צו טראַדיציעס. ס׳איז געווען אַן

אייגנאַרטיקע רעוואָלוציע אין דערפילן דורותדיקייט, אין אָננעמען אַ סך מער פון דער אַלטער ירושה.

אַט דער פּראָצעס פון אינעווייניקסטער פאַריידישונג פון די שולן מיט דער יידישער לימודים־שפּראַך האָט זיך אָנגעהויבן הן אין די אַרבעטער־רינג־שולן הן אין די שלום עליכם שולן. אָבער דאָ זעען מיר דעם גרויסן חילוק צווישן די ביידע טיפּן שולן. אין אַרבעטער־רינג איז עס געגאַנגען זייער פּאַמעלעך, טריט נאָך טריט, און אַפילו מיט צוריקטריט. אויפן זיבעטן „פּלאַר״ פון 175 איסט בראָדוויי, וואו עס איז געווען און איז איצט דער בילדונג־דעפּאַרטמענט, האָט מען מורא געהאַט פאַרן אַכטן „פּלאַר״, וואו עס איז געווען און איז אויך איצט די צענטראַלע פאַרוואַלטונג פון אַרבעטער־רינג; אויף שול־צוזאַמענפאָרן האָט מען מורא געהאַט פאַר דער קאָנווענשאָן פון אַרבעטער־רינג, וואו מען ברענגט די רעזאָלוציעס וואָס דער שול־צוזאַמענפאָר נעמט אָן. די לערער און די טוער פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט האָבן פאַר קיינעם ניט געדאַרפט מורא האָבן, קיינעם ניט געדאַרפט אָפּגעבן קיין דין־וחשבון אַז מען האָט אין עפּעס „געזינדיקט״. האָט מען מיט איין קער און ווענד געקענט ראַדיקאַל בייטן. האָט מען עס טאַקע אַזוי געטאָן אויף דער קאָנפערענץ אין בויבעריק אין יאָר 1938. האָט מען גלייכצייטיק באַשלאָסן איינצופירן דעם לימוד חומש אין דער פאָלקשול, לייגן אַ סך אַכט אויף פייערן אַלע יידישע יום־טובים און בכלל איינגעשטעלט אַ פּרינציפּיעל־פּאָזיטיווע באַציאונג צו יידישע לעבנס־פאָרמען.

ביים שרייבן די געשיכטע פון די שלום עליכם שולן קומט אויס איינ־צוטיילן זי אין צוויי תקופות: ביז 1938 און זינט 1938. אין די פּערציקער און פופציקער יאָרן האָבן לערער מיט שטימונגען פון בעלי־תשובה ניט זעלטן איבערגעכאַפּט די מאָס ביים איינשטעלן געוויסע צערעמאָניעס, ביים לערנען סידור און בכלל ביים גיין לפנים משורת־הדין פון די באַשלוסן פון קאָנפע־רענצן און לערער־ראַטן. זיי האָבן עס געטאָן אויף דער אייגענער אַחריות, ניט לויט די דירעקטיוון פון קאָלעקטיוו.

עס איז אינטערעסאַנט אַז אין 1938 האָט מען פאַרשוויגן דעם ענין העב־רעאיש. די טעריטאָריאַליסטן וואָס האָבן געשאַפן די ערשטע שולן, וואָס האָבן שפּעטער זיך גערופן שלום עליכם שולן, האָבן זיך אָפּגעטיילט פון די נאַציאָ־נאַל־ראַדיקאַלע שולן טאַקע איבער העברעאיש. דאָך האָט מען אין טייל שלום עליכם שולן יאָ געלערנט העברעאיש. ערשט אין די צוואַנציקער יאָרן, אין פּעריאָד פון ווערן גאַנץ ראַדיקאַל, האָט מען זיך אָפּגעזאָגט פון דעם לימוד העברעאיש. סוף 1939 און אָנהייב 1940 האָט מען די פראַגע באַטראַכט אויף עטלעכע זיצונגען פון לערער־ראַט. גראַד לייבוש לעהרער איז געווען קעגן איינפירן העברעאיש אין דער פאָלקשול (אין דער מיטלשול האָט מען אַלעמאָל געלערנט דעם לימוד) איבער רייך־פּעדאַגאָגישע מאָטיוון. די טענה אַז „העב־רעאיש מוז מען לערנען, אַפילו ווען מען לערנט ניט אויס״ — האָט קנאַפּ

געהאָלפֿן. ערשט דער מאָטיוו אַז מען טאָר דאָך ניט צונעמען פֿון די תּלמידים די מעגלעכקייט צו דאַווענען פֿון סידור האָט געווירקט, און זינט האַרבסט 1940 האָט מען אומעטום (מיטן אויסנאַם פֿון איין אָדער צוויי שולן) איינגעפֿירט דעם לימוד העברעאיש. אַ פּאָר יאָר שפּעטער זיינען שוין געווען אויך עקזאַמענס אויף העברעאיש. וועגן עקזאַמענס אַ ביסל ווייטער.

עס איז איינער פֿון די קוריאָזן, אַז אין דער יידיש־וועלטלעכער שול אויף דעם קאָנטינענט איז דער וויכטיקסטער יום־טובֿ פֿון יאָר געווען פּורים, וואָס לויטן שפּריכוואָרט האָט ער די ווערט פֿון אַ ציג („פּורים איז ניט קיין יום־טובֿ און אַ ציג איז ניט קיין בהמה"). אויפֿן צווייטן אָרט איז געקומען חנוכּה, וואָס די ציוניסטישע באַוועגונג האָט אים גרויס געמאַכט (און נאָך גרעסער איז ער דאָ געוואָרן צוליב קאָנקורענץ מיט ניטל). די שלום עליכם שולן האָבן נאָך 1938 געיום־טובֿט אַלע יידישע יום־טובֿים און ממש מיט יעדן יאָר איז צוגעקומען מער פּלאַנמעסיקייט און אויך אינהייטלעכקייט אין דעם אופֿן פֿייערן. דערביי האָט בלי־ספֿק מיטגעהאָלפֿן דער פּעדאַגאָגישער בולעטען פֿון יידישן דערציאונגס־קאָמיטעט, וואָס האָט געבראַכט כּלערליי יום־טובֿ־מאַטעריאַלן (אָט די נומערן פֿלעגן צעכאַפּט ווערן, אַזוי אַז פֿון אַ טייל איז אַפֿילו ניט געבליבן קיין איין עקזעמפּלאַר אין אַרכיוו). דער אינסטיטוט גופֿא האָט דאָ געשפּילט אַ גרויסע ראָלע, ספּעציעל מיטן איינשטעלן אַן אייגענע הגדה הן פֿאַר די קינדערשע סדרים, הן פֿאַר דערוואַקסענע. אין דעם גאַנצן דראַנג צו געפֿינען וועלטלעכע פֿאָרמען פֿאַר די יום־טובֿים האָט דער אינסטיטוט אַרויסגעוויזן איניציאַטיוו און איז געווען אַ שטויס־קראַפֿט אַריינצוברענגען יום־טובֿ אויך אין די היימען.

שווערער איז אָנגעקומען מיטן עונג־שבת אָדער מיט אַ ספּעציעלער פֿאָרעם פֿון קבלת־שבת. ניט אין אַלע אַזוי־גערופֿענע האַלבע שולן האָט מען געקענט איינפֿירן דעם עונג־שבת. וואָס האָט מען דאָ געקענט טאָן אין די שולן וואָס האָבן פֿרייטיק בכלל ניט געלערנט? און אויך אין יענע שולן, וואו מען האָט יאָ געלערנט פֿרייטיק, איז דאָך אָט דער טאָג געווען אַ דריטל פֿון דער גאַרער לערנצייט, און מען האָט געמוזט מצמצם זיין די צערעמאָניע און די פּראָגראַם פֿון עונג־שבת. דאָ האָבן זיך באַזונדער אויסגעצייכנט די שולן 21 און 45 און עטלעכע יאָר אויך די שול 15. דער ענין פֿאַרדינט אַ באַזונדערן אַרטיקל.

דאָס צוגרייטן די יינגלעך צו בר־מצווה איז ביסלעכווייז געוואָרן אַ וויכטיקער, אַ טראַדיציאָנעלער. טייל לערער האָבן די גאַנצע אַרבעט גענומען אויף זיך, אין אַנדערע שולן ווידער איז געווען אַ ספּעציעלער לערער מן הצד. דער אינסטיטוט האָט דערביי ניט געהאַט קיין קאָמפּלעקסן און האָט אָפֿן גענומען אויף זיך די הכבדה פֿון בר־מצווה־גרייטן. דאָס האָט זיך אָפּגערופֿן אין די פֿערציקער יאָרן, ווען עס איז געוואָרן קאָנטיק אַז אין די שלום עליכם

שולן איז די פּראָפּאָרציע צווישן ייִנגלעך און מיידלעך אַ גרעסערע ווי אין אַרבעטער־רינג־שולן.

דאָס איינפירן דעם לימוד חומש האָט געפירט דערצו, אַז שלמה סיימאָן זאָל צוגרייטן דעם חומש פאַר קינדער, אויפן יסוד פון תרגום יהואָש. דער חומש איז עטלעכע מאָל איבערגעדרוקט געוואָרן און אויך פאַרגרינגערט געוואָרן.

די שלום עליכם שולן האָבן געהאַט גענומען די איניציאַטיוו ניט בלויז אויפן שטח פון ייִדישקייט (אין פאַרגלייך מיט די אַרבעטער־רינג־שולן). זינט זיי זיינען אויפגעקומען זיינען זיי געווען איניציאַטאָריש. טאַקע דערפאַר וואָס זיי זיינען ניט געווען פאַרבונדן מיט אַ פּאַרטיי אָדער מיט אַ גרויסער געזעל־שאַפטלעכער אָרגאַניזאַציע, זיינען זיי געווען פרייער זיך אָפּצוגעבן מיט די דירעקטע פּראָבלעמען פון דערציאונג. דאָ האָט מען מער גערעדט און מער געהערט וועגן די אָנגענומענע פּרינציפּן פון דער פּראָגרעסיווער דערציאונג, וועגן זייער פאַרבינדונג און שייכות מיט ייִדישן חינוך. דאָ האָבן די לערער זיך מער אינטערעסירט מיט מעטאָדישע און דידאַקטישע פּראַגעס. איז כאַ־ראַקטעריסטיש פאַר דער געשיכטע פון אונדזערע שולן אויף דעם קאָנטינענט, אַז גראָד די ש״ע שולן זיינען געווען די ערשטע וואָס האָבן איינגעפירט געזאַנג, אויך טאַנצן און מאָלן. האָבן זיי די ערשטע אין ניו־יאָרק געהאַט אַ קינדער־כאָר און אפשר אויך די ערשטע געהאַט קינדער־קלובן ביי די שולן. די לערער די ראשונים זיינען געווען אויפטועריש און אונטערנעמעריש. זיינען זיי געווען פּיאָנערן אויך אויפן שטח פון מיטלשול, קינדער־קעמפּ, טאָגשול (שוין אָנהייב צוואַנציקער יאָרן), היימשול. ניט אַלץ האָט זיך איינגעגעבן, ניט אַלץ האָט געהאַט אַריכת־ימים. מען האָט ניט מורא געהאַט צו פּרוואוון, צו עקספּערימענטירן. אַ דורכפאַל האָט ניט אַלעמאָל אָפּגעהאַלטן פון מאַכן באַנייטע באַמיאונגען. אַ היפּשער חלק פּיאָנערישקייט איז פאַרבליבן אויך שפּעטער, אויך אין די פערציקער און אַפילו אין די פופציקער יאָרן, ווען אין געוויסע פּרטים איז שוין געווען קאָנטיק דער אַלגעמיינער באַרג־אַראָפּ פון דער ייִדיש־וועלטלעכער שול.

דאָ האָט מען זיך עקשנותדיקער געראַנגלט, אַז די לימודים־פּראָגראַם פון די פאָלקשולן זאָלן בלייבן פולער, אינהאַלט־רייכער. דאָ איז מען ניט אַזוי לייכט איבערגעגאַנגען פון גאַנצע שולן, ווען די צאָל קינדער איז געוואָרן קלענער, צו האַלבע שולן. כמעט ביזן סוף פון די פופציקער יאָרן איז די צאָל גאַנצע שולן געווען כמעט גלייך צו דער צאָל האַלבע שולן. באַזונדער וויכטיק איז געווען דאָס איינהאַלטן די פינף־יאָריקייט פון דער פאָלקשול, אַפילו דאָרטן וואו עס איז געווען נאָר איין לערער. מען האָט קאָמבינירט די עלטערע קלאַסן, אויב עס איז קיין אַנדער ברירה ניט געווען. מען האָט געלערנט לענגער, לענגערע שעהן.

אין די פּאַראייניקטע שטאַטן האָבן אַלע ריכטונגען, אַלע טיפּן שולן פאַר

יידישער דערציאונג, די פּראָבלעם ניט בלויז פון אַריינקריגן קינדער, נאָר פון איינהאַלטן זיי ביזן גראַדויִרן. אין אונדזערע שולן איז אָט די אויפגאַבע געווען נאָך האַרבער ווי אין די רעליגיעזע, וואו עס איז ניט געווען אַזוי שווער איינצוהאַלטן אין דער שול די ייִנגלעך ביז אויף מאָרגן נאָך דער בר־מצווה. איז ביים פירן די סטאַטיסטיק פון דער צאָל קינדער אין די שולן נייטיק געווען אויך צו פאַרגלייכן יאָר־איין יאָר־אויס די צאָל נייע תלמידים וואָס קומען אָן אין ערשטן קלאַס מיט דער צאָל קינדער וואָס גראַדויִרן. דערנאָך האָט מען געדאַרפט פאַרגלייכן די צאָל גראַדואַנטן פון די פאָלקשולן מיט דער צאָל תלמידים וואָס זיינען אָנגעקומען אין דער מיטלשול. אָט די פאַרגלייכונגען האָבן קיינמאָל קיין באַזונדערע פרייד ניט פאַרשאַפט. און דאָך זיינען געווען שולן וואָס האָבן זיך אויסגעצייכנט מיט דער פעאיקייט אויפצו־האַלטן די קינדער ביזן פאַרענדיקן דעם פולן קורס פון פינף יאָר און אויך משפיע זיין אויף זיי, זיי זאָלן ממשיך זיין זייער לערנען אין מיטלשול. פאַר־שטייט זיך, אַז מיטגעשפּילט האָבן דאָ אי דער לערער, אי די היים, אי אַנדערע גורמים (למשל, חברשאַפט אין לעצטן קלאַס). אין די פערציקער יאָרן האָב איך געהאַט די מעגלעכקייט צו זיין צופרידן מיט דער רעלאַטיוו גרויסער צאָל גראַדואַנטן פון די ש״ע שולן און נאָך מער מיט דער צאָל תלמידים אין דער ש״ע מיטלשול. זי האָט אין 1942 געהאַט 197 תלמידים און אין 1949 נאָך אַ בכבודיקע צאָל — 99. אין די פופציקער יאָרן ווערט דער מצב ערגער. די געשיכטע פון דער ש״ע מיטלשול, מיט איר לערן־פּראָגראַם, מיט אירע חידושים און עקספּערימענטן, פאַרדינט זיכער אַ באַזונדערע אַרבעט. אַגב האָט פאַר די באַדערפעניש פון דער ש״ע מיטלשול ד״ר שלמה ביקל צונויפגעשטעלט די אַנטאָלאָגיע די יידישע עסיי און אויך אַ קאָנספּעקט פון דער געשיכטע פון דער יידישער ליטעראַטור.

* * *

נאָך איידער איך בין געוואָרן זייער אָפיציעלער קאָנסולטאַנט האָב איך פּאַקטיש מיטגעאַרבעט מיטן לערער־ראַט און מיט דער פּעדאַגאָגישער קאָמי־סיע. דער לערער־ראַט ביים אינסטיטוט איז געווען זייער אַ לעבעדיקע אינסטיטוציע. כמעט שטענדיק זיינען אויפן סדר־היום געשטאַנען קאָנקרעטע פּראַגעס וועגן פּרטים פון דער לערן־פּראָגראַם, וועגן מעטאָדישע שוועריקייטן און חידושים, וועגן אויפטוען פון די חברים פון איין זייט און די דערגרייכונגען פון די תלמידים פון דער צווייטער זייט. דאָ זיינען קיין אידייאישע צדדים ניט געווען און אויך ניט קיין אָמפּערנישן גלאַט אין דער וועלט אַריין. פאַרשטייט זיך, אַז עס זיינען געווען די נאַטירלעכע גרופּעס — מחמירים און מקילים. די חברים־לערער האָט מען ניט געדאַרפט צווינגען צו קומען צו די זיצונגען און די באַשלוסן האָט מען גענומען זייער ערנסט. דאָ איז געווען קאָנטיק די השפעה פון די געניטערע און עלטערע חברים אויף די ייִנגערע און לאָמיר זאָגן צייטווייליקע לערער, וואָס פאַר זיי איז דער לערער־ראַט

געווען אַ שטענדיקער דערגאַנצונג־קורס פאַר זייער פּראָפעסיע. עס איז באמת געווען אַ לערער־קאָלעקטיוו, אַפילו מיט די אומאויסמיידלעכע רייבונגען צווישן געוויסע יחידים. חוץ די רעגולערע זיצונגען פון לערער־ראַט זיינען פאַרגעקומען יאָר־איין יאָר־אויס פּעדאַגאָגישע קאָנפערענצן, ווען מען האָט גרינדלעך באַטראַכט אַ צוויי־דריי פּראָגעס. אָט די קאָנפערענצן פלעגן זיך ציען אַ גאַנצן טאָג און עטלעכע מאָל צוויי טעג. דאָ איז מען געקומען מיט צוגעגרייטע רעפעראַטן אָדער לענגערע אַריינפיר־ווערטער און עס פלעגט זיך אַנטוויקלען אַן אויספירלעכע דעבאַטע, דאָס רוב אַ באַלערנדיקע, אַ ניצלעכע.

די פּעדאַגאָגישע קאָמיסיע האָט געהאַט, קען מען זאָגן, די פונקציע אויפ־צוהיטן דעם סטאַנדאַרד אין די לימודים און ביי די דערגרייכונגען. זי איז געווען באַרעכטיקט דורכצופירן די אָפטע עקזאַמענס — צום סוף יעדן סעמעסטער און די אַרויסלאָז־עקזאַמענס. אין דער פּראַקטיק פלעגט מען אויס־קלייבן פאַר דעם אַ ספּעציעלע קאָמיסיע. שינויים און פאַרפינקטלעכונג פון דער לערן־פּראָגראַם האָבן ניט געקענט איינגעפירט ווערן אָן דער צושטימונג פון דער פּעדאַגאָגישער קאָמיסיע. זי איז אויך געוויינטלעך געווען די איניציאַ־טאָרין ביים בייטן עפּעס. מען האָט ניט צוגענומען קיין נייעם לערער אָן איר צושטימונג. נייע לערן־מאַטעריאַלן האָט מען על־פּי דין ניט געקענט אַריינ־ברענגען אין די קלאַס־צימערן אָן איר הסכמה. זי איז אויך געווען דער שופט וועמען צו געבן אַן אויסצייכענונג, אַ פּרעמיע, אַ באַלוינונג, וואָרעם אָט די סיסטעם פון געבן פּריזן פאַר יחידישע תלמידים און אַפילו פאַר שולן איז פון לאַנג־אַן געווען איינגעפירט אין די ש״ע שולן.

ס'איז שוין דערמאָנט געוואָרן דער ענין עקזאַמענס. דאַכט זיך, אַז אין ערגעץ זיינען אַזוי אָפט ניט געווען עקזאַמענס ווי אין די ש״ע שולן. די פינף לערניאָרן זיינען געווען איינגעטיילט אין צען סעמעסטערס, און נאָך יעדן סעמעסטער איז געווען אַן עקזאַמען, און זיי זיינען געווען ניט אין רשות פון דעם יחידישן לערער, נאָר דורכגעפירט פון דעם גאַנצן קאָלעקטיוו. אַזוי אַרום האָט זיך געהאַט איינגעשטעלט אַ קאָנטראָל פון אַלעמען אויף יעדן איינעם פון לערער־קאָלעקטיוו. דער עקזאַמען גופא איז פאַר אַלע שולן געווען אַ גלייכער. געבן דעם עקזאַמען, דורכקוקן די עקזאַמען־פּאַפּירן פלעגט ניט דער לערער, נאָר אַ מיטגליד פון דער עקזאַמען־קאָמיסיע. כאַראַקטעריזירן די רעזולטאַטן פלעגט מען פאַר דעם גאַנצן לערער־ראַט. ביים געבן די צייכנס, ספּעציעל פון די אַרויסלאָז־עקזאַמענס, זיינען ניט איין מאָל אַרויסגעקומען סכסוכים צווישן דעם לערער וואָס האָט זיך געפילט געקריוודעט און דער קאָמיסיע, ווייל דורכפאַלן אָדער צו־שטרענגע צייכנס פאַר די תלמידים האָבן געוואָרפן אַ שאָטן אויך אויפן לערער. דער קאָנסולטאַנט האָט געהאַט איינ־ווענדונגען קעגן דער „עקזאַמענס־וואַקכאַנאַליע“, ווי ער האָט עס געהאַט אָנגערופן, און ביסלעכווייז האָט זיך איינגעשטעלט אַז עס מוזן ניט זיין קיין עקזאַמענס אויף אַלע לימודים נאָך יעדן סעמעסטער, נאָר בלויז אויף עטלעכע

און פֿאַרשיידנדיקע נאָך די סעמעסטערס. למשל: אויב עס איז געווען אַן עקזאַמען אויף געשיכטע נאָכן זיבעטן סעמעסטער, איז שוין ניט געווען אַזאַ עקזאַמען נאָכן אַכטן, און אויב עס איז געווען אַן עקזאַמען אויף חומש נאָכן אַכטן סעמעסטער, איז שוין ניט געווען אַזאַ עקזאַמען נאָכן ניינטן סעמעסטער. עס איז אויך געוואָרן שווער אין די זעכציקער יאָרן דורכצופֿירן, אַז לערער זאָלן זיך בייטן מיט די שולן ביים דורכפֿירן אַלע עקזאַמענס. דאָס דורכקוקן די פּאַפּירן איז צום טייל אַריבער אין די הענט פֿון קאָנסולטאַנט און זיין געהילף. נאָך איין פּרט: ביים אָפּשאַצן אַ קאָמפּאָזיציע און אַן איבערדערציילונג איז געווען איינגעפֿירט זייער אַ קאָמפּליצירטע סיסטעם מיט אַ באַזונדערן פּראָצענט פֿאַרן אינהאַלט, פֿאַר דער גראַמאַטיק, דעם אויסלייג, פֿאַר דער אידיאָמאַטיק פֿון דער שפּראַך — דאָס אַלץ כדי דער אָפּשאַצער זאָל מוזן זיין אָביעקטיוו און כדי דאָס פֿאַרגלייכן די רעזולטאַטן פֿון די אויפֿטועון אין די פֿאַרשיידענע שולן זאָל זיין יושרדיק. דער קאָנסולטאַנט האָט געהאַט ספֿקות צי מען קען בכלל דורכפֿירן אַזאַ „אָביעקטיוויקייט", און מיטן אַראָפּזינקען פֿון די קענטענישן אין יידיש האָט עס אויך פֿאַרלאָרן דעם זינען. אָבער די גאַנצע סיסטעם פֿון די אָפּטע עקזאַמענס און דאָס אַרויסנעמען זיי פֿון די הענט פֿון די באַזונדערע לערער האָט געהאָלפֿן איינהאַלטן איינהייטלעכקייט אין דעם לערנען פֿון אַלע שולן, האָט געשטאַרקט די קאָלעקטיוויקייט און פֿאַרגרעסערט די השפּעה פֿון די געניטערע לערער.

אייגנטלעך וואָלט איצט געפּאַסט אויסצורעכענען די נעמען פֿון אַלע לערער וואָס זיינען אַ לענגערע צייט געווען פֿאַרבונדן מיטן ש״ע אינסטיטוט. דאָס ווערט ניט געטאָן איבער דער מורא דורכצולאָזן נעמען פֿון לערער וואָס האָבן פֿאַרדינט דאָ דערמאָנט צו ווערן. פֿון דער צווייטער זייט וואָלט געווען מאָדנע צו בלייבן ביי אַ מין פּולער אַנאָנימקייט. ווערן ווייטער דערמאָנט נאָר דריי נעמען פֿון אויסגעצייכנטע לערער, וואָס עס איז געווען אַ פֿאַרגעניגן בייצוזיין אין זייערע קלאַסן: מ. קורמאַן, י. גויכבערג ע״ה און מ. גאָלדשטיין. אַוודאי איז אַזאַ אַרויסהייבן בלויז דריי ביז גאָר סוביעקטיוו, ווייל עס זיינען געווען נאָך אַ צאָל שעפֿערישע און אויפֿטועריש לערער. לאָמיר בלויז פֿאַרזיכערן, אַז דער אַלגעמיינער ניוואָ פֿון דער לערערשאַפֿט אין די ש״ע שולן איז געווען זייער אַ לייטישער, הלוואי אין ערגעץ ניט ערגער.

נאָך איין כאַראַקטעריסטישער און סימפּאַטישער שטריך פֿון די אָנפֿירנדיקע ש״ע לערער: זיי האָבן כמעט כסדר געשאַפֿן נייע לערן־מאַטעריאַלן און כלערליי אַרבעט־בויגנס. אין די דרייסיקער יאָרן האָבן זיי אַרויסגעגעבן אַ לערער־בולעטין מיט אַרטיקלען וועגן מעטאָדישע און דידאַקטישע ענינים, מיט אינסצעניררונגען פֿאַר די שול־יום־טובים, מיט לידער און מעשיות פֿאַר יום־טובים, מיט פֿאָלקלאָר־ברעקלעך, מיט פֿאַרשיידנדיקער אינפֿאָרמאַציע פֿאַר לערער און מיט אַרבעט־בויגנס. דאָס פֿאַרפֿעסטיקן זיך פֿון דעם פּעדאַגאָגישן בולעטען פֿון יידישן דערציאונגס־קאָמיטעט אין ניו־יאָרק האָט איבער־

ריק געמאַכט אַט די אויסגאַבע, וואָס איר פאַרדינסט איז אַז זי איז געווען די פאַרגייערין פון פעד׳ בולעטען. אַ צאָל ש״ע לערער זיינען אַגב יאָרן־לאַנג געווען מיטאַרבעטער פון פעד׳ בולעטען.

די גאָרע מענטשלעכע טעטיקייט וואָס הייסט דערציאונג איז גוואַלדיק קאָנסערוואַטיוו. פּראָגראַמען און אַפילו מעטאָדן אין אַ שול־סיסטעם האַלטן זיך אויף אַפילו נאָך דעם ווי עס האָבן זיך געביטן די לעבנס־באַדינגונגען צו וועלכע זיי זיינען אין אַ פריערדיקער עפּאָכע געווען צוגעפּאַסט. מען דאַרף — ביים געפינען ראיות פאַר אַט דעם טעזיס — ניט אַוועק צו די אומות־העולם. עס איז גענוג זיך אַרומצוקוקן וואָס עס טוט זיך אין די פאַרשיידענע טיפּן שולן אויפן שטח פון יידישן חינוך. די קאָנסערוואַטיקייט ווייזט זיך אַרויס אין גרויסע זאַכן און אפשר נאָך מער אין קליינע זאַכן, אין שטריכן פון דער מעטאָדיק, אין אופן לערנען אַ פּרט. דאָ האָט מען יאָרן־לאַנג געלערנט לייענען לויטן מעטאָד פון באַזונדערע אותיות, לויטן קלאַנגען־מעטאָד ווי מען האָט עס גערופן. און אייגנטלעך איז עס געווען אַ חידוש, ווייל די אַלגעמיינע שול האָט דאָ איינגעשטעלט דאָס לערנען לייענען לויטן מעטאָד פון גאַנצע ווערטער. היפּשע עטלעכע יאָר איז אויסגעקומען צו פאַרטיידיקן אַט דעם אַמעריקאַנער מעטאָד, ביז דוד ברידזשער האָט געהאָלפן דורכפירן דעם געדאַנק מן הכוח אל הפועל, ווען ער האָט צונויפגעשטעלט און דער פאַרלאַג „מתנות״ האָט אַרויסגעגעבן זיין אַנהייבער, וואָס איז געוואָרן אַ „בעסטסעלער״.

אַ וויכטיקער אויפטו פון אינסטיטוט איז געווען דער קינדער זשורנאַל, וואָס האָט אַ לאַנגע צייט געדינט ניט בלויז די ש״ע שולן, נאָר יידישע שולן ממש איבער דער גאָרער וועלט. אַדאַנק אַט דעם זשורנאַל איז באַרייכערט געוואָרן די קינדער־ליטעראַטור אויף יידיש מיט נייע טעמעס און נייע נעמען. מיטן קינדער זשורנאַל בינדט זיך ראשית־כל דער נאָמען ליפע לעהרער, דער טעכנישער רעדאַקטאָר און אַ צאָל יאָרן אויך דער פולער רעדאַקטאָר פון קינדער זשורנאַל. ער איז אויך געווען דער פירער פון פאַרלאַג „מתנות״, וואָס האָט אַרויסגעגעבן ביכער פאַר קינדער און אויך אַלגעמיינע ווערק פון חשובע שרייבער.

פון 1941 ביז 1967, 26 יאָר בין איך געווען דער קאָנסולטאַנט פון די ש״ע שולן. אין די אַלע יאָרן בין איך בלויז עטלעכע מאָל געווען אויף זיצונגען פון דער אַדמיניסטראַציע פון אינסטיטוט. צי דאָס איז געווען גוט אַזוי — ווייס איך ניט. בכל־אופן איז דאָס ניט געווען מיין שולד. די פאַרבינדונג מיט דער אַדמיניסטראַציע איז געווען דורכן סעקרעטאַר אָדער דירעקטאָר און אויך דורך שמועסן מיט איינצלנע מיטגלידער פון דער אַדמיניסטראַציע. דער שלום עליכם אינסטיטוט האָט געהאַט אַ צאָל אויסגעצייכנטע, בלב־ונפש־איבערגעגעבענע טוער, וואָס זיי האָבן באמת געלעבט מיט די אינטערעסן און מיט די טעטיקייטן פון אינסטיטוט. די זיצונגען פלעגן פאַרקומען זייער אָפט, יעדע וואָך, און די לעצטע יאָרן איין מאָל אין צוויי וואָכן. מען האָט זיך ניט

באַנוגנט בלויז מיט ריין־אַדמיניסטראַטיווע ענינים. כלערליי אידייאישע און אַפילו פעדאַגאָגישע פּראָבלעמען זיינען אויסגעדראַשן געוואָרן אויף אָט די זיצונגען. די אַדמיניסטראַציע איז געווען דער אייבער־בעל־הבית פון אַלע שולן, פון פאַרלאַג „מתנות", טעאָרעטיש אויך פון קעמפּ „בויבעריק". די אַדמיניסטראַציע פלעגט יעדן יאָר אויסגעקליבן ווערן אויף די יערלעכע קאָנפערענצן פון אינסטיטוט. דער קעמפּ „בויבעריק" און דער פאַרלאַג „מתנות" זיינען אינטערעסאַנטע טעמעס פאַר זיך.

דער אינסטיטוט האָט כמעט שטענדיק געלעבט אין דחקות. די סובסידיעס וואָס די שולן האָבן באַקומען זיינען געווען אָרעמלעכע, און די שולן האָבן פון זייער זייט געדאַרפט צוטראָגן צום בודזשעט פון דער אַדמיניסטראַציע. די וויכטיקסטע יערלעכע געלט־אַקציע איז געווען פאַרבונדן און איז ביז היינט געבליבן דער יערלעכער באַנקעט פון אינסטיטוט, וואָס פלעגט פאָרקומען אין חודש דעצעמבער און די לעצטע יאָרן — אין נאָוועמבער. דאָ מוז מען צוגעבן, אַז אָט די באַנקעטן האָבן געווײַנלעך געהאַט אינטערעסאַנטע פּראָגראַמען מיט דער באַטייליקונג פון אַן אָנגעזעענעם שרייבער און אין די לעצטע יאָרן אויך מיט פּערזענלעכקייטן פון אַנדערע קרייזן און מיט מענטשן פון גייסט (אַ דוגמא: האָראַס קאַלען). די יערלעכע קאָנפערענצן קומען פאָר סוף לערנ־יאָר. עטלעכע מאָל אין יאָר זיינען געווען פאַרזאַמלונגען פון אַ מין צענטראַל־קאָמיטעט, וואו עס האָבן אָנטייל גענומען די מיטגלידער פון דער אַדמי־ניסטראַציע, די פאָרשטייער פון די באַזונדערע צווייגן פון אינסטיטוט און דעלעגאַטן פון די באַזונדערע שולן. אָט די אינסטיטוציע איז ביסלעכווייז איינגעשרומפּן געוואָרן.

דער מיטגלידער־באַשטאַנד פון דער אַדמיניסטראַציע האָט זייער ווייניק זיך געביטן אין פאַרלויף פון די יאָרן. זיין אַ מיטגליד פון דער אַדמיניסטראַציע איז געווען אַ לעבנסלענגלעכע פּאָזיציע. ביסלעכווייז האָבן די ראשונים זיך אַריבערגעקליבן אויף דער בעסערער וועלט. עס איז געווען שווער זיי צו פאַרבייטן. דער באַשטאַנד פון דער אַדמיניסטראַציע האָט זיך אויף אַ נאַטיר־לעכן אופן איינגעשרומפּן און דאָס האָט זיכער געווירקט אויף די פאַרצווייגטע טעטיקייטן פון אינסטיטוט.

נאָר עטלעכע שולן האָבן געהאַט געגוג פילצאָליקע און געגוג אַקטיווע לאָקאַלע פאַרוואַלטונגען. צו הילף פון די שוואַכערע פאַרוואַלטונגען האָבן געמוזט קומען מיטגלידער פון דער צענטראַלער אַדמיניסטראַציע. די זאָרג וועגן בודזשעט פון דער שול האָט כמעט אין גאַנצן פאַרשלונגען די אינטערעסן פון די לאָקאַלע פאַרוואַלטונגען, אָבער אומעטום זיינען אויך געווען אַלגעמיינע קולטור־אונטערנעמונגען. אויך דאָ איז יעדע פאַרוואַלטונג געווען אַ מין קאָנגרעגאַציע אין מיניאַטור. באַזונדער האָט זיך אויסגעצייכנט מיט אירע טעטיקייטן די שול 15, אָנגעפירט פון ד״ר שלמה סיימאָן. אין די דרייסיקער יאָרן און אָנהייב פערציקער יאָרן האָט דאָ געשיינט די שול 2, אין די פופצי־

קער און אָנהייב זעכציקער יאָרן די שול 21, און די גאַנצע צייט די שול 45.

אַזוי ווי מיר האָבן זיך געפירט ביים דערמאָנען נעמען פון די לערער, טוען מיר עס אויך בנוגע די טוער. מיר דערמאָנען דריי, הגם עס איז קלאָר אַז מען באַגייט דאָ אַן עוולה בנוגע גוטע און איבערגעגעבענע טוער. די דריי זיינען: יעקב בערג, מ. גורין און ד״ר שלמה סיימאָן — ליידער שוין אַלע עליו־השלומניקעס.

עס איז שוין אויסגעקומען אי בכתב אי בעל־פּה אָנצואווייזן, אַז דער שלום עליכם אינסטיטוט האָט געהאַט און האָט נאָך עד־היום שטריכן פון אַ משפּחה־קרייז. דאָ זעען מיר די גוטע אייגנשאַפטן פון משפּחהדיקייט און די ניט אַזעלכע גוטע. במשך פון די צענדליקער יאָרן האָבן די מיטגלידער פון אינסטיטוט זיך צונויפגעלעבט און אַזוי ווי זיך צונויפגעוואַקסן ווי זיי וואָלטן געווען בלוט־קרובים. עס איז געווען אַ מין אינטימקייט און אַ האַרציקייט. עס האָבן געקענט זיין קריגערייען, אָבער עס איז קיין מאָל ניט געווען קיין שפּאַלטונג; עס האָבן געקענט זיין פּאַראיבלס, אָבער ניט קיין אָפּרייסן זיך. איינער דעם צווייטן האָט זייער גוט געקענט, מיט די מעלות און חסרונות פון יעדערן. עס האָט ניט געקענט זיין די סיטואַציע פון לאָזן פאַלן דעם אינסטיטוט אין אַן ענגער צייט. די פאַרשיידנקייט פון מיינונגען האָט געמוזט שפּילן אַ סך אַ קלענערע ראָלע ווי די פערזענלעכע באַציאונגען צווישן די מיטגלידער פון דער קוואַזי־משפּחה. אָבער אַזאַ מין קרייז האָט אויך געהאַט דעם שטריך פון עקסקלוזיווקייט בנוגע די אַלע „פרעמדע״, וואָס מען וואָלט געקאָנט אַריינציען אין אינסטיטוט און מ׳האָט עס ניט געטאָן. און ווען עס זיינען יאָ צוגעקומען „זייטיקע״, האָבן זיי אַ היפּשע צייט זיך געפילט ווי זייטיקע. די משפּחהדיקייט וואָס איז געווען אַ צעמענטיר־כוח האָט גלייכ־צייטיק איינגעצוימט די ווערביר־פעאיקייט פון אינסטיטוט.

עס איז געווען אַ שטענדיקער קאָנטאַקט מיט די דריי סעקרעטאַרן פון ש״ע אינסטיטוט במשך פון די דערמאָנטע 26 יאָר, פריער מיט דעם איניציאַ־טיוו־רייכן, טועריש און טומלדיקן מ. בזשאַזע ע״ה, דערנאָך מיט י. מ. גודלמאַן ע״ה, וואָס האָט דער עיקר זיך פאַרנומען מיט גרייטן לערן־מאַטעריאַלן און אַרבעט־בויגנס און האָט אַפילו צונויפגעשטעלט געשיכטע־העפטן (אַן אומ־געראָטענער פּרואוו!), און לענגער און ענגער מיט שואל גוטמאַנען, דעם איצטיקן דירעקטאָר אָדער, לאָמיר זאָגן, דעם עקזעקוטיוון וויצע־פּרעזידענט פון אינסטיטוט. דער קרייז פון זיינע אינטערעסן און טעטיקייטן איז אַ סך ברייטער ווי ביי די פריערדיקע סעקרעטאַרן און זיין השפּעה אויף די טוער און דעם גאַנצן פּרצוף־פּנים פון אינסטיטוט איז אין־לשער גרעסער. אים האָט זיך איינגעגעבן צו הייבן די קולטור־מדרגה פון די קאָנפערענצן און אַפילו פון באַנקעטן. ער האָט פון דער אינסטיטוט־אויסגאַבע פאַר עלטערן און טוער געמאַכט אַן אינטערעסאַנטן פּעריאָדישן אָרגאַן, וואָס האָט זיך ניט באַנוגנט מיט דער כראָניק פון אינסטיטוט און מיט באַריכטן וועגן די טעטי־

קייטן אין די באַזונדערע שולן. אַדאַנק אים קען דער ש״ע אינסטיטוט זיין שטאָלץ מיט דער צוויי־חדשימדיקער אויסגאַבע אויף יידיש און אויף ענגליש, וואו מען געפינט אויך באַטראַכטונגען וועגן אַלגעמיינע יידישע קולטור־פּראָבלעמען. מיר האָבן איצט אייגנאַרטיקע אינפאָרמיר־ און אַפילו לערן־העפטן פאַר די ייגגערע טוער און איצטיקע עלטערן וועגן אַ סך ענינים פון יידישקייט, ספּעציעל וועגן דעם זינען, דעם כאַראַקטער און וועגן אופן פייערן יום־טובים. מען קען געפינען אין די העפטן אַרטיקלען וועגן יידישע פּערזענלעכקייטן, אַמאָליקע און איצטיקע, און אַפילו ענגלישע איבערזעצונגען פון דער יידישער פּאָעזיע.

מיטן פּנים צום יינגערן דור טוער — דאָס איז דער לאָזונג פאַר דער טעטיקייט וואָס שואל גוטמאַן האָט אַנטוויקלט. איז די אויפקלער־אַרבעט געפירט געוואָרן דער עיקר אויף ענגליש. עס האָט זיך איינגעגעבן צוצוציען זין פונעם ערשטן דור טוער און אַזוי אַרום פאַרזיכערן דעם ווייטערדיקן קיום פון אינסטיטוט. ליידער האָט מען אויך דאָ צו טאָן מיט קליינע ציפערן. די אידייע פון וועלטלעכקייט אין פאַרבינדונג כאָטש מיט אַ טייל פון דער יידיש־ירושה קען בלי־ספק געפינען אַן אָפּקלאַנג ביי אַ קאַנטיקן סעקטאָר פון געבילדעטן דור אַמעריקאַנער יידן, ביי די וואָס שטאַמען אָפּ פון מזרח־אייראָפּע און האָבן אין די קינדער־יאָרן איינגעזאַפּט אַ גלגול פון אונדזער אַלט־נייעם ניגון.

מיר ציטירן פון דער דעקלאַראַציע וואָס דער ש״ע אינסטיטוט האָט אָנגענומען אויף זיין 31סטער קאָנפערענץ, מאַי 1954, אין דעם יובל־יאָר:

„באַוואָפנט מיט גלויבן אין דער מעגלעכקייט פון ווייטערדיקן שעפערישן קיום דאָ אין לאַנד, אין ישראל און אומעטום איבער דער וועלט, וואו עס זיינען פאַראַן פאַר דעם דעמאָקראַטישע פאָרמען, — זאָגן מיר פייערלעך צו ממשיך צו זיין אונדזער קולטור־אַרבעט בכלל און דאָס בויען און אַנטוויקלען שולן, וואו די לערן־פּראָגראַם און די דערציערישע טעטיקייט זאָלן אָפּשפּיגלען אונדזערע פּרינציפּן און באַגערן. מיר זיינען טיף איבער־צייגט אין דעם, אַז אונדזער שול־אַרבעט און אונדזער דרך אין יידישער דערציאונג זיינען אין די אינטערעסן פון אַ גייסטיק־רייכער צוקונפט פאַר אַלע יידן אין אַמעריקע, אַז מיר פירן דורך אַ גרויסע שליחות ווי אַ רינג וואָס פאַרבינדט דורות און קיבוצים, אַז מיר טוען דערביי אויף ווערטפולס און העלפן אויספורעמען די גאַראַנטיע פאַרן ווייטערן זיגפולן יידישן קיום און ווייטערדיקער באַרייכערונג פון דער יידישער פערזענלעכקייט״.

דער טאָן איז דאָ אַ ביז גאָר אָפּטימיסטישער און די ווערטער האָפער־דיקע. די לעצטע זעכצן יאָר האָבן שטילער געמאַכט אָט די מאַרש־מוזיק. דאָך זיינען די עיקרדיקע האָפענונגען פאַרבליבן, ניט געקוקט אויף די שווערע קלעפּ, אויף דער כסדרדיקער פאַרקלענערונג פון דער צאָל קינדער אין די נאָכמיטאָג־שולן און אויפן שליסן זיך פון דער גרעסטער צאָל שולן.

אַ קרבן זיינען געפאַלן די שוואַכערע שולן, וואָס זיינען געווען אין געגנטן וואָס האָבן אויפגעהערט צו זיין יידישע, ווי אויך די שולן מיט גאַנץ שוואַכע פאַרוואַלטונגען. די סיבות זיינען באַקאַנט: די איבערוואַנדערונג אין די פאַר־שטעט, וואו אונדזער טיפּ נאָכמיטאָג־שול האָט ניט געהאַט קיין כוחות מיט־צוגיין; די אַלגעמיינע אָפּשוואַכונג פון די יידיש־פּאָזיציעס; דער דוחק אין יונגע לערער, וואָס זאָלן זיין פון דעם דור פון די עלטערן און ניט פון די זיידעס און באָבעס; דער פאַרקלענערטער אינטערעס פון איצטיקע וועלטלעכע עלטערן פאַר דער דערציאונג פון זייערע קינדער און די אומגרייטקייט זיך אָנצושטרענגען פאַר יידישער דערציאונג. דאָ מוז מען אויך נעמען אין באַטראַכט די שוואַכע כוחות פון אינסטיטוט, די קליינע צאָל מיטגלידער.

ניטאָ קיין כוונה צו פאַרמאַטערן מיט סטאַטיסטיק און אויך ניט צו אילוסטרירן מיט אַ קרומער ליניע פון באַרג־אַראָפּ, וואָס קען נאָר אָנוואַרפן אַ מרה־שחורה. בלויז עטלעכע ציפערן. אין דעם ערשטן יאָר פון מיין אַרבעט אין יידישן דערציאונגס־קאָמיטעט, אין 1941, האָט די סטאַטיסטיק וואָס מיר האָבן דורכגעפירט געוויזן אַז עס זיינען דאָ אין אינסטיטוט 18 נאָכמיטאָג־שולן מיט 835 תלמידים; אין 1945 זיינען געווען נאָר 16 שולן, אָבער די צאָל קינדער האָט זיך כמעט ניט געביטן — 804; אין 1949 — נאָר 699 קינדער.*) אין די פערציקער יאָרן איז די סיטואַציע געווען כמעט סטאַביל, עס זיינען געווען וואַקלענישן און עס האָבן געקענט זיין אויך קליינע פאַרבעס־סערונגען. אין די פופציקער יאָרן ווערט דער מצב ערגער: פון אַרום 600 איז די צאָל געפאַלן אויף וויניקער ווי 500 (למשל, אין 1956 — 473).

האָט מען צום טייל זיך געטרייסט מיט דער צאָל קינדער אין די זונטיק־שולן. אָבער דאָס איז אַ פאַלשע טרייסט. פון די זונטיק־שולן זיינען קיין נאָכמיטאָג־שולן ניט אַרויסגעוואַקסן. אויך דער אינסטיטוט האָט פון זיי קיין צו פיל נחת ניט געהאַט. זיי קענען דאָך זיך ניט צוגלייכן צו די זונטיק־שולן פון דער רעפאָרעם־באַוועגונג, וואו די קינדער פאַרברענגען אַפילו ביין און צען יאָר און יעדן זונטיק ביז דריי שעה. יענע זונטיק־שולן דינען טאַקע אויף אַריינצוברענגען אין דער גרינגער רעפאָרעם־יידישקייט, בעת די זונטיק־שולן פון ש״ע אינסטיטוט פירן ניט אין ערגעץ, אַוודאי ניט אין דער האַר־בער יידישקייט פון וועלטלעכקייט מיט יידיש. קיין וועג צו קיין שום צוקונפט זיינען זיי ניט.

דער ביטערער אמת איז, אַז אויך די נאָכמיטאָג־שולן קענען מער ניט דינען יענע צילן וואָס זיי האָבן זיך געהאַט געשטעלט, ווען די קינדער זיינען געקומען פון יידיש־ריידנדיקע היימען אָדער וואו עס זיינען אין אַ געוויסער פאָרעם געווען לעבעדיקע רעשטן פון יידיש. איצט איז אייגנטלעך פאַרבליבן נאָר איין וועג — די טאָגשול. דאָס הייסט ניט, אַז מען דאַרף זיך אָפּזאָגן

*) אין דעם חשבון גייען נישט אַריין די 2 ניו־דזשוירזי ש״ע שולן. — ש. ג.

פון דער נאָכמיטאָג־שול, נאָר מען דאַרף איינזען איר איצטיקע באַגרענעצט־קייט און די איינגעשרומפּנקייט פון אירע מעגלעכע דערגרייכונגען. אויסהיילן אונדזער שול־סיסטעם קאָן נאָר די טאָגשול. צו איר דאַרף זיין געווענדט דער עיקרדיקער אינטערעס און איר דאַרף מען אָפּגעבן די כוחות. האָפן מיר, אַז אין צענטער פון די טעטיקייטן פון ש״ע אינסטיטוט וועט זיין די טאָגשול.

און זאָל דאָ ניט אָפּשטויסן דער דורכפאַל מיט דער טאָגשול אין בענסאָנ־הוירסט. אַז מען בריט זיך אָפּ מיט קאָכעדיק וואַסער זאָגט מען זיך ניט אָפּ פון אַ הייסער וואַנע. אין די פּאָר יאָר פון איר שלימזלדיקער עקזיסטענץ איז די שול אונטערגעגראָבן געוואָרן פון אַ צאָל אָביעקטיווע און סוביעקטיווע אומשטאַנדן. דער אָנהייב איז געווען צו נעבעכדיק, עס איז פּלוצלינג גע־שטאָרבן דער פּאַסיקער אָנפירער, דער לערער י. ל. ראַבינער, און די שפּע־טערדיקע אָנפירער האָבן לחלוטין ניט געטויגט פאַר אַזאַ אַרבעט, אויך די פאַרוואַלטונג האָט ניט פאַרשטאַנען דעם פאַרנעם און די הכבדה פון אַ טאָג־שול. עס איז איבעריק צו אַנאַליזירן אויך די אַנדערע סיבות וואָס האָבן געפירט צו דער ליקווידאַציע פון יענער טאָגשול. איצט זיינען די שטימונגען גאָר אַנדערע און די אָביעקטיווע אומשטאַנדן אַ סך גינציקערע.

אין דער אויסגאַבע פון אינסטיטוט, אין שולבלאַט פון סעפּטעמבער 1939, האָט ראַבינער געשריבן, אַז מען דאַרף „ניט רעווידירן די טעאָריע, נאָר רעוואָלוציאָנירן די פּראַקטיק״. דאָס איז ריכטיק אויך דרייסיק יאָר שפּעטער, הגם, פאַרשטייט זיך, אַז אַפילו צו אַ ריכטיקער טעאָריע קומען צו דערגאַנ־צונגען שהזמן גרמא. און נאָך פריער, אין שולבלאַט פון מאַי 1938, געפינען מיר ש. ניגערס אָנווייז: „יידישע קולטור פון היינט איז אַ מין איבערבוי איבער דעם בנין און דעם באַזיס פון דער אַלטער יידישער קולטור״. דאָס האָט פאָרמולירט אַ וועלטלעכער דענקער, אַ חשובער וואָרטזאָגער אין קרייז פון אונדזערע בויער. לאָמיר עס געדענקען.

דער דרך און די אויפטוען פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט

פון שואל גוטמאַן

עס איז אַן אַלטע שטרייט־פראַגע: צי די וואָס באַטייליקן זיך אַקטיוו אין „מאַכן געשיכטע" זיינען אויך די פּאַסיקע צו שרייבן די דאָזיקע געשיכטע. איז עס מעגלעך פאַר איינעם וואָס שטייט בראש פון דער אָרגאַניזאַציע זינט 1949 — ד"ה די לעצטע 22 יאָר — צו באַשרייבן אָביעקטיוו די אויפטוען, די השפּעה, דעם דרך פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט? מיט וועלכן צד מיר זאָלן נישט האַלטן אין דער דעבאַטע, מוז מען אָבער צוגעבן, אַז דעם צוקונפט־טיקן היסטאָריקער פון יידישער דערציאונג אין אַמעריקע קענען צונוץ־קומען די פאַרצייכענונגען, די מיינונגען און אויספירן פון איינעם וואָס האָט איני־צירט — אין אַ סך פאַלן — און דירעקטירט די אַלע טעטיקייטן.

מיר פּרעטענדירן נישט מיט דער אַרבעט צו שרייבן די אויסשעפּנדיקע געשיכטע פון ש.ע.פ.א., איך וויל דאָ בלויז פאַרצייכענען אַ ריי הויכפּונקטן אין דער געשיכטע פון ש.ע.פ.א. במשך די לעצטע 22 יאָר, און דערמיט פאַרלייכטערן די אויפגאַבע פון יענעם וואָס וועט שרייבן די פולע געשיכטע פון דער אָרגאַניזאַציע.

I

1960 — 1949

ווען ש. גוטמאַן איז אין אויגוסט, 1949, געוואָרן דער עקזעקוטיוו־דירעקטאָר פון ש.ע.פ.א. האָט די אָרגאַניזאַציע פאַרמאָגט 15 שולן און אַ מיטלשול. אין סעפּטעמבער, 1949, איז אין ברוקלין (בענסאָנהורסט־געגנט) געעפנט געוואָרן די ש"ע טאָגשול מיט אַן ערשטן קלאַס, און אַ 5־טאָגיקן קינדער־גאָרטן. אין די אַלע אינסטיטוציעס האָבן דעמאָלט געלערנט קנאַפּע 1000 קינדער.[1])

דער יערלעכער בודזשעט פון ש.ע.פ.א. האָט דעמאָלט באַטראָפן ווייניקער פון 20,000 דאָלאַר, און די שולן זיינען סובסידירט געוואָרן מיט מינימאַלע סומען, און דערצו נישט רעגולער. באַלד נאָך גוטמאַנס אָנקומען אין אינסטי־

טוט האָט ער זיך באַמיט דורכצופירן אַ ריי רעפאָרמען. עס זיינען איינגעשטעלט געוואָרן פערטל־יאָריקע, רעגולערע סובסידיעס: דער אינסטיטוט האָט סובסידירט יעדע שול, וואָס האָט זיך אין דעם געניייטיקט, מיט 10% ביז 15% אויף די שכירות פון די לערער. אין פעברואַר, 1950, איז געגרינדעט געוואָרן דער בראָנקסער עלטערן־פאַרבאַנד וואָס פלעגט אָפּהאַלטן חודשלעכע זיצונגען. עס האָט אָנגעהויבן דערשיינען, 8־9 מאָל אַ יאָר, דער „שלום עליכם בולעטין" (מימיאָגראַפירט) — איינער אין יידיש, און איינער („פּיירענטס־בולעטין") אין ענגליש.

במשך 5 יאָר (פון 1950 ביז 1955) זיינען געגרינדעט געוואָרן 8 נייע שולן: אין גרעיט־נעק (שול #42); אין לאָנג־איילאַנד סיטי (שול #35); אין ריווערדעיל (שול #36); אין דזשעקסאָן־הייטס (שול #37); אין פלאָשינג (שול #44); אין מט' ווערנאָן (שול #38); אין די סטייוועסענט־הייזער (שול #5); און אין וואלי־סטרים (שול #40). 4 פון די 8 שולן זיינען לכתחילה געעפנט געוואָרן ווי איינטאָגיקע, מיט דער אויסזיכט צו פאַרגרעסערן די לערן־טעג שפּעטער. מיט עטלעכע איז טאַקע אַזוי געשען (די שולן 42, 36).

מיט אַזאַ קליינעם אַפּאַראַט ווי דער ש.ע.פ.א. האָט פאַרמאָגט, איז דאָס עפענען נייע שולן נישט אָנגעקומען לייכט. עס האָט געמיינט באַזוכן אַ סך זיצונגען, און אויפקלערן ווער מיר זיינען און וואָס מען וועט לערנען אין די ש"ע שולן. צווישן די יונגע דאָ־געבוירענע יידישע עלטערן האָט דעמאָלט געהערשט אַ גרויסע צעטומלעניש בנוגע יידישער דערציאונג, און בנוגע דעם קוריקולום וואָס ס'איז ווינטשנסווערט פאַר זייערע קינדער. אין די שמועסן מיט די עלטערן, איז זיי ערשט קלאָר געוואָרן די ש"ע שול־פּראָגראַם. אומצייליקע זיצונגען האָט מען געמוזט אָפּהאַלטן איידער ס'האָט זיך אויסגעשיילט אַן אַקטיווע עלטערן־גרופּע וואָס זאָל אָנפירן מיט אַ נייער שול.

צוליב דער צעוואָרפנקייט פון דער יידישער באַפעלקערונג אין די פאָרשטעט — ווען בלויז מיט אַן אויטאָמאָביל קען מען צוקומען אין צענטער פון שטאָט — דערפאַר האָט מען געמוזט עפענען איינטאָגיקע שולן. ס'איז אָבער פאַרשטאַנען געוואָרן, אַז דאָס ווערט געטאָן נאָר דאָרטן וואו ס'איז נישטאָ קיין אַנדער ברירה. די פּעדאַגאָגישע קאָמיסיע האָט שפּעטער אויסגעאַרבעט פאַר די זונטיק־שולן אַ דעטאַליזירטן קוריקולום אין יידיש, געשיכטע, צייט־פראַגן [2]) אאַז"וו. אָבער אין 5 פון די נייע שולן האָט מען געלערנט פון 2 ביז 4 טעג אַ וואָך. אַזוי איז געווען אין לאָנג־איילאַנד סיטי (שול #35), אין פלאָשינג (שול #44) און אין די סטייוועסענט־הייזער (שול #5). אויך אין גרייט־נעק (שול #42) און אין ריווערדעיל (שול #36) האָט מען במשך אַ ריי יאָרן געלערנט עטלעכע טעג אין וואָך.

אין שול־יאָר 1951־1952 האָט דער אינסטיטוט איינגעשטעלט חודשלעכע צענטראַלע עונג־שבתים. דאָס זיינען געווען צוזאַמענקומען אין צענטער פון שטאָט — אין אַ גרויסן זאַל פון אַ האָטעל — וואו מ'האָט דורכגעפירט אַ

טראַדיציאָנעל־מאָדערנעם צערעמאָניאַל איינשליסנדיק שבת־לידער, רעציטאַ־
ציעס פון דער יידישער פּאָעזיע, און אויסצוגן פון דער פּרשה פון דער וואָך.
און צום סוף פלעגט אַ לעקטאָר האַלטן אַ קורצן רעפעראַט.

במשך עטלעכע יאָר האָבן מיר זיך אָנגעשטרענגט, אַז די יידיש־וועלטלעכע אינטעליגענץ אין ניו־יאָרק זאָל זיך אַקטיוו באַטייליקן אין דער אַרבעט פון אינסטיטוט. אַ היפּשער טייל אירער האָט געשיקט די קינדער אין די ש״ע שולן, און אַ ריי יידישע דיכטער זיינען אין זייערע ייִנגערע יאָרן געווען לערער אָדער טוער אין די שולן. אָבער די פאַרבינדונג מיטן אינסטיטוט מצד די אַלע יידיש־שעפערישע מענטשן איז געווען אַ לויזע, אַ ספּאָראַדישע. דערפאַר איז אין 1952 געגרינדעט געוואָרן אַ „געזעלשאַפטלעכער ראַט״, וואָס איז באַשטאַנען פון די דאָזיקע יידישע שריפטשטעלער און קולטור־טוער: ד״ר עזריאל נאַקס — פאַרזיצער; ש. ניגער; יעקב גלאַטשטיין; ד״ר מאַקס וויינ־רייך; ה. לייוויק; לייבוש לעהרער; ד״ר פ. מאַטענקאָ; יודל מאַרק; א. מענעס; ד״ר יחיאל קלינג, און בצלאל שערמאַן.

דער „ראַט״ האָט אָפּגעהאַלטן עטלעכע זיצונגען, וואו עס זיינען אויפגע־נומען געוואָרן פונדאַמענטאַלע שול־ און קולטור־פּראָבלעמען. עס זיינען באַ־טראַכט געוואָרן די געענדערטע לעבנס־באַדינגונגען אין אַמעריקאַנער יידישן ישוב, און די רעוויזיעס צו וועלכע דאָס דאַרף פירן אין דעם לערן־פּראָגראַם, און אין דער קולטור־פילאָסאָפיע; צערעמאָניאַלן און נאָרמען פאַר פייערונגען און טרויער־געלעגנהייטן — סיי פאַר עפנטלעכע געלעגנהייטן, סיי פאַר דער היים; ווי דאַרף מען פאַרטיפן וועלטלעכע יידישקייט אין היינטיקן געזעל־שאַפטלעכן קלימאַט אין דער יידישער אַמעריקע.

אויף עטלעכע זיצונגען האָט דער „געזעלשאַפטלעכער ראַט״ זיך פאַר־נומען מיט אויסאַרבעטן אַ ניי „פּרינציפּן דערקלערונג״, און די 30סטע שול־קאָנפערענץ פון ש.ע.פ.א. (מאַי 1953) האָט טאַקע אָנגענומען „גרונט־פּרינציפּן פון דער דערציאונג אין די ש״ע שולן״.[3])

אין יאָר 1953 האָט דער ש.ע.פ.א. פאַרמאָגט 20 שולן, פון וועלכע 17 זיינען געווען 3־ אָדער 5־טאָגיקע, און בלויז 3 איינטאָגיקע.

אַוודאי זיינען די ניי־געגרינדעטע שולן געווען אַ דערמוטיקונג פאַר די שול־טוער און לערער. וואָרעם בעת יידיש איז שוין אין יענע יאָרן נישט געווען די טאָג־טעגלעכע רייד־שפּראַך פון די היי־געבוירענע יונגע עלטערן, האָבן דאָך די עלטערן געהאָלפן בויען שולן מיט יידיש ווי אַ צענטראַלן לימוד אין קוריקולום. דאָך איז כסדר געוואָרן שווערער מיט לערער און דירות. מ׳האָט איצט מער נישט געקענט ווי אין די 20ער יאָרן עפענען שולן אין קעלערס און קראָמען. מ׳האָט געמוזט געפינען פּאַסיקע בנינים וואָס זאָלן האָבן אַ שטיקל ענלעכקייט כאָטש צו אַ שול־געביידע — און אַזעלכע האָט מען געדאַרפט קויפן אָדער בויען, און דאָס איז געווען איבער די פינאַנציעלע כוחות פון ש.ע.פ.א.

אויך דער מאַנגל אין לערער איז געוואָרן פאַרשאַרפטער פון יאָר צו יאָר. וואָרעם די יידיש־וועלטלעכע שול האָט פאַרלאַנגט אַ טיפּ לערער וואָס זאָל נישט בלויז אָפּלערנען אין קלאַס, נאָר זאָל זיין אַן אַדמיניסטראַטאָר, אַ פירער, אַ סטימולירער, אַ כל־בו אין איין פערזאָן. אַזעלכע זיינען געווען אַ זעלטנקייט — נאָך דער צווייטער וועלט־מלחמה. אונדזער יידיש־וועלטלעכע געזעלשאַפט־לעכקייט האָט ליידער נישט געמאַכט קיין ערנסטע אָנשטרענגונגען צוצוגרייטן דאָ־געבוירענע לערער, ווייל דאָס האָט מחייב געווען העכערן דעם געהאַלט, דעם פּרעסטיזש, דעם סטאַטוס אין די עקאָנאָמישע בענעפיטן פון יידישער לערעריי.

פונדעסטוועגן האָט מען אין יאָר 1953, ווען מ׳האָט געפייערט דעם 40־יאָריקן יובל פון די ש״ע שולן, געמעגט שטאָלצירן מיט די דערגרייכונגען. ש. גוטמאַן האָט דערמאָלט באַריכטעט, אַז אין משך פון די פיר־צענדליק יאָר האָבן געלערנט אין די ש״ע פאָלקשולן אַרום 40,000 קינדער, און עס האָבן גראַדואירט אַרום 4000 תלמידים; פון דער ש״ע מיטלשול האָבן גראַדואירט 650 תלמידים. ער האָט דעמאָלט אין זיין באַריכט צו דער שול־קאָנפערענץ אין 1953 דערקלערט אַז איצט, 40 יאָר נאָך דער גרינדונג פון די ערשטע ש״ע שולן, האָבן מיר וועלטלעכע יידן שוין אויפגעגעבן די האָפענונג אַז די יידיש־יידן וועלן מאַיאָריזירן די ענגליש־ריידנדיקע יידן אין היגן קיבוץ. אָבער די שפּורן פון אונדזער אַרבעט, האָט ער באַטאָנט, גרייכן ווייטער ווי דאָס אויג קען זען. „אומעטום וואו מען עפנט יידיש־וועלטלעכע שולן זיינען אונדזערע תלמידים צווישן די איניציאַטאָרן. אונדזער וועלטלעכקייט האָט עוואָלוציאָנירט אין דער ריכטונג פון טראַדיציע, וואָרעם אין קוריקולום פון דער ש״ע שול האָבן מיר געפונען אַ גלייכגעוויכט צווישן וועלטלעכער קול־טור — יידישע שפּראַך, ליטעראַטור און געשיכטע, פון איין זייט, און טראַדיציאָנעלע לימודים און פירונגען — תנ״ך, געקליבענע תפילות, עונג־שבתים, יום־טוב־פייערונגען — פון דער אַנדערער זייט. אויך אַ סך פון אונדזערע היימען זיינען איצט יידישלעכער ווי אַמאָל: מיר פּראַווען סדרים (דעם ערשטן, נישט בלויז דעם 3טן סדר); מיר צינדן חנוכה־ליכט און זיינען אויך מקבל־שבת לויט אַ מאָדערניזירטן ריטואַל. וואָס מער מיר אַקלימאַטי־זירן זיך אין אַמעריקע, אַלץ מער זיינען מיר גרייט צו אַקצעפּטירן די אייגענע ירושה פון דורות. אַ סך פון ערשטן יידישן דור, געבאָרן אין אַמעריקע, זיינען אַוועק פון יידן; און דער צווייטער דור אַמעריקאַנער יידן קומט צוריק. אָבער אויב דער ייִנגערער דור שטעלט זיך מיטן פּנים צו די פריערדיקע דורות, וועלן מיר, מזרח־אייראָפּעאישע יידן, זיך דאַרפן שטעלן מיטן פּנים צום ניעם דור. מיר טאָרן נישט בלויז קלאָגן אויפן ׳פאַרלאָרענעם גן־עדן׳ אין מזרח־אייראָפּע — ווי ווייטיקדיק די וואונד זאָל נישט זיין; נאָר אַרויסווייזן פאַר־שטענדעניש פאַר די נויטן און פאַר דער מענטאַליטעט פון אונדזערע קינדער״.[4])

II

עס האָט זיך דעם אינסטיטוט איינגעגעבן צו פּאַרוואַנדלען די יערלעכע שול־קאָנפערענץ אין אינהאַלטסרייכע פאַרזאַמלונגען. לדוגמא — וועלן מיר זיך אָפּשטעלן אויף צוויי שול־קאָנפערענצן. צו דער פיערלעכער דערעפענונג פון דער 30סטער שול־קאָנפערענץ, אין אַסטאָר־האָטעל, אין יאָר 1953, זיינען געקומען 300 דעלעגאַטן און געסט. דער פובליציסט ד״ר שמואל מאַרגאָשעס האָט אין זיין רעפעראַט, אויף דער קאָנפערענץ, אויסגעדריקט דעם געדאַנק אַז מיר יידן אין אַמעריקע דאַרפן ווייטער אָנהאַלטן די פאַרשיידענע טיפּן צוגאַב־שולן, און נישט נאָכטאָן די קאַטאָליקן וועלכע האָבן דאָ אויסגעבויט אַ ריזיקע נעץ פון פּאַראָקיאַלע שולן. מיר טאָרן נישט אונטערגראָבן די פּאָבליק־סקול וועלכע שאַפט אַן אידייאישע נאָענטקייט צווישן אַלע גרופּעס אין דער אַמעריקאַנער באַפעלקערונג. אויב דער קאַטוילישער שטאַנדפונקט וועט זיגן — האָט ד״ר מאַרגאָשעס אַרגומענטירט — אין אַמעריקע, וועט דעמאָלט ווערן אונטערגעגראָבן די סעפּאַראַציע פון קירך און מלוכה, וואָס איז דער יסוד פון דער אַמעריקאַנער דעמאָקראַטיע. מיר יידן זיינען שטאַרק פאַראינטערע־סירט אַז דער דעמאָקראַטישער כאַראַקטער פון אַמעריקע זאָל ווערן פאַר־פעסטיקט און נישט אָפּגעשוואַכט. דער יידישער וועג דאַרף דעריבער זיין: דער וועג פון פרייוויליקן יאָך; דער וועג פון קולטיווירן אונדזער יידיש לעבן אין אַלע זיינע שאַטירונגען און דאָס איבערגעבן די קומענדיקע דורות — אַזוי ווי עס ווערט געטאָן אין די שלום עליכם שולן.[5])

דער דאָזיקער שטאַנדפונקט פון ד״ר שמואל מאַרגאָשעס איז דעמאָלט געווען דער דאָמינירנדיקער אין אַלע קרייזן — אַחוץ ביי דער אָרטאָדאָקסיע — פון דער יידישער אַמעריקע. שפּעטער אין די 60ער יאָרן, אין אַ געענדערטן גייסטיקן קלימאַט און ביי גאָר אַנדערע באַדינגונגען, האָבן אַ סך פריערדיקע קעגנער ובתוכם ש. מאַרגאָשעס איינגעזען אַז אַ שעפערישער יידישער המשך אין אַמעריקע איז מחייב יידישע טאָגשולן.

שמואל ניגער, דער צווייטער רעפערענט ביי דער פייערלעכער דער־עפענונג, האָט באַטאָנט, אַז עס קומט אויף אין אַמעריקע אַ יידישע אינטעליגענץ וואָס שרייבט אויף ענגליש. ס׳איז דאָ אַ יידישע אינטעליגענץ וואָס זוכט אַן ענטפער אויף פּראָבלעמען: עטישע, פילאָסאָפישע, עסטעטישע און גייסטיקע. ער האָט אויסגעפירט: „איך פיל זיך גליקלעך וואָס איך געפין פעדים פון פאַרבינדונג צווישן פאַרשיידענע סאָרטן יידן. ס׳איז וויכטיק אַז מיר זאָלן וויסן, אַז וואָס עס זאָל נישט פּאַסירן מיט אונדזער יוגנט אין דער צוקונפט, גייט נישט פאַרלוירן דאָס וואָס מיר האָבן דאָ געשאַפן. עס זיינען דאָ יורשים, הגם זיי וועלן איבעראַנדערשן די ירושה. וואָס מער מיר וועלן איבערלאָזן, אַלץ מער וועט זיין צידה לדרך פאַר די קומענדיקע דורות. דערפאַר איז וויכטיק צו וויסן אַז אין אַמעריקע קומט אויף אַ גרופּע וואָס וועט איבערנעמען אונדזער גייסטיקע ירושה״.[6])

יודל מאַרק האָט אין זיין רעפעראַט אַרגומענטירט אַז די יידיש־וועלטלעכע שול איז נייטיק סיי פאַרן יידישן פאָלק, סיי פאַר די עלטערן, און סיי פאַר די שול־טוער. ער האַלט אַז מיר האָבן נאָך נישט באַוויזן ווי געהעריק אָפּצושאַצן דעם פאַקט, אַז די יידישע שול איז איצט געקניפּט און געבונדן מיט אַן ענגליש־רייידנדיקער היים. „מיר דאַרפן אַ סך זאַכן איבערשאַצן. אַנשטאָט צו קלאָגן אויף דער ביטערער מערכה פון יידיש, וואָס נישט מיר זיינען די שולדיקע, נישט מיר טראָגן די אַחריות פאַר דעם, לאָמיר בעסער זיך פאַר־טראַכטן וועגן דעם מזל פון דער יידישער שול וואָס האָט איבערגעלעבט די תקו־פה פון דער יידיש־רייידנדיקער היים און האָט מעגלעכקייטן און כוחות צו לעבן אין דער איצטיקער צייט. די וויטאַליטעט פון דער יידישער שול איז ממש צו באַוואונדערן. פון דער סאַמע ביטערניש פון שפּראַך־אַסימילאַציע שטאַרצט אַרויס די פרייִדיקייט פון דער יידישער שול, וואָס פאַרבלייבט אַן אינדזל אַ יידישער אין מיטן דעם ים דעם ענגלישן״.[6]

ביים באַנקעט וואָס האָט אָפּגעשלאָסן די קאָנפערענץ, האָט לייבוש לעהרער גערעדט וועגן דעם געפיל פון משפּחהדיקייט וואָס באַהערשט די רייען פון ש.ע.פ.א.; ער האָט דערציילט, אַז די מחלוקת צווישן דער ערשטער ש״ע שול און די נאַציאָנאַל־ראַדיקאַלע שולן איז באַשטאַנען אין דער פראַגע פון וועלכן קלאַס מ׳דאַרף אָנהייבן לערנען העברעאיש. אָבער עס זיינען אויך געווען אַנדערע סיבות. די פאַרוואַלטונג פון דער בראָנקסער שול איז באַשטאַנען פון מיטגלידער פון דער סאָציאַליסטיש־טעריטאָריאַליסטישער פאַרטיי. זיי האָבן נאָך פון דער אַלטער היים געבראַכט מיט זיך חשבונות מיט די פועלי־ציון. האָט ביי זיי געווירקט דער פאַרלאַנג זיך ניט אונטערצואוואַרפן באַשלוסן פון „היסטאָרישע״ קעגנער, נאָר לעבן ווי אַן אייגענע משפּחה. אַ זעלבשטענ־דיקע שול דאַרף האָבן אַן אייגענעם טעאָרעטישן צוגאַנג וואָס זאָל מאָטיווירן איר עקזיסטענץ. ווען עס איז אין 1919 אויסגעוואַקסן פון די ש״ע שולן אַ שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט, איז ביי אַ טייל נאָך שטאַרקער געוואָרן די נויט צו אַנטוויקלען אַ קרייז אידייען אויף וועלכע די שולן זיינען באַזירט. אָבער ביי אַנדערע האָט אַריבערגעוואויגן דער כוח פון משפּחה־קרייז צו מאָטיווירן און באַרעכטיקן די עקזיסטענץ פון דער אָרגאַניזאַציע.[7]

ביים 40־יאָריקן יובל־באַנקעט פון אינסטיטוט, אין דעצעמבער 1953, איז פאָרגעקומען אַ סימפּאָזיום אויף דער טעמע: „דער צושטייער פון יידיש־סעקטאָר צום היגן יידישן קולטור־לעבן — נעכטן און מאָרגן״. אין סימ־פּאָזיום האָבן זיך באַטייליקט: ד״ר פיליפּ פרידמאַן, ד״ר יהודה פּילטש און א. גלאַנץ־לעיעלעס. ד״ר פרידמאַן האָט געמאַכט אַן אינטערעסאַנטן פאַרגלייך צווישן דער יידיש־וועלטלעכער קולטור־באַוועגונג אין מזרח־אייראָפּע און אין אַמעריקע. ער האָט גערופן איבערצוגייִן צו אַ גרויסער קולטור־אָפּענסיווע. ד״ר פּילטש האָט דערציילט וועגן ליכט און שאָטן אין דער היגער יידישער

דערציאונג, און ער האָט אויסגעפירט אַז מיר נייטיקן זיך אין אַ נייער השכלה אין דער יידישער אַמעריקע, וואָס זאָל רעווידירן איינגעשטעלטע שאַבלאָנען אין דער וועלט פון יידישער דערציאונג. א. גלאַנץ־לעיעלעס האָט אָנגעצייכנט דעם שווערן וועג וואָס די יידיש־וועלטלעכע קולטור און דערציאונג האָט דורכגעמאַכט אין אַמעריקע. ער האָט אונטערגעשטראָכן אירע גרויסע דער־גרייכונגען, און די ווערטפולקייט און רייכקייט פון דער אַמעריקאַנער יידישער ליטעראַטור, וואָס וועט פריער אָדער שפּעטער איבערגענומען ווערן פון אונדזער יוגנט.[8]

דער „געזעלשאַפטלעכער ראַט" ביים ש.ע.פ.א. האָט אין יענעם יאָר, אויף אַ ריי זיצונגען פאַרהאַנדלט דעם ענין צערעמאָניאַל אין דער יידיש־וועלטלעכער היים, און ביי עפנטלעכע פייערונגען. אין שייכות דערמיט האָט לייבוש לעהרער צוגעגרייט גרונט־טעזיסן אין גייסט פון זיין „טראַדיציאָ־נאַליזם".[9]

סוף יאַנואַר, 1954, איז אין קעפּיטאַל־האָטעל פאָרגעקומען אַ גרויסע פאַרזאַמלונג פון ש"ע שול־לערער, טוער, עלטערן און פריינד, וואָס האָט זיך באַשעפטיקט מיט דער פּראַגע. שמואל ניגער, דער פאָרזיצער, האָט אין זיין אַריינפיר־וואָרט דערקלערט: מיר דאַרפן געפינען אַ קיצור־שולחן־ערוך פאַר אונדזער קרייז, דאָס איז אַ פּראָבלעם פון אָפּקלייבן. מיר ווילן שאַפן אַ פּלאַן פאַר אַ צערעמאָניאַל. לייבוש לעהרער האַלט, אַז ס'איז באַלד אין אָנהייב געוועזן אַ ריס צווישן די רייד פון די פירער און דער אַרבעט פון די שולן. די היימען זיינען געבליבן אָן יום־טוב, בעת אין די שולן האָט מען גלייך פאַרשטאַנען אַז מען מוז פייערן יידישע יום־טובים. די שלום עליכם שולן האָבן פאַרשטאַנען די געוואַלדיקע סתירה צווישן דער געזעלשאַפט און דער דערציאונג וואָס מ'גיט אין די שולן. עס הייבט זיך דעמאָלט אָן אין אונדזערע קרייזן די דיסקוסיע וועגן צינדן ליכט, ראש־השנה, יום־כיפור. אָבער היינט זיינען די אַלע זאַכן שוין באַלד דערליידיקט, און מען דאַרף זיך שטעלן די פּראַגע וועגן דער אויטאָריטעט. ווער איז די אויטאָריטעט וואָס וועט פעסט־שטעלן ווי און וואָס צו טאָן? וואָרעם די אַלטע אויטאָריטעט איז געפאַלן.

ש. גוטמאַן האָט באַטאָנט, אַז מיר זיינען פּאַקטיש אַ ריכטונג אין יידישן לעבן, נישט בלויז אין שייכות צו קינדער־דערציאונג, נאָר אויך פאַר יידישע קולטור־פּראַגן. ביי דער לעצטער שול־קאָנפערענץ האָבן מיר אָנגענומען דערציערישע גרונט־פּרינציפּן, און אויף דעם יסוד איז באַזירט אונדזער שול־קוריקולום. פונקט אַזוי דאַרפן מיר טאָן בנוגע טראַדיציע און פייערונגען. פריער דאַרפן מיר זיך אייניקן אויף אַ ריי גרונט־הנחות, און שפּעטער אָנ־צייכענען אַ פּלאַן פון פייערונגען סיי פאַר די שולן, סיי פאַר די היימען.

ד"ר ש. סיימאָן באַמערקט, אַז אין ש"ע שול # 15 פּרובירן זיי איינפירן אַ צערעמאָניאַל, אָבער דער עולם וויל דאָס נישט; ער וויל בלויז לעקציעס.

מיר דאַרפֿן שאַפֿן אַ פּראָצעדור פֿאַר דער שול און דער היים. בצלאל שערמאַן מיינט, אַז דער ענין פֿון אויטאָריטעט איז נישט פּשוט. אָבער פֿריער דאַרפֿן מיר ענטפֿערן אויף דער הויפּט־פֿראַגע: צוליב וואָס דאַרפֿן מיר היינט די יידיש־וועלטלעכע שול, און וואָס דאַרפֿן מיר לערנען די קינדער? [10]

עס איז באַשלאָסן געוואָרן, אַז דער „געזעלשאַפֿטלעכער ראַט" זאָל צוגרייטן אַ פּראָיעקט פֿון צערעמאָניאַלן פֿאַר די שולן און די היימען, און עס זאָלן קאָאָפּטירט ווערן אין „ראַט" דריי פֿאָרשטייער פֿון די עלטערן.

אַזאַ זיצונג פֿון „געזעלשאַפֿטל. ראַט" איז שפּעטער פֿאָרגעקומען און דאָרטן איז אָנגענומען געוואָרן אַ פּרינציפּן־דערקלערונג וואָס צייכנט אָן די גרונט־הנחות פֿאַר אַ רעווידירטער וועלטלעכער יידישקייט. דער צערעמאָניאַל דאַרף זיך שטיצן:

א) אויף טראַדיציעס און מנהגים וואָס זיינען ברייט פֿאַרשפּרייט אין פֿאָלק און ניט באַגרענעצט אויף ספּעציעלע יידישע גרופּירונגען.

ב) יעדער אָנגענומענער פּרט זאָל ווערן פּינקטלעך פֿאָרמולירט און יעדער אָנגעהעריקער זאָל פֿילן אויף זיך אַ מאָראַלן חוב אים אָפּצוהיטן.

ג) רעליגיעזע טערמינען וואָס גייען אַריין אין טראַדיציאָנעלע צערע־מאָניעס זיינען וויכטיק ווי מאָמענטן אין המשך. די דאָזיקע טערמינען קען מען אינטערפּרעטירן לויט פֿאַרשיידענע פֿילאָסאָפֿיעס און איבער־צייגונגען פֿון דער מאָדערנער צייט.

ד) דאָס וואָרט, די פּאָעטישע פֿאָרמולע, די תפֿילה, דאַרף שפּילן אַ וויכטיקע ראָלע אין יעדן יידישן נוסח.

ביים סוף פֿון די ערשטע 5 יאָר, אונטער ש. גוטמאַנס אָנפֿירונג פֿון אינסטיטוט, האָט דער עקזעקוטיוו־דירעקטאָר באַריכטעט, אַז די אָרגאַניזאַציע איז געוואָרן באַרייכערט מיט די דאָזיקע אינאָוואַציעס:

1) אָנהייבנדיק פֿון 1950 — איז איינגעפֿירט געוואָרן אַ רעפֿאָרם בנוגע סובסידיעס. ס'איז איינגעשטעלט געוואָרן אַ מאָדוס פֿון 10 פּראָצענט ביז 15 פּראָצענט אויפֿן געהאַלט פֿון די לערער, יעדע דריי חדשים, צו יעדער שול וואָס ווענדט זיך נאָך דעם. דאָס איז רעגולער אויס־געצאָלט געוואָרן צו אַלע שולן. די דאָזיקע רעפֿאָרם האָט אָפּגעשאַפֿט אַ סך בייז בלוט און האָט אַריינגעבראַכט סיסטעמאַטישקייט אין די שול־בודזשעטן. אַוודאי איז די סובסידיע געווען צו קליין, אָבער אויך דאָס איז ליידער ניט געטאָן געוואָרן פֿריער. אין געוויסע שולן איז דער אינסטיטוט געגאַנגען אַ סך ווייטער ווי לויט דעם מאָדוס.

2) עס זיינען געעפֿנט געוואָרן 8 נייע שולן פֿון וועלכע 7 עקזיסטירן. אַוודאי האָבן מיר געוואוסט, אַז זונטיק־שולן זיינען ניט גלייכן צו

פינף־טאָגיקע, און אַז די דריי־טאָגיקע נייע שולן (4) וועלן ערשט שפּעטער באַווייזן אַז זיי זיינען געקומען צו פאַרבלייבן. אַפילו ווען מיר באַטראַכטן די דאָזיקע 7 פּאָזיציעס ווי בלויז התחלות, אָנזאָגן, אַז מ׳קען בויען שולן, און ווי אַ דעמאָנסטראַציע אַז די אָביעקטיווע באַדינגונגען אין אַמעריקע זיינען ניט קעגן אונדז — איז דאָס אויך אַן אויפטו.

3) עס גייט ביי אונדז אַרויס אַ מימעאָגראַפירטער בולעטין — 7-8 מאָל אַ יאָר — אין יידיש און ענגליש. מיר קריגן אָפּרופן, וואָס זיינען עדות אַז ער ווערט געלייענט, און אַז ער העלפט דערנעענטערן די עלטערן צו אונדזערע אידייען.

4) ענדלעך האָבן מיר — ווי שוין פריער דערמאָנט — געשאַפן אַ „געזעלשאַפטלעכן ראַט" וואָס באַשטייט פון אַ ריי אָנגעזעענע יידישע געלערנטע, פּובליציסטן און קולטור־עסקנים. זיי גיבן ניט בלויז צו חשיבות און דערמוטיקונג צו אונדזער מין דערציאונג, נאָר זיי ווייזן אויך אַרויס אַן אינטערעס אין די אַלע האַרבע טעאָרעטישע פראַגן וואָס די נייע צייט רוקט אַרויס פאַר דער יידישער שול.

5) אַ גרופּע גראַדואַנטן פון די שלום עליכם שולן, וואָס זיינען איצט יונגע טאַטעס און מאַמעס, האָט זיך אָרגאַניזירט אין אַ געזעלשאַפט וואָס שטייט אין נאָענטן קאָנטאַקט מיטן שלום עליכם אינסטיטוט. די דאָזיקע יונגע ש״עניקעס האָבן דעלעגירט זייערע פאָרשטייער אין אַלע צענטראַלע אינסטאַנצן פון ש.ע.פ.א.

ביי דער 31סטער שול־קאָנפערענץ פון ש.ע.פ.א., וואָס איז דורכגעגאַנגען אונטערן צייכן פון 300־יאָריקן יובל פון אַמעריקאַנער יידישן ישוב — אין האָטעל אַסטאָר, סוף מאַי 1954, זיינען אויפגעטראָטן מרדכי שטריגלער און יודל מאַרק. דער ערשטער האָט געשילדערט די כאַראַקטעריסטישע שיינקייטן פון דער יידישער קולטור אין מזרח־איירופּע, און ווי מיר ראַנגלען זיך במשך די לעצטע עטלעכע דורות ווי אַזוי איבערצוגיסן דעם אַלטן ווייַן אין נייע כלים, וואָס דאָס איז אויך די גרויסע אויפגאַבע פאַר אונדז אין אַמעריקע. דער צווייטער רעפערענט האָט באַטאָנט, אַז יידיש קען איצט מער נישט געלערנט ווערן ווי אַ מוטער־שפּראַך פון היגן יידישן קינד, נאָר ווי אַ בריק וואָס פאַרבינדט יידישע ישובים איבער דער וועלט, און אַז דער לאָזונג דאַרף איצט זיין: „דאָס יידישע פאָלק פאַרן יידישן קינד".

אויף דער זעלביקער קאָנפערענץ איז פאָרגעקומען אַ סימפּאָזיום — „די טעאָריע און די פּראַקטיק פון די ש״ע שולן" — מיט דער באַטייליקונג פון: ש. גוטמאַן, ד״ר ש. סיימאָן, און ד״ר יוסף לאַנדיס. אויפן באַנקעט וואָס האָט אָפּגעשלאָסן די קאָנפערענץ האָט גערעדט פּראָפ׳ האַראָס קאַלען וועגן דער „ראָלע פון אַ מינאָריטעט אין אַמעריקאַנער יידישן לעבן". ער האָט

באַטאָנט, אַז ס'איז נישט מעגלעך בלויז איין דעפיניציע פאַר די טערמינען: ייד, מינאָריטעט, אַמעריקאַניש. מיר יידן קענען נישט לעבן אַ קרעאַטיוו לעבן צוליב אַן אויסערלעכן דרוק; בלויז אין טערמינען פון אינעווייניקסטע אידעאַלן קענען מיר זיין שעפעריש. די ש״ע שולן זיינען אַן אויסדרוק פון אינעווייניקסטער שעפערישקייט. דער ש.ע.פ.א. איז אַן אידעאישע געמיינשאַפט נישט צו האַלטן איזאָלירט זיינע גייסטיקע ווערטן, נאָר זיי פריי איבערצוגעבן אַלעמען — ווייל די מאַיאָריטעט קען פון דעם אַ סך געווינען.[11]

III

אויך אין דער צווייטער העלפט פון די 50ער יאָרן איז דער אָפיס פון אינסטיטוט געווען שטאַרק פאַרנומען מיט גרינדן, אויפן פאַרלאַנג פון די עלטערן, נייע שולן. מ'האָט זיך שטאַרק באַמיט נישט צו פאַרקלענערן די לערן־טעג, אָבער נישט אַלעמאָל איז עס געלונגען — צוליב די אויבן־דערמאָנטע סיבות. אַ ריי אַלטע שולן אין די געגנטן וואָס זיינען אויסגעליידיקט געוואָרן פון יידן האָט מען פאַרמאַכט און עס זיינען — אין די 5 יאָר — אָרגאַניזירט געוואָרן 4 נייע שולן: שול #8 (אין סטאַטן־איילענד); שול #9 (אין בלומפילד, נ. דזש.); שול #41 אין (ראָזלין, ל. א.); שול #10 (אויף דייקמאַן סט., מאַנהעטען). די צאָל תלמידים, אין יאָר 1960, האָט באַטראָפן 855 (446 אין די 3־5־טאָגיקע שולן; 339 אין די זונטיק־שולן, און 70 אין די קינדערגערטנער), און אין 12 ש״ע שולן האָט מען געלערנט 3־5 טעג אַ וואָך, בעת אין 5 האָט מען געלערנט בלויז איין טאָג.

דער דעטאַליזירטער קוריקולוס פאַר די זונטיק־שולן האָט אַרויסגעהאָלפן אין אַלע לימודים, אָבער אַזוי ווי דער רוב פון די לערער אין די איינטאָגיקע שולן האָבן נישט געמאַכט קיין לעבן פון יידישער לערעריי — דאָס איז ביי זיי געווען אַ נעבן־פאַרדינסט — זיינען זיי נישט געקומען צו רעגולערע פעדאַגאָגישע זיצונגען, און זייער פאַרבינדונג מיטן אינסטיטוט איז געוואָרן שוואַך.

די איינטאָגיקע שולן, ווי מ'האָט געקענט פאָרויסזען, האָבן נישט צוגעשטעלט קיין תלמידים צו דער מיטלשול; וואָרעם די הי־געבאָרענע עלטערנשאַפט איז געווען צו נאָכגעביק אין אַלצדינג צו די קינדער, און זיי נישט געוואָלט באַשווערן מיט אַן עקסטרע יידישן יאָך; און דערצו האָבן מערסטע זונטיק־שולן זיך געפונען אין די פאָרשטעט, פון וואַנען עס איז געווען ווייט צו פאָרן אין צענטער פון שטאָט, וואו די מיטלשול האָט פונקציאָנירט. דאָס אַלץ האָט געפירט צו דער פאַרקלענערונג פון דער צאָל תלמידים אין מיטלשול.

מיר האָבן דעריבער אָנגעהויבן אַ פּרואוו צו פאַראייניקן אַלע דריי מיטלשולן: פון אַרבעטער־רינג, פאַרבאַנד, און ש.ע.פ.א. נאָך אַלע באַמיאונגען אונדזערע האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז דער אַרבעטער־רינג וויל דעם שידוך

בלויז מיטן אינסטיטוט; און ווייל דער אינסטיטוט האָט געהאַלטן אַז מ׳דאַרף פּאַראייניקן אַלע — 3 — מיטלשולן — איז דעריבער אין מאַי, 1957, צושטאַנד געקומען בלויז די פּאַראייניקונג פון דער ש״ע און פאַרבאַנד מיטלשול.

איידער מיר גיבן דעם נייעם סדר פון די לימודים וואָס ס׳איז איינגע־שטעלט געוואָרן אין דער פּאַראייניקטער מיטלשול (פון פאַרבאַנד און ש.ע.פ.א.), וועט זיין כדאי אָנצוצייכענען די פּראָגראַם פון דער ש״ע מיטלשול אין די לעצטע יאָרן פון איר זעלבסטשטענדיקער עקזיסטענץ.

די לערער־קאָלעגיע אין יאָר 1953, איז באַשטאַנען פון: ל. כאַנוקאָוו, י. זילבערבערג, מ. גאָלדשטיין, י. גויכבערג, דוד לעהרער, מ. אָליצקי, א. באס, און ש. גוטמאַן, דירעקטאָר. י. גויכבערג האָט געלערנט אַ שעה מיט יעדן קלאַס: תנ״ך און פּרקי אָבות. דער ערשטער קלאַס האָט גענוצט ווי אַ טעקס־בוך שלמה סיימאָנס קיצור פון יהושע און שופטים, און טיילן פון שמואל א און ב — פון יהואָשעס תרגום־יידיש. דער צווייטער קלאַס האָט דורכגענומען טיילן פון שמואל א און ב; דער דריטער קלאַס — טיילן פון עמוס און ישעיה, און דער פערטער קלאַס — 15 קאַפּיטלעך פון תהילים וואָס אילוסטרירן אידייען פון יושר, נאַציאָנאַלע מאָמענטן, ליריק און הימנען. דער קלאַס האָט אויך געלערנט 10 קאַפּיטלעך פון משלי און פּרקי־אָבות. פאַר פּרקי־אָבות האָט גויכבערג צוגעגרייט — אין מימעאָגראַפירטער פאָרעם — אַ פאַרקירצטן טעקסט וואָס איז גרופּירט געוואָרן טעמאַטיש.

דער געשיכטע־לימוד איז רעווידירט געוואָרן אַזוי, אַז דאָס ערשטע יאָר האָט מען אָפּגעגעבן אויף געשיכטע פון „יידן אין אַמעריקע״, און „אין ארץ־ישראל״. מיט דעם לימוד האָבן אָנגעפירט מ. גאָלדשטיין און דוד לעהרער. י. זילבערבערג און ל. כאַנוקאָוו האָבן געלערנט יידיש און יידישע ליטעראַטור. דער ערשטער קלאַס האָט דורכגענומען שלום אַשס „קיין אַמעריקע״ און אַן אָפּקלייב פון א. רייזענס לידער און דערציילונגען; דער צווייטער קלאַס — שלום עליכמס „מאָטל פּייסי״, און רייזענס לידער און דערציילונגען; דער דריטער קלאַס — שלום עליכמס „פונעם יאַריד״; אין 4טן קלאַס האָט מען דורכגענומען שלום אַשס „דער תהילים־ייד״; טיילן פון עסייען בוך (צונויפגעשטעלט פון ד״ר שלמה ביקל), און יודל מאַרקס קיצור פון דער „געשיכטע פון דער יידישער ליטעראַטור״. א. באס האָט געלערנט העברעאיש, און מ. אָליצקי — יידיש.

ש. גוטמאַן האָט געלערנט מיט די קלאַסן „ג״ און „ד״: — יידישע פּראָב־לעמען און יידישע באַוועגונגען אין דער מאָדערנער צייט. פאַר דעם לימוד איז נישט געווען קיין טעקסט־בוך אין יידיש, האָט מען זיך באַנוצט מיט זשורנאַלן און בעל־פה; געלערנט האָט מען דעמאָלט אין מיטלשול 8 שעה אַ וואָך.

ווען די ש״ע מיטלשול האָט זיך פאַראייניקט מיט דער פאַרבאַנד מיטל־שול איז איינגעשטעלט געוואָרן, אַז מ׳זאָל לערנען 8 שעה אַ וואָך.

אין קלאַס א:

יידיש און יידישע ליטעראַטור........	3 שעה
העברעאיש און מדינת ישראל.......	2½ "
חומש	1½ "
יידישע געשיכטע	1 "
	8 שעה

אין קלאַס ב:

יידיש און יידישע ליטעראַטור	3 שעה
תנ"ך	1½ "
העברעאיש	2 "
יידישע געשיכטע	1½ "
	8 שעה

אין קלאַס ג:

יידיש און יידישע ליטעראַטור	3 שעה
העברעאיש	2 "
תנ"ך	1½ "
יידישע געשיכטע	1½ "
	8 שעה

אין קלאַס ד:

יידיש און יידישע ליטעראַטור	2 שעה
העברעאיש	2 "
פּרקי אָבות	1 "
תנ"ך	1 "
יידישע געשיכטע	1 "
יידישע פּראָבלעמען	1 "
	8 שעה

די פּעדאַגאָגישע קאָמיסיע — אונטערן פאָרזיץ פון י. גויכבערג, מיט דער באַטייליקונג פון מ. גאָלדשטיין, ש. גוטמאַן, יודל מאַרק און י. נאָסקאָוויץ — האָט אין 1959, נאָך אַ ריי זיצונגען, רעווידירט און אויסגעאַרבעט אַ באַנייטע פּראָגראַם פון יידישער געשיכטע וואָס האָט אַריינגענומען די נייעסטע געשעענישן אין יידישן לעבן. די פּראָגראַם האָט גענומען אין באַטראַכט דעם פאַקט אַז יידישע געשיכטע איז געוואָרן דער צענטראַלער לימוד אין דער

יידישער שול, און אַז דורך געשיכטע ווילן מיר קודם־כל פֿאַרפּלאַנצן ווערטן און פּאָזיטיווע באַציאונגען צום יידישן לעבן. מ׳האָט אויך אין זינען געהאַט די גרויסע שינויים אין דער יידישער וועלט, און דעם נייעם קינדער־עלעמענט וואָס איז שוין דער דריטער דור אין אַמעריקע.

דער אינסטיטוט האָט געמעגט ביים אָפּשליסן די 50ער יאָרן — זיין צופרידן מיט זיין אויפבויען אַ בנין פאַר זיין שול #21 (אויף בייבברידזש עוו. אין 208סטע גאַס, בראָנקס) — איינע פון זיינע וויכטיקסטע און גרעסטע שולן, אויב נישט די בעסטע יידיש־וועלטלעכע שול אין די פאַראייניקטע שטאַטן.

דאָס שול־יאָר 1960 איז אָפּגעשלאָסן געוואָרן מיט אַ פייערונג לכבוד י. גויכבערגס פאַרענדיקן 40 יאָר ווי אַ יידישער לערער. דער ערן־גאַסט האָט אין זיין רעדע געמאַכט אַ חשבון־הנפש פון יידיש־וועלטלעכער דערציאונג אין אַמעריקע און אויסגעפירט: „די גרויסע יידישע קאַטאַסטראָפע האָט גע־לאָזט פאַלן אליהוס שווערן מאַנטל אויף די נאָך שוואַכע פלייצעס פון אונדזער אַמעריקאַנער אלישע, אָבער דאָס אומגליק האָט אויך צעטרייסלט און אויפ־געוועקט די האַלב־אַטראָפירטע גלידער פונעם פאָלק. דער אינטערעס פון די הי־געבאָרענע וואַקסט מיט יעדן טאָג צום יידישן עבר און זיין הווה. עס באַמערקט זיך אַ זאָרגעוודיקייט פאַרן עתיד, און אינאיינעם מיטן פּאָזיטיוון פאַקטאָר פון מדינת ישראל העלפט עס אָנוואַרעמען די נאַציאָנאַלע לופט אַרום אונדז.״[13]

IV

פּעדאַגאָגישע קאָנפערענצן

אין די 50ער יאָרן פלעגן די ש״ע שול־לערער אָפּהאַלטן יערלעכע פּעדאַגאָגישע קאָנפערענצן, וואו מ׳האָט באַטראַכט די פּעולה פון די תלמידים אין אַלע לימודים, און מ׳האָט זיך באַמיט צו דערגרייכן מער. דער רוח־החיים פון די אַלע קאָנפערענצן איז, פאַרשטייט זיך, געווען דער קאָנסולטאַנט פון די ש״ע פאָלקשולן (און פון די אַרבעטער־רינג שולן) דער פּעדאַגאָג יודל מאַרק. אַ דאַנק יודל מאַרקס עקשנותדיקן איינשטעלן זיך פאַר אַ הויכן ניוואָ און זיין איבערגעגעבנקייט צום יידיש־וועלטלעכן שול־וועזן אין אַמעריקע, איז זיין השפּעה אויף די לערער געווען אין לשער גרויס. און אויב דער פּעדאַגאָגישער ניוואָ פון די שלום עליכם שולן איז געווען אַ גאַנץ־נישקשה־דיקער, איז עס נישט אין אַ קליינער מאָס געווען דער פאַרדינסט פון יודל מאַרקן און זיין „פּעדאַגאָג׳ בולעטען״.

מיר ווילן זיך דאָ בלויז אָפּשטעלן אויף עטלעכע פּעדאַגאָגישע קאָנפע־רענצן, ווי אַן אילוסטראַציע פון זייער אינהאַלט און פאַרנעם.

אין יאָר 1956 איז פאָרגעקומען אַ פּעדאַגאָגישע קאָנפערענץ פון די ש״ע שולן צוזאַמען מיט די אַרבעטער־רינג שולן, וואָס האָט זיך באַשעפטיקט מיטן לימוד חומש. משה גאָלדשטיין (לערער פון ש״ע שול #21) האָט אין זיין רעפעראַט אָנגעוויזן, אַז דער לערער דאַרף בעת ער לערנט דעם לימוד פירן מיט די תלמידים שמועסן וואָס בינדן זיך מיטן חומש. ער האָט אויסגעפירט אַז דער ציל פון לימוד איז איבערצוגעבן די קינדער די ביאָגראַפיע פון יידישן פאָלק, און דערביי באַרייכערן זיי מיט אַגדות פון תלמוד, פון מדרש, און מיט קלוגע איינפאַלן פון רש״י.[14])

די קאָנפערענץ פון יידישן דערציאונגס־קאָמיטעט, אין 1958, האָט זיך פאַרנומען מיט דער טעמע „צען יאָר מדינת ישראל און יידישע דערציאונג״.

פון די ש״ע שולן האָבן רעפערירט די לערער לייבוש שפּיטאַלניק און שלמה גאָלדמאַן. ל. שפּיטאַלניק האָט אויסגעדריקט דעם שטאַנדפּונקט, אַז די לערער דאַרפן איבערגעבן די קינדער וויסן וועגן ארץ־ישראל; וועקן אַן אינטערעס צו אַלע פריערדיקע און איצטיקע טעטיקייטן אין ישראל; געבן די קינדער אַ ריכטיקן צוגאַנג, אַ וואַרעמע באַציאונג צו ישראל.

שלמה גאָלדמאַן האַלט, אַז דאָס לערנען וועגן מדינת ישראל דאַרף נישט איינגעשטעלט ווערן ווי אַ באַזונדער לימוד, נאָר עס דאַרף זיין אַן עלעמענט אין לערנען, גראָד ווייל עס וועט זיין אַ באַשטאַנדטייל פון אַלע אַנדערע לימודים וועט דער לערער האָבן אַ מעגלעכקייט צו זיין מער שעפעריש.[15])

חול־המועד־פּסח, 1960, איז פאָרגעקומען די יערלעכע פּעדאַגאָגישע קאָנפערענץ פון די ש״ע שולן. ביי דער ערשטער סעסיע האָט ש. גוטמאַן רעפערירט: „וואָס קענען אונדזערע שולן לערנען פון די פאָרשונגען איבער יידישער דערציאונג״. ער האָט אַנאַליזירט א. מ. דושקינס און וו. ז. ענגעל־מאַנס „שטודיע איבער יידישער דערציאונג אין אַמעריקע״. ער איז געקומען צום אויספיר, אַז ביים צווייטן און דריטן דור שפּילט נישט די איינציקע ראָלע די אידעאָלאָגיע פון דער שול, נאָר אויך איר רעפּוטאַציע, און דאָ איז דער הויפּט־פאַקטאָר דער לערער. מערסטע עלטערן ווילן פון יידישער דערציאונג יידיש־וויסן, אָבער זיי זיינען נישט גרייט אָפּצוגעבן אַ סך צייט אויפן לערנען, הגם עס מערקט זיך אויך אַ טענדענץ צו אַן אינטענסיווער יידישער דערציאונג.

ביי דער צווייטער סעסיע האָט יודל מאַרק רעפערירט אויף דער טעמע: „אונדזערע אידעאָלאָגישע יסודות און די איצטיקע סביבה״. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט אויפן פאַקט, וואָס די היינטיקע לערער און עלטערן געהערן נישט צום זעלביקן דור, איז דערפאַר דער קאָנטאַקט נישט אַזוי פעסט צווישן זיי ווי אַמאָל. ער האַלט, אַז העברעאיזירן דעם גלות איז אַן אוטאָפּיע, און יידיש איז נאָך אַלץ די בינד־שפּראַך צווישן די יידישע קיבוצים איבער דער וועלט — און קען נאָך זיין די בינד־שפּראַך פאַר דורות.[16])

V

1970 — 1960

אויב די 50ער יאָרן האָבן דערמוטיקט דערמיט וואָס דער צווייטער דור אין אַמעריקע האָט גענומען בויען ש״ע שולן פאַר זיינע קינדער, האָבן די 60ער יאָרן געוועקט אַ ביסל האָפענונג מיט דעם וואָס דער יונגער דאָ־געבאָרענער דור האָט צוגעשטעלט אַ ריי טוער — ליידער ווייניק אין צאָל — וואָס האָבן זיך באַטייליקט אין דער אַרבעט פון די צענטראַלע אינסטאַנצן פון אינסטיטוט; אָן זיי וואָלט נישט מעגלעך געווען פאַרן ש.ע.פ.א. ווייטער אָנצוגיין, ווייל אין אָנהייב פון די 60ער יאָרן זיינען אַוועק אויף אייביק אַ ריי וועטעראַנען פון דער אָרגאַניזאַציע.

אָבער מערסטע פון די יונגע אינסטיטוט־טוער זיינען געווען שטאַרק־פאַרנומען אין זייערע פּריוואַטע געשעפטן, און האָבן געקענט אָפּגעבן ווייניק צייט פאַר דער אָרגאַניזאַציע. פונדעסטוועגן האָט עדי סאָלאָמאָן, דער דאָ־געבאָרענע פּרעזידענט פון דער אָרגאַניזאַציע, דרייסט געקענט זאָגן ביים יערלעכן באַנקעט, דעם 5טן דעצעמבער, 1965 — „נישט געקוקט אויף אַלע שטרויכלונגען זיינען מיר דאָ. מיר שטייען ביי דער אַרבעט. מיר האַלטן אָן אונדזערע פּאָזיציעס".[17])

עס זיינען געגרינדעט געוואָרן 2 נייע שולן: איינע אין מאַנהעטן (שול #2; ביי 90סטער גאַס) און די צווייטע אין אַשענסייד, ל. אַ. (שול #32). אין 1967 האָט ש. גוטמאַן באַריכטעט ביי דער 40סטער שול־קאָנפערענץ (יולי, 1967) אַז עס לערנען אין די שולן 762 קינדער.

במשך 10 יאָר האָט דער ש.ע.פ.א. אָנגעהאַלטן אַ בשותפותדיקע מיטלשול מיטן „פאַרבאַנד". אָבער אַזוי ווי מערסטע געגנטן וואו דער פאַרבאַנד האָט געהאַט שולן האָבן זיך אויסגעליידיקט פון יידן, און זיינע שולן האָבן דעריבער צוגעשטעלט ווייניק תלמידים אין דער מיטלשול, דערפאַר האָט מען זיך משתתף געווען מיטן אַרבעטער־רינג. דער פאַרבאַנד האָט זיך צוריקגעצויגן און ס'איז געשאַפן געוואָרן — אין 1966 — די פאַראייניקטע מיטלשול פון אַרבעטער־רינג און ש.ע.פ.א. מען האָט אויסגעאַרבעט אַ קוריקולום וואָס האָט זיך ווייניק אונטערגעשיידט פון פריערדיקן סדר פון די לימודים.

ביים סוף פון די 60ער יאָר, ווען מ'האָט אונטערגעצויגן אַ סך־הכל, האָט דער אינסטיטוט באַריכטעט — ביי דער שול־קאָנפערענץ, מאַי 1968 — וועגן עטלעכע נייעסן במשך דער לעצטער דעקאַדע:

1. עס איז געגרינדעט געוואָרן די ש״ע דערציאונגס־פונדאַציע, כדי צו סובסידירן די עקזיסטירנדיקע שולן, און צו בויען בנינים ווען נייטיק.

2. עס זיינען צוגעגרייט געוואָרן יום־טוב־איינסן (וועלטלעכע „מחזורים") פאַר די שולן און די עלטערן. די יום־טוב־בראָשורן האָבן איינגע־

שלאָסן ראש־השנה, חנוכה, פּורים און פּסח (אַן אויסגעבריייטערטע מאָדערנע הגדה).

3. זינט 1969 האָט אָנגעהויבן דערשיינען, אָנשטאָט די פריערדיקע (מימיאָגראַפירטע) בולעטינען אויף יידיש, און באַזונדער אויף ענגליש — אַ צוויי־חדשימדיקער זשורנאַל „דרך", אין יידיש און ענגליש, וואָס אינפאָרמירט די עלטערן וועגן יידישע פּראָבלעמען און וואָס באַקענט זיי מיט די וויכטיקסטע דערשיינונגען אין דער יידישער ליטעראַטור, און אין יידישן קולטור־לעבן. עס איז אַ יידיש־וועלטלעכע שריפט וואָס שפּיגלט אָפּ דאָס פּנים פון ש״ע אינסטיטוט, און וואָס געפינט אַ וואַרעמען אָפּקלאַנג ביי דער עלטערנשאַפט.

4. דער הי־געבאָרענער דור — די ערשטע תלמידים וואָס האָבן גראַדואירט די ש״ע שולן — האָט איבערגענומען די אָנפירונג פון דער אָרגאַניזאַציע און זעצט פאָר די אַרבעט פון די ראשונים.

5. עס איז צוגעגרייט געוואָרן פון ש.ע.פ.א. אַן איינהייטלעכער גראַדויר־צערעמאָניאַל פאַר אַלע שולן.

דער דאָ־געבוירענער דור האָט ווידער אַרויסגערוקט נייע פּראָבלעמען, וואָס דער אינסטיטוט וועט מוזן לייזן; דער דאָזיקער דור איז, ווי באַקאַנט, אַ פּראָדוקט פון אַן אַנדער סביבה ווי דער פּיאָנערן־דור. ער איז ווייט נישט אַזוי טיף פאַראַנקערט אין יידישן לעבן און אין דער יידישער קולטור ווי דער מזרח־אייראָפּעאישער אימיגראַנטן־דור איז געווען. ער איז אויך נישט גרייט אָפּגעבן אַ סך צייט אויף פרייוויליקער כלל־טועריי; ער מיינט, אַז פאַר דעם צוועק דאַרף מען אָנשטעלן פּראָפעסיאָנעלע עקספּערטן. אַזעלכע פאַכלייט מיט באַציאונג, איז אָבער שווער צו געפינען, ספּעציעל פאַר אונדזער קולטור־יידישקייט, און דערצו פאַרלאַנגט דאָס אַ פּיל־גרעסערן בודזשעט ווי דער אינסטיטוט קען שאַפן.

דער ייִנגערער שול־טוער מעסט שול־אַרבעט מיט אַן אַלגעמיינער אַמע־ריקאַנער מאָס: ער מאָנט ערשט־קלאַסיקע, קרעאַטיווע יידישע לערער וואָס זאָלן באַנוצן די נייעסטע לערן־מעטאָדן, און וואָס זאָלן האָבן צו זייער דיס־פּאָזיציע רייך־אילוסטרירטע טעקסט־ביכער אין אַלע לימודים, און פאַר־שיידנאַרטיקע פּעדאַגאָגישע מאַטעריאַלן לויט דער לעצטער מאָדע אין פּעדאַ־גאָגיק. אַזעלכע גוט־אויסגעשולטע יונגע לערער זיינען אָבער אַ זעלטנהייט אין דער יידישער שול. די יונגע עלטערנשאַפט נייטיקט זיך אויך אין אַ לערער וואָס זאָל נישט בלויז אָפּלערנען מיט די קינדער, נאָר ער זאָל זיין אַ גייסטיקער פירער, אַ במקום־ראַביי פאַר די דערוואַקסענע. אָבער וואו געפינט מען לערער וואָס זאָלן פאַראייניקן אין איין פּערזאָן אי אַ פּעדאַגאָג, אי אַ גייסטיקן פירער? וועט דעריבער די צענטראַלע אָרגאַניזאַציע זיך אַ סך דאַרפן אָפּגעבן מיט די לאָקאַלע שולן — מער ווי דאָס איז געווען נייטיק אין דער ערשטער העלפט פון היינטיקן יאָרהונדערט.

VI

לאָמיר איצט זיך אָפּשטעלן אויף עטלעכע גרונט־מאָמענטן אין דער אידעאישער עוואָלוציע פון די שלום עליכם שולן.

די ש״ע פאָלקשולן — פּונקט ווי די אַנדערע טיפּן יידיש־וועלטלעכע שולן — זיינען אויפגעקומען ווי אַ רעזולטאַט פון גרויסן נאַציאָנאַל־סאָציאַלן אויפשוואונג אין דער יידישער וועלט, אין אַמעריקע און מזרח־אייראָפּע, אין אָנהייב צוואַנציקסטן יאָרהונדערט; זיי זיינען אַרויסגעוואַקסן פון דער השכלה און יידישן פאָלקיזם. זיי זיינען זינט זייער אויפקום נישט דאָמינירט געוואָרן פון קיין פּאַרטיי אָדער אָרדן; דער ש״ע פאָלק אינסטיטוט איז אַן אָרגאַניזאַציע פאַר יידישער דערציאונג לשמה, און צו אים האָבן אַלעמאָל געהערט נאַציאָנאַלע יידן „וואָס גלייבן אין דער מעגלעכקייט פון גרויסער קאָנסטרוקטיווער אַרבעט אין אַלע לענדער וואו ס׳געפינען זיך יידישע מאַסן״.

ביים סאַמע אָנהייב זיינען די ש״ע שולן געוואָרן באַזירט אויף 4 גרונט־יסודות: וועלטלעכקייט, יידיש, אומעטומיקייט, קינד־צענטרישקייט. וועלט־לעכקייט איז דעמאָלט פאַרשטאַנען געוואָרן אין ככל־הגויימדיקן נוסח: אַז דעם ערשטן אָרט אין קוריקולום דאַרפן פאַרנעמען שפּראַך (יידיש), יידישע ליטע־ראַטור און יידישע געשיכטע. די יידישע רעליגיע האָט מען באַטראַכט פון קולטור־היסטאָרישן שטאַנדפּונקט: מען האָט דעם קינד דערציילט, אינפאָר־מירט וועגן יידישע גלויבונגען און מנהגים. מען האָט באַטאָנט אַז דער ציל פון דער ש״ע שול איז אַז דאָס קינד זאָל ווערן אַן אַקטיווער מיטבויער פון יידישן לעבן. דער לימוד פון יידיש איז מאָטיווירט געוואָרן דערמיט וואָס זי איז די שפּראַך פון דער יידיש־וועלטלעכער סביבה; און ווייל מיר האָבן במשך 1900־יאָר־גלות אויסגעפורעמט עכטע, פולבלוטיקע יידן בכל תפוצות ישראל — דערפאַר האָבן שלום־עליכמניקעס געגלייבט אַז די זון פון יידישקייט קען אויך שיינען אין אַמעריקע.

שוין דעמאָלט האָט די ש״ע אידעאָלאָגיע אַקצעפּטירט אַמעריקע און האָט געשטרעבט „אויפן פּראָדוקטיווסטן אופן האַרמאָניש באַהעפטן די אַלגעמיין־אַמעריקאַנער און די יידיש־וועלטלעכע דערציאונגס־עלעמענטן״. אויף אונדזער היינטיקן לשון הייסט עס, אַז וועלטלעכע יידישקייט דאַרף אינטעגרירט ווערן מיט אַמעריקאַנישקייט, כדי מיר זאָלן זיך אַנטוויקלען ווי אַ שאַפנדיק קולטור־פאָלק אין אַמעריקע. דער ש״ע פאָלק אינסטיטוט איז גלייך ביים אָנהייב געווען אַן אָרגאַניזאַציע צו וועלכער עס האָבן געהערט מיטגלידער פון פאַרשיידענע שאַטירונגען און איינשטעלונגען אין שייכות צו יידישע אָדער אַלגעמיינע פּראָבלעמען. דער ניו־יאָרקער שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט איז געשאַפן געוואָרן אין 1918, הגם די ערשטע ש״ע שולן זיינען שוין דערעפנט געוואָרן אין 1913.

אין אָנהייב פון די דרייסיקער יאָרן האָט זיך געמערקט אַ רעוויזיע־

שטימונג אין די היגע יידיש־וועלטלעכע קרייזן. צוליב דעם וואָס די עלטערנ־שאַפט פון די הי־געבאָרענע איז געוואַקסן אויפן חשבון פון די אימיגראַנטן; צוליב דעם וואָס אין די היימען האָט ענגליש אַלץ מער פאַרנומען דעם פּלאַץ פון יידיש; צוליב דעם וואָס מיר האָבן דערפילט, אַז די סכנה אויף אונדזערע ברידער רוקט זיך אַלץ נעענטער און צוליב דעם וואָס די וועלט איז געוואָרן אַלץ אַכזריותדיקער צו אונדז — צוליב דעם אַלעם האָבן אַ סך שול־טוער און לערער איינגעזען אַז בלויז אויף יידיש, ליטעראַטור און געשיכטע אַליין קען מען ניט פאַרזיכערן אונדזער קיום אין אַמעריקע. מען האָט באַגריפן, אַז די ש״ע שול מוז זיך פאַרקירעווען אין דער ריכטונג פון מער יידישקייט, פון אייביקע יידישע אינהאַלטן, און פייערלעכקייטן וואָס וועלן אַזוי טיף פאַר־וואָרצלען דאָס קינד אין אַלט־יידישן באָדן, אַז קיין צייט־מאָדעס און שטורעמס וועלן אים נישט קענען אָרויסרייסן.

אין מאַי 1938 האָט די קאָנפערענץ פון ש״ע פאָלק אינסטיטוט איינגעפירט דעם לימוד פון חומש אין די שולן; זינט דאַן הייבט מען אָן לערנען חומש — לויט דער יהואָש־איבערזעצונג — פון 5טן זמן; אין די זמנים 8 און 9 איז באַשלאָסן געוואָרן צו לערנען נביאים ראשונים. זינט 1944 האָט מען איינגע־פירט פאָרמעל דעם לימוד העברעאיש פון 5טן זמן אָן. פאַר די לעצטע 4 זמנים איז איינגעשטעלט געוואָרן אַ באַזונדער לימוד „יידישע ידיעות״ וועגן יידישע מנהגים, לעבנס־שטייגער, וועגן דעם מצב פון די יידן איבער דער וועלט מיט אַ באַזונדער אינטערעס פאַר ארץ־ישראל.

במשך די לעצטע 20 יאָר זיינען אין די פאַראייניקטע שטאַטן פאָרגעקומען 4 אַנטוויקלונגען אין שייכות צום יידישן חינוך:

א) די היגע יידן זיינען איצט מער אינטעגרירט אין דער קולטור פון לאַנד, און ווי אַ רעזולטאַט דערפון — שפּראַכלעך מער אַסימילירט. דערפאַר, אין דער ערשטער ריי — איז געפאַלן די צירקולאַציע פון די יידישע צייטונגען און ס'האָט זיך פאַרשטאַרקט דער קריזיס אין דער יידיש־קולטור. ביים רודער פון רוב יידיש־וועלטלעכע שולן שטייט איצט דער צווייטער דור — די קינדער פון די פּיאָנערן וואָס האָבן געגרינדעט די שולן. מערסטע פון די איצטיקע דאָ־געבאָרענע שול־טוער זיינען טעטיק אין שול כל־זמן זייערע אייגענע קינדער לערנען דאָרטן. ווייניק עלטערן זיינען שול־טוער פאַר יענעמס קינ־דער — ווי דער פאַל איז געווען ביים ערשטן דור.

ב) דער קאַדער לערער אין די יידיש־וועלטלעכע שולן וואָס שטאַמט פון מזרח־אייראָפּע פאַרענדיקט איצט זיין ראָלע, און זיינע לעצטע רעשט־לעך גייען ליידער שנעל אַראָפּ פון דער סצענע. די דאָזיקע לערער זיינען נישט אַלעמאָל געווען געשולטע פּעדאַגאָגן, אָבער וואָס עס האָט זיי געפעלט אין אויסשולונג האָבן זיי דערגאַנצט מיט ליבשאַפט,

מיט אידעאַליזם, מיט אמונה. די יידישע שולן לעבן איצט אויף די שיריים פון דעם דור. עס זעט זיך נישט קיין רעזערוואואַר פון יונגע דאָ־דערצויגענע לערער מיט באַהאַוונטקייט אין דער יידישער און אַמעריקאַנער קולטור — און אַזעלכע צוויי־קולטורישע לערער מוזן מיר האָבן פאַר דער היינטיקער עלטערנשאַפט. אמת, מיר פאַרמאָגן אין די יידיש־וועלטלעכע שולן אַ צאָל דאָ־געבוירענע יידישע לערער, אָבער דאָס זיינען, צום גרעסטן טייל, אָדער יונגע פרויען וואָס קענען בלויז אָפּגעבן איין־צוויי טעג אַ וואָך אויף יידישער לערעריי; אָדער יונגעלייט וואָס שטודירן אַ פּראָפעסיע און זיינען לערער אויף דער־וויל — ביז זיי וועלן פאַרענדיקן זייערע שטודיעס.

ג) ס׳האָט זיך שטאַרק פאַרשפּרייט די קאָנגרעגאַציע־שול — יעדע סינאַגאָגע האָט איר קינדער־שול. פאַרשטייט זיך, אַז די גרעסטע קאָנגרעגאַציעס — די טעמפּלען און סינאַגאָגעס — פאַרמאָגן אַ היפּשן שטאַב אָנגעשטעלטע: אַ ראַביי, אַן עקזעקוטיוו־סעקרעטאַר, אַ פּרינציפּאַל, סעקרעטאַרינס און לערער; די אַלע קענען ווערן איינגעשפּאַנט לטובת דער קינדער־שול. אפילו דאָרט וואו די יידישע וועלטלעכע שולן געפינען זיך אין אייגענע בנינים, פאַרמאָגן זיי נישט אַזעלכע גרויסע אַפּאַראַטן מיט די נייטיקע בודזשעטן.

ד) במשך די לעצטע צען יאָר זיינען זיך שטאַרק צעוואַקסן די יידיש־רעליגיעזע טאָגשולן, אַזוי אַז איצט זיינען שוין פאַראַן אַרום 300 טאָג־שולן מיט 60,000 תלמידים אין די פאַראייניקטע שטאַטן. אַוודאי איז דער וואוקס פון די דאָזיקע טאָגשולן שטאַרק סטימולירט געוואָרן צוליב דער אינטעגראַציע פון די קאָלירטע אין די פּאָבליק־סקולס. אָבער דאָס איז נישט די איינציקע סיבה פון זייער וואוקס. יידישע טאָגשולן אין אַמעריקע זיינען געוואַקסן אויך פריער — איידער דער העכסטער געריכט האָט אַרויסגעגעבן זיין באַשלוס צו אינטעגרירן די פאַרשיידענע ראַסן אין די עפנטלעכע שולן פון לאַנד. און געמערט האָבן זיך די טאָגשולן ווייל די אָרטאָדאָקסיע האָט איינגעזען פריער ווי די אַנדערע ריכטונגען אין אַמעריקאַנער יידישן קיבוץ, אַז כדי צו האָבן אַ רעזערוואואַר פון לערער און רבנים מוז מען געבן אונ־דזערע קינדער אַן אינטענסיווע יידישע דערציאונג, און דאָס איז מחייב טאָגשולן.

לעצטנס איז צוגעקומען אַ נייער פאַקטאָר לטובת דער יידישער טאָג־שול: די וואַקסנדיקע אַקצעפּטירונג פון קולטור־פּלוראַליזם און עטנישע באַזונדערקייט ווי לעגיטימע אויסדרוקן פון אַמעריקאַנער לעבן. די מינאָריטעט־קולטורן פון די שוואַרצע און די פּאָרטאָ־ריקאַנער ווערן אַלץ ברייטער אָנגענומען אין די לערן־פּראָגראַמען פון די אַמעריקאַנער בילדונגס־אינסטי־

טוציעס — אָנהייבנדיק פון די פּאָבליק־סקולס ביזן אוניווערסיטעט. דערפאַר פאַלט איצט אָפּ די אַלטע טענה קעגן דער יידישער טאָגשול אַז זי איז סעפּאַראַטיסטיש, ווייל די אָנגיי׳ענדיקע דעצענטראַליזאַציע פון די פּאָבליק־סקולס אין ניו־יאָרק און אין אַנדערע טיילן פון לאַנד באַדייט אַז די עפנטלעכע שול הערט אויף צו זיין דער „שמעלץ־טאָפּ". די פּאָבליק־סקולס ווערן אַלץ מער עטניש־אָריענטירט און זיי וועלן נישט זיין קיין סך אַנדערש אין זייער דערציערישן אינהאַלט פון דער פּריוואַטער טאָגשול. קען מען דעריבער איצט מער ניט באַרעכטיקן די קעגנערשאַפט צו דער יידישער טאָגשול מיטן אַרגומענט אַז זי איז עטניש־סעפּאַראַטיסטיש, וואָרעם די פּאָבליק־סקול איז דאָך נישט קיין סך אַנדערש. די טענדענץ צו קולטור־פּלוראַליזם, די שטרעבונג איבערצוגעבן די קינדער די אייגענע קולטור־ירושה ביי די פאַרשיידענע עטנישע מינאָריטעטן אין אַמעריקע, מוז באַווירקן אויך דעם היגן יידישן קיבוץ און וועט אַלץ מער אַרויסרוקן די יידישע טאָגשול אין סאַמע צענטער פון סדר־היום אין דער יידישער אַמעריקע.

אָבער אויב דאָס אַלץ איז חל אויף אַלע ריכטונגען אין אַמעריקאַנער יידישן לעבן, איז עס נאָך מער אָנווענדבאַר לגבי דעם יידיש־וועלטלעכן סעקטאָר, וואו די יידישע שפּראַך מוז פאַרנעמען אַ צענטראַלע פּאָזיציע אין זיין לעבן און אין זיינע חינוך־אינסטיטוציעס. דאָ, אין דעם סעקטאָר, זיינען פאַראַן ספּעציעלע סיבות וואָס פאָדערן דאָס באַלדיקע עטאַבלירן כאָטש עטלעכע טאָגשולן מיטן לימוד פון יידיש אין סאַמע צענטער פון קוריקולום.

ראשית, איז איצט — אין 1971 — ווען די יידיש־אַמעריקאַנער היים פון צווייטן דור איז שפּראַכלעך אַסימילירט — איצט איז נישט מעגלעך אַ פּעולהדיקע דערציאונג סיידן אין אַ טאָגשול. אויף אַ מאָגערער דיעטע פון 2־3 שעה אַ וואָך — אין אַ נאָכמיטאָג־ אָדער זונטיק־שול — וועלן די תלמידים דערגרייכן אַזוי ווייניק אַז זיי וועלן נישט קענען לייענען אפילו אברהם רייזענען אָדער מאַני לייבן, און אַוודאי נישט שלום עליכמען און פּרצן.

צוייטנס, פון וואַנען וועלן מיר נעמען לערער, שרייבער און יידיש־קענער סיידן פון טאָגשולן! דער מזרח־אייראָפּעאישער רעזערוואואַר איז מער נישטאָ און אויך די סאַבראַס פון ישראל זיינען אין זייער רוב נישט קיין יידיש־קענער, און ממילא נישט קיין קוואַל פון וואַנען מ׳קען דערוואַרטן יידישע לערער. מ׳קען אויך נישט בויען די צוקונפט אויף יידיש־אולפּנים וואָס עטלעכע יידישע העכערע לערן־אַנשטאַלטן האָבן לעצטנס איינגעשטעלט. די גראַדואַנטן פון די דאָזיקע קורסן וועלן אין בעסטן פאַל ווערן לערער פון יידיש־קורסן אין די קאָלעדזשעס. הלוואי! זיי גרייטן זיך אָבער נישט צו ווערן לערער אין עלעמענטאַרע שולן.

פאַרשטייט זיך, אַז מיר מיינען נישט מ׳זאָל אויפגעבן די נאָכמיטאָג־ און זונטיק־שולן. ניין! דאָ רעדט זיך נישט וועגן קאָנצענטרירן זיך בלויז אויף טאָגשולן. און אויב מיר זאָלן בויען עטלעכע יידישע טאָגשולן אין די גרויסע

יידיש־אַמעריקאַנער שטעט, וועט עס נאָך אַלץ נישט באַטרעפן אַפילו איין פּראָצענט (5400) קינדער פון די 540,000 תלמידים וואָס לערנען איצט אין אַלערליי יידישע דערציאונג־אַנשטאַלטן אין אַמעריקע.

ס׳איז אַוודאי וויכטיק צו געדענקען, אַז ווי אַ פּאַרבאַדינג צום שאַפן פון יידיש־וועלטלעכע טאָגשולן איז נייטיק אַ שותפות פון אַלע כוחות וואָס שטייען אויפן יסוד פון יידיש; יידיש — ווי אַ ווערטפולער באַשטאַנדטייל פון דער גייסטיקער ירושה וואָס מיר ווילן איבערגעבן די קומענדיקע דורות. עס זיינען פאַראַן אידעאָלאָגישע אונטערשיידן צווישן די עטלעכע שאַטירונגען וואָס שטעלן צוזאַמען דעם יידיש־סעקטאָר אין אַמעריקע, אָבער דאָס זיינען בלויז אַנדערשקייטן אין ניואַנסן — נישט אין יסודותדיקע ענינים. די דאָזיקע מיינונגס־פאַרשיידנקייטן זיינען נישט גרויס גענוג אַז מ׳זאָל צוליב זיי שטעלן אין געפאַר דעם גאַנצן יידיש־סעקטאָר. עס זיינען דאָ סימנים וואָס ווייזן אַן אויפשוואונג אין אינטערעס פאַר יידיש און נאַציאָנאַל־קולטורעלער יידישקייט אין אַמעריקע. די בעסערע יידישע יוגנט איז אומצופרידן מיטן טייל־עפעלע יידישע דערציאונג וואָס זיי האָבן באַקומען ביז בר־מצווה. עטלעכע מוסטערהאַפטע יידיש־וועלטלעכע טאָגשולן וואָלטן — אין דער ערשטער ריי — געגעבן די תלמידים אַזוי פיל גייסטיקע וויטאַמינען וואָס וואָלטן זיך אַזוי לייכט נישט אויפגעלייזט אין ים פון דער אַרומיקער נישט־יידישער קולטור. זיי וואָלטן אויך רעוויטאַליזירט דעם גאַנצן יידיש־וועלטלעכן סעקטאָר און געשטאַרקט אין אים די אמונה אין אַ מאָרגן פאַר עכטער יידישער שעפע־רישקייט אין אַמעריקע.

אין דעם האַלבן יאָרהונדערט וואָס די ש״ע שולן עקזיסטירן האָבן זיי גענומען אין באַטראַכט צייט און אָרט: דער גייסטיקער קלימאַט פון דער עפּאָכע און די אַמעריקאַנער סביבה האָבן באַווירקט די טעאָריע און די פּראַקטיק פון די שולן. אָבער די גאַנצע צייט איז דער לייט־מאָטיוו פון זייער אַרבעט געווען שעפערישער יידישער קיום; המשך געבויט אויף היסטאָרישער יידישקייט און מאָדערנער יידישער קולטור. זיי האָבן געשטרעבט צו דערציען מאָדערנע, נאַציאָנאַלע יידן וואָס וועלן פאַרזעצן אַ יידיש קולטור־לעבן אין אַמעריקע.

איצט, ביים אָנהייב פון דער אַכטער דעקאַדע פון 20סטן י״ה ווילן אַלע „המשך״: אָבער המשך, קאָנטינואיטעט, האָט פאַרשיידענע טייטשן פאַר פאַר־שיידענע סאָרטן יידן. פאַר די היגע אַמעריקאַניזירטע יידן פון כמעט אַלע ריכטונגען — אַ חוץ פון דער עקסטרעמער אָרטאָדאָקסיע — מיינט המשך אַ יידישע סוב־קולטור וואָס איז סובאָרדינירט צו דער אַרומיקער קולטור. די קאָנצעפּציע פון צוויי־קולטורישקייט — פון דער יידישער און אַמעריקאַנער — ווערט איצט אָנגענומען פון רוב אַמעריקאַנער יידן.

אָבער, אויב יידישקייט קען בלויז פאַרנעמען די פּאָזיציע פון אַ סוב־קולטור — ווי מאַכט מען אַז דער יידישער עקסטראַקט זאָל זיך נישט אויפלייזן

אין דער אַמעריקאַנער קולטור? וואָס זאָל מען אָפּקלייבן פון דער רייכער יידישער קולטור־ירושה? שלום־עליכמיסטן האַלטן, אַז אויך וועלטלעכע יידן בײַטיקן זיך אין געוויסע יידישע טראַדיציעס און פייערונגען, אי צוליב קיום האומה, אי צוליב דער באַרייכערונג פון גייסטיקן לעבן פון יידישן יחיד, און זיין באַלאַנסירטן עמאָציאָנעלן לעבן. זיי ווייסן — אויב אַפילו זיי קענען נישט אַפירמירן רעליגיע און תפילות — אַז אונדזער לעבנס־שטייגער, אונדזער נאַציאָנאַלער סטיל באַרייכערט, פאַרוואָרצלט, גיט אָנהאַלט און אינהאַלט דעם אויטענטישן יידישן יחיד.

זיי מוזן דערפאַר געדענקען, אַז אונדזער יידישע וועלטלעכקייט מוז באַשטיין פון אַ סובסטאַנציעלן עקסטראַקט פון דער יידישער קולטור. עס קען ביי אונדז נישט גילטן בלויז אַ נעגאַטיווער צוגאַנג פון פאַרניינען: אַנטי־רעליגיע; אַנטי־דאַווענען; ניין! מיר מוזן אַקצענטירן דאָס פּאָזיטיווע; מיר מוזן אויסקלייבן פון דער רייכער יידישער ירושה אַלץ וואָס איז ווערטפול, זינפול, און ס'איז דאָ אַ סך וואָס איז רעלעוואַנט פאַר מאָדערנע יידן אין אַלע שטראָמען פון דער יידישער געשיכטע: אין נביאישן, אין תלמודישן, אַפילו אין קבלה, אין חסידות, און אַוודאי אין דער השכלה, און אין דער יידישער און העברעאישער ליטעראַטור.

די יידישע וועלטלעכקייט — ווי זי דריקט זיך אויס אין פּראָגראַם פון די שלום עליכם שולן — זעט בשום־אופן נישט קיין שום סתירה אין לערנען דעם תנ״ך, טיילן פון משנה, פּרקי־אָבות, געוויסע תפילות, און גלייכצייטיק דערמיט זיין באַהאַוונט אין דער יידישער ליטעראַטור, אין דער יידישער געשיכטע, און אין די מאָדערנע יידישע נאַציאָנאַלע און סאָציאַלע באַוועגונגען. פּונקט פאַרקערט: דער תלמיד פון דער יידיש־וועלטלעכער שול דאַרף קענען פּרצן און שלום־עליכמען פּונקט ווי ער דאַרף קענען די תנאים, אמוראים, און מקובלים; און אַוודאי דאַרף ער לערנען דאָס לשון פון פּרצן און שלום־עליכמען, אַזוי גוט ווי דאָס לשון פון תנ״ך.

יידישער הומאַניזם, אָדער יידישע וועלטלעכקייט מוז טראָגן דעם חותם פון אונדזער קאָלעקטיווער, היסטאָרישער דערפאַרונג, כדי ער זאָל קענען פאַרוואָרצלען אין אונדזער גייסטיקן באָדן, און ער זאָל קענען וואַרעמען און דערהייבן דעם היינטיקן ייד, אַזוי ווי אונדזער אמונה האָט עס געטאָן פאַר אונדזערע אָבות.

שלום עליכם יידן טאָרן נישט ווערן קיין מינימאַליסטן, וואָס וועלן זיך צופרידן שטעלן מיט אַ מינימום יידישקייט, מיט אַן איינטאָגיקער שול. דאָס איז אַוודאי בעסער ווי גאָרנישט; אָבער דאָס איז נישט גענוג צו פאַרזיכערן אַ יידיש־שעפעריש לעבן אין אַמעריקע. אויב מיר זיינען באמת באַזאָרגט וועגן אַ צוקונפט פאַר יידישער קולטור אין אַמעריקע, דעמאָלט מוזן מיר בויען טאָגשולן וואָס זאָלן צוגרייטן יידישע לערער, יידישע געלערנטע,

אינטעליגענטע יידן. שלום־עליכמיסטן מוזן ווייטער אָנהאַלטן די אידעאַלן וואָס האָבן זיי געגעבן אַ זכות הקיום במשך איבער אַ האַלבן יאָרהונדערט: שעפע־רישער קיום דאָ, מיט אַ וואַרעמער באַציאונג צו מדינת ישראל.

1) דאָס איז מער ווי יודל מאַרק גיט אָן, ווייל ער רעכנט נישט אַריין די צוויי ש״ע פאָלקשולן פון ניו־דזשוירזי (די שולן #3 און #7), וואָס האָבן זיך נישט געפונען אונטער זיין פעדאַגאָגישער השגחה.

2) אין דער ענגלישער אָפּטיילונג: „מאַטעריאַלן און דאָקומענטן״ געפינט זיך דער קוריקולום פון אַן איינטאָגיקער ש״ע פאָלקשול.

3) צווישן די „מאַטעריאַלן און דאָקומענטן״ קען מען געפינען די „גרונט־פּרינציפּן״ פון 1953.

4) זע: ש. גוטמאַנס באַריכט (מימיאָגראַפירט) צו דער 30סטער שול־קאָנפערענץ פון ש.ע.פ.א., 1953. אין דער דיסקוסיע צום באַריכט האָבן זיך באַטייליקט: אייזיק קאָהען, שרה ליבערט, געלע פישמאַן, אסתר קאַדאַר, פּנחס סימאָן, י. זילבערבערג, י. גויכבערג, מ. גאָלדשטיין, מ. גורין, ד״ר ש. סיימאָן, און א. דיין.

5) זע: „שלום עליכם בולעטין״, נומער 33, יוני, 1953.

6) איבידעם.

7) איבידעם.

8) איבידעם; נומער 36: דעצ׳ 1953.

9) איבידעם.

10) איביד׳ 37, פעבר׳, 1954. אין דער דיסקוסיע האָבן זיך אויך באַטייליקט: שפּיטאַלניק, גויכבערג, זילבערבערג, פּרץ קאַמינסקי, מ. גאַרעליק, און אסתר קאַדאַר.

11) זע: ש״ע בולעטין, נומער 40: יוני, 1954.

12) זע: פּראָטאָקאָל־בוך פון דער אַדמיניסטראַציע, 5טן סעפּט׳, 1957.

13) זע: „ש״ע בולעטין״, #77, מאַי, 1960.

14) זע: „פּעדאַגאָג׳ בולעטין״, #134, מאַרץ, 1956.

15) זע: „פּעדאַגאָג׳ בולעטין״, #150, מאַרץ, 1958.

16) „ש״ע בולעטין״, #77, מאַי, 1960.

אין דער אָפּטיילונג „מאַטעריאַלן און דאָקומענטן״ גיבן מיר אַ קאָנדענסירטן באַריכט פון צוויי פּעדאַגאָג׳ קאָנפערענצן.

17) זע: „ש״ע בולעטין״, נומער 109, יוני, 1966.

די צילן פון קעמפ בויבעריק אין ליכט פון זיין געשיכטע

פון לייבוש לעהרער

קעמפ און שול

אין יאָר 1919 האָט איינע פון די שלום עליכם שולן וואָס האָט דעמאָלט עקזיסטירט, שול נומ' 1, דורכגעפירט אַ קליינעם עקספּערימענט וואָס די קינדער האָבן שפּעטער אַ נאָמען געגעבן בויבעריק. אין יענער צייט האָט מען כסדר געטראַכט וואָס צו טאָן מיט אונדזערע נאָכמיטאָג־שולן זומער־צייט. דאָס איז אַ צייט ווען ניט בלויז זיינען די קינדער פריי פון סקול, נאָר זיי זיינען אויך ניט אין דער שטימונג פון הוילן, פּראָגראַמאַטישן לערנען; זיי פאָדערן מער פרייע שפּיל און לייכטע פאָרמען פון לעבן און פאַרברענגען.

כדי דאָס צו דערגרייכן האָט מען געביטן דאָס געוויינטלעכע שול־לעבן אויף אַ פּראָגראַם וואָס מען האָט גערופן זומער־שול. דאָס איז באַשטאַנען אין לערנען אַנדערטהאַלבן שעה אין דער פרי, דערנאָך האָט דער לערער גענומען די קינדער אין פּאַרק, אָדער אויף אַ וויטערן אַרויספאָר אין אַ פּאַסיקן פּלאַץ, דאָרט האָט מען ביז שפּעט נאָכמיטאָג פאַרבראַכט אין באָדן זיך, עסן און שפּילן.

עס זיינען דעמאָלט געווען זייער ווייניק קעמפּס, און די וואָס האָבן יאָ עקזיסטירט זיינען על־פּי־רוב געווען, לויט זייער איינאָרדענונג, אַ צו טייערער ביסן אַז מענטשן און אָרגאַניזאַציעס מיט צו קליינע הכנסות זאָלן קריגן דעם חשק צו בויען אַזעלכע. אָבער די זומער־שול האָט געליטן פון צו גרויסע חסרונות און האָט דעריבער ניט שטאַרק אַפּעלירט צו די קינדער אויף מער ווי זייער קורצע צייטן. האָט מען זיך גענומען קליגן צי מען קען ניט מיט באַגרענעצטע מיטלען דינגען אַ פּלאַץ אויסערן שטאָט און דורכפירן אַ רייכערע פּראָגראַם פון לערנען און שפּיל.

אָט אין דעם איז באַשטאַנען דער עקספּערימענט פון בויבעריק 1919. בלויז צוויי צימערן, 10 קינדער, 5 מיידלעך און 5 ייִנגלעך, און אַ שטיקל שפּיל־פּלאַץ. לערנען, דער עיקר לייענען פון דער יידישער ליטעראַטור, און שפּיל, האָבן אויסגעפילט די צייט, מיט אַ צולאָג פון אַ ביסל זינגען. די

די דאָזיקע עסיי איז אַ פאַרקירצונג פון לייבוש לעהרערס בראָשור — אונטער דעם זעלביקן קעפּל — וואָס איז דערשינען אין יאָר 1962.

גרעסטע אַטראַקציע איז געווען די וואַרעמע היימישקייט, וואָס דאָס קען בלויז געמאָלט זיין ווען די צאָל קינדער איז קליין. אָבער אַפילו ביי יענע באַדינגונגען — קנאַפּע באַקוועמלעכקייטן, אַ נישטיקער פּערסאָנאַל, אָרעמקייט אין מכשי־רים, און אַנדערע באַגרענעצונגען — האָט דער שלום עליכם פֿאָלק אינסטיטוט באַשלאָסן ווידער צו באַנייען דעם עקספּערימענט, אָבער אויף אַ גרעסערן פּאַרנעם. דעמאָלט האָט מען מיך פאַרבעטן צו זיין דער דירעקטאָר פון באַנייטן קעמפּ בויבעריק.

דער ציל איז דעמאָלט געווען צו באַרייכערן דעם קעמפּ מיט גרעסערע שול־מעגלעכקייטן. קינדער פאַרברענגען אין קעמפּ 24 שעה אַ טאָג; אַלץ וואָס ווערט געטאָן — געלערנט, אָרגאַניזירט, געשפּילט — איז דורכויס אונ־טער דער קאָנטראָל פון די פירער. די וואָס האָבן בדעה עפּעס דורכצופירן קענען עס טאָן לויטן אייגענעם ווילן. ניטאָ קיין דרויסן, קיין גאַס, וואָס זאָל אין דעם שטערן; ניטאָ קיין צופעליקע פריינד וואָס זיינען פריי אָפּצוציען די אויפמערקזאַמקייט פון געשטעלטע צילן. אַזאַ לאַגע איז דאָך ממש אַ ברכה ווען מען וויל זיך ברייטער פאַרנעמען מיט יידישער דערציאונג.

טעאָריע און פּראַקטיק

ווען מען האָט מיר איבערגעגעבן צו פירן קעמפּ בויבעריק אין 1922, איז מיר לחלוטין ניט געקומען אויפן זינען די אַלע ספּעציפישקייטן — סיי יידישע, סיי אַלגעמיינע — וואָס קעמפּ־לעבן איז מחייב. ווי אַ לערער פון דער שלום עליכם שול נומ׳ 3 איז מיר נאַטירלעך געווען גוט באַקאַנט די געוויינטלעכע שול־אַרבעט און, אין צוגאָב צו דעם, די ספּעציעלע זומער־פּראָגראַם. דאָס לעצטע האָט געפאָדערט מען זאָל מער אַקצענטירן די עלעמענטן פון שפּיל, פּאַרגעניגנס און אָרגאַניזירטער פאַרוויילונג. קאָנקרעט האָט עס זיך אויסגע־דריקט אין אַרויספאָרן יעדן לערן־טאָג אין פּאַרק, זיין זיכער מיט אַ פּלאַץ וואו מען קען זיך באָדן, דורכפירן פאַרשיידענע שפּילן, אויך שפּילערייען וואָס פאַרנעמען זיך מיט פאָלקלאָר־דראַמאַטיזאַציעס. עס איז געווען נאַטירלעך צו טראַכטן, איידער די אַרבעט אין בויבעריק האָט געהאַט צייט צו באַווייזן דעם אמתן כאַראַקטער פון אַ קעמפּ, אַז בויבעריק דאַרף זיין אַ געוויינטלעכע קאָמ־בינאַציע פון אַ שול, אַ זומער־פּראָגראַם וואָס ביידע ווערן דורכגעפירט אויף איין אָרט יעדן טאָג אין די עטלעכע זומער־וואָכן און, פאַרשטייט זיך, ספּע־ציעלע השגחה אויף געזונט, ריינקייט, אאַז״וו. דער איינציקער גרויסער חילוק צווישן זומער־שול און קעמפּ, האָט מען געטראַכט, ליגט אין דעם וואָס אין קעמפּ איז פאַראַן מער צייט, די גאַנצע השגחה ליגט אין די הענט פון דירעקטאָר און די אויפפּאַסער, ניטאָ קיין שום דרויסיקער שטער אין דער אַרומיקער סביבה, אַפילו קיין עלטערן זיינען ניטאָ אָפּצוציען די אויפמערק־זאַמקייט פון די קינדער, קען מען אינטענסיפיצירן די אַרבעט וואָס פירט צו מער יידיש וויסן און בכלל האַלטן די קינדער מער צוגעבונדן צו אַ יידישער

אַטמאָספערע. ווינטער־צייט איז פאַראַן אַ סקול, אַ גאַס און אַ היים, אַלץ אַזעלכע פאַקטאָרן וואָס קענען דערציִעריש אָפּפרעמדן, אָדער ניט געבוג באַ־איינפלוסן אין דער געהעריקער ריכטונג. קען דעריבער דער קעמפּ זיין אַן אידעאַלער ענטפער אויף אַלע מניעות וואָס די שול אין שטאָט ליידט פון זיי. מיר האָבן אָבער גאַנץ פרי איינגעזען, אַז מיט אַזאַ מין טראַכטן מאַכן מיר דעם חשבון אָן דעם באַלעבאָס.

אין יענער צייט האָבן כמעט אַלע שול־טוער געהאַט קינדער פון שול־עלטער; זיינען זיי געווען פערזענלעך באַזאָרגט אַז זייערע קינדער זאָלן ניט ווערן אָפּגעריסן פון זיי, אַז ביי די קינדער זאָל ניט אָפּגעטייט ווערן דאָס יידישע לשון, וואָס ביי אַ סך פון זיי איז דאָס געווען, אין ערגסטן פאַל, אַ שפּראַך וואָס זיי האָבן ניט אַלעמאָל צו גוט פאַרשטאַנען. איז קיין חידוש ניט וואָס דער דאָזיקער מצב איז דעמאָלט געוואָרן נאָך אַ סטימולירנדיקער מאָטיוו, צווישן אַנדערע אידעאַלע סיבות, אַז אַזעלכע שול־טוער זאָלן מיט באַגייסטע־רונג העלפן בויען דעם קעמפּ און פילן אַז דערמיט ווערן געבוירן גרויסע מעגלעכקייטן לטובת יידישער דערציִאונג וואָס שטייגן אַריבער די כוחות וואָס די שול פאַרמאָגט.

אין דעם איז געווען אי אמת, אי אילוזיע, און דאָס צווייטע, די אילוזיע, האָט אונטערגעגראָבן דעם פונדאַמענט פונעם ערשטן, פונעם אמת. די ערשטע אויפוואַכונג פון דער אילוזיע איז צו מיר געקומען גאַנץ פרי. די לאַגע איז געווען אַזאַ אַז עס האָט גאָר קיינעם ניט געקענט איינפאַלן מען זאָל אָננעמען קינדער בלויז פון אייגענעם קרייז. דער קעמפּ איז אַ צו טייערער ביסן און קען ניט אויסגעהאַלטן ווערן פון אַ קליינער צאָל, דערצו ניט קיין צו גרויסע גבירים, וואָס פון אַזעלכע איז באַשטאַנען אונדזער ענגע סביבה. פון די שולן האָבן בלויז אַ קלענערע צאָל עלטערן זיך געקענט פאַרגינען צו שיקן זייערע קינדער אין קעמפּ. ממילא איז באַלד פון אָנהייב אָן — ספּעציעל זינט 1923 ווען מען האָט געקויפט דעם איצטיקן פּלאַץ — דאָס רוב קעמפּערס געווען ניט פון די שלום עליכם שולן און ניט פון אייגענעם קרייז. קינדער זיינען געקומען פון די פאַרשיידנסטע היים־אַטמאָספערעס. דאָס האָט קודם־כל אַרויסגערופן געוואַלדיקע שוועריקייטן בנוגע שפּראַך, כאָטש די גרעסטע צאָל קעמפּערס האָט, לכל־הפחות, פאַרשטאַנען יידיש מער אָדער ווייניקער, האָבן זיי אָבער ניט געקענט אויפנעמען די שפּראַך ווי אַ געהויבענעם ווערט.

אַחוץ דעם ווען עס קומט צו שפּראַך, צו פאַרשטיין, קען, באַטירלעך, קיין רייד ניט זיין וועגן מאַיאָריטעט־מינאָריטעט. דער וואָס פאַרשטייט ניט וואָס מען רעדט צו אים, אָדער איז ניט זיכער גענוג אַז ער פאַרשטייט, קען ניט זיין צופרידן. געווען אייניצלנע קינדער וואָס האָבן צוליב דעם ניט פאַרענדיקט דעם סעזאָן אין קעמפּ, אַנדערע זיינען צוליב דעם מער ניט צוריקגעקומען, אַפילו די אַטראַקציע פון קעמפּ, די קליינע קאָסטן, האָבן ניט געהאָלפן.

אמת, די צאָל וואָס די שפּראַך־שוועריקייטן האָבן אָפּגעשטויסן איז געווען

זייער קליין. דאָס האָט זיך גענומען פון דעם וואָס סיי טייל עלטערן, סיי זייערע קינדער, האָבן זיך פרי איבערצייגט אַז די צרה איז אַ סך קלענער ווי מען האָט זיך פאָרגעשטעלט. וואָרעם בלויז ביי אָפיציעלע פונקציעס, ווען אָפיציעלע מענטשן האָבן זיך געווענדט צו די פאָרזאַמלטע קעמפּערס, אָדער ווען טייל הויפּט־אָנגעשטעלטע האָבן געשמועסט מיט איינצלנע קעמפּערס אָדער אויפ־פּאַסער, איז יידיש געווען די באַנוצטע שפּראַך, זייער אָפט בלויז מצד דעם אָפיציעלן מענטשן, ניט פונעם צווייטן צד, אָבער אין די שטענדיקע באַצי־אונגען צווישן דעם אויפפּאַסער און זיין גרופּע — וואָס דאָס פאַרנעמט די גרעסטע טייל פון טאָג — איז ענגליש געווען די שפּראַך. דאָ האָבן אַפילו ניט געהאָלפן די לכתחילהדיקע בקשות און וואָרענונגען. אין דעם פּרט האָבן די קינדער־תלמידים פון די שולן, און די אויפפּאַסער, אַפילו די וואָס האָבן געענדיקט די שולן, זיך ניט באַזונדער אויסגעצייכנט. אויך זיי האָבן ניט אַרויסגעוויזן קיין גרייטקייט — אַפילו די וואָס יידיש איז געווען מער פליסיק אין זייערע מיילער — צו באַנוצן זיך מיט יידיש פאַר אומפאַרמעלע טעגלעכע באַדערפענישן, אַחוץ איינצלנע יידישע ווערטער און פראַזן וואָס זיינען געוואָרן כאַראַקטער־שטריכן פון קעמפּ־לעבן.

אין יענע יאָרן, איידער עס האָט זיך אַנגעקליבן פּראַקטישע דערפאַרונג און טעאָרעטישע פאַרשטענדעניש וועגן דעם ענין שפּראַך אין טאָג־טעגלעכן לעבן, איז דאָס געווען ממש אַ רעטעניש. דער פאַקט וואָס מען קען ניט אָננעמען ווי קעמפּערס בלויז יידיש־רעדנדיקע קינדער, ווי שוין פריער דערקלערט, האָט ניט פאַרלייכטערט מען זאָל קענען באַשיידן די רעטעניש. נאָך מער, עס איז ביסלעכוויז געוואָרן קלאָר, אַז אויך בנוגע פּערסאָנאַל קען מען ניט אויסקלייבן בלויז אַזעלכע וואָס זאָלן באַזיצן אַלץ צוזאַמען: זיך אויסטויגן פאַר קעמפּ־לעבן, האָבן אַ געזונטן צוטריט צו קינדער און זאָלן אויך האָבן די נייטיקע יידיש־קוואַליפיקאַציעס. יוגנטלעכע מיט אַזאַ קאָמבי־נאַציע פון מעלות זיינען פשוט ניט געווען בנמצא אין אַ גענוגנדיקער צאָל. עס איז ניטאָ אין קעמפּ קיין טעטיקייט וואָס האָט געקאָסט אַזוי פיל מי, מאַטערניש און עגמת־נפש, ווי די אַרבעט פון רעקרוטירן אַ קאָמפּעטענטן פּערסאָנאַל פאַר די בויטווענדיקע און אידעאַלע צילן פון קעמפּ.

דערצו האָבן מיר איבערגעלעבט אַן אַנטוישונג וואָס האָט אויפן שטאַרקסטן אופן געווירקט זיך צו פאַרטראַכטן, ספּעציעל אין שייכות צו דער פּראָגראַם אַז יעדער גרופּע זאָל האָבן אַ יידיש־שעה (שפּעטער האָט מען דאָס גענומען רופן „יידישע שעה") יעדן טאָג. דאָס איז אַ שעה וואָס ווערט אָפּגעגעבן אויף לערנען יידיש, דערציילן מעשיות פון יידישער געשיכטע, לעגענדעס, אאַז"וו. האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז די שטענדיקע און גרעסטע פּראָטעסטירער קעגן אָט דעם איינפיר זיינען געווען די קינדער וואָס זיינען געקומען פון די שולן. זיי זיינען טאַקע, אַחוץ אין ערשטן זומער, תמיד געווען אַ מינאָריטעט; מיט דער צייט, אַפילו אַ קליינע מינאָריטעט, אָבער צוליב זייער היימישקייט אין

קעמפּ האָט זייער אומווילקייט זיך צו באַטייליקן אין דער יידיש־שעה זיך שטאַרק אַנגעזען און געמאַכט אַ שווערן איינדרוק.

זייער טענה איז געווען, אַז זיי האָבן געענוג יידישע לימודים ווינטער־צייט, אין קעמפּ ווילן זיי זיין פריי דערפון. אַלע מיטלען און מכשירים צו מאַכן דאָס לערנען וואָס מער אָנגענעם און אינטערעסאַנט האָבן קנאַפּ וואָס געהאָלפן. אין אַ ניכטערער רגע וואָלט אפשר אַפילו פאַר אַן אומגעשולטן מענטשן געווען לייכט צו פאַרשטיין אַז די מוסר־רייד מיט וועלכע מען האָט זיי טיילמאָל אַרומגערינגלט האָבן זיך געמוזט קלעפּן צו קינדער ווי אַן אַרבעס צו דער וואַנט. טייל האָבן זיך באַמיט צו אַפּעלירן צו זיי אַז זיי וואָלטן געדאַרפט זיין אַ מוסטער פאַר די קינדער וואָס לערנען ניט אין די שולן, זיי וואָלטן יענע געדאַרפט וועקן, סטימולירן, אָנרעגן וואָס מער צו לערנען „יידישע זאַכן". אָבער דאָס זיינען דאָך ניט די איינציקע מוסר־רייד וואָס קינדער האָבן ניט צו שטאַרק ליב. אמת, אין יענער צייט זיינען די לערער פון דער יידיש־שעה געווען די בחורים און מיידלעך וואָס האָבן געדינט ווי אויפפּאַסער, ניט קיין אידעאַלע דורכפירער פון אַזעלכע פונקציעס, בפרט ווען זיי אַליין, אַנ־געמענדיק אַ קעמפּ־שטעלע, האָבן זיך מסתמא געפרייט מיט דער שטילער כוונה, אַז זיי וועלן האָבן ברייטערע מעגלעכקייטן פאַר שפּיל און ספּאָרט.

אַגב, זאָל דאָ פאַרענטעטיש באַמערקט ווערן אַז שפּעטער, ווען עס איז אָנגעשטעלט געוואָרן אַ דערוואַקסענער און דערפאַרענער יידישער קולטור־אויפפּאַסער, איז די ערנסטקייט פון דער דאָזיקער פּראָבלעם כמעט ווי פאַר־שוואונדן. דערביי זיינען פאָרגעקומען צוויי וויכטיקע ענדערונגען. ווען די יידישע שעה איז געוואָרן קאָנצענטרירט אין דער האַנט פון איין געשולטן מענטשן — אָדער פון איינעם און אַ געהילף ווי עס איז היינט — האָט די צאָל יידישע שעהן געמוזט פאַרקלענערט ווערן, כאָטש דער איינער אָדער די צוויי מענטשן האָבן געהאַט רייכערע מעגלעכקייטן אַז עס זאָלן וואָס מער יידישע עלעמענטן אַריינגעבראַכט ווערן, אויף אַ ממילא'דיקן אופן, אין אַנדערע פאַר־מעלע און אומפאָרמעלע טעטיקייטן אין דער פּראָגראַם. די צווייטע ענדערונג איז באַשטאַנען אין בייטן אַן איינפיר וואָס האָט אָנגעהאַלטן אַ סך יאָרן. עס איז געווען אַ שטענדיקע רוטין אַז די יידישע שעה ווערט דורכגעפירט אין דער זעלביקער צייט פאַר אַלע גרופּעס אין קעמפּ, און דווקא אין דער ערשטער טעטיקייט־שעה ווען די קינדער זיינען פריש, ניט אויסגעמאַטערט פון אַנדערע טעטיקייטן. די גאַנצע געוויינטלעכע קעמפּ־טעטיקייט ווערט, הייסט עס, אָפּ־געשטעלט אויף אַ שעה צייט לטובת דער יידישער שעה. עס האָט אויסגעוויזן אַז שוין דער פאַקט וואָס דאָס איז אַ טייל פון דער אַלגעמיין אָנגענומענער רוטין אין דער זעלביקער צייט פון טאָג, וועט שטאַרקן ביי די קינדער דאָס געפיל פון עפּעס וואָס איז נאַטירלעך און וועט אָפּשוואַכן די פּראָטעסטירנדיקע באַציאונגען מצד די אומצופרידענע.

אָבער דער רעזולטאַט איז געווען אַן אַנדערער. די דערמאָנטע טענה מצד די קינדער בכלל, און נאָך מער מצד די שול־קינדער, אַז דער ווינטער איז די צייט פון לערנען און זומער דאַרף אָפּגעגעבן ווערן אויף אַנדערע טעטיקייטן, דאָס האָט מיט מער שאַרפקייט אַרויסגעהויבן דעם חילוק צווישן דעם פריער־פאָרמולירטן געדאַנק פון פאַרמעלן לערנען און אומפאָרמעלן לעבן אין אַ קעמפּ. שפּעטער, ווען עס איז צוגעקומען דער יידישער קולטור־אויפפּאַסער איבערצונעמען די גאַנצע אַרבעט, האָט נאַטירלעך מער קיין רייד ניט געקענט זיין וועגן איינאָרדענען די יידישע שעה אין דער זעלביקער צייט פון טאָג. אָבער גראָד דעמאָלט איז די לאַגע געוואָרן אַ סך בעסער, די גרויסע דיס־ציפּלין־פּראָבלעמען פון דער יידישער שעה האָבן גענומען פאַרשווינדן. טעאָ־רעטיש איז געווען אַ סיבה זיך צו שרעקן. מען האָט זיך פאַרגעשטעלט פונקט דעם היפּוך: איין גרופּע פון קעמפּ וועט זיך גיין באָדן, אַ צווייטע וועט מיט איר בעסקעט־באָל־שפּיל רייצן דעם יצר־הרע, אַ דריטע וועט אַרומטאַנצן אַרום דעם פּינג־פּאָנג־טיש און אַ פערטע, ניט ווייט פון די פריערדיקע, וועט דאַרפן זיך פאַרנעמען מיט דער זייער אומזומערדיקער מלאכה פון לערנען, בפרט נאָך לערנען אין אַ לשון און אַזעלכע ענינים וואָס האָבן ניט די מינדסטע שייכות מיטן אינהאַלט און אַוודאי ניט מיטן גייסט פון דעם וואָס די שכנותדיקע גרופּעס טוען. ווי אַזוי וועט זיך דאָס אָפּרופן אויף דער שווערער אונטערנעמונג פון דער יידישער שעה? וועט דאָס ניט צעשטערן דאָס ביסל וואָס איז דער־גרייכט געוואָרן? וועט דאָס ניט פירן צו ספקות צי אַזאַ אַרבעט, וואָס האָט צו טאָן מיט שול־לימודים, דאַרף בכלל פאַרנעמען אַ פּלאַץ אין קעמפּ?

אַרויסגעוויזן האָט זיך פונקט פאַרקערט. די באַדויערלעכע בילדער פון קינדער וואָס רייסן זיך אויסצומיידן זייערע קלאַסן אונטער אַ פאַלשן אויס־רייד, זיינען כמעט אין גאַנצן פאַרשוואונדן; עס איז מער ניט נייטיק געווען אויסצוהערן די טענות פון איינצלנע און גרופּעס מיט אַפּעלירנדיקע בקשות מען זאָל זיי באַפרייען פונעם „יאָך" פון דער יידישער שעה. די יידישע שעה איז געווען די איינציקע פּראָגראַמאַטישע פאָדערונג אין קעמפּ וואָס האָט פאַרשאַפט מער עגמת־נפש ווי אַלע אַנדערע טעטיקייטן. אין 1959 האָבן 173 געוועזענע קעמפּערס פון יענע יאָרן — איצט זיינען זיי שוין אין די דרייסיקער און פערציקער יאָרן — געענטפערט אויף אַן אַנקעטע וואו איינע פון די פראַגעס האָט געבעטן אַן ענטפער אויף דעם, וואָסערע טעטיקייטן האָבן ביי זיי אויסגענומען צום מערסטן און וואָסערע צום ווינציקסטן. דער איינדרוק פון דער יידישער שעה איז געבליבן אין זכרון ווי אַזאַ וואָס האָט פאַרשאַפן די גרעסטע אומצופרידנקייט. דאָס איז דער ענטפער פון דערוואַקסענע מענטשן, על־פּי־רוב אַזעלכע וואָס האָבן געלערנט אין יידיש־וועלטלעכע שולן, וועגן זייערע איבערלעבונגען אין בויבעריק אין די קינדער־יאָרן.

פאַרוואָס האָט די סיסטעם פון אַ קולטור־אויפפּאַסער אַלץ געביטן צום

בעסערן? מען קען דאָס ניט צושרייבן בלויז צו העכערע לערערישע קוואַלי־פיקאַציעס פונעם קולטור־אויפפּאַסער, ווייל אין משך פון יאָרן זיינען שוין געווען אַ סך אַזעלכע, און ניט אַלע, ווייט ניט אַלע, האָבן זיך אויסגעצייכנט אין דעם פּרט. איז דאָ זיכער פאַראַן אויך אַן אַנדער סיבה און גראָד אַזאַ וואָס, כאָטש ניט מער ווי אַ השערה, לייגט זי זיך שטאַרק אויפן שכל.

דער פלאַנטער אין די מוחות פון נאָענטע מענטשן וועגן דער שייכות צווישן שול און קעמפּ, האָט זיך אין משך פון דער צייט אַ סך אויפגעקלערט, אָבער געגוג דערפון איז נאָך אַלץ פאַרבליבן ביז היינטיקן טאָג. ווען אַ שול־אָרגאַניזאַציע עפנט אַ קעמפּ איז נאַטירלעך זי זאָל אין דעם דערזען אַ המשך פון דער ווינטערדיקער שול. דער קעמפּ דאַרף העלפן אַז די שול זאָל ניט איבערגעריסן ווערן, די אָרגאַניזאַציע זאָל ניט פאַרלירן איר דערציערישן איינפלוס אויף די קינדער זומער־צייט. דאָס שליסט איין, קודם־כל, אַן אינטענ־סיפיצירונג פון דער לימודים־פּראָגראַם אין קעמפּ. צווישן אַלע אַרגומענטן לטובת דעם קעמפּ, ביי די וואָס האָבן ניט קיין מעגלעכקייט צו טראַכטן אין דערפאַרענע קעמפּישע טערמינען, וועט קיינמאָל ניט אויספעלן די זיכערקייט אַז אין קעמפּ קענען מיר טאָן אַלץ וואָס מיר ווילן, ווייל מיר האָבן די קינדער אונטער אונדזער השגחה אַ גאַנצן מעת־לעת. ניט טראַכטנדיק איז דאָס אויך כולל אין זיך די הנחה, אַז די קעמפּערס וועלן זיין דאָס רוב פון די אייגענע שולן און אַז די אויפפּאַסער וועלן זיין ווי דער טיפּ לערער וואָס פירט אַן די קלאַסן אין שול.

אויך בויבעריק האָט לכתחילה געליטן פון דער דאָזיקער אומגליקלעכער אילוזיע. אַ סך האָבן געמיינט — און טייל דריקן דאָס אויס אומדירעקט ביזן היינטיקן טאָג — אַז די קוואַליפיקאַציעס פונעם יידישן לערער זיינען די נאָענטסטע צו באַפרידיקן די פאָדערונגען פון קעמפּ־לעבן. עס האָט ניט געדויערט צו לאַנג ביז די ברוטאַלע דערפאַרונג האָט געוויזן די פאַלשקייט פון דער אילוזיע און געפירט אויף אַן אַנדער דרך. נאָך מער, די דערפאַרונג האָט איבערצייגט, אַז דער קעמפּ האָט מעגלעכקייטן צו געבן עפּעס וואָס די שול פאַרמאָגט זייער ווייניק דערפון. די שול, לויט איר טבע, מוז אָקצענטירן און שטרעבן אַז די תלמידים זאָלן אָנזאַמלען וואָס מער וויסן, בעת דער קעמפּ איז מחויב אונטערצושטרייכן קעגנזייטיקע באַציאונגען, מאָראַלע געוואוינ־הייטן, און, בנוגע יידישע לעבנס־עלעמענטן, לייגן דעם טראָפּ אויף נוסח, אויף ממילאדיקן יידישן אויסדרוק און אַ גרייטקייט צו דערפילן אין קאָנקרעטע פאָרמען די יידישקייט־סימבאָלן פון געירשנטע אוצרות. דעריבער, אַפילו ווען די שול האָט שוין געהאַט מער־ווייניקער אויסגעאַרבעט איר פּראָגראַם פון לימודים, האָט דער קעמפּ זיך באַוויזן ווי אַ פרעמד לאַנד. וואָס טוט מען? וואָס זאָל זיין דער עיקר, דאָס טיפערע אינהאַלטלעכע, וואָס זאָל אַרויסגע־הויבן ווערן?

קעמפ־זייט, געסט־זייט

די דאָזיקע פראַגעס און רעטענישן האָבן נאָך שפּיציקער אַרויסגעשטאַרצט פון אַן אַנדער ווינקל, דאָרט וואו עס פאַרברענגען די דערוואַקסענע געסט, די אַזוי־גערופענע געסט־זייט. ווען בויבעריק איז געבוירן געוואָרן איז קיינעם ניט איינגעפאַלן זיך דורכצורעדן צי מען זאָל עפענען אויך אַ געסט־זייט צוזאַמען מיט דער קינדער־זייט, אָדער קעמפ־זייט. עס איז פאַר אַלעמען געווען קלאָר אַז די קעמפ־זייט איז דער עיקר. אָבער די דערוואַקסענע שלום עליכם „משפחה״ דאַרף אויך האָבן וואו צו פאַרברענגען זומער־צייט, וואו, אויב ניט אין בויבע־ריק? גלייכצייטיק איז אויך געווען קלאָר אַז די הכנסה פון געסט איז אַ נייטיקער צוגאָב צו אונדזער אויפהאַלט. בלויז עפּעס אַנדערש איז ניט געווען קלאָר, אַזוי ניט קלאָר, אַז עס האָט זיך די אינסטיטוט־מענטשן גאָר ניט געחלומט אַז די עקזיסטענץ פון אַ געסט־זייט אין קעמפ ברענגט מיט זיך אַ זאָרג וואָס מען האָט וועגן איר גאָר ניט געטראַכט.

אויף דער געסט־זייט פונקט ווי ביי די קינדער, זיינען געקומען ניט בלויז די מיטגלידער פון דער אייגענער „משפחה״, נאָר אויך דרויסנדיקע: עלטערן פון קינדער און סתם זייטיקע וואָס זיינען געקומען געניסן פון זומער־אָפּרו. טייל פון אָט די געסט זיינען אַריינגעצויגן געוואָרן צווישן די אייגענע, אַנדערע זיינען, ווי דער שטייגער איז, געבליבן אין דרויסן. זיי האָבן זיך אַרומגעדרייט ווי פרעמדע צוקוקער, ווען די אייגענע האָבן אָפּט פאַרבראַכט צווישן זיך און זיך פריילעך געמאַכט מיט אומפאַרמעלן טאַנצן, זינגען און שפּאַסיקער פאַרווייַלונג. עס איז געקומען דערצו אַז דער פאַרוואַלטער האָט אין טייל נעכט באַזאָרגט די אייגענע מיט אַ ביסל עסנוואַרג, זיי אָפּגעטיילט אַ צימער וואו זיי האָבן פאַרבראַכט אין אַ היימישער הוליאַנקע. צו אַזעלכע שמחהלעך האָט מען די זייטיקע ניט פאַרבעטן. דאָס האָט נאַטירלעך פאַרזייט אומצו־פרידנקייט. אין פריילעכן צונויפקום האָבן די אייגענע פאַרגעסן אַז וואָס מער מען צעשפּאַלט די געסט־זייט אויף אייגענע און פרעמדע, אַלץ ערגער איז דאָס פאַר די אינטערעסן פון דער גאַנצער אינסטיטוציע.

אָבער געצומען האָט זיך די דאָזיקע ניט־געטראַכטע שפּאַלטונג — אַזוי ווייזט זיך מיר אויס — פון נאָך אַ סיבה, אויך אַ ניט־געטראַכטע, וואָס האָט געטראָגן אין זיך — ווידער ווי מיר ווייזט זיך אויס — די סימנים פון זייער אַן ערנסטער לאַגע. ווי אַ יידיש־וועלטלעכע גרופּע זיינען די אייגענע צום ערשטן מאָל זיך צונויפגעקומען אין אַן אייגענער היים מיטן איינציקן צוועק דאָרט צו לעבן און פאַרברענגען עטלעכע וואַקאַציע־טעג אָדער וואָכן. גע־וויינטלעך איז זייער צונויפקום אין שטאָט פאַרגעקומען ביי אַ מיטינג אָדער אַ קאָנצערט, וואָס דער הויפּט־ציל איז געווען צו פאַרלייכטערן די פינאַנציעלע לאַגע פון די שולן. ווי אַזוי די דאָזיקע יידן האָבן געלעבט די שעהן און טעג ביי זיך אין דער היים, דאָס איז נאַטירלעך געווען אַ פּריוואַטער ענין וואָס

איז ניט קיינעמס עסק. פּלוצלונג האָט בויבעריק אַריבערגעצויגן די היים צו זיך אויף באַגרענעצטע זומער־טעג. וואָס זאָלן וועלטלעכע יידן טאָן אין אַזעלכע טעג? נאָך דעם ווי מען ווערט פאַרטיק מיט די מאָלצייטן, מיט געוויסע שפּילערייען, מיט באָדן זיך, און מיט אַ ביסל אָרגאַניזירטער פאַר־ווײַלונג בלויז אין טייל אָוונטן (אין יענע יאָרן) בלײַבט נאָך אַלץ איבער גענוג ליידיקע צייט. וואָס טוט מען?

די פראַגע וועגן דעם וואָס אַ ייד, פון דעם סאָרט וואָס קומט צו אונדז, דאַרף טאָן ווי אַ ייד, איז ניט געווען קיין נייע. אין קעמפּ איז זי בלויז שאַרפער אַוועקגעשטעלט געוואָרן, כאָטש עס איז נאָך אַלץ ניט לײַכט אָנגעקומען צו דערפילן אַז דאָס איז אַן ערנסטע פראַגע. די לאַגע ווערט אַ היפּש ביסל פאַרשטעלט פונעם פאַקט וואָס דער ייד, וואָס וועגן אים רעדט זיך דאָ, איז אַ ייד פון ערשטן דור. ביי אים איז יידיש דאָס ערשטע און נאַטירלעכע אויסדרוק־מיטל. ווען יידיש באַקומט אויך די סאַנקציע פון אַן אידייע און אַ פּרינציפּ, ווערט ער באַוואוסטזיניק פון דעם — ספּעציעל ווען ער האָט קעגן זיך אַנדערע וואָס רעדן ניט זיין לשון — אַז ניט בלויז רעדט ער אויף דער שפּראַך וואָס אים „רעדט זיך", נאָר אַז דערמיט איז ער אויך מקיים אַ פאָלקישע קולטור־פונקציע. אויב ער פאַרשטייט די וויכטיקייט פון יידיש, פון אַן אייגענער שפּראַך, אין פּראָצעס פון יידישן קיום, און ער פאָדערט פון קינדער זיי זאָלן רעדן יידיש, כאַפּט ער ניט דעם טיפן פּסיכאָלאָגישן אונטער־שייד צווישן דעם יידיש וואָס ער נעמט אויף זיך און דעם יידיש וואָס ער פאָדערט פון די קינדער. אויף זיך נעמט ער אַ „סיי־ווי־סיי־יידיש", פון די קינדער פאָדערט ער אַ „פּרינציפּ־יידיש", אין צוגאָב צו זייער „סיי־ווי־סיי־ענגליש". די געוואָלדיקע שוועריקייטן וואָס דאָס איז מחייב קענען בלויז דערזעען די וואָס שרעקן זיך ניט צו זיין זעעוודיק, אָבער סיי ווי האָט דאָס געפירט די יידיש־וועלטלעכע צו דער שעדלעכער אילוזיע אַז בנוגע יידיש־קייט קען מען יוצא זיין מיט שפּראַך אַליין; אַז אַלע סימנים פון יידישן טראַדיציאָנעלן אויפפיר געהערן צו דער קאַטעגאָריע רעליגיע, און דערמיט קען וועלטלעכקייט זיך ניט איבערבעטן (אַזוי, אין יענע יאָרן).

יעדע באַמיאונג אײַנצופירן אין בויבעריק — סיי ביי די קינדער, סיי ביי די געסט — כאָטש אַ שאָטן פון טראַדיציאָנעלן אינהאַלט, האָט געמוזט זיין פאַמעלעך, מיט טיי־לעפעלעך, כדי ניט אַרויסצורופן קיין צו שטאַרקע פּראָ־טעסטן, און כדי צו וועקן, לכל־הפּחות, אַ פונק פון אַ פּאָזיטיווער נייגונג ביי די גלייכגילטיקע וואָס זיי איז שווער געווען צו שטעלן זיך קעגן דעם דעת־הקהל. אַ חוץ דעם זיינען פאַראַן באַזונדערע שוועריקייטן ביים אײַנפירן טראַדיציאָנעלע פּרטים.

וואָרעם די אַלע וואָס זיינען איצט געווען קעגן די דאָזיקע „נאַרישקייטן", האָבן דאָך אין זייער קינדהייט, אין דער היים פון זייערע עלטערן, דאָס אַלץ אָפּגעהיט. ווען זיי האָבן זיך שפּעטער אָפּגעזאָגט דערפון איז דאָס געקומען

צוזאַמען מיט אַזעלכע פראַגעס ווי: „גלייבט איר?" געווען איז די דאָזיקע פראַגע ניט דעפינירט געוואָרן, ווארעם באמת, וואָס איז שייך אַזאַ פראַגע ווען עמעצער האַלט אַז מען דאַרף צינדן ליכט פרייטיק צו נאַכטס? די פראַגע טוט נאָר אויף איין זאַך: זי הייבט אויף דעם גאַנצן ענין אויף אַ ראַציאָנאַלער מדרגה און פאָדערט אַן ענטפער וואָס זאָל אַנווייזן אַז יעדער פרט באַזונדער איז אַ פועל־יוצא פון אַ לאָגישער סיבה. אָבער טראַדיציאָנאַלע פרטים, ווען זיי ווערן אָפּגעריסן פון אַן אַלגעמיינעם פילאָסאָפישן און פסיכאָלאָגישן צוגאַנג, געהערן גאָר צו אַן אַנדער וועלט פון טראַכטן און פילן. עס איז פונקט ווי מען זאָל פרעגן פאַרוואָס מען טראָגט פונקט אַזעלכע און אַזעלכע פאָרמעלע מלבושים ביי געוויסע געלעגנהייטן. איר וועט סוף־כל־סוף מוזן צוקומען צום ענטפער, אַז אַזוי פירט זיך אין דער ציוויליזאַציע וואוהין איר געהערט.

אַט אַזעלכע פאַרלעגנהייטן האָבן זיך אָפּט געשאַפן ווען עס האָט גענומען וואַקסן אין קעמפּ די דערנענטערונג צו דער יידישער טראַדיציע. דער חסרון דערפון לאָזט זיך פאַרשטיין ווען מען כאַפּט זיך אַז טראַדיציע, פונקט ווי רעליגיעזע איינפירן בכלל, געהערט צו פּאָעזיע גיכער ווי צו לאָגישן אַנאַליז. ווי עס זאָל ניט זיין, דאָס ביסל ריטואַל אויף דער ליניע פון טראַדיציע, איז איינגעפירט געוואָרן אין בויבעריק צווישן האַרבע טענות און קילער גלייכגילטיקייט. פּאָזיטיווע אָנרעגונג און סטימולירונג איז זייער זעלטן געקומען. די האָפענונג אַז פריער אָדער שפּעטער וועלן די דאָזיקע יידן דערשמעקן די וויכטיקייט פון דעם אַלעם און פאָדערן מען זאָל ענדלעך עפּעס באַשליסן וועגן דעם ביי עפנטלעכע פאַרהאַנדלונגען, איז ניט מקוים געוואָרן. די רייד וואָס האָבן גערופן צו דעם, הגם אָן פּראָפּאַגאַנדיסטישער היץ, האָבן צו גאָרניט געפירט.

איז די דאָזיקע טענדענץ אין קעמפּ געוואַקסן פּאַמעלעך. ווייניקער אָנזעעוודיק אויף דער געסט־זייט, אַ סך מער אויף דער קינדער־זייט, וואָס דאָס איז לייכט צו פאַרשטיין. אויף דער געסט־זייט איז אָבער באַזונדער געוואַקסן דער געדאַנק, אַז בויבעריק דאַרף זיין אַ פּלאַץ וואו די וואָס פאַרברענגען דאָרט זאָלן האָבן געלעגנהייטן זיך צו באַרייכערן מיט יידישער אינפאָרמאַציע, מיט אַלזייטיק יידיש וויסן. דאָס איז שוין ממילא געגאַנגען צוזאַמען מיט אַ העכערן סטאַנדאַרד אין די פאַרוויילונג־פּראָגראַמען און מיט אויסמיידן יעדע פאָרעם פון וואולגאַריטעט.

זאָלן דאָ דערמאָנט ווערן צוויי יידישע שרייבער וואָס האָבן מיט 21 יאָר צוריק באַזוכט בויבעריק און דערנאָך פאַרעפנטלעכט זייערע איינדרוקן: ש. ניגער, ע"ה, און, אים צו לענגערע יאָר, אפרים אויערבאַך.ביידע האָבן באַמערקט עפּעס אין דער פירונג פון קעמפּ וואָס די כוונה דערפון איז ניט געשאַפן געוואָרן צו פונקציאָנירן בלויז אין קעמפּ־גרענעצן, און ביידע האָבן אַרומגעכאַפּט די אַרומנעמענדיקע יידישע צילן וואָס בויבעריק האָט זיך

געשטעלט. ניגער האָט דערזען אין בויבעריק אַ „יידישקייט־לאַבאָראַטאָריע״ און ער באַשרייבט די פּרטים וואָס האָבן זיך אים געוואָרפן אין די אויגן:

> איינע פון אָט די לאַבאָראַטאָריעס, איינע פון די עלטסטע, אויב ניט די עלטסטע, האָב איך די טעג געהאַט דעם פאַרגעניגן צו באַזוכן. דאָס איז די זומער־קאָלאָניע אָדער דער קעמפּ בויבעריק, וואָס דער שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט האָט געגרינדעט מער ווי מיט צוויי צענדליק יאָר צוריק.

(„לאַבאָראַטאָריעס פון אַ נייעם יידישן לעבנס־שטייגער״, טאָג, 10טן אויגוסט 1941)

אפרים אויערבאַך האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף אַן אַנדער מאָמענט וואָס שטעלט אַוועק כלערליי מניעות אין דער אַרבעט פון דער „לאַבאָראַטאָריע״:

> אַן אינערלעכער געראַנגל מיט דער וועלטלעכקייט, וואָס איז אי פריי־דיק, אי טראַגיש, באַוועגט בויבעריק. אין דער וועלטלעכקייט וויל בויבעריק אַריינבלאָזן דעם רוח פון יידישער טראַדיציע, שאַפן אַ מין וועלטלעכן רעפאָרמיזם... דער וועלטלעכער רעפאָרמיזם, וואָס וויל אָנהאַלטן יידישקייט און יידיש־נאַציאָנאַלע גאַנצקייט, שטייט ביי אים ברומו של עולם, ראַנגלט ער זיך מיט די סתירות אין זיך אַליין, מיט די שני היפוכים וואָס וועלטלעכקייט און יידישקייט שטעלן מיט זיך פאָר.

(מאָרגן־זשורנאַל, 20סטן אויגוסט 1941)

וועגן דעם וואוקס פון באַקוועמלעכקייטן, און דער אַנטוויקלונג אין אַלגעמיינער מאָדערנער אָרדענונג, איז איבעריק צו רעדן. אין דעם איז תמיד געווען אַ פולע הסכמה מצד די מיטגלידער פון דער בויבעריק־קאָמיסיע ביים שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. עס האָט תמיד ביי אונדז געהערשט אַן ערנסטע זאָרג און פאַראינטערעסירטקייט אַז אין פּרט פון באַקוועמלעכקייט, אַנטוויק־לונג פון שפּיל־פעלדער, ספּאָרטס, און אַ העכערער סטאַנדאַרד אין אַלץ, זאָל בויבעריק כסדר שטייגן; אַז די שטרעבונג צו באַשטימטע פאָרמען פון גייסטיקן לעבן בכלל און דעם יידישן גייסטיקן לעבן בפרט, זאָל ניט זיין אויפן חשבון פון וואָקסנדיקן קאָמפאָרט און בעסערע באַקוועמלעכקייטן.

דער גייסט פון טראַדיציע

בויבעריק איז לכתחילה געמיינט געוואָרן צו זיין אַ קעמפּ פאַר קינדער און אַ זומערדיק אָפּרו־אָרט פאַר דערוואַקסענע. בנוגע די קינדער איז געווען נאַטירלעך אָנצונעמען, ניט טראַכטנדיק, אַז עס דאַרף זיין אַן עקספּאַנסיע פון דער שלום עליכם שול דורכן ווינטער. בנוגע די דערוואַקסענע האָט מען אָנגענומען — ווידער ניט טראַכטנדיק — אַז די פאָרעם און אינהאַלט פון פאַרברענגען דאַרף זיין ווי מיר האָבן עס אין שטאָט, כאָטש אין שטאָט איז בלויז געווען דאָס בשותפותדיקע סאָציאַלע לעבן פון דער פאַרזאַמלונג און

דער „אונטערנעמונג״. עס איז גאַרניט איינגעפאַלן אַז דער דאָזיקער סאָרט צוזאַמענדיק לעבן פאַרמאָגט ניט, האָט ניט אויסגעאַרבעט, קיין געשטאַלט וואָס דאַרף זיך אַרויסהייבן ווען מען קומט זיך פרייוויליק צוזאַמען, יעדער מיט זיין פריוואַט לעבן. עס הייסט אַז סיי בנוגע די קינדער, סיי בנוגע די דערוואַקסענע, האָבן מיר אין סאַמע אָנהייב, אין סאַמע ערשטן צוגאַנג, געלעבט אין טעות.

גליקלעכערווייז איז דאָס ניט געווען קיין דורכגעטראַכטער, פּלאַנירטער טעות; עס איז געווען אַ ספּאָנטאַנער דרך. ממילא האָט געפעלט די עקשנות פון האַלטן זיך ביי אַן ערשטן באַשלוס און עס איז פריי געווען דער וועג פאַר ענדערונג און אַנטוויקלונג אין געדאַנקען און מעשים. דער געדאַנק וועגן ענדערונג האָט נאַטירלעך קודם־כל אַקצעפּטירט ענדערונג אין יידישן אויס־דרוק אויף ביידע זייטן פון קעמפּ. מען האָט דאָס אויך געקענט אָנהייבן מיט מער פּראָפּאַגאַנדיסטישן פייער, מיט אָרגאַניזירטע עפעקטן און מיט האַמער־דיקע רייד וועגן דער בייטיקייט אָנצופילן אונדזער לעבן מיט טיפערן יידישן אינהאַלט, מיט אַפּעלירנדיקער סימבאָליק און מיט קאָנקרעטן אויסדרוק, אין צוגאָב צו שפּראַך, פון יידישער אָנגעהעריקייט.

אָבער דאָס — די שרייענדיקע פּראָפּאַגאַנדע — איז קיינמאָל ניט געווען דער וועג פון בויבעריק. עס האָט זיך אויך געקענט לייגן אויפן שכל, אַז שטילע רייד און, נאָך מער, לעבעדיקע מעשים, וועלן אַ סך מער און אַ סך שנעלער דערגרייכן. וואָרעם דער שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט האָט זיך געשטעלט פאַר אַ ציל יידישע דערציאונג און יידיש וויסן בכלל. עס איז ניט געווען קיין אַנדער ציל און קיין אַנדער אָרגאַניזירטע טעטיקייט וואָס זאָל אָפּציען די אויפמערקזאַמקייט. אין אַזאַ אַטמאָספערע האָט זיך גיכער געקענט אויסווייזן אַז דאָס לעבן אין קעמפּ אַליין וועט זיין גענוג אַרויסצוברענגען דעם געדאַנק אַז די ליידיקייט פון אַ יידיש לעבן אָן קאָנקרעטע נאָרמען פון סימבאָלישן און רעאַלן אויסדרוק מוז זיך שמעלצן און צאַנקען נאָך דעם ווי מיר, די חדר־דערצויגענע, וועלן דאָ מער ניט זיין. עס האָט זיך געקענט דאַכטן אַז, לכל־הפּחות, די וואָס ביי זיי האָט זיך געעפנט דאָס האַרץ פאַר אַ מער אַרומנעמיקן יידישן אינהאַלט, וועלן אַריבערטראָגן עפּעס פון די בויבעריקער יידישע איינפירן אין גייסט פון אונדזער טראַדיציע צו זיך אין דער היים און דערמיט אָנהייבן אַ יידישן דרך ביי וועלטלעכע יידן אַריבער די גרענעצן פון בויבעריק.

עס האָט זיך געהאָפט, עס האָט זיך געחלומט, אַז מיר האָבן אין בויבעריק געמאַכט אַן אָנהייב פון אַ דרך וואָס איז עלול זיך צו פאַרשפּרייטן, אָנפילן מיט מעשים, אַ נייע דעפיניציע פון אַ געוויזענער וועלטלעכקייט, אין זינען ווי מיר האָבן זי געבראַכט פון יענער זייט ים. עס האָט זיך געלאָזט גלייבן אַז דאָס וועט פירן צו אַן אָרגאַניזירטער איניציאַטיווע מצד וועלטלעכע יידן בכלל, ניט דווקא פון שלום עליכם קרייז, צו קומען צו דער פאַרלאָזענער נאָרמירטער יידישקייט מיט די נייטיקע מאָדיפיקאַציעס פון אַ מאָדערן, וועלטלעך לעבן.

אין אַ געוויסן זינען וועט עס הייסן, צוריק צו ווערן אינעווייניקסטע צווישן ייִדן, עס מעג זיין אינעווייניקסטע מיט אַן אייגענער שיטה, אָבער ניט אָפּגע־זונדערטע פון אַלע אַנדערע ייִדן אין נאָמען פון וועלטלעכקייט קעגן רעליגיע.

דערווייל זיינען מיר אויפגעשווידערט געוואָרן פונעם חורבן אויף יענער זייט ים. ייִדן האָבן זיך גענומען טוליען נענטער צום ייִדישן „וואָס מיר זיינען זיינען מיר, אָבי ייִדן זיינען מיר". ביי אַנדערע האָט זיך עס אויסגעדריקט אין דעם וואָס די סינאַגאָגע האָט גענומען שפּילן אַ גרעסערע ראָלע אין זייער לעבן. די וועלטלעכע זיינען געוואָרן מער טאָלעראַנט צו פרומע רייד, האָבן אַליין גענומען רעדן פרומע רייד, אָדער האָבן זיך אָפּגערופן מיט הנאה אויף די אָרגאַניזירטע ייִדישע טעטיקייטן פון פרומע ייִדן. די דאָזיקע אַרומיקע שטימונג האָט ממילא ווי אַריינגעטראָפן אינעם גאַנג פון דער בויבעריקער ייִדישער פּראַקטיק און פאַרלייכטערט דעם וועג און נאָך מער געטריבן דעם ווילן נאָכצוגעבן די געפילטע פאָדערונגען פון דער ייִדישער טראַדיציע.

די סיסטעמאַטישע דערנענטערונג צו טראַדיציע מצד וועלטלעכע ייִדן איז געבליבן אַ לאָקאַלער ענין פאַר דער שטענדיקער זאָרג פון אַ קעמפּ, פון בויבעריק. דאָ אָבער בלייבן די צילן ווי זיי האָבן אַרויסגעשפּראָצט כמעט אין סאַמע אָנהייב. בלויז אין איין אויפגאַבע, און זייער אַ וויכטיקע, האָט דאָס לעבן ניט דערלאָזן צו קיין ווייטערדיקן וואוקס: ייִדיש ווי די שפּראַך פון געוויינטלעכן אומגאַנג אויף דער קינדער־זייט פון קעמפּ. עס האָט ניט לאַנג געדויערט ביז עס זיינען אָנגעקומען קיין בויבעריק אין אַלץ גרעסערע צאָלן עלטערן און קינדער פון צווייטן און דריטן דור, אַלץ אַזעלכע וואָס האָבן ניט נאָר ניט געקענט רעדן, נאָר פּשוט ניט פאַרשטאַנען, אָדער ניט גוט פאַר־שטאַנען, קיין ייִדיש. אַזעלכע זיינען תמיד געווען אין קעמפּ פון ערשטן טאָג אָן, אָבער אין אָנהייב זיינען זיי געווען אַ קליינע מינאָריטעט, אָפּט אַן אומ־צופרידענע מינאָריטעט, ווייל סיי דאָס אָפיציעלע לשון, סיי די אַטמאָספערע, איז זיי געווען פרעמד. עס זיינען געווען פאַלן, ווי שוין באַמערקט, אין די סאַמע ערשטע יאָרן ווען קינדער זיינען אַוועק אין מיטן סעזאָן, אָדער ניט געוואָלט זיך אומקערן דעם קומענדיקן זומער, צוליב ייִדיש. אויך איצט האָבן טייל פריערדיקע קעמפּערס, וואָס זיינען שוין טאַטע־מאַמע, מורא צו שיקן זייערע קינדער קיין בויבעריק, ווייל זיי זיינען חושד אַז די אָפיציעלע שפּראַך אין די ווענדונגען פון די פירער איז ייִדיש, פּונקט ווי אין זייערע יאָרן, און זייערע קינדער וועלן פּשוט ניט פאַרשטיין און זיך פילן פאַרלוירן. ביסלעכ־ווייז איז דער גרעסטער רוב געקומענע געווען פון דעם סאָרט.

אויפן רעגיסטראַציע־בלאַנק פאַרן קעמפּ, וואָס עלטערן דאַרפן אויספילן, איז פאַראַן אַזאַ פראַגע: „ווילט איר מיר זאָלן מיט אייך קאָרעספּאָנדירן אין ייִדיש אָדער אין ענגליש?" די וואָס ענטפערן אַז עס איז ביי זיי אַלץ איינס, ווערן פאַררעכנט פאַר „ייִדיש".ביים סוף פון די פערציקער יאָרן האָבן אַרום

4—7 פּראָצענט פון אַלע (איבער 225 עלטערן) פאַרלאַנגט יידיש. די דאָזיקע קליינע צאָל איז פונדעסטוועגן געוואָרן אַלץ וויניקער. אין 1961 האָבן אַלע פאַרלאַנגט ענגליש.

דאָס וואָס איז געשען מיט די קינדער איז אויך געשען מיטן פּערסאָנאַל, דער עיקר מיט די ייִנגערע. זיי זיינען איצט כמעט אַלע פון דריטן דור. פאַר די וואָס האַלטן אַז יידיש איז אַ גרויסער פּאָזיטיווער כוח לטובת דעם קרעאַטיוון יידישן קיום — און די דאָזיקע איבערצייגונג איז קיינמאָל ניט אָפּגעשוואַכט געוואָרן אין בויבעריק — האָט זיך אַנטפּלעקט אַ לאַגע וואָס ווייזט העכסטנס אַן אַרומוועג, גיכער ווי אַן אויסוועג. מיר האָבן איינגעזען אַז די יידישע צילן פון קעמפּ זאָלן וואָס ווינציקער זיין די אויפגאַבע פון די איינצלנע אויפפּאַסער פון גרופּעס. אַפילו דאָס וואָס די יידישע שעה ליגט אין די הענט פון אַן איינצלנעם קאָמפּעטענטן יידישן מענטשן איז ווייט ניט גענוג. דער קעמפּ דאַרף שאַפן וואָס מער געלעגנהייטן, שמחות, פּראָגראַמען, וואָס נעמען אַריין אין זיך וואָס מער יידישע עלעמענטן, יידישע היסטאָרישע געדענק־טעג, געוירשנטע און ספּעציעל געשאַפענע — למשל דער „מזל־טוב טאָג״ אָדער דער „פּורים־פּאַראַד״ — אָבער דאָס אַלץ דאַרף געטאָן ווערן אין דער פולער עפנטלעכקייט, פון גאַנצן קעמפּ צוזאַמען, אונטער דער ברייטסטער השגחה. זאָל די אָנשטרענגונג, די פירונג און די השגחה זיין דער קאָלעקטיווער חוב פון גאַנצן פּערסאָנאַל אונטער דער קאָנצענטרירטער סטימולירונג און איני־ספּעקציע פונעם דירעקטאָר און זיינע נאָענטסטע מיטאַרבעטער. דערצו דאַרף מען אויך שאַפן געלעגנהייטן אַז דער פּערסאָנאַל, ספּעציעל די ייִנגערע, זאָלן אין דער קעמפּ־צייט זיך קענען אָנשעפּן מיט מער יידיש וויסן און יידישע באַציאונגען בכלל. דאָ דאַרף מען צורעכענען דאָס מימעאָגראַפירטע ביכל פאַר קאָנווערסאַציאָנעלן יידיש וואָס איז געשאַפן געוואָרן ספּעציעל צו באַנוצן אין דער יידישער שעה. דאָס ביכל הייסט „יידיש דורך ענגליש״ און איז געבויט אויפן פּרינציפּ פון אָפּגעקליבענע קרובהשע ווערטער צווישן ביידע שפּראַכן. עס ווערן באַנוצט 119 יידישע זאַצן, 301 ווערטער און עס ווערט אָנגעגעבן אַ ספּעציעל־געשאַפענע שפּיל ווי אַ מעטאָדישער צוגאַנג.

די שווערסטע אַרבעט דורכן ווינטער איז פון די ערשטע יאָרן באַשטאַנען אין געפינען פּאַסיקע קאַנדידאַטן פאַר קעמפּ־שטעלעס מיט כאָטש אַ מינימום יידיש וויסן און יידיש־קענטעניש. מיטן גאַנג פון די יאָרן איז זייער שווער אָנגעקומען צו געפינען אַזעלכע וואָס זאָלן זיין פעאיק אי אומצוגיין מיט קינדער, אי האָבן אַ וואַרעמע באַציאונג צו די צילן פון קעמפּ. מיר האָבן דעריבער איינגעפירט אַז אַ חוץ דער שוין דערמאָנטער פאַרקירצטער דער־קלערונג וועגן די צילן פון קעמפּ, וואָס יעדער קאַנדידאַט, איידער ער ווערט אָנגעשטעלט, זאָל זיך באַקענען מיט איר און אויסדריקן זיין הסכמה, דאַרף מען אויך שפּעטער אָנווייזן די אָנגעשטעלטע מיט מער פּרטים וואָס בויבעריק שטעלט מיט זיך פאָר.

אַט זיינען עטלעכע פּאַראַגראַפן פון אַזאַ אויסגאַבע ספּעציעל פאַרן פּערסאָנאַל פון קעמפּ:

ניט קיין געשעפט־אונטערנעמונג

בויבעריק איז ניט קיין געשעפט און גיט קיינעם ניט קיין פּריוואַטע פּראָפיטן. כאָטש אייגנטלעך האַלט זיך אויס דער קעמפּ פון זיין אייגענער הכנסה, קומט אים אָבער אויך אויס צו ליידן פון דעפּי־ציטן. דאָס נעמט זיך דערפון וואָס די בויבעריק־קאָמיסיע איז פאַר־אינטערעסירט צו מאַכן דעם קעמפּ צוגענגלעך צו וואָס מער מענטשן בעת מען האַלט שטענדיק אין איין פאַרבעסערן און באַרייכערן אַלע זייטן פון קעמפּ־לעבן.

וואָס בויבעריק וויל

ווי אַ קעמפּ, און לויט די פאָדערונגען פון קעמפּ־טעטיקייטן, פּאַסיקע מכשירים און אַלגעמיינע אויסשטאַטונג, האָט בויבעריק זיך תמיד גערעכנט מיט די העכסטע סטאַנדאַרדן און באַדערפעניש פון אַמע־ריקאַנער קעמפּ־לעבן. געזונטע ספּאָרט־טעטיקייט און שפּיל האָבן שטענדיק פאַרנומען אַ וויכטיקן פּלאַץ אין אונדזער פּראָגראַם. אָבער קעמפּ בויבעריק צייכנט זיך אויס מיט דעם וואָס ער שטרייכט אונ־טער די וויכטיקייט פון דעם יידישן קינדס פּסיכאָלאָגיע און מאָראַלע בויטן, בויטן וואָס ווערן ליידער צו אָפט איגנאָרירט.

די געזונטע אַנטוויקלונג פון יידישע קינדער פאָדערט אַז זייער יידישע אָנגעהעריקייט זאָל זיך קלאָר אַרויסהייבן אין זייער יידישן באַוואוסטזיין; זיי דאַרפן פילן די וויכטיקייטן פון די ווערטן וואָס לעבן אין די יידישע גייסטיקע און קולטורעלע אוצרות פון אַלע צייטן. רעזולטאַטן פון פאָרשונגען אין מאָדערנער פּסיכאָלאָגיע און סאָציאָלאָגיע שטרייכן אונטער דעם פּאָזיטיוון ווערט פאַרן גייסטיקן געזונט־צושטאַנד פון קינדער ווען זיי פילן זייער אָנגעהעריקייט צו דער קולטור־סביבה פון זייער פאַמיליע און פאָלק. דער אמת דערפון איז נאָך שטאַרקער ווען מיר טראַכטן וועגן די ווערטן און אידעאַלן וואָס געפינען זיך אין די אוצרות פון דער יידישער ירושה.

מיטלען און צילן

עס איז לייכטער צו זאָגן וואָס מען וויל ווי צו געפינען מיטלען עס דורכצופירן. וואָס מיר ווילן, האָבן מיר שוין פריער געזען. אָבער וויכטיק איז נאָך עפּעס. ווען קעמפּ־טעטיקייט און יידיש באַוואוסט־זיין זיינען צעטיילט און אָפּגעזונדערט, שאַפט זיך אַ שפּאַלטונג וואָס טוט ניט קיין גוטס. ווילן מיר בײדע צונויפגיסן אַזוי אַז די קינדער זאָלן ניט פילן אַז זיי לעבן אין צוויי באַזונדערע וועלטן. אַט דאָס

צונויפגעסין די דאָזיקע צוויי עלעמענטן, דאָס איז די גרויסע זאָרג פון בויבעריק.

בנוגע דעם ריין־יידישן עלעמענט ווערט ער אין בויבעריק אויס־געדריקט אויף פאַרשיידענע אופנים. דאָס שליסט אויך איין יידישע סימבאָלן און סימבאָלישע אויסדרוקן ווי טיילן פון אַלגעמיינע טע־טיקייטן, אָבער די מער ספּעציפישע יידישע עלעמענטן באַשטייען פון אָנגענומענע יידישע טראַדיציעס, שמועסן וועגן יידישע ענינים, געלעגנהייטן, פאַרשטעלונגען וואָס הייבן אַרויס געשעענישן פון דער יידישער געשיכטע, די פונקציעס פון שפּראַכן — יידיש און העברעאיש — אָבער מיט ספּעציעלן טראָפּ אויפן ווערט פון יידיש. דאָס אַלץ איז איינגעוועבט אינעם לעבן אין בויבעריק. איצט, זינט דעם אויפקום פון מדינת ישראל, זיינען צוגעגעבן געוואָרן צו אונ־דזער פּראָגראַם אַ ריי ענינים וואָס העלפן פאַרשטאַרקן דעם גייסט פון קעמפּ בויבעריק. די דאָזיקע ישראל־ענינים נעמען אין זיך אַריין יידישע אינפאָרמאַציע, פאַרוויילונג, וואַרעמע יידישע צוגעבונדנקייט — וואָס דאָס האָט אַ באַזונדער ווערט פאַר דער אַטמאָספערע פון קעמפּ בויבעריק.

אונדזערע עלטערן און פריינד

פאַרשטייט זיך אַז מיר זיינען אָנגעוויזן אויף אונדזער קעמפּ־פער־סאָנאַל, אַז זיי זאָלן העלפן פירן דעם קעמפּ אין דער דערמאָנטער ריכטונג. דאָך, ניט געקוקט אויף די באַמיאונגען פון אַלע צדדים, וואָלט דער גייסט פון בויבעריק געוואָרן פאַרוואָסערט און אָפּגעריבן ווען ניט אַן אַנדער פאַקטאָר וואָס האָט תמיד געווירקט אַז דער קעמפּ זאָל קענען אָנהאַלטן זיין לאַנגע טראַדיציע. אין דער גאַנצער געשיכטע פון בויבעריק האָבן אַ סך עלטערן געשיקט צו אונדז זייערע נאָענטסטע טאַקע דערפאַר ווייל זיי האָבן געוואָלט אַז זייערע קינדער זאָלן זיך זומער־צייט געפינען אונטערן איינפלוס פון דער אָרגאַניזאַציע און קאָמבינאַציע פון טעטיקייטן וואָס זיינען דער ציל פון בויבעריק.

נאָך מער, מיטן גאַנג פון די יאָרן, און פריערדיקע קעמפּערס זיינען געוואָרן טאַטעס און מאַמעס, האָבן אויך זיי געשיקט זייערע קינדער קיין בויבעריק. ניט געוועזן קיין בעסערער וועג ווייטער צו ציען דעם פאָדעם פונעם בויבעריקער גייסט אין דער טעאָריע און אין דער פּראַקטיק.

דער אָרגאַניזירטער אָנהייב איז, ווי מיר ווייסן, ניט געקומען, איז ממילא אַלץ ווייטער געבליבן אין לאָקאַלע גרענעצן. עס איז געבליבן די שטענדיקע, אומאויפהערלעכע באַמיאונג צוצוגעוואוינען דעם עולם, קליין און גרויס, זיך

אַריינצולעבן אין דער סאַקראַלער ספערע פון יידישער סימבאַליק אויף דער ליניע פון אונדזער טראַדיציע. אונדזער אַרבעט לטובת יידיש, אויך לטובת העברעאיש, לויט פאַראַנענע כוחות און פערסאָנאַל, האָט קיינמאָל ניט אויפ־געהערט. די ריינקייט פון אונדזערע פאַרשטעלונגען, און די ערנסטע באַציאונג צו זיי, האָט קיינמאָל ניט דערלויבט קיין קאָמפּראָמיסן. אַ חוץ דעם, אויף וויפל עס איז נאָר מעגלעך, אין די גרענעצן פון צייט — דורכן קורצן קעמפּ־סעזאָן — און כוחות, אַקצענטירט בויבעריק דורך שפּיל און פאַרטראַגן, ווי נייטיק עס איז אַז יידן זאָלן זיך וואָס מער באַרייכערן מיט יידיש וויסן, זאָל זיין דורך קליינע טראָפּנס וואָס, לײדער, ניט מער דערפון איז מעגלעך אין אַ קעמפּ־סיטואַציע. אויך די דאָזיקע טעטיקייט הייבט אַרויס אַ טרויעריקע לאַגע אין אונדזער לעבן. דער פונדאַמענט פון יידישן קולטור־לעבן, פון דער גאַנצער יידישער גייסטיקייט מיט איר רעליגיעזן און וועלטלעכן כאַראַקטער, האָט זיך אין משך פון אונדזער גאַנצער געשיכטע געהאַלטן אויף לערנען, אויף לערנען די רייכע פילזייטיקייט וואָס די דורות האָבן געשאַפן. אין דער היינטיקער צייט איז לערנען געוואָרן בלויז די פּריווילעגיע פון פּראָפעסיאָנאַלן, רעלי־גיעזע און וועלטלעכע, בעת דער דורכשניטלעכער ייד איז פאַרוואַנדלט גע־וואָרן אין אַ פּאַסיוון צוהערער. אַ קעמפּ גיט זיכער ניט די מעגלעכקייט דאָס צו בייטן, אויסצופילן דעם דאָזיקן אומגליקלעכן חלל אין לעבן פונעם יידישן דורכשניט. טוט מען וואָס מען קען און מען שטרעבט צו עפּעס מער און בעסער.

דער ציל אַריינצופירן וועלטלעכע און גלייכגילטיקע יידן, און יידישע קינדער, אין דער ספערע פון יידישע טראַדיציעס, ד״ה, אַריינפירן סיסטע־מאַטיש — און איך שטרייך אונטער מיט אַלע אַקצענטן דאָס וואָרט סיסטעמאַ־טיש — איז זייער אַ שווערע אויפגאַבע אין אַזאַ וועלט ווי עס האָט זיך געשאַפן אַרום אונדז. די וואָס האָבן וועגן דעם ניט געזאָרגט געטראַכט, אַפילו ווען זיי האַלטן דעם ענין פאַר וויכטיק, קענען זיך גאָרניט אויסמאָלן ווי שווער דאָס איז. עס ווערט, ווייזט אויס, געפילט אַז דאָס איז אַ ריין־פּערזענלעכער ענין; עס איז גענוג אַז יעדער זאָל עס אויפנעמען ווי אים ווילט זיך שטילער־הייט. דאָס איז זייער באַדויערלעך, אָבער אַזוי איז עס. עס זיינען ניט געווען קיין גענוג אַקטיווע מאַנער צו פאָדערן אַן אָרגאַניזירטע אַרבעט אַרום דעם דאָזיקן ציל. איז בויבעריק געבליבן לאָקאַל, אין אָט דער אויפגאַבע, און לאָקאַל געוואַקסן פון זומער צו זומער עסטעטישער, רייכער, און אינהאַלטלעך טיפער אויף דער פאַרביקער ליניע פון דער יידישער טראַדיציע.

די געשיכטע פון אַ שלום עליכם פאָלקשול

פון **שלמה סיימאָן**

די געשיכטע פון שלום עליכם פאָלקשול פופצן איז באמת די גייסטיקע געשיכטע פון ערשטן דור אימיגראַנטן, וואָס איז געקומען קיין אַמעריקע אין אָנהייב פון צוואַנציקסטן יאָרהונדערט. אויב ניט די געשיכטע פון אַ גאַנצן דור, איז עס זיכער די אָפּשפּיגלונג פון אַ טייל פון סעקולאַרן סעקטאָר, וואָס האָט גערעדט יידיש ניט פון צוואַנג, נאָר פון דעם באַוואוסטזיין, אַז יידיש און די יידישע ליטעראַטור, יידישער טעאַטער און יידישע קונסט בכלל זיינען ביי אים געוואָרן דער במקום פון אַלטן יידישן לעבנס־שטייגער. דער דאָזיקער סעקטאָר איז ניט געווען אַנטי־רעליגיעז, נאָר דער גאַנצער נוסח פון רעלי־גיעזן אויפפיר האָט שוין ניט געהאַט אויף אים קיין ווירקונג. מען מעג זאָגן ברוטאַל אָפן, ער האָט ניט געהאַלטן אַז דער אַלטער שטייגער לעבן פאַרמאָגט וועלכע עס איז ווערטן, חוץ קונסט־אָפּשפּיגלונג, פאַרן מאָדערנעם מענטש. דאָך איז דאָס לעבן פון דעם דור געווען טיף יידישלעך און ער האָט געזוכט אַ וועג צו איבערשאַפן די אַלטע ווערטן אין אַ נייער פאָרעם.

מיר זיינען אַלע געווען יונג און מיט קליינע קינדער. ווען די קינדער אונדזערע זיינען געוואָרן פון שול־עלטער, האָבן מיר אָנגעהויבן צו טראַכטן וועגן געבן זיי אַ יידישע דערציאונג. מיר זיינען געווען אַ גרופּע פון אַ זעקס־זיבן מענטשן, אַלע אַרבעטער, מיטן אויסנאַם פון דעם שרייבער פון איצטיקן באַריכט וואָס איז געווען אַ פּראָפעסיאָנאַל. מיר האָבן געהאַלטן אַז די אַלגע־מיינע פּאָבליק־סקול איז אַ פאַסיקע אינסטיטוציע פאַר צוגרייטן אונדזערע קינדער פאַרן פרייען אַמעריקאַנעם לעבן און פאַר זייערע צוקונפטיקע קאַריע־רעס, אָבער מיט וואָס וועלן זיי זיין אונדזערע קינדער, יידישע קינדער? אין אונדזער געגנט, איסט־פלאַטבוש, וואָס איז דעמאָלט געווען אַ פאָרשטעטל צו בראָנזוויל, אָן אמתע „סאַבורביע", איז שוין געווען אַ צענטער, וואו פרויען און מענער האָבן געדאַוונט אָן אַ מחיצה, אויך צוויי אָרטאָדאָקסישע שולן, און אַלע דריי האָבן געהאַט תלמוד־תורהס. אָבער קיינער פון אונדז איז ניט געווען קיין דאַוונער און אָפּגעהיט וועלכע עס איז מצוות. פאַרשטייט זיך, אַז מיר האָבן געהאַלטן אַז די אַלע דריי תלמוד־תורהס זיינען ניט קיין פאַסיקע שולן פאַר אונדז. מיט קרוב פינף און פערציק יאָר צוריק זיינען שוין געווען אַרבעטער־רינג שולן און נאַציאָנאַלע אַרבעטער־פאַרבאַנד שולן. צווישן אונ־

דזערע זעקס חברים זיינען געווען אַרבעטער־רינגניקעס און ציוניסטן. אָבער מיר האָבן געהאַלטן אַז אַ יידישע שול דאַרף ניט זיין קיין פּאַרטייאישע; קינ־דער דאַרף מען געבן אַ יידישע דערציאונג פריי פון איזמען. חוץ דעם וועט יעדער איינער פון אונדז וועלן האָבן אַ שול פון זיין קלייזל. דערפאַר האָבן מיר באַשטימט אַז כדי אויסצומיידן מחלוקת און זיך קאָנצענטרירן נאָר אויף אַ יידישער דערציאונג — צו עפענען אַ שלום עליכם פאָלקשול. מיר האָבן אַנאָנסירט אין די צייטונגען אַז אַ גרופּע יידן ווילן עפענען אַ שלום עליכם פאָלקשול און די ערשטע זיצונג וועט זיין אין דעם־און־דעמס הויז. די וואָס האָבן קינדער פון שול־עלטער זאָלן זיך ווענדן אויף דעם אָנגעגעבענעם אַדרעס.

עס האָבן זיך אָפּגערופן אַרום פופצן עלטערן. מיר האָבן אויף דער ערשטער זיצונג געשאַפן געגנוג געלט אויף אַ חודש דירה־געלט און זיך געווענדט צום שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט ער זאָל אונדז שיקן אַ לערער.

עס וואָלט געווען כדאי געבן כאָטש אַ קורצע געשיכטע פון אונדזערע מאַטעריעלע שוועריקייטן. איידער מיר האָבן זיך אַרומגעקוקט האָט זיך אָנגע־רוקט די שוידערלעכע דעפּרעסיע. ווי מיר האָבן אויבן דערמאָנט, איז די גאַנצע גרופּע באַשטאַנען פון אַרבעטער, שאַפּ־אַרבעטער. די צוויי „גבירים" זיינען געווען דער פּראָפעסיאָנאַל און אַ זעצער פון „פאָרווערטס". אונדזער פּאַרנעם איז געווען אַ קליינער, ווייל מיר אַלע האָבן פאַרדינט און געלעבט אויף זייער אַ שפּלדיקן סטאַנדאַרד. האָבן מיר גענומען אַ הלוואה און יעדער מיטגליד האָט זיך מחייב געווען צו צאָלן פאַר דער הלוואה אַ באַשטימטע סומע. מיר האָבן גערעכנט איינטריט־געלט פאַר יעדער אונטערנעמונג, פאַרשטייט זיך, אַ קליינע סומע — פינף און דרייסיק סענט איז געווען פאַררעכנט פאַר אַ גרויסן אָפּצאָל. ווען מיר האָבן אַריינגענומען אַ פּרייטיק־צונאַכט אַ צען דאָלאַר פון איינטריט צו אַן עונג־שבת, זיינען מיר געווען מער ווי צופרידן. פאַרשטייט זיך, אַז די פרויען האָבן צוגעגרייט דעם כיבוד אָן באַצאָלט.

דעם לערער איז מען אָפּט געווען שולדיק שכירות פאַר וואָכן לאַנג. דירה־געלט האָבן מיר ניט געקאָנט צאָלן אין צייט. ניט זעלטן איז פאָרגעקומען אַ זיצונג פון „אַ גרויסער קריזיס". דער לערער איז געזעסן אַ פאַרפינצטער־טער. ער מוז האָבן כאָטש אַ וואָך אָדער צוויי שכירות, ער קאָן שוין מער ניט אויסהאַלטן. דער „לענדלאָרד" האָט אַריינגעשיקט די לעצטע וואָרענונג: אויב מען וועט אים ניט געבן פאַר אַ חודש דירה־געלט וועט ער אונדז אַרויסשטעלן אין גאַס. מען האָט גערעדט און דיסקוסירט און סוף־כל־סוף האָבן זיך די פאַרזאַמלטע צונויפגעלייגט פאַר אַ וואָך שכירות פאַרן לערער (און איך ווייס אַז אָפט האָט אַ פאַרוואַלטער אַוועקגעגעבן די לעצטע פאַר דאָלאַר זיינע) און די צוויי „גבירים" האָבן זיך מתחייב געווען צו באַצאָלן די דירה־געלט פאַר אַ חודש, כלומרשט אויסלייגן דאָס געלט ביז לכשירחיב, וואָס, פאַרשטייט זיך,

מען האָט קיינמאָל ניט באַצאָלט זיי. די שול איז שטענדיק געווען אין אַ כראָ־נישן געלט־קריזיס.

דער שלום עליכם אינסטיטוט האָט אונדז קיין סך ניט געקאָנט אַרויס־העלפן, ווייל ער האָט געהאַט זיינע אייגענע עקאָנאָמישע שוועריקייטן. זאָל דאָ פאַרצייכנט ווערן, אַז ווען דער אינסטיטוט האָט דעמאָלט אַריינגעקראָגן צו זיין יערלעכן באַנקעט די סומע פון פופצן הונדערט דאָלאַר, האָט עס זיך גערעכנט פאַר אַ דערפאָלג. דאָס דערצייל איך כדי די באַשולדיקער וואָס האָבן טענות צו אונדז פאַר דעם באַגרענעצטן פאַרנעם אונדזערן זאָל געדענקען, אַז מיר האָבן אָפּערירט מיט גראָשנס. מיר האָבן ניט געהאַט קיין מעצענאַטן, אָדער וועלכע עס איז גרויסע נאַציאָנאַלע אָרגאַניזאַציע, וואָס האָט אונטער־שטיצט אונדזער שולוועזן. אָבער די געשיכטע פון שול פופצן איז ניט די געשיכטע פון איר וואַקסן אין כמות, אַפילו דאָס איז אויך שפּעטער געשען, נאָר אין וואַקסן אין דער טיף, אין איכות. דאָס איז איר וויכטיקייט.

גלייך פון אָנהייב אָן האָבן מיר דערפילט, אַז אונדזער שלום עליכם פאָלק־־שול דאַרף זיין ניט נאָר אַ קינדער־שול, נאָר דאַרף ביי אונדז ווערן די היים פון אונדזער „אויסלעבן זיך יידישלעך", ווי מיר האָבן עס דעמאָלט אָנגערופן. מיר האָבן איינגעפירט עונג־שבתים. די עונג־שבתים זיינען געווען טאַקע אַ מקור פאַר הכנסה פאַר דער שול, מיר האָבן גערעכנט איינטריט־געלט און די פרויען פלעגן אָנגרייטן כיבוד לויט זייערע יכולתן. אָפט ווען מיר זיינען געווען שטאַרק פאַרענגט און עס איז געקומען אַ גרעסערער עולם, פלעגן מיר מאַכן אַן אַפּיל. אָבער דער עיקר איז געווען ניט אַזוי די הכנסה, נאָר טאַקע פאַרזוכן עפּעס פון דעם טעם פון אַן עונג־שבת, אָדער ווי עטלעכע פון אונדז האָבן אָנגערופן דעם טעם פון אַ קבלת־שבת צוגעפּאַסט צו אונדזער וועלט־באַנעם.

קיין איינגעשטעלטן צערעמאָניאַל האָבן מיר ניט געהאַט. אָפט איז דער עונג שבת דורכגעפירט געוואָרן מיט דער הילף פון די קינדער. דער לערער פלעגט צוגרייטן די קינדער מיט פאָרלייענען עפּעס, אָדער ציטירן לידער. אַמאָל אַפילו מיט אַ קליינער שפּיל. מיר האָבן איינגעטיילט פאָרלעזונגען צו די אייגענע חברים. אַמאָל פלעגט פּאַסירן, אַז איינער פון עולם, וואָס איז גאָר אַ פרעמדער, אַן אַרויפגעקומענער פון גאַס, האָט געבעטן מען זאָל אים דערלויבן עפּעס „פאָרטראָגן". איך געדענק אַזאַ פאַל, ווי אַ ייד האָט זיך אויפגעשטעלט און רעציטירט „אויפן בוזעם פון ים", פון ראָזנפעלד. ער האָט ציטירט מיט אַזאַ ענטוזיאַזם און התלהבות, אַז ער האָט אונדז אַלעמען איבער־ראַשט. ווען איך האָב אים געפרעגט ווער ער איז, האָט זיך אַרויסגעוויזן אַז ער איז אַן אַלטער, קראַנקער אַקטיאָר, וואָס האָט שוין מער ניט געקאָנט שפּילן קיין טעאַטער. עס זיינען געווען אויפטריטן פון אַ סך אַמאַטאָרן וואָס

זיינען געקומען צו די עונג־שבתים כדי צו דערפילן דאָס יידישע וואָרט אויפן צונג.

צו דעמאָלטיקע עונג־שבתים פלעגט מען רויכערן, ווייל אין תוך זיינען עס געווען ניט קיין עונג־שבתים, נאָר יעדער מאָל אַ נייע אונטערנעמונג. אַ ליטעראַרישע אונטערנעמונג. הערן און פאַרלייענען פון דער יידישער ליטעראַטור איז געווען געגנוג אַריינצוברענגען דעם שבתדיקן געמיט צו אונדזערע יידן. עס האָט גענומען אַ היפּשע פּאָר יאָרן ביז וואַנען עס איז איינגעשטעלט געוואָרן אַ שטענדיקער נוסח פאַר די פרייטיק־צונאַכטן. דעם נוסח האָבן מיר גענומען פון דעם עונג־שבת וואָס לייבוש לעהרער ע״ה האָט איינגעפירט אין בויבעריק. מיר האָבן אָנגעצונדן צוויי ליכט, דערנאָך האָבן מיר געזונגען די אָנגענומענע שבת־לידער, געזונגען בציבור. שפּעטער האָבן מיר איינגעפירט מאַכן קידוש און נאָכן קידוש געלייענט אַ טייל פון דער סדרה פון דער וואָך. שפּעטער איינגעטיילט די גאַנצע סדרה צווישן די חברים צו לייענען. נאָכן זינגען „שלום עליכם״, די שבת־לידער און פאַרלייענען די סדרה פון דער וואָך, איז געקומען דער אויסטייטש פון דער סדרה אָדער פון דער הפטורה. דאָס איז געווען דער ערשטער טייל. מען האָט געמאַכט אַן איבעררייס פאַר טיי מיט קוכן וואָס די פרויען האָבן צוגעגרייט. נאָך דער הפסקה, ווען חברים האָבן געהאַט אַ געלעגנהייט זיך דורכריידן, האָט אַ חבר אָדער צוויי פאַרגעלייענט פון דער יידישער ליטעראַטור.

די עונג־שבתים זיינען איינגעשטעלט געוואָרן אויף כמעט יעדער וואָך. ווען מיר האָבן אויפגעהערט רעכענען איינטריט־געלט אָדער מאַכן אַ זאַמלונג זיינען די פרייטיק־צונאַכטן געוואָרן מער און מער טראַדיציאָנעל און טיף יידישלעך. מען קאָן זאָגן בפה מלא, אַז עס איז געווען אָפט ביי אונדזערע עונג־שבתים מער רעליגיעזע איבערלעבונג ווי אין אַ סך בתי־מדרשיםביים דאַווענען.

גרויס יום־טובדיקייט האָבן אַריינגעבראַכט די טעטיקייטן פאַרן שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. די יערלעכע טעאַטער־אונטערנעמונג פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט איז געווען אַ גרויסע פרייד פאַר דער פאַרוואַלטונג. דאָס איז געווען אַ וויכטיקע געשעעניש, ווייל מען האָט זיך געטראָפן מיט די שול־טוער פון אַנדערע שולן. חוץ וואָס די פאָרשטעלונג איז שטענדיק גענומען געוואָרן פון בעסערן יידישן טעאַטער און דאָס גיין אין יידישן טעאַ־טער בחברותא איז געווען אַן איבערלעבונג.

די צוויי באַנקעטן אין יאָר פון שלום עליכם אינסטיטוט זיינען גאַנץ גוט באַזוכט געוואָרן פון די טוער פון שול פופצן. אָפט, ווייס איך, איז עס געווען אַ גאָר היפּשע פינאַנציעלע שוועריקייט פאַר חברים. דער מקח פון אַ בילעט און די ביישטייערונג איז געווען אַ גרויסע לאַסט. אָבער מען האָט ניט געוואָלט פאַרפעלן די פייערלעכע באַנקעט־רעדעס. איך געדענק אַ רעדע וואָס ד״ר

זשיטלאָווסקי האָט געהאַלטן צו אַ באַנקעט, וואָס האָט זיך פֿאַרצויגן ביז גאַנץ שפּעט אין דער נאַכט. אָבער אונדזערע טוער זיינען געזעסן מיט אָפּענע מיילער ביזן סוף און דערנאָך האָט מען די רעדע דיסקוטירט ביי צוויי זיצונגען.

זומער פלעגט די פֿאַרוואַלטונג אָפּט האָבן אַן אַרויספֿאָר קיין בויבעריק. איך געדענק, אַז עס איז געווען צו אַ לייבאַר־דעי באַנקעט, איז אין בויבעריק ניט געווען קיין געגוג שלאָף־ערטער און מען האָט אַריינגעשטעלט בעטלעך אין טעאַטער און אין גאַראַזש און דער עולם האָט אַ גאַנצע נאַכט ניט צוגע־מאַכט מיט קיין אויג. וואָכן לאַנג האָט מען דערנאָך גערעדט ביי פֿאַרוואַלטונג־זיצונגען וועגן דער געשעעניש. עס איז געווען אַ פֿראַגע צי מען זאָל פּראָ־טעסטירן צו דער בויבעריקער קאָמיסיע פֿאַר זייער ניט־באַזאָרגן קיין שלאָף־ערטער. עס איז באַשטימט געוואָרן, אַז מען דאַרף ניט טאַדלען די קאָמיסיע, ווייל הלוואי זאָל אַזוינס אויך פֿאַסירן איבעראַיאָר. עס איז געווען גוט פֿאַרן אינסטיטוט.

עס וואָלט געווען אַ צו לאַנגע געשיכטע ווי אַזוי מיר זיינען אַרויסגע־קראָכן פון דער מיאוסער אָרעמקייט, וואָס האָט געשטערט אונדז צו טאָן אַפילו די מינימאַלע קולטור־אַרבעט. אָבער ביסלעכווייז האָבן מיר פֿאַר־ברייטערט אונדזער קולטור־אַרבעט. מיר האָבן אָנגעהויבן פייערן יום־טובים אין שול, איינגעפירט סיסטעמאַטישע רעפעראַטן. עס איז כדאי צו דערציילן וועגן איין פּסח־פייערונג. אין יענער צייט האָבן גאָר ווייניקע פון אונדז געפּראַוועט סדרים. מיר האָבן נאָך אויך ניט געהאַט קיין שום הגדות ווי עס דרוקט היינט דער שלום עליכם אינסטיטוט. מיר האָבן באַשטימט צו פּראַווען אַ סדר. מיר האָבן, געדענק איך, ניט געהאַט קיין פֿאַרשטעלונג פון אַ פּראָגראַם. אָבער מיר האָבן באַשטימט צוגרייטן אַ פּסחדיקן מאָלצייט, מיט מצה, מרור, חרוסת און וויין. מיר האָבן איינגעלאַדן געסט פון דער יידישער שרייבער־משפּחה, אַ קינד האָט געפרעגט די פיר קשיות און חברים האָבן „רעציטירט" שטיקלעך פון דער הגדה. די שול־קינדער האָט דער לערער צוגעגרייט מיט אַ פּסח־פּראָגראַם. מיר האָט זיך איינגעקריצט אַ קורצע רעדע פון שמואל ניגער ע"ה. ער האָט פֿאַרגליכן אונדזער פּסח־„סדר", ווי איינער וואָס האָט ליב פעלד און וואַלד און ער האָט ניט געקאָנט צוקומען צו זיי, האָט געפּלאַנצט וואַזאָנעס. כל־זמן ער האָט די וואַזאָנעס אין הויז קאָן ער נאָך האָפן, אַז ער וועט אַמאָל נאָך דערווערבן וועלדער און פעלדער. אונדזער איצטיקער „סדר" איז טאַקע ניט מער ווי אַ שיינע וואַזאָנע, אָבער דאָס וועט היטן אונדזער געדעכעניש, אַז דער נייער יידישער רענעסאַנס דאַרף געבויט ווערן אויף טראַדיציע. נאָך חבר ניגער האָט גערעדט ליטווין און האָט אויסגעדריקט זיין גרויסע פרייד, וואָס ער האָט געזען אַז אויך דאָ אין אַמעריקע זיינען פֿאַראַן וועלטלעכע יידן וואָס זוכן אַ נייעם וועג צום יידישן נוסח.

אָבער מיר זיינען ניט געווען צופרידן, אַז דער שול־לאָקאַל זאָל שטיין

לײדיק אַ גאַנצע װאָך, לײדיק אין די אָװנטן און יום־טובים. מיר האָבן אײנגעפירט אַ חברה צום לערנען. צוערשט זײנען דאָס געװען צופעליקע לעקטאָרן, אָממײסטן האָט מען אויסגענוצט דעם לערער, װעגן יידישע ענינים. דערנאָך האָבן מיר אָנגעשטעלט חיים שויס, ע״ה, צו לערנען מיט אונדז סיסטעמאַטיש אַלע װאָך, אַ מיטװאָך אין אָװנט, תנ״ך. מיר האָבן געצאָלט חבר שויסן פאַר יעדער לעקציע. אין אָנהײב איז דער קלאַס באַשטאַנען ניט מער װי פון אַכט מענטשן, פון דער פאַרװאַלטונג. אָבער באַלד, אין גאָר אַ קורצער צײט, זײנען געװאָרן אַרום צװאַנציק שטענדיקע צוהערער. אַכט יאָר שפּעטער האָט חיים שויס פאַרלאָזן ניו־יאָרק און איך האָב איבערגענומען די חברה תנ״ך. אין אַ קורצער צײט זײנען געװען איבער פופציק שטענדיקע תלמידים.

אין יענער צײט איז אויך געגרינדעט געװאָרן דער פרויען־קלוב, אַ צװײג פון דער שלום עליכם פרויען־צענטראַלע. דער קלוב פלעגט האָבן אײן מאָל אין צװײ װאָכן אַ זיצונג, װאו ס׳איז באַהאַנדלט געװאָרן געשעפטס־ענינים, און אײן מאָל אַ חודש אַ לאַנטשאָן, װאו מען האָט גערעכנט אײנטריט און עס איז דורכגעפירט געװאָרן אַ ליטעראַרישע פּראָגראַם מיט אַן אײנגעלאַדענעם רעפערענט און פאַרלײענונגען פון אײגענע חברות. דער תנ״ך־קלאַס און דער פרויען־קלוב זײנען געװאָרן די הויפּט פינאַנציעלע שטיצער פון דער שול.

לכבוד מײן פופציקסטן געבורין־יאָר האָט די פאַרװאַלטונג געקויפט אַ באַשײדענעם בנין. דרײ יאָר שפּעטער האָט מען דעם בנין איבערגעבויט, אָדער בעסער, צוגעבויט אַ פליגל װאָס איז געװען גרעסער פון דעם אָריגינאַלן בנין. אין יענער צײט האָט זיך די שול פאַרגרעסערט. מיר האָבן געהאַט קרוב הונדערט קינדער און עס האָבן געלערנט אין שול דרײ לערער. די קולטורעלע אַקטיװיטעטן פון שול זײנען אַזױ אײנגעשטעלט געװאָרן אַז באמת איז עס געװען אַ יידישע קהילה בזעיר אַנפּין. יעדע װאָך איז געװען אַן עונג־שבת צו װעלכן עס זײנען געקומען אַ דרײ מנינים מענער און פרויען. יעדן זונטיק איז אָנגעפירט געװאָרן די חברה תנ״ך, װאו עס זײנען געקומען אָפט אַ קרוב זעקס מנינים מענער און פרויען. אַלע צװײ װאָכן איז שבת אין אָװנט געװען אַ לעקציע מיט אַ פאַרבעטענעם גאַסט. דער פרויען־קלוב האָט געהאַט אַלע חודש דעם ליטעראַרישן לאַנטשאָן. עס זײנען דורכגעפירט געװאָרן גרעסערע אונטערנעמונגען װאָס צו זײ פלעגן קומען אָפט קרוב הונדערט מענטשן: די שול־דערפעפענונג, אָנהײב פון די שיעורים פון תנ״ך, חנוכה, חמשה עשר בשבט, פורים, פסח און שלוס פון שול־יאָר. דורכן זומער זײנען פאַרגעקומען אַ צאָל עונג־שבתים און אַ פאַרזאַמלונג פאַר תשעה־באב; דערנאָך זײנען מיר זיך צונויפגעקומען סוכות, מיט אַ געבויטער סוכה.

עס איז ניט שײך צו דערמאָנען נעמען און אָנגעבן כיבודים, װײל די

אַרבעט איז געווען אַ קאָלעקטיווע און דערפילט די קולטורעלע נויטווענדי־קייטן פון אַ גרופּע יידן, וואָס האָט געזוכט אַ במקום פאַר דעם אַלטן נוסח פון יידישקייט.

עס וואָלט זיכער געווען אַ המשך צו דער אַרבעט פון דער שול ווען עס וואָלט ניט געקומען קיין איבערשיכטונג פון דער באַפעלקערונג. איסט־פלאַטבוש, וואָס האָט זיך אין די אָנהייב צוואַנציקער פאַררעכנט פאַר אַ סאַבורב, אַ רואיקע פאַרשטעטל פון בראַנזוויל, איז ביסלעכווייז אויסגעליי־דיקט געוואָרן פון דעם ייִנגערן דור יידן, וואָס האָט זיך אַרויסגעקליבן אין די פאַרשטעטלעך פון לאָנג־איילאַנד. כמעט אַלע נאָכמיטאָג־שולן, די תלמוד־תורהס אַרום די שולן און צענטערס האָבן זיך צוגעמאַכט. עס זיינען געבליבן אין געגנט נאָר משפחות אָן קינדער. חוץ דעם זיינען געוואָרן די פּאָבליק־סקולס זייער ניט געוואונטשענע שולן פאַר דעם יידישן עולם צוליב די אומ־רוען און עס זיינען אויפגעקומען ישיבות־טאָגשולן. אָבער אָט די טאָגשולן — עס זיינען דאָ צוויי אין איסט־פלאַטבוש — ווערן ניט אָנגעפילט פון די לאָקאַלע איינוואוינער. מען ברענגט מיט באָסעס פון גאַנץ ברוקלין; און איינע האָלט זיך ביים אַרויסקלייבן, אָדער זיך צומאַכן צוליב דעם שינוי אין דער באַ־פעלקערונג.

די פאַרוואַלטונג פון שול פופצן, ניט געקוקט וואָס דער גרעסטער טייל פון איר האָט שוין מער ניט געוואוינט אין דער געגנט, האָט אָנגעהאַלטן די שול ביז עס זיינען כמעט ניט געווען מער קיין תלמידים. די קולטורעלע אַרבעט איז ממשיך געוואָרן מיט שוועריקייט, ווייל דער עולם האָט מורא געהאַט צו קומען אין שול אין די אָוונטן. דאָך ביז דעם לעצטן חודש פאַראַיאָרן איז אָנגעפירט געוואָרן די תנ״ך־שיעורים, די פרויען־לאָנטשנס און אַ צאָל עונג־שבתים און לעקציעס זונטיק נאָכמיטאָג. סוף־כל־סוף האָט מען געמוזט אויפגעבן דעם בנין. פאַראַיאָרן יאַנואַר האָט מען דעם בנין פאַרקויפט. אויפן בנין איז געווען אַ „מאָרטגעדזש" פון פינף טויזנט דאָלאַר, וואָס מען האָט פאַרנוצט די לעצטע דריי יאָר אָנהאַלטן די שול. קיין לערער איז מען ניט געבליבן שולדיק קיין גראָשן. פון די אַריינגעקראָגענע געלטער פון פאַרקויף פון בנין האָט מען אויסגעצאָלט די חובות צו די חברים און דאָס איבעריקע אַוועקגעגעבן דעם שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט.

די גרינדער און די איבערגעגעבענע טוער אַרום דער שול פופצן זיינען איצט צעשפּרייט איבער גאַנץ ניו־יאָרק רבתי — פון די קאָאָפּעראַטיווע הייזער פון ברייטאָן־ביטש ביז העט אין די ווייטע פאַרשטעטלעך אין לאָנג־איילאַנד. אָבער עס האָט זיך אַנטוויקלט אַ גייסטיקע התקרבות צווישן די פאַרוואַלטער וואָס זיינען געשטאַנען ביי דער שול־אַרבעט, אַז עס איז שווער צו צערייסן די שנורן. דערפאַר האָט זיך פאַרמירט איצט דער „שלום עליכם שול פופצן קולטור קלוב", וואָס קלייבט זיך צונויף אַלע צוויי וואָכן אין אַ חברס הויז

און פירט דורך אַן אייגענעם ליטעראַרישן לאָנטשן און איין מאָל אַ חודש אַ רעפעראַט פון אַן איינגעלאַדענעם רעפערענט.

עס איז כדאי אַז די נייע שולן וואָס פאַרמירן זיך אין די פאַרשטעטלעך פון ניו־יאָרק זאָלן וויסן פון דער פּיאָנערן־אַרבעט פון דער דאָזיקער שלום עליכם פאָלקשול. עס טאָר ניט פאַרגעסן ווערן, ווייל עס דאַרף דינען ווי אַ מוסטער. ניט צו קאָפּירן, נאָר ווי אַ וועגווייזערין פאַר אַ פאַרטיפטערער און פאַרשפּרייטערער אַרבעט לויט די נייע תנאים און מעגלעכקייטן.

אַ רעפּראָדוקציע פון אַ צירקולאַר אין די צוואַנציקער יאָרן

פאַרשרייבט אייערע קינדער אין די שולן פון

שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט

און גיט זיי אַ פּראָגרעסיווע אידישע דערציאונג

ניון יאָרק:

שול 1
1387 וואַשינגטאָן עוו., בראָנקס, נ. י.
שול 2
2075 קלינטאָן עוו., בראָנקס, נ. י.
שול 3
720 טינטאָן עוו., בראָנקס, נ. י.
שול 4
1274 האָו עוו., בראָנקס, נ. י.
שול 5
855 יוניאָן עוו., בראָנקס, נ. י.
שול 6
2120—82טע גאַס, ברוקלין, נ. י.
שול 7
מעקלעלאַן סט. פּערט עמבאָי, נ. דזש.
שול 9
384 אלאבאמא עוו., ברוקלין, נ. י.
שול 10
1212 סענעקא עוו., בראָנקס, נ. י.
שול 11
172 ריווערדייל עוו., ברוקלין, נ. י.
שול 12
345 ס. 3טע גאַס, ברוקלין, נ. י.
שול 13
1934—63טע גאַס, ברוקלין, נ. י.
שול 16
7704—18טע עוו., ברוקלין, נ. י.
שול 17
2876 וו. 35טע גאַס, קוני איילאַנד.
שול 20
1371 פּראָספּעקט עוו., בראָנקס, נ. י.
שול 22
500 איסט 174טע גאַס, בראָנקס, נ. י.
שול 24
274 איסט 169טע גאַס, בראָנקס, נ. י.
שול 26
303 אלבאני עוו., ברוקלין, נ. י.
שול 29
191 אדאבאָן עוו., בראָנקס, נ. י.
שול 34
966—46טע גאַס, ברוקלין, נ. י.
שול 36
1484 איסט 172טע גאַר, בראָנקס, נ.

פילאַדעלפיאַ:

שול 28 — שול 46

פּיקסקיל

שול 38

שיקאַגאָ:

שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט

שול 30 — שול 40
שול 31 — שול 42
שול 32 — שול 43
שול 39 — שול 44

סו סיטי, אייאָווא:

שול 41

.II

טעאָריע
און
פּראַקטיק

וועלטלעכע יידישקייט — דער יסוד

פון דער שלום עליכם שול

פון **יודל מאַרק**

מיר זיינען יידן. מיר אידענטיפיצירן זיך מיט דער יידישער גרופּע. מיר ווילן אַז אויך אונדזערע קינדער זאָלן זיין יידן. און עס איז ניט גענוג פאַר אונדז אַז די קינדער אונדזערע זאָלן סתם, אָן שום טיפערן גרונט, זיך אַרויס־שטעלן מיטן אָפּגעריבענעם: „איך בין שטאָלץ מיט דעם וואָס איך בין אַ ייד!" מיר האַלטן אַז דאָס איז לעכערלעך ווייניק. מיר ווילן אַז די קינדער זאָלן אויסוואַקסן באַוואוסטזיניקע יידן, וואָס האָבן ניט בלויז אַן עמאָציאָ־נעלע נאָר אַ שכלדיקע באַציאונג צו זייער פאָלק, וואָס זאָלן וויסן ווי יידן לעבן איצט אויף דער וועלט און זאָלן פאַרשטיין ווי יידן האָבן זיך אַנטוויקלט און געלעבט במשך פון זייער לאַנגער געשיכטע. מיר ווילן אַז די קינדער זאָלן אויפהיטן אַ יידישן שטייגער לעבן און אַז זיי זאָלן אויסוואַקסן ווי ביצלעכע און אַקטיווע מיטגלידער פון דער יידישער קהילה.

אויף דעם אַלעם איז נייטיק צו געבן די קינדער אַ גרינדלעכע יידישע דערציאונג. אָבער וואָסער דערציאונג? מיר לייגן פאַר אַ מאָדערנע דערציאונג, געבויט אויף אַלע דערגרייכונגען פון פּסיכאָלאָגיע און פּעדאַגאָגיק, אַ יידישע דערציאונג וואָס זאָל אַנטהאַלטן אַלע נויטווענדיקע לעבנס־וויטאַמינען וואָס זיינען אומפאַרמיידלעך פאַר אַ מאָדערנעם ייד אין אונדזער גרויס דעמאָקראַ־טיש לאַנד, און אַזאַ דערציאונג וואָס זאָל אַרויסהייבן אונדזער באַזונדערקייט לגבי אַלע אַנדערע גרופּעס. דעריבער בויען מיר אונדזער שול אויף יידיש, דעם לשון פון גרויסן טייל יידישן פאָלק, דעם לשון פון די לעצטע דרייסיק דורות אַשכנזישע יידן, דעם לשון וואָס האָט אַריינגעזאַפּט אין זיך במשך פון די לעצטע טויזנט יאָר פריידן און ליידן פון דעם סאַמע וויטאַלן טייל פון אונדזער פאָלק און וואָס איז געווען דער מיטל פאַר וואונדערלעכער שעפע־רישקייט, באַזונדער במשך פון די לעצטע דריי־פיר דורות, ווען ס'האָט זיך אַנטוויקלט די מאָדערנע יידישע ליטעראַטור, די פאַרבנרייכע יידישע געזעל־שאַפטלעכקייט מיט אַלע אירע שיטות און אידעאָלאָגיעס.

אונדזער שול איז אַ מאָדערנע, זי איז פאַרבונדן מיט יידיש. זי איז אויך אַ וועלטלעכע שול. אויף אַט דעם שטריך פון אונדזער דערציאונגס־סיסטעם

לוינט זיך אָפּצושטעלן באריכות — ווייל אָט די אייגנשאַפט אונדזערע איז אפשר ניט געוווּג קלאָר פון זיך.

יידן זיינען אַ פאָלק, ניט בלויז אַ רעליגיע

ווער איז אַ ייד? אָט די פּשוטע פראַגע איז ניט אַזוי גרינג ווי זי קען זיך אויסדוכטן. אונדזערע פריינד און אונדזערע שונאים האָבן געגעבן אויף דעם די פאַרשיידנסטע ענטפערס. עס איז קלאָר אַז עס איז ניטאָ קיין באַזונדערע יידישע ראַסע, מיט אַ באַזונדערן טיפּ בלוט, אַזוי ווי די היטלעריסטישע ראַסיסטן האָבן געשווינדלט. מען הערט גאַנץ אָפט אַז יידן זיינען אַ רעליגיעזע גרופּע. מען הערט אויך דעם ענטפער אַז יידן זיינען אַ באַזונדער פאָלק. אָבער איידער מיר פאַרטיפן זיך אין דעם, לאָמיר דערווייל אָנגעמען אַ קורצע און זייער שכלדיקע פאָרמולירונג וואָס שטאַמט פון מעלוויל הערסקאָוויטס: אַ ייד איז אַ מענטש וואָס באַטראַכט זיך ווי אַ ייד און וואָס ווערט אַזוי באַטראַכט פון אַנדערע: — דאָ אינטערעסירן אונדז ניט יענע יידן וואָס דאַרפן מצד אַנדערע דערמאָנט ווערן אַז זיי זיינען יידן — אַזעלכע גיבן נישט קיין יידישע דערציאונג זייערע קינדער. אונדז גייט אין דער גרויסער מערהייט יידן, וואָס ווייסן אַז זיי זיינען יידן, און וואָס לייקענען ניט אין זייערע באַציאונגען מיט ניט־יידן זייער צוגעהעריקייט צו דער יידישער גרופּע.

דאָ אין לאַנד הערט מען זייער אָפט די פאָרמולע: „פּראָטעסטאַנטן, קאַטאָליקן, יידן". לויט אָט דער איבעררעכענונג באַקומט זיך אַז מיר זיינען אַ רעליגיעזע גרופּע, אָט אַזוי ווי קאַטאָליקן זיינען. אַוודאי איז עס אמת, און מיר נוצן אויס אָט די פאָרמולע כדי אָפּצוהיטן אַלע רעכט וואָס קומט אונדז ווי בירגער דאָ אין לאַנד, ניט ווינציקער ווי די וואָס געהערן צו פאַרשיידענע קריסטלעכע דענאָמינאַציעס און סעקטעס. אָבער צי איז אָט די פאָרמולע אינגאַנצן אמת? צי שעפּט זי אויס אָדער שפּיגלט זי אָפּ דעם אמתן מצב פון אונדז יידן?

עס איז געוווּג אַריינצוטראַכטן זיך אין דעם ענין כדי עס זאָלן אויפקומען ספקות און אַפילו האַרבע קשיות. ווי איז אַז עמעצער געהערט ניט צו קיין שום קאָנגרעגאַציע? ווי איז אַז עמעצער גייט ניט אין שול דאַווענען, אַפילו נישט ראש־השנה און יום־כיפור? ווי איז עס אַז עמעצער האָט קיינמאָל ניט איבערגעלעבט קיין רעליגיעזע געבונדנקייט מיט דער טראַדיציאָנעלער יידישער רעליגיע? און דאָך פילט ער זיך אַז ער איז אַ ייד! ניט נאָר שטאַמט ער פון יידישע עלטערן, נאָר ער איז פאַראינטערעסירט אין יידישע ענינים, לעבט איבער פרייד ווען ער דערוויסט זיך עפּעס גוטס לגבי יידן, לעבט איבער ווייטיקן און צער, ווען עס קומט צו אים אַ בשורה וואָס איז שלעכט פאַר יידן — און דאָך איז ער קאַלט אָדער גלייכגילטיק צו ענינים פון רעליגיע. עס זיינען דאָך פאַראַן אַ סך אַזעלכע. און פון דער צווייטער זייט: איז דער פרומער ייד ניט מער ווי אַן אָנגעהעריקער צו דער יידישער רעליגיע, אָדער איז ער

אויך אַ מיטגליד פון דעם זעלביקן פֿאָלק, צו וועלכן עס געהערט דער ניט־פֿרומער, דער גלייכגילטיקער אומפּאַראינטערעסירטער אין רעליגיעזע ענינים? צי איז ניטאָ עפּעס אַ פֿאַראייניפֿאַכונג, אַן אומפּינקטלעכקייט, אַ זייער וויכטיקע און וואָגיקע ניט־דערזאָגטקייט, ווען מען קומט אָפּ מיט דער אויבן דערמאָנטער פֿאָרמולע?

ווען מען קלערט וועגן אָט די פֿראַגעס, וואָס זייער צאָל איז זייער גרינג צו פֿאַרגרעסערן, דערזעט מען באַשיימפּערלעך: יידן זיינען מער ווי בלויז אַ רעליגיעזע גרופּע, יידן זיינען אַ פֿאָלקס־גרופּע, אַ פֿאָלק, אַ גרופּע געבונדן מיט אַ געשיכטע, אַ גרופּע אַרומגענומען מיט דער זעלביקער קולטור, וואָס איז אַ רעזולטאַט פֿון אַ לאַנגער אַנטוויקלונג, וואָס לעבט, בייט זיך און וואַקסט. מרדכי קאַפּלאַן, אַ חשובער דענקער און גרינדער פֿון דער רעקאָנסטרוקציאָניסטישער באַוועגונג, רעדט וועגן אונדזער „רעליגיעזער ציוויליזאַציע״. ער האָט דורכן וואָרט ציוויליזאַציע געוואָלט אָנווייזן אַז מיר זיינען מער, אַ סך מער ווי אַ רעליגיעזער ציבור, אָבער מיטן וואָרט „רעליגיעז״ האָט ער לכתחילה פֿאַרשמעלערט דעם קרייז יידן און יידישקייט, וואָרעם דאָס שליסט דאָך אויס די אַלע וואָס פֿילן זיך נישט צוגעבונדן אַקטיוו און באַוואוסטזיניק צו רעליגיע. עס איז אַ סך כדאיער אָנצורופֿן אונדז פֿאָלק אָדער קולטור־ציבור. וועט פֿאַר יעדערן זיין פֿריי די מעגלעכקייט אויסצוטייטשן די קולטור־רישקייט אויף דעם אופֿן וואָס אים איז ליב. וועט איינער זיך אָפּשטעלן אויף די רעליגיעזע שטריכן אין אָט דער בשותּפֿישער יידישער קולטור און אַ צווייטער וועט אַרויסהייבן די עלעמענטן וואָס האָבן קוים אַ שייכות צו רעליגיע.

יידן זיינען מער ווי אַ רעליגיעזע גרופּע, יידן זיינען אַ פֿאָלק. דאָס איז ניט קיין ברעקל נייעס. במשך פֿון טויזנטער יאָרן האָבן זיי זיך באַטראַכט, האָבן זיך געפֿילט ווי צוגעהעריקע צו דער זעלביקער פֿאָלקישער גרופּע. אַזוי איז דער דרך פֿון דער יידישער טראַדיציע. אַזוי נעמען אויף אַלע גרויסע מאָדערנע דענקער וואָס מיר האָבן געהאַט, סיי אחד־העם, וואָס האָט אויפֿגע־שטעלט די שיטה פֿון גייסטיקן ציוניזם, סיי שמעון דובנאָוו, דער באַרימטער יידישער היסטאָריקער און דער פֿאַרטיידיקער פֿון דעם געדאַנק אַז עס דאַרף זיין אַ באַוואוסטזיניקער גייסטיקער נאַציאָנאַליזם פֿאַר שעפֿערישער אַנטוויק־לונג אומעטום וואו יידן לעבן איבער דער וועלט, סיי ד״ר יהודה מאַגנעס, דער גייסטרייכער אַמעריקאַנער ראַבאַי וואָס איז געוואָרן אַ פֿירער און בויער פֿון העברעאישן אוניווערסיטעט אין ישראל. ניטאָ קיין איין גרויסער מאָדערנער יידישער קאָפּ וואָס זאָל האָבן געטראַכט וועגן יידן אַנדערש ווי אין טערמינען פֿון פֿאָלק, פֿון אַ גרופּע וואָס ירשנט און אַנטוויקלט ווייטער איר אייגנאַרטיקע קולטור.

דער פֿלאַנטער צווישן יידן ווי אַ רעליגיעזע גרופּע און יידן ווי אַ פֿאָלק נעמט זיך פֿון דעם וואָס די ביידע קרייזן פֿאַלן כמעט צונויף, וואָס במשך פֿון

אַ סך דורות זיינען ייִדן פֿון רעליגיעזן און פֿון פֿאָלקישן שטאַנדפּונקט געווען היינו־הך, וואָס די ייִדישע רעליגיע האָט דורכגעפֿירט זייער אַ וויכטיקע פֿונקציע אין העלפֿן דעם פֿאָלק אויפֿהאַלטן זיך אויף דער וועלט, דורכן אָפּטיילן זיך פֿון אַנדערע דורך דער שיידוואַנט פֿון מצוות און פּירושים. אָבער פֿאַר דעם מאָדערנעם מענטשן דאַרף זיין קלאָר, אַז ווי באַענט די ביידע קרייזן זאָלן ניט זיין — פֿאַלן זיי דאָך ניט אינגאַנצן צונויף. און ווען מיר ווילן אַז אונדזערע קינדער זאָלן בלייבן ייִדן — ווילן מיר אַז זיי זאָלן אויך געהערן צו דעם זעלביקן פֿאָלק וואָס מיר געהערן צו אים און אונדזערע עלטערן האָבן געהערט. מיר שטרעבן דאָ צו פֿאָלקישן המשך, צו קיום האומה. מיר ווילן דערביי ווייטער ציען די גאָלדענע קייט פֿון ייִדישער קולטור, יענע גאָלדענע קייט וואָס פֿאַרבינדט דאָס פֿאָלק פֿון ארץ־ישראל און דורך אַ סך לענדער און קאָנטינענטן; יענע גאָלדענע קייט וואָס יעדער ייִדישער דור איז אין איר געווען אַ מער אָדער ווייניקער שיינענדיק רינגעלע. מיר ווילן אַז מיט אונדז זאָל זיך ניט פֿאַרענדיקן די קייט פֿון ייִדישע דורות. מיר זוכן המשך ווי ייִדן. דאָס הייסט ווי אַ באַזונדער פֿאָלק.

ייִדן זיינען אַן איינגאַרטיק פֿאָלק

עס באַקומט זיך אַז ייִדן געהערן גלייכצייטיק צו צווי רייען: פֿון איין זייט צו דער ריי פּראָטעסטאַנטן, קאַטאָליקן, ייִדן, בודיסטן אאַז״וו; פֿון דער צווייטער זייט צו דער ריי פֿראַנצויזן, איטאַליענער, אירלאַנדער, ייִדן, יאַפּאַנער אאַז״וו. די מענטשהייט איז איינגעטיילט אין רעליגיעס און מיר ווי ייִדן פֿאַרנעמען אַ באַזונדער אָרט אין אָט דער איינטיילונג. די מענטשהייט באַשטייט ניט פֿון סתם־מענטשן, ווי עס האָט זיך אויסגעדאַכט די אַמאָליקע נאַאיווע קאָסמאָפּאָליטן, נאָר פֿון פֿעלקער, און מיר ייִדן געהערן צו דער פֿעלקער־ריי. מיר געהערן צו די עלטסטע פֿעלקער אין דער וועלט וואָס האָבן אַ כסדרדיקע, לעבעדיקע, וואַקסנדיקע און זיך אַנטוויקלענדיקע קולטור.

מיר מעגן בפֿירוש זיין שטאָלץ מיט אונדזער צושטייער צו דער קולטור פֿון דער וועלט. מיר האָבן דער מענטשהייט געגעבן ניט נאָר דעם תנ״ך, דאָס גרעסטע און דאָס מערסט איבערגעזעצטע ווערק אין דער ליטעראַטור פֿון דער וועלט, נאָר מיר האָבן אין קיין איין דור ניט אויפֿגעהערט אַרויסצוברענגען פֿון צווישן זיך טאַלאַנטן און אַפֿילו גאונים וואָס האָבן באַרייכערט דעם מענטשן מיט וויסן און פֿאַרפֿיינערט זיין געוויסן. און אין אונדזערע צייטן איז דעריבער ניט קיין צופֿאַל אַזאַ ריז ווי איינשטיין, ניט די הונדערטער קלענערע נעמען אויף אַלע געביטן פֿון מענטשלעכער קולטור.

אַ ייִדישער קאָפּ — ס׳איז דאָ אַזאַ אויסדרוק אויף ייִדיש. און דאָס באַטייט: אַ שאַרפֿזיניקער, אַ טיף־אַריינדרינגענדיקער קאָפּ, וואָס איז גיך און גרינג תופֿס אויך די שווערסטע פּראָבלעמען וואָס שטייען אים פֿאַר.

עס איז ניט קיין אויסגעטראַכטע זאַך, ניט קיין פּרוכט פֿון זיך־אָפּנאַרן,

נאָר פון היסטאָרישער דערפאַרונג. ווילן מיר דורך יידישער דערציאונג ממשיך זיין, עס זאָלן ווייטער זיין יידישע קעפּ וואָס זאָלן ניט נאָר אויפטאָן פאַר אַנדערע, וואָס דאָס איז אי שיין, אי נויטווענדיק, נאָר אויך פאַר זיך, פאַר זייער אייגן פאָלק.

אַ יידיש האַרץ — איז דאָ נאָך אַן אויסדרוק אויף יידיש, און דאָס באַטייט: אַ רחמנותדיק, אַ מיטפילנדיק און מיטליידנדיק האַרץ וואָס ווייכט פון אַכזריות, שרעקט זיך פאַר בלוט־פאַרגיסן און פאַר יעדער מין גוואַלד־טאַט און רציחה, וואָס ציטערט פאַר דער ממשלה פון פויסט. יאָ, יידן האָבן ניט נאָר אינטעלעקטועל באַרייכערט די קולטור פון דער מענטשהייט, נאָר זינט תורת משה, זינט די נביאים מיט זייער חלום פון אייביקן שלום און גליקלעכן באַחרית־הימים — ביז צו די רעפאָרמירער און באַנייער, דורכ־פירער אין לעבן פון ריינע פרינציפּן פון עטיק און פרידלעכקייט פון די לעצטע דורות, — האָבן יידן כסדר זיך געמיט צו דערגרייכן צו אַן עכט מענטשלעך לעבן, וואו דאָס חיהשע און דאָס בייזע זאָל באַזיגט ווערן דורך רחמנות, דורך ברידערלעכקייט, דורך הויכע מידות בין אָדם לחברו. און מיר ווילן אַז דאָס יידישע האַרץ זאָל ווייטער שלאָגן אין דער ברוסט פון דעם קומענדיקן דור און פון ווייטערע יידישע דורות הן לטובת דער גאַנצער מענטשהייט, הן לטובת דעם יידישן פאָלק.

אַוודאי זיינען מיר ווי מענטשן גלייך צו אַלע אַנדערע מענטשן, און ווי אַ פאָלק זיינען מיר גלייך צו אַלע אַנדערע פעלקער. מיר האָבן אין קיין שום פּרט ניט מיט וואָס צו זיין געפאַלן ביי זיך. אָבער ווייל מיר האָבן במשך פון צוויי טויזנט יאָר פאַרשטאַנען זיך אויפצוהאַלטן אָן אַ באַזונדערער מדינה און אָן קאָנצענטרירטקייט אויף איין טעריטאָריע, ווייל מיר האָבן אין אונדזער צעשפּרייטקייט געמוזט פון איין זייט זיך צופּאַסן צו דעם פרעמדן אַרום און פון דער צווייטער זייט — צום טייל ווירקן אויף דעם פרעמדן אַרום — זיינען מיר בלי־ספק אַ גאַנץ אגנאַרטיק פאָלק. און מיר ווילן בלייבן ווייטער אויך אַן אייגנאַרטיק פאָלק, דאָס הייסט, מיר ווילן ווייטער בלייבן געטריי אונדזער געשיכטע און געטריי דעם אייגענעם איך.

אין פאַרשיידענע צייטן, ממש זינט דער אַנטיקער וועלט, זיינען געווען פאַרשיידענע מינים אַנטיסעמיטיזמען, וואָס האָבן געהאַט פאַרשיידענע סיבות, הן עקאָנאָמישע (מחמת קאָנקורענץ), הן קולטורעלע (מחמת דעם קעגנשטעלן זיך צו אונדזער השפּעה אויף דער וועלט), הן אַנדערע. ניט אונדזער אויפ־גאַבע איז צו באַפרייען די וועלט פון אַנטיסעמיטיזם, דאָס איז די אויפגאַבע פון די בעסערע מענטשן צווישן יענע קרייזן וואָס זיינען קראַנק אויף אָט דער מחלה. מיר ווילן לעבן אויף דער וועלט ניט צו־להכעיס די אַנטיסעמיטן, נאָר צוליב זיך, צוליב אונדזער אייגן לעבן און אייגענער קולטור. אָבער אונדזער גאַנג דורך דער וועלט, וואָס איז תמיד געווען באַשפּרענקלט מיט אונדזער בלוט פון קדושים — ביז צו דעם בלוט־מבול פון היטלערס הענט,

איז אַן אייגנטימלעכער, אַן אַנדערשדיקער ווי די געשיכטע פון אַנדערע גרויסע און קליינע פעלקער. מיר נעמען אַריין אין זיך אַט די בולטע אַנ־דערשקייט אונדזערע און מיר ווילן זי אַריבערפלאַנצן אין אונדזערע קינדער. און מיר פּראָקלאַמירן: מיר האָבן דאָס פולע רעכט צו זיין אַנדערש! מיר האָבן דאָס געקויפט מיט בלוט און גייסטיקע דערגרייכונגען!

אויך איצט ווען עס איז דאָ און עס וואַקסט די יידישע מדינה און ווען אַ טייל פון אונדזער פאָלק לעבט אַ „נאָרמאַל" לעבן אַזוי ווי דאָס רוב פעל־קער אויף דער וועלט, האָט זיך אונדזער אַנדערשקייט ניט פאַרענדיקט. דער גרעסטער טייל פאָלק בלייבט סיי ווי אין דער צעשפּרייטונג און מוז אומעטום, אין אַלע לענדער וואו יידן וואוינען, קעמפן פאַר ווייטערדיקן קיום. דערביי העלפן יידן פון גאָר דער וועלט דער נייער מדינה. און עס ציען זיך פאַרבינ־דונג־שטריק און עס בויען זיך בריקן צווישן דער יידישער מדינה און יידן אין אַלע תפוצות פון איין זייט, און צווישן די צעוואָרפענע יידישע קיבוצים צווישן זיך — פון דער צווייטער זייט. מיר אַלע אומעטום, אין דער גאַנצער צעשפּרייטקייט, אונטער אַזויפל פאַרשיידענע הימלען און באַדינגונגען, אונטער כלערליי רעזשימען און עקאָנאָמישע און קולטורעלע סיטואַציעס, — מיר אַלע זיינען איין פאָלק, איין עם ישראל, געקניפּט דורך געשיכטע און דורך לעבע־דיקע קולטורעלע און עמאָציאָנעלע בינדונגען.

מיר זיינען אייגנאַרטיק דורך אונדזער גאַנצן עבר, דורך אונדזער ראָלע אין דער וועלט און דורך דעם איצטיקן מצב, ווען יידן האָבן צוויי וויכטיקע צענטערס — ישראל און אַמעריקע, און אַ סך מער אָדער ווייניקער וויכטיקע קיבוצים, און דאָך זיינען מיר איינס. גורל־געבונדן, קאָפּ־ און האַרץ־געבונדן. ווילן מיר אַט די יידישע געבונדנקייט איבערגעבן אונדזערע קינדער. ווילן מיר אין דער תקופה פון נאָכן גרויסן חורבן מיט זיינע זעקס מיליאָן קרבנות נעמען בויען יידישקייט פון דעם פערטן יאָרהונדערט פון אונדזער זיין אין אַמעריקע, פון אונדזער נייער מדינהשאַפט און ישראל און פון ווייטערן קולטורעלן שטייגן אומעטום איבער דער וועלט.

אונדזער יידישקייט איז די וועלטלעכע יידישקייט

אָבער וואָסער מין יידישקייט איז די אונדזעריקע? עס זיינען פאַראַן פאַרשיידענע שיטות אויף דעם בגריטן פעלד יידישקייט. ראשית, זיינען דאָ די אָרטאָדאָקסן וואָס זיי ווילן פונדאַמענטאַל קיין זאַך ניט בייטן אין דער טראַדיציע און זיי מיינען אַז מיר קענען אין אַ צוואַנציקסטן און ווייטערע יאָרהונדערטער אויפהאַלטן דעם פולן שטייגער לעבן פון מיטלאַלטער און פון יענע צייטן, ווען מיר זיינען געווען געבונדן דורך דעם שטרענגן שלחן־ערוך, ווען יעדע רגע פון טאָג און יעדער טריט איז באַשטימט געוואָרן דורך סיגים און דינים. עס זיינען די רעפאָרם־יידן, וואָס האָבן זייער יידישקייט צוגעפּאַסט אויף אַ מעכאַנישן אופן, דורכן אַרויסוואַרפן ניט בלויז דינים און

מנהגים, נאָר גאָר דאָס פאָלקסטימלעכע און דאָס שטייגערישע, און וואָס זעען דער עיקר נאָר די אַבסטראַקטע רעליגיעזע פרינציפּן און ניט די פולבלוטיקע פאָלקישקייט פון אונדזער לעבן. און עס זיינען פאַראַן די קאָנסערוואַטיוון, וואָס פאַקטיש זיינען זיי רעפאָרמער וועלכע האָבן מורא צו זאָגן אַז זיי רעפאָרמירן דעם יידישן דת, וואָס זייערע פשרות בויען זיך ניט אויף קלאָרע יסודות, און אַ דאַנק דעם וואָס זיי פאַרנעמען אַ מיטל־פּאָזיציע זיינען זיי געוואַקסן אין די לעצטע יאָרן גיכער און קאָנטיקער ווי די אַנדערע דענאָמינאַציעס פון יידישן „פעיטה".

זיי אַלע דריי זיינען וויכטיקע ריכטונגען וואָס ווען נאָך לאַנגע יאָרן בלייבן אין דעם היגן יידישן לעבן. זיי אַלע פאַרמאָגן חשובע פערזענלעכקייטן און האָבן צו פאַרצייכענען אויפטועוען אין דעם גערעאַנגל פון אונדזער פאָלק פאַר זיין קיום. אָבער קיין איינע פון זיי קען ניט פרעטענדירן אויף אַליינקייט און אַלץ־אַרומנעמיקייט, און אַלע דריי שטרייכן זיי כסדר אונטער רעליגיע און קומען צו דער ניט־יידישער וועלט מיט די רייד — אַז מיר זיינען אַ רעליגיעזע גרופּע. וואָלט ניט געווען אַן עוולה און אַן איינזייטיקייט שוין ביים אָפּגעבן דאָס קינד אין אַ יידישער שול צו באַשטימען, צו וועלכער דענאָמינאַציע פון די דערמאָנטע דריי זאָל געהערן אייער קינד? איז ניט אַן אומרעכט ווען דאָס קינד איז אַלט זעקס צי זיבן יאָר צו באַשטימען פאַר אים, צי ער זאָל געהערן צו אַן אָרטאָדאָקסישער, אַ קאָנסערוואַטיווער אָדער אַ רעפאָרמישער קאָנגרעגאַציע? איז ניט לייטישער צו לאָזן פאַרן קינד, ווען עס וועט אויסוואַקסן אַליין פאַר זיך צו באַשטימען צו וועלכן מין קאָנגרעגאַציע עס וויל געהערן און צי עס וויל בכלל זיין אַ מיטגליד פון אַ רעליגיעזער קאָנגרעגאַציע? צי דאַרף גאָר דאָס רעליגיעזע, מעכאַניש אָנגעבונדן ווערן, אָדער עס דאַרף אַרויסוואַקסן פון אינעווייניק נאָך דעם צייטיק ווערן, נאָך דעם אַרומקוקן זיך אין לעבן?

מיר טרעטן ניט אַרויס קעגן קיין איינער פון די דריי דענאָמינאַציעס. מיר זאָגן בלויז אַז יידישע דערציאונג דאַרף זיך בויען אויף אַ ברייטערן באַזיס — אויף דעם פאָלקס־יסוד, אויף דעם פונדאַמענט פון דער יידישער קולטור, וואָס פאַראייניקט דורות, פון אַלע דורות, זינט אברהם אָבינו, אָבער ניט אָפּוואַרפנדיק די לעצטע עטלעכע וואונדערלעכע דורות, וואָס זיי האָבן אויפגעשטעלט דעם מעכטיקן קיבוץ אין אַמעריקע, וואָס זיי האָבן אויפגעריכט דעם ישוב אין ארץ־ישראל, וואָס זיי האָבן באַנייט און מאָדערניזירט דאָס יידישע לעבן אין אַלע זיינע אַספּעקטן און אין אַלע לענדער פון יידישער צעשפּרייטקייט.

אונדזער יידישקייט איז די אַלץ־אַרומנעמיקע, די וואָס נעמט אָן די ירושה פון אַלע צייטן, די וואָס באַגרענעצט זיך ניט מיט איין אַספּעקט פון יידישן לעבן, ווי וויכטיק אָט דער אַספּעקט זאָל ניט זיין. אונדזער יידישקייט איז גלייכצייטיק די אָפּקלייבערישע, די וואָס פאַרשטייט אַז יעדער לעבעדי־

קער אָרגאַניזם קען ניט בלייבן שטיין אין זיין אַנטוויקלונג, און דעריבער איז אונדזער יידישקייט איבערקלייבעריש, און זי נעמט אויף נאָר דאָס וואָס פּאַסט זיך אַריין אין דער אידייען־וועלט פון אַ מאָדערנעם מענטשן, וואָס שטימט מיט זיין וויסן און זיין געוויסן, און וואָס פאַרמאָגט קערנער פאַרן צוקונפטיקן וואַקסן. הכלל, אונדזער יידישקייט איז די קולטורישע, זי זאָגט: קלייב אויס פון פאָלקס שטייגער דאָס וואָס איז ווערט עס זאָל בלייבן. קלייב אויס פונעם שאַץ־קאַמער פון יידישער טראַדיציע עכטע און ווערטיקע טייערע שטיינער, און זיי גיב איבער בירושה די קינדער!

אונדזער יידישקייט איז די פרייהייטלעכע, די ניט אַרויפגעצוואונגענע דורך איבערנאַטירלעכן אויטאָריטעט, נאָר די אַליין אויף זיך גענומענע. אונדזער יידישקייט איז פאַר דעם פרייען מענטשן, וואָס ניט נאָר ער לעבט אין אַ דעמאָקראַטישער געזעלשאַפט, נאָר איז אינעווייניק פריי אין זיין אינטעלעקט און אין זיין גייסט און וואָס פאַרלייקנט קייטן, אַפילו ווען זיי זיינען הייליקע קייטן.

אונדזער יידישקייט בויט זיך ניט אויף דאָגמעס, וואָס מ'טאָר זיי ניט אָפּפרעגן, וואָס מ'נעמט זיי אָן אָן קריטיק, וואָס מען בויגט דעם קאָפּ פאַר זיי און מ'זאָגט זיך אָפּ צו ניצן קאָפּ זיי צו שאַצן און ווערטיקן. אונדזער יידישקייט איז אַן אַנטי־דאָגמאַטישע.

מיר פאַרשטייען אַז יידן וועלן מער קיין מאָל ניט לאָזן זיך פאַרשפאַרן אין אַ גייסטיק געטאָ. יידן וועלן תמיד אויפנעמען דאָס בעסטע פון דער וועלט־קולטור און וועלן דאָס אַריינאַרבעטן, איבערדייען און מאַכן אַריינוואַקסן אין זייער אייגענער קולטור. אונדזער יידישקייט איז ניט קיין אָפּגעפרעמדקייט פון דער וועלט, נאָר מיר גלייבן אַז מיר זיינען אַזוי גייסטיק שטאַרק אַז מיר קענען אַסימילירן אין זיך אַלע ווערטיקע דערגרייכונגען פון מענטשלעכן גייסט און דורך דעם זיי הייבן נאָך העכער. מיר פאַרשטייען אַז אונדזערע קינדער וועט אויסקומען צו לעבן אין און מיט דער קולטור פון לאַנד, מיט דער ברוויזנדיקער קולטור פון אַמעריקע. זיי וועט אויסקומען צו לעבן אין צוויי־קולטורישקייט: מיט דער אַמעריקאַנער קולטור, און מיט דער אַלט־נייער, זיך תמיד באַנייענדיקער יידישער קולטור פון דעם אייגענעם פאָלק. דאַרף בכן אונדזער יידישקייט קענען זיין קאָנקורענץ־פעאיק, קענען זיך פאַרגלייכן מיט דער אַרומיקער קולטור. מיר שטרעבן צו אַ יידישקייט פון זייער אַ הויכן קולטורעלן איכות, וואָרעם נאָר מיט אייִדעלן און טיפן איכות קענען מיר האָפן זיך אַנטקעגנצושטעלן און ניט פאַרלאָרן גיין לגבי דעם אַמעריקאַנער כמות.

אונדזער יידישקייט זאָגט זיך ניט אָפּ פון קיין זאַך אין דער ירושה פון אונדזער אַמאָל, נאָר שטרעבט דערצו אַז אַל דאָס ווערטיקע פון עבר זאָל איבערגעפורעמט ווערן, עס זאָל ווערן צוקונפט־פעאיק. מיטן פּנים צום יידישן עתיד איז געווענדט אונדזער יידישקייט.

מיר האַלטן אונדזער יידישקייט ווי אַן אינטעגראַלע, ווי אַן אָרגאַנישן סינטעז פון פריער און פון איצט, פון אייגנס און פון אַרומיק־וועלטפּולן. פּונקט אַזוי ווי אונדזער יידישקייט בויט זיך ניט בלויז אויף איין תקופה פון יידישער קולטור־געשיכטע, נאָר אויפן תנ״ך, אָדער נאָר אויפן תלמוד, אָדער נאָר אויף מיטלאַלטער, אָדער נאָר אויף דער נייער צייט, — אַזוי שטעלט זי ניט אַלץ אויף ארץ־ישראל, אָדער אַלץ אויף די תפוצות, אָדער אַלץ נאָר אויף אַמעריקע. אונדזער יידישקייט איז אַ ברייטער קאָרב וואָס נעמט צונויף פון אומעטום דאָס קולטורעל־וויטאַלע. הכלל, מיר שטרעבן דערצו אַז אונדזער יידישקייט זאָל זיין אַ באמת קולטורעלע, אָפּגערייניקט פון פּסולת. ווי גייסטיקע שפּייז פאַר אונדזערע קינדער שטרעבן מיר צו אַ יידישקייט פון רייִנעם זעמל־מעל, פול מיט שפּייזנדיקע קאַלאָריעס און לעבנס־אויפהאַלטנדיקע וויטאַמינען. אונדזער יידישקייט — אַזוי שטרעבן מיר און ווילן מיר — איז די וואַקסנדיקע, די בייטעוודיקע און זיך אַליין געטריי בלייבנדיקע יידישע קולטור. זי דאַרף אונז ווייטער צונויפבינדן אין אונדזער צעשפּרייטקייט, זי דאַרף אויפהיטן אונדזער אייגנאַרטיקייט, זי דאַרף מיט פּעדעם פון גייסטיקן זייד צונויפהאַלטן אונדזערע קינדער און קינדס־קינדער מיט אונדז אין איין פאָלק — דעם אַלטן ישראל סבא, וואָס דאַרף בלייבן פריש און יוגנטלעך.

אונדזער יידישע שול איז אַ וועלטלעכע שול

ווייל מיר בויען אויפן יסוד פאָלק, ווי אויף דער ברייטער, אַלע פאָרמען פון יידישקייט אַרומנעמענדיקער באַזע — בויען מיר אונדזער שול ווי אַ וועלטלעכע שול. ווי אַ מילגרוים איז פול מיט קערנער, אַזוי איז זי פול מיט עלעמענטן פון יידישקייט. אין איר אויסבליק נעמט זי אַרום דעם גאַנצן כדור־הארץ. און בנוגע צייט האָט זי פאַר זיך דעם מהלך פון אברהם אָבינו ביז איינשטיין און ווייטער.

אָבער ווי אַ שול, וואָס האָט פאַר זיך איצטיקע לעבעדיקע יונגע אַמע־ריקאַנער קינדער, איז איר דירעקטער אינטערעס דער יידישער היינט אין אַמעריקע. זי נעמט כסדר אין באַטראַכט די קאָנקרעטע סביבה, וואו עס האָדעווען זיך אונדזערע קינדער. זי באַמיט זיך צו דערגאַנצן דאָס וואָס די פּאַבליק־סקול קען ניט געבן זיי, ווי יונגע יידן וואָס דאַרפן ממשיך זיין דאָס יידישע לעבן דאָ אין לאַנד. זי געדענקט די גאַנצע צייט אַז חוץ אַמעריקאַנער, איז יעדער קינד אַ קינד פון יידישע עלטערן, אַריינגעבאָרן אין דער ספּעצי־פישער יידישער סביבה און מיטגעירשנט אַ סך שטריכן פון דעם אַלטן יידישן פאָלק. מיר פרעמדן ניט אָפּ פון קיין זאַך וואָס איז אַמעריקאַניש, אָבער מיר זיינען מוסיף די רייכע גאַמע יידישע איבערלעבונגען און דערפאַרונגען. און מיר מיען זיך אַז יידישקייט זאָל זיך ביי די קינדער בינדן מיט פרייד און מיט דערהויבנקייט.

ווי אַ וועלטלעכע שול, הענגען מיר ניט אָן אויפן האַלדז פון די קינדער

אַ גרייטן גלויבן, חוץ דער ליכטיקער האָפענונג אין דער שעפערישקייט פון זייער יידישער גרופּע און דעם געפיל פון אינעווייניקסטער זיכערקייט אַז יעדער יידישער ייגגל און יעדע יידישע מיידל קענען און וועלן זיך אַריינלעבן אין דעם היגן יידישן קיבוץ און דורך דעם זיך פאַרבינדן מיטן גאַנצן צעזייטן פאָלק. מיר באַרייכערן די נשמה פון דעם קינד מיט נאָך אַ גרויסער, אַ שיינענדיקער וועלט. מיט מיידן אויס די מעגלעכקייט פון עפּעס קאָנפליקטן צווישן דער אַמעריקאַנישקייט און דער יידישקייט פון קינד, ווייל עס זיינען דאָך פּאַקטיש ניטאָ קיין שום קולטורעלע ווידעראַנאַנדן צווישן זיי. עס איז דאָך לעכערלעך די טענה וועגן „טאָפּלטער לאָיאַליטעט". קעגן דעם האָבן שוין באַוואָרנט ריכטער בראַנדייס און אַנדערע גרויסע אַמעריקאַנער יידן. מיר זיינען דאָך אַלע קעגן פּרימיטיוויסטן וואָס קענען זען נאָר אַן אייגציקע גראָדע ליניע. וואָס מער לאָיאַליטעטן אין דער נשמה פון מענטשן — אַלץ רייכער איז דער מענטש.

און כאָטש מיר האָבן אין זינען וואָס מער יום־טובדיקייט פאַרן קינד — און דערפאַר לייגן מיר אַזוי פיל אַכט אויף פּראַוון אַלע יידישע יום־טובים און סתם כלעריי שול־שמחות, — איז דאָך (לאָמיר זיך מודה זיין) אונדזער שול ניט קיין שול פון גרינגער יידישקייט. עס איז ניט מעגלעך אַזאַ זאַך ווי גרינגע יידישקייט וואָס זאָל זיין גלייכצייטיק אויך פול זינען און באַטייט. מיר פאָדערן פון די קינדער און פון די עלטערן אַ סך געדולד און אויסדויער דורכצוגיין אַלע פינף יאָר פון אונדזער עלעמענטאַרער שול און די פיר יאָר פון אונדזער מיטלשול, אויב ניט נאָך ווייטער אין לערער־סעמינאַר. עס איז דאָ אַ גרויסער באַרג ווערטן וואָס מען דאַרף זיך באַקענען מיט זיי. און ווייל מיר ווילן אַז די קינדער זאָלן שפּעטער האָבן אַ פרייען און שכלדיקן אויס־וואַל, דאַרפן מיר זיי דאָך אין דער שול באַקאַנען מיט פאַרשיידענע פאָרמען פון יידישקייט, מיט איר טראַדיציאָנעלן נוסח ווי מיט איר היינטוועלטישקייט. לערנען מיר וועגן יידישע מנהגים און פירונגען, אַפילו וועגן די וואָס זיינען ניט טאָג־טעגלעך אין אונדזער סביבה. באַקענען מיר מיטן לעבן אין מדינת ישראל, הגם אונדזער דירעקטער ציל איז ניט גרייטן חלוצים פאַר דאָרטן. מיר זיינען אומפּאַרטייאיש, אָדער ריכטיקער, איבער־פּאַרטייאיש, און דערום פאַרשטעלן מיר ניט פון די קינדער קיין שום זייט פון דעם פילפאַרביקן יידישן לעבן.

קינדער נייטיקן זיך אין דעם קאָנקרעטן, און קענען באַנעמען נאָר דאָס קאָנקרעטע. מיר קומען ניט צו זיי מיט די אַלע, אָפט אַבסטראַקטע פאָרמולי־רונגען וואָס מיר האָבן דאָ געבראַכט. לערנען מיר יידישע געשיכטע אויף אַ קאָנקרעטן וועלטלעכן אופן, ווי אַ קייט פון העלדישקייט און שעפערישקייט אויף אַלע פעלדער פון קולטור. און מיר פאַרשטייען אַז דער נאָענטער עבר איז לעבעדיקער און ווירקעוודיקער ווי די לאַנג פאַרפלאָסענע צייטן. מיר פאַרבינדן מיטן זיידן און זיין וועלט, און מיטן עלטער־זיידן, וועגן וועלכן דער

זיידע האָט געהאַט אַ מעגלעכקייט און אַ חוב צו דערציילן זיינע אייניקלעך. ציען זיך פעסטע פעדעם צו אונדזער שול פון נאָענטן עבר אין מזרח־איראָפּע פון וואַנעט עס קומט דער רב מנין און בנין אויך פון אַמעריקאַנער יידן.

אַוודאי לערנען מיר תנ״ך — און מיט יענער תמימות און דירעקטקייט, ווי עס פאָדערט דער עלטער פון די קינדער. אָבער מיר שטויסן ניט אָפּ די אַלע פראַגעס וואָס קומען אויף ביי די קינדער, נאָר נעמען זיי אויף און באַלייכטן זיי. מיר זיינען דאָך ניט געפּענטעט מיט „פונדאַמענטאַליזם״. און אַוודאי לערנען מיר, דירעקט דורכן דערציילן אָדער דורך פּאַסיקע טעקסטן, די שיינע מעשיות פון דער תלמודישער און נאָך־תלמודישער אגדה און מיר שטעלן זיך אָפּ אויף די פּערלען פון דער נייער יידישער ליטעראַטור, אויף פּרצן, אויף שלום־עליכמען און אַזוי. און עס באַקומט זיך אין גאַנצער, ניט־איבערגעריסענער שנור פּערל פון דער מעשה אַז דער מענטש איז באַשאַפן געוואָרן אין גאָטס געשטאַלט און ביז צו אַ שיינער קורצער דערציילונג פון אַ היינטצייטיקן יידישן שרייבער אָדער אַ ליד פון אַ מאָדערנעם פּאָעט. איין שנור וואָס פינקלט מיט דימענטן און וואָס זינגט אַרויס אַ פאַרשטענדלעכן ניגון פון יידישער גאַנצקייט און קולטורעלער המשכדיקייט.

אונדזער שול איז די שול פון אַלצייטיקע יידישע ווערטן. אָבער אויך יידישע ווערטער זיינען ווערטן. אַוודאי לערנען מיר העברעאיש, דאָס לשון פון אַלטן תנ״ך און פון דער נייער מדינת ישראל. געוויס ווילן אונדזערע קינדער וואָס פאַרענדיקן די שול קענען דאַווענען פון דעם סידור אויף העברעאיש, הגם אונדזער שול איז ניט קיין אַריינקנעלערין פון מעכאַנישער און טויטער עברי און ניט קיין אַרויפצווינגערין פון דאַווענען אָדער פון ציצית. אָבער בויען בויט זיך אונדזער וועלטלעכע שול אויף דעם יידישן לשון. אין אַן אַנדער אויסגאַבע שטעלן מיר זיך אָפּ אויף דעם ווערט פון יידיש און דערקלערן פאַרוואָס גראָד יידיש. דאָ איז גענוג אָנצוּואוייזן אַז מיר קענען פאַרבלייבן ווי אַ באַזונדער פאָלקישע גרופּע נאָר ווען עס וועט זיין גענוג בולט אונדזער אַנדערשקייט לגבי דעם ניט־יידישן שכן. און עס איז ניטאָ קיין אַנדער קלאָרע וועלטלעכע אַנדערשקייט פאַר דעם קינד. יעדער יידיש וואָרט ווערט אַ ווערט, קריגט זינען און אינהאַלט כדי קולטורעל צו שטאַרקן יידישע אייגנאַרט און כדי צו דערהייבן צו זיין יידישקייט. פאָרעם און אינהאַלט קענען ניט אָפּגעטיילט ווערן איינס פון דאָס אַנדערע. דער יידישער אַנדערשדיקער אינהאַלט קען האָבן אַ חיות און אַ דויער, ווען ער קומט אין אַן אַנדערשדיקער פאָרעם — אויב אַפילו מיר זאָלן אָננעמען אַז שפּראַך איז בלויז פאָרעם, וואָס אין־דער־אמתן איז עס ניט אַזוי. און ביים לערנען יידיש קאָנצענטרירן מיר זיך גלייכצייטיק אויף ווערטפולן יידישן אינהאַלט.

אונדזער שלום עליכם שול איז בכן אַ סינטעטישע, אַן אינטעגראַלע, אַן איבערפּאַרטייאישע, אַ כלל־ישראלדיקע, אַ וועלטלעכע. אונדזער יידישע שול איז פאַרן קינד און פאַרן יידישן פאָלק.

דאָס וועלטלעכע און דאָס הייליקע

אין יידישער דערציאונג

פון לייבוש לעהרער

די שלום עליכם שולן זיינען געבוירן געוואָרן אין אַ צייט ווען אַכציק פּראָצענט פון דער יידישער געזעלשאַפט האָבן געהערט צום ערשטן דור, צום אימיגראַנטן־דור, און צוואַנציק פּראָצענט צו די הי־געבוירענע, צום צווייטן דור. איצט האָט זיך דאָס רעדל איבערגעדרייט. די אַמאָליקע 80 פּראָצענט זיינען געוואָרן צוואַנציק, די 20 פּראָצענט פון יענע יאָרן זיינען איצט פולע 80 פּראָצענט פון דער יידישער באַפעלקערונג אין אַמעריקע. זיי פאָרמירן גאָר אַן אַנדער געשטאַלט פון אונדזער לעבן. עס איז אויסגעוואַקסן אַ ביטערע אַנדערשקייט צווישן די צוויי דורות. אַן אַנדערשקייט וואָס מיר באַמיען זיך צו פאַרגלעטן מיט רייד, ווייל קיין פולער אויסוועג איז ניטאָ.

אין יענע יאָרן ווען דער ערשטער אימיגראַנטן־דור איז געווען דער הערשנדיקער, האָט געלעבט אַ באַזונדער קרייז יידן וואָס צו אים האָבן אויך געהערט די בויער פון די שלום עליכם שולן. זיי האָבן גייסטיק געלעבט מיט דער ירושה וואָס זיי האָבן געבראַכט פון דער אַלטער היים. אין דעם איז אויך געווען דער מנהג צו געהערן צו ראַדיקאַלע פּאָליטישע פּאַרטייען, אָבער קיין שול־טראַדיציע האָבן זיי ניט געהאַט, זיי האָבן אַזאַ ניט געקענט ברענגען מיט זיך. זיי האָבן אָבער אויך דאָ געהערט צו די אַריבערגעבראַכטע פּאַרטייען, אָדער ווינציקסטנס געווען אָריענטירט אין אַזאַ ריכטונג.

זיי האָבן דאָ געגרינדעט בויען שולן פאַר זייערע קינדער. לכתחילה האָבן זיך די שולן גערופן „נאַציאָנאַל־ראַדיקאַלע"; אין מזרח־אייראָפּע האָבן די שולן געהייסן יידיש־וועלטלעכע. שפּעטער האָבן מיר דאָ אויך איבערגענומען דעם טערמין „וועלטלעכע", כאָטש אָן אַ פּאַסיקער דעפיניציע, ווייל דאָס וואָרט איז באַנוצט געוואָרן ניט אין אַלט־יידישן טייטש, נאָר מיט אַ ביסל קנייטש וואָס האָט געקענט מאַכן דעם איינדרוק, אַז עפּעס ווערט געזאָגט און עפּעס ווערט פאַרשטעלט. די וואָס זיינען מער געוואוינט צו ענגליש האָבן עס

רעפעראַט געהאַלטן ביים שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט באַנקעט, 1טן דעצעמבער, 1963.

אַנגענומען ווי אַן איבערזעצונג פון וואָרט „סעקולאַר" מיטן שטילן צוגאָב פון אַנטי־רעליגיעז, וואָס דאָס קען זיך שווערלעך אַריינפּאַסן אין די אויפֿ־גאַבעס פון אַ יידישער שול.

די בויער פון די שלום עליכם שולן, הגם זיי האָבן אַנגענומען יידיש ווי אַ צענטראַלן לימוד, און וועלטלעך ווי אַ פירנדיקן פּרינציפּ, האָבן זיך פונדעסטוועגן אויסגעטיילט ווי אַ באַזונדער גרופּע וואָס אַנדערע האָבן שנעל באַמערקט און זיי אַ נאָמען געגעבן „שלום־עליכמניקעס". על־פּי רוב האָט זיך די דאָזיקע באַזונדערקייט געגומען פון אַ גאַנץ אָביעקטיווער לאַגע. די שלום־עליכמניקעס זיינען, בנוגע אַנדערע פּראָבלעמען פון יידישן און אַלגעמיינעם לעבן, ניט געווען איינהייטלעך, ווייל זיי זיינען לכתחילה געקומען פון פאַר־שיידענע גרופּירונגען. זיי האָט בלויז פאַרבונדן שול־אַרבעט. בנוגע אַנדערע צילן און טעטיקייטן האָבן זיי געקענט געהערן צו וואָסער אָרגאַניזאַציע זיי האָבן געוואָלט.

די דאָזיקע ווייט־געפירטע זעלבשטענדיקייט פון שולן און לערער אין שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט האָט געבראַכט צו שווערע חסרונות, אָבער אויך צו גרויסע מעלות. אַזוי האָט דאָס סטימולירט עס זאָל אַרויסגעגעבן ווערן דאָס ערשטע — און נאָך איצט דאָס איינציקע — בוך וועגן אַ טעאָריע פון יידישן וועלטלעכן שול־וועזן און דאָס גאַנצע בוך איז געבויט אויף אַ פּאָלעמיק קעגן פּראָפּאַגאַנדע אין דערציאונג. דער באַגריף פון אַנטי־פּראָפּאַגאַנדע האָט זיך אין יענער צייט לחלוטין ניט געקלעפּט צום גייסט פון אונדזער סביבה. דאָך האָט מען ביי אונדז, און בלויז ביי אונדז, זיך געקענט דערלויבן אַזאַ אָפּנייג פונעם הערשנדיקן דרך. ווען בויבעריק איז געבויט געוואָרן האָט מען דאָרט ניט בלויז אַריינגעפירט אין דער פּראַקטיק, אויף אַ סטיליזירטן אופן, פּרטים פון דער היסטאָרישער יידישער טראַדיציע, נאָר עס איז געלאָזן גע־וואָרן געגנוג פּלאַץ אַז דער דאָזיקער גאַנג זאָל וואַקסן, זיך אַנטוויקלען און פירן צו דער שאַפונג פון ריטואַלן וואָס זאָלן עסטעטיש און היסטאָריש־יידיש העלפן באַפרידיקן אַ יידיש היים־געפיל.

אין פלוג שאַפט זיך אַן איינדרוק אַזוי ווי ביי אונדז וואָלט אויפגעקומען אַ יידישע וועלטלעכקייט וואָס האָט אומבאַוואוסטזיניק זיך געצויגן פונעם רעליגיעזסטן ספר וואָס מיר האָבן, פון חומש. אָט וואָס עס זאָגט זיך אין אונדזער אַלטן חומש:

> וואָרעם דאָס דאָזיקע געבאָט וואָס איך גיב דיר היינט, דאָס איז ניט פאַרהוילן פון דיר, און דאָס איז ניט ווייט. ניט אויפן הימל איז דאָס אַז דו זאָלסט זאָגן: ווער וועט אונדז אַרויפגיין אויפן הימל און עס נעמען פאַר אונדז, און עס אונדז לאָזן הערן, כדי מיר זאָלן עס טאָן? און ניט פון יענער זייט ים איז דאָס, אַז דו זאָלסט זאָגן: ווער וועט אונדז אַריבערגיין אויף יענער זייט ים און עס נעמען פאַר

אונדז און דאָס אונדז לאָזן הערן, כדי מיר זאָלן עס טאָן? בייערט זייער נאָענט איז דאָס וואָרט צו דיר, אין דיין מויל און אין דיין האַרצן עס צו טאָן.

(דברים ל, 11־14)

אין דער געשיכטע פון די שלום עליכם שולן וויסן מיר פון צוויי ענלעכע אינסטיטוציעס מיטן זעלביקן נאָמען, איינע אין שיקאַגאָ, די צווייטע אין דעטרויט. די פון דעטרויט איז געגרינדעט געוואָרן פון אַ סעקרעטאַר פון ניו־יאָרקער שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט — אין ניו־יאָרק. אָבער ביזן היינטיקן טאָג עקזיסטירן זיי — הלוואי וואָס לענגער — אָבער זיי זיינען ניט קיין אינעווייניקסטע מיטגלידער פון דער זעלביקער משפחה. נאָך מער, איך וויים ניט פון קיינעם פון די ניו־יאָרקער וואָס זאָל פרעגן דעם נאַטירלעכן „פאַרוואָס״? פאַרוואָס, בעת זיי האָבן אָנגענומען די פּראָגראַם און דעם נאָמען פון דער ניו־יאָרקער אינסטיטוציע, קומט ניט פאַר קיין אָרגאַניזאַציאָנעלע בלוט־פאַרבינדונג צווישן זיי? דאָס וואָלט זיכער געבראַכט פּראַקטישע נוצן, כאָטש עס וואָלט אויך באַגרענעצט די אינערלעכע פרייהייט פון שיקאַגאָ און דעטרויט.

אָט דער דאַרשט נאָך מער פרייהייט פאַר אייגענער איניציאַטיוו איז, ווי געזאָגט, געווען אי אַ הילף, אי אַ שטער, אָבער דאָס איז געוואָרן אַ כאַראַקטעריסטיק וואָס האָט אָוועקגעלייגט אַ ספּעציעלן חותם אויף דער אָרגאַניזאַציע, הגם ניט אַלעמאָל צום גוטן.

זאָל דאָ אויך דערמאָנט ווערן, אַז ניט געקוקט אויף דעם אָנערקענטן פּרינציפּ פון וועלטלעכקייט האָט, מיט עטלעכע צענדליק יאָר צוריק, אַ קאָנפערענץ פון די שלום עליכם שולן באַשלאָסן אַז מען זאָל לערנען געוויסע פּאָפּולערע תפילות ווי אַ טייל פון דער לימודים־פּראָגראַם. דאָס האָט ניט געפירט צו קיין היציקער מחלוקות צוליב דער קאָנצעסיע צו רעליגיע. די סיבה דערפון לאָזט זיך דערקלערן אויף אַן אופן וואָס פאַרדינט מען זאָל זיך אויף דעם אָפּשטעלן.

עס וועט ניצלעך זיין פאַר אונדזער איצטיקן ציל ווען מיר וועלן צעטיילן דאָס אַקטיווע לעבן פון מענטשן אויף צוויי חלקים: דאָס וועלטלעכע און דאָס הייליקע. איך וועל באַצייכענען מיט וועלטלעכע דאָס וואָס מיר טוען מיט אויסגערעכנטקייט צו דינען אַ געשטעלטע אויפגאַבע צוליב פּראַקטישע נוצן. מיר אַרבעטן כדי אַרויסצוברענגען אַ באַשטימטן פּראָדוקט. מיר דאַרפן דעם פּראָדוקט כדי אים צו פאַרקויפן, מיר ווילן אים פאַרקויפן כדי צו פאַרגרעסערן אונדזער הכנסה, אאַז״וו. יעדער טראַט אין דעם פּראָצעס איז אויסגערעכנט צו ברענגען באַשטימטע נוצן. אַ ביסל אַנדערש איז דאָס וואָס איך רוף הייליק. דאָ איז ניטאָ קיין ציל צו האָבן נוצן אין געוויינטלעכן זינען פון וואָרט. דאָס איז אַ טעטיקייט וואָס ברענגט אינערלעכע באַפרידיקונג,

ווערט אינטענסיוו געפילט ווי עפּעס וואָס האָט אָן עטישן ווערט און פילט אָן דאָס מענטשלעכע וועזן מיט אַ רירנדיקער קוואַליטעט.

דער באַרימטער דענקער רודאָלף אָטאָ האָט געמאַכט אַ רושם מיט זיין טעאָריע, אַז הייליקייט איז אַ ספּעציפישע איבערלעבונג וואָס ווערט געבוירן בלויז אין דער ספערע פון רעליגיעזע צושטאַנדן וואָס רופן אַרויס דעם אינערלעכן אויפרודער פון הייליקייט. יעדער פון אונדז וואָס האָט פּאָזיטיוו אויפגענומען די קענעדי־פּערזענלעכקייט האָט, גלייב איך, איבערגעלעבט ביים ניט־רעליגיעזן טייל פון זיין לוויה דאָס געפיל פון הייליקייט. בכלל, טראַגעדיע איז בכוח אַרויסצורופן אַזאַ געפיל. צו וואָסער קאַטעגאָריע געהערט סיסטעמאַטישע דערציאונג פון קינדער? אויף וויפל איז דאָס וועלטלעך און אויף וויפל הייליק לויט די געגעבענע דעפיניציעס פון די ווערטער? איך וויל אויסמיידן זיך אַריינצולאָזן טיפער אין דעם ענין און וועל זיך דעריבער אָפּשטעלן בלויז אויף יידישער דערציאונג.

אַזוי שנעל ווי מיר נעמען אָן אַז יידישע דערציאונג פאַר אַ יידיש קינד איז וויכטיק און אַז מען דאַרף זיך אָנשטרענגען אונטערצונעמען אַזאַ פּראָצעס, דעמאָלט איז אַלץ וואָס קומט נאָך דעם וועלטלעך אויסגערעכנט צו דינען דעם ציל. די מעטאָדן, טעכניק, ביכער, שול־מכשירים אאַז״וו, זיינען מיטלען וואָס ווערן ראַציאָנאַל אויסגעאַרבעט. אָבער וואו ליגט דער שכל פונעם סאַמע ערשטן טראָט? פאַרוואָס זאָל אַ יידיש קינד דאַרפן דורכגיין אַ קאָמפּליצירטן פּראָצעס אָן שום ניצלעכן ציל אין דערוואַקסענעם לעבן? מען קען מאַכן נאָך אַ טראָט ווייטער: וואָסערע ראַציאָנאַלע מאָטיוון טרייבן אונדז צו זיין אַ ייד, ווען מען קען דאָס אויסמיידן און פּטור ווערן פון אַלץ וואָס דאָס איז מחייב?

ניטאָ קיין שום ראַציאָנאַלער גרונט. יידישע דענקער האָבן זיך באַמיט צו געפינען אַזאַ ראַציאָנאַל, אָבער אָן הצלחה. יידישע דערציאונג קען בלויז זיין געבויט אויף מאָמענטן פון הייליקייט אין אונדזער לעבן. אומזיסט איז די מי דאָס וועלטלעך צו פאַרשטיין; מיר מוזן זיך אונטערגעבן דער מאָגונג פון הייליקייט וואָס ציטערט אין אונדזער בלוט. דער יידישער פּאָעט מאיר שטי־קער דערמאָנט אונדז אין זיבע שורות:

מיין בלוט זאָגט יאָ און איך זאָג ניין.
מיר וועלן זיך קיינמאָל ניט פאַרשטיין.

דאָס וועלטלעכע און דאָס הייליקע באַהערשן אונדזער לעבן. ניט אַלעמאָל לעבן זיי בשלום צווישן זיך, אָבער אַלעמאָל לעבן זיי אין אונדז און פאָדערן יעדער זיין חלק. דאָס איז דער גאַנג פון לעבן ביי אַלע מענטשן, אַפילו ביי די וואָס לייקענען דאָס. ווען מיר גיבן זיך אָפּ אַ חשבון דערפון, ספּעציעל אין די רגעס פון אינערלעכן קאָנפליקט, אינעם אויפרייסנדיקן געראַנגל צווישן דעם וועלטלעכן קאָפּ און דער הייליקייט פונעם האַרץ, דערזעען מיר די שלאַכט־סימנים צווישן די צוויי כוחות. באַטראַכט עס אין די ראַמען פון דער

אייגענער פֿאַמיליע. פֿאַרוואָס אַזאַ זאָרג פֿאַרן אייגענעם קינד? פֿאַרוואָס אַזאַ גרייטקייט זיך מקריב צו זיין פֿאַרן וואוילזיין פֿון די אַזוי־גערופֿענע בלוט־נאָענטע? קיין וועלטלעכע פֿאָרעם פֿון טראַכטן קען דאָס ניט דערקלערן. ווען איך געפֿין אויס אַז פֿון די 500,000 יידישע יוגנטלעכע, איבערן גאַנצן לאַנד, לערנען אין די יידישע מיטלשולן בלויז 40,000, פֿאַרשטיי איך אַז דער וועלט־לעכער קאָפּ האָט ביי דעם עלטער טראַגיש אָפּגענייגט פֿונעם הייליקן האַרץ. אַוודאי איז דער וועלטלעכער עלעמענט זייער וויכטיק אין לעבן, אָבער מיר נעמען אויף דעם עכאָ פֿון אַ טונקעלער בשורה ווען איינער פֿון די צוויי כוחות אין יידישער דערציאונג באַזיגט דעם צווייטן.

אין מאָמענטן פֿון אַ געוויסער זעלבסט־פֿאַרגעסנקייט זיינען מיר געוואוינט צו טראַכטן אַז צוויי און צוויי איז תמיד פֿיר, אָבער דאָס איז מוראדיק פֿאַלש ווען די הייליקייט פֿונעם האַרץ לאָזט הערן איר קול אין אונדזער לעבן. אָט ווי דאָס דריקט אויס דער בריטישער פּאָעט A. E. Housman:

To think that two and two are four
And neither five nor three —
The heart of man has long been sore
And long 'tis like to be.

אין דער געשיכטע פֿון די שלום עליכם שולן האָבן מיר זיך אָפֿט געדאַרפֿט ראַנגלען מיט פֿרעמדע געדאַנקען און גרילציקע טענער וואָס זיינען געקומען פֿון דרויסן. אָן אַנדערש מאָל האָט אַן איינזייטיקער טייטש פֿון וועלטלעכקייט געוואָלט פֿאַרקרימען אונדזער פּנים. איז גוט וואָס מיר קענען איצט באַשטעטיקן בקול רם, אַז אין אונדזער געשיכטע האָבן מיר זיך כסדר געכאַפּט אַז אָן אַ פֿאַרטיפֿטן שטראַם פֿון הייליקייט קען יידישע דערציאונג קיין קיום ניט האָבן, קען דאָס יידישע פֿאָלק, בכלל ניט האָבן קיין קיום. זאָל דאָס זיין אַ קוואַל פֿון נחת ביי דער איצטיקער פֿייערלעכער געלעגנהייט.

אַ האַלבער יאָרהונדערט קולטור־יידישקייט

פון שואל גוטמאַן

בעת מיר פייערן 50 יאָר שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט וואָלט געווען אינטערעסאַנט צו פאַרגלייכן די יידישע וועלט פון 1918 — ווען דער שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט איז געגרינדעט געוואָרן — און 1968. דאָס וואָלט אָבער פאַרנומען מער צייט ווי ס׳איז מיר דערלויבט. דערפאַר וועל איך זיך בלויז אָפּשטעלן אויף עטלעכע גרונט־מאָמענטן וואָס כאַראַקטעריזירן דעם אָנהייב און דעם סוף פון דעם דאָזיקן אומגעווייגלעכן צייט־אָפּשניט.

ביים סוף פון דער ערשטער וועלט־מלחמה האָט אין דער אייראָפּעאיש־אַמעריקאַנער אידייען־וועלט דאָמינירט דער גלויבן אין פּראָגרעס, אין וויסנ־שאַפט, ראַציאָנאַליזם. מ׳האָט געגלייבט אַז דער אינטעלעקט, דער פאַרשטאַנד איז בכוח צו לייזן אַלע שווערע פּראָבלעמען פון דער מענטשהייט: קראַנקייט, אָרעמקייט, מלחמות; עס האָט געשוועבט אין דער לופט אַן אָפּטימיסטישער גייסט.

אין דער יידישער אַמעריקאַנער גאַס האָבן די אידעאָלאָגישע גרופּירונגען פון אַנאַרכיסטן, שפּעטער אַ ביסל בונדיסטן, דאָמינירט. דעם אויבן־אָן אין יידיש־ראַדיקאַלן לאַגער האָבן פאַרנומען, ווי באַוואוסט, די קאָסמאָפּאָליטן (לייען אַסימילאַטאָרן) פון אַב. קאַהאַנס און יאַנאָווסקיס חדר. די אידייע פון פּלוראַליזם פון האראס קאלען, און שפּעטער קאַפּלאַנס רעקאָנסטרוקציאָניזם — ביידע אַנטי־אַסימילאַטאָרישע אַמעריקאַנישע טעאָרעטיקער זיינען נאָך געווען ווייניק באַקאַנט און האָבן פאַרמאָגט ווייניק חסידים. דאָס זעלביקע איז געווען אמת ווענגן די נאַציאָנאַל־ראַדיקאַלע יידיש־יידן פון חיים זשיטלאָווסקיס חדר: אויך זיי האָבן מיט זיך פאַרגעשטעלט אַ גאָר קליינע מחנה.

די שלום־עליכמניקעס וואָס האָבן געהערט צו דעם קרייז זיינען געשוואוי־מען קעגן קאָסמאָפּאָליטישן שטראָם און זיי האָבן מאָטיווירט די יידיש־וועלטלעכע שול נישט ווי אַ קעגן־גיפט צו דער קאַפּיטאַליסטישער פּאַבליק־סקול, נאָר כדי צו דערציען מאָדערנע נאַציאָנאַלע יידן וואָס וועלן ממשיך זיין אַ יידישן פאָלקס־קיום אין אַמעריקע. אין דער פּרינציפּן־דערקלערונג פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט, וואָס איז אָנגענומען געוואָרן אויף דער

רעדע געהאַלטן ביי ש״ע שול־קאָנפערענץ, דעם 18טן מאַי, 1968.

קאָנפערענץ אין 1927, ווערט געזאָגט אַז די יידיש־וועלטלעכע סביבה „גלייבט אין דער מעגלעכקייט פון גרויסער קאָנסטרוקטיווער אַרבעט אין אַלע לענדער וואו עס געפינען זיך יידישע מאַסן. אונדזער הויפּט־ציל איז ברייטער צו מאַכן דעם קרייז פון דער יידיש־וועלטלעכער סביבה, העלפן שאַפן אינסטי־טוציעס און אַנטוויקלען לעבנס־פאָרמען פאַר אַלע אירע מיטגלידער, און זען אַז זיי זאָלן ווערן פּערזענלעך און געזעלשאַפטלעך אַקטיווע מיטבויער פון דעם נייעם יידישן לעבן וואָס האַלט זיך אין קריסטאַליזירן. די וויכטיקסטע פון די דערמאָנטע אינסטיטוציעס איז די נייע שול. זי דאַרף זאָרגן פאַר דער אַלזייטיקער דערציאונג פון דעם יידישן קינד און פאַר זיין איינגעוואָקסן ווערן אין דער קולטור פון זיין פאָלק".

די רביים פון די שלום־עליכמניקעס זיינען געווען חיים זשיטלאָווסקי, שמעון דובנאָוו, י. ל. פּרץ, שמואל ניגער און דער טעאָרעטיקער־פּראַקטיקער לייבוש לעהרער.

אַ גרונט־שטריך אין פּרצוף־פּנים פון דער יידישער וועלט אין 1918 איז געווען דאָס רייסן זיך צו דער גרויסער אייראָפּעאיש־אַמעריקאַנישער ציוויי־ליזאַציע און קולטור. מ'האָט טיף געוואָרצלט אין אייגענעם שטייגער פון מזרח־אייראָפּע, אָבער מען האָט געשטרעבט און געפּריידיקט אַמעריקאַניזאַציע, און צום טייל — ביי געגנאָסן און יאַהודים — אַסימילאַציע.

איצט, אין 1968, האַלטן אַ ריי סאָציאָלאָגן, איז געקומען „אַ סוף צו אַלע אידעאָלאָגיעס". מען איז אַנטוישט אין אַלע פּאַנאַציייען פון די פּאַרטייען. ס'איז אַ צייט ווען עס דאָמינירט אין דער ליטעראַטור און טעאַטער דער ניהיליזם און אַבסורדיזם. די אינטעליגענץ און די יוגנט — נישט בלויז די ביטניקס און היפּיס — זעען אַז די טעכנאָלאָגישע ציוויליזאַציע, דער קאָמפּיוּ־טעריזם האָבן דערפירן צו אַן אָפּגרונט, צו אַן אַנטמענטשונג פון יחיד, צו אַ רעגימענטאַציע, צו אַ דעפּערסאָנאַליזאַציע.

זינפולקייט, רעלעוואַנס, איז איצט דער געשריי. וואָס פאַר אַן אָנהאַלט און באַזינונג קריג איך פון אָט די אַלע עקזיסטירנדיקע אינסטיטוציעס, און פון די כלומרשט פאַרהייליקטע ווערטן! צי זיינען זיי אַן אַנקער אין אַ צעשטורעמטן אָקעאַן — ווי עס איז אונדזער עפּאָכע?

אַ סך פילן אַז צופּאַסונג צו דער געזעלשאַפט (אַדזשאַסטמענט) קען נישט זיין דער הויפּט־ציל פון דערציאונג, ווייל די געזעלשאַפט איז ווייט נישט קיין געזונטע ראַם אין וועלכער דער יחיד דאַרף זיך אַריינפּאַסן. מען דאַרף גאָר איבערמאַכן די גאַנצע ראַם! נאָך אוישוויץ, נאָך היראָשימאַ, האָט געפּלאַצט דער צוטרוי צו די ווערטן וואָס די אָפיציעלע וועלט פּריידיקט. אויב אַזעלכע פאַרברעכנס זיינען „געזעצלעך" — צי דאַרף מען נישט גיכער פאָלגן ס'אייגענע געוויסן, אָנשטאָט דעם געזעץ!?... געוויסן איז העכער ווי געזעץ — טענהן אַ סך רעוואָלטירנדיקע סטודענטן. דאָס אויסמאָרדן סיסטעמאַטיש אַ פאָלק (אוישוויץ); דאָס דורכפירן אומפּערזענלעך אַ „מיסיע" (היראָשימאַ) — צי

דעמאָנסטרירן נישט אָט די דאָזיקע שרעקלעכע געשעענישן אַז עטישע מענטשן מוזן קודם־כל זיין פאַראַנטוואָרטלעך צו זייער געוויסן און נישט צו אַ נאַציאָ־נאַלער פּאָליטיק, אָדער נאַציאָנאַלן געזעץ?!

אין דער אַמעריקאַנער יידישער וועלט פון 1968 האָבן מיר איבערגעגנוג אַמעריקאַניזאַציע, אַקולטוראַציע. יידישיזאַציע איז איצט אַ שרייענדיקע נויט. נאָכן חורבן פון מזרח־אייראָפּעאישן יידנטום און צוואַנציק יאָר נאָכן אויפקום פון מדינת ישראל זיינען דער גרעסטער רוב פון אַמעריקאַנער יידן — אַריינ־גערעכנט די אַמאָליקע געגנאָסן און יאַהודים — קיומיסטן פון אַ געוויסן סאָרט. אַלע רעדן איצט „קולטור־פּלוראַליסטיש” אַפילו ווען זיי נעמען נישט אָן די טעאָריע ווי קאַלען האָט זי פאָרמולירט. אַלע זינגען איצט אין כאָר: וואָס מיר זיינען זיינען מיר, אָבער יידן זיינען מיר!

אַלע ווילן איצט המשך, אָבער דער רוב אַמעריקאַנער יידן מיינט איצט מיט יידישער קאָנטינואיטעט אין אַמעריקע ווייט נישט דאָס וואָס המשך האָט געמיינט אין 1918. דעמאָלט האָט המשך באַטייט אין אַמעריקאַנער יידישן קיבוץ — לעבן ווי אין מזרח־אייראָפּע מיט אַ ברייטער קהילה־אויטאָנאָמיע — טאָקע אַ פּרייוויליקע, אָבער דאָך אַ דעמאָקראַטיש־געפירטע. מען האָט פּרו־בירט שאַפן אַן אַל־יידישע נאַציאָנאַלע רעפּרעזענטאַנץ — דעם אַמעריקאַנער יידישן קאָנגרעס — און מען האָט געהאָפט אויף אָרגאַנישע יידישע קהילות אין די גרויסע היגע יידישע געמיינדעס.

איצט טראַכט מען נישט מער וועגן אַן אַל־אַמעריקאַנישער דעמאָקראַ־טישער יידישער רעפּרעזענטאַנץ. ס׳הערשט אין היגן יידישן לעבן אַן אָלי־גאַרכיע, אַ פּלוטאָקראַטיע, מיט דער הילף פון אַ פּראָפעסיאָנאַלן־קלאַס. די היגע יידישע מאַסן כאַפּן זיך אויף בלויז אין אַ קריזיס־צייט, ווי מיט אַ יאָר צוריק אין מאַי 1967. המשך באַטייט איצט אַ יידישע סוב־קולטור וואָס איז סובאָרדינירט צו דער אַרומיקער קולטור. די קאָנצעפּציע פון צוויי־קולטוריש־קייט ווערט איצט אַקצעפּטירט פון אַלע וואָס רעכענען זיך מיט דער היגער ווירקלעכקייט.

אָבער אויב יידישקייט קען בלויז פאַרנעמען די פּאָזיציע פון אַ סוב־קולטור, — ווי מאַכט מען אַז דער יידישער עקסטראַקט זאָל זיך נישט אויפלייזן אין דער אַמעריקאַנער קולטור? ווי מאַכט מען אַז יידישקייט זאָל זיין זינפול פאַר מאָדערנע, וועלטלעכע יידן? וואָס זאָל מען אָפּקלייבן פון דער רייכער יידישער ירושה?

און נאָך עפּעס האָט זיך געענדערט: בעת אין 1918 האָבן אין היגן יידישן קיבוץ דאָמינירט די ראַדיקאַלע, אַפּיקורסישע יידן, באַהערשן איצט די היגע יידישע וועלט די דריי דענאָמינאַציעס פון אָרטאָדאָקסן, קאָנסערוואַטיוון און רעפאָרמער. גלייכצייטיק דערמיט האָט זיך די רעליגיעזע יידישקייט סעקולאַריזירט, בעת די וועלטלעכע יידן — אַ גרויסער טייל פון זיי, אויב נישט אַלע — האָבן זיך אַרומגעזען אַז אַפילו נישט־פרומע בייטיקן זיך, פאַר

דער באַרייכערונג פון עמאָציאָנעלן לעבן פון יידישן יחיד און פאַר זיין אינטימער פאַרבינדונג מיטן כלל־ישראל, אין געוויסע טראַדיציעס.

דער קבלת־שבת און די יום־טוב־פייערונג ווערט איצט פּראַקטיצירט פון די וועלטלעכע יידן פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. לייבוש לעהרער האָט דאָס באַצייכנט ווי טראַדיציאָנאַליזם, אַ יידישער לעבנס־שטייגער פון טראַ־דיציאָנעלע עיקרים וואָס פּאַסט זיך אַריין אין אַ סעקולאַריזירטער וועלט און וואָס וויל נישט קאַפּירן דאָס אַלטע אין אינהאַלט און פאָרעם. אין דעם זין זיינען שלום־עליכמניקעס טראַדיציאָנאַליסטן.

אָבער אויך טראַדיציאָנאַליסטן קענען נישט אַפירמירן רעליגיע און סינאַגאָגע און תפילות. די יידישע קולטור און געוויסע יידישע טראַדיציעס זיינען דער סימן מובהק פון אונדזער יידישקייט, און מיר דוכט זיך אויך — פּאַקטיש — פון רוב יידן אין אַמעריקאַנער יידישן קיבוץ. מיט יידישער קולטור מיינען מיר אַלע אויסשטראַלונגען פון יידישן נאַציאָנאַלן זשעני: די יידישע עטיק, די יידישע געשיכטלעכע דערפאַרונג, יידישע חכמה, געוויסע רעליגיעזע ווערטן און מנהגים — נישט ווייל מען טאָר נישט אַנדערש, נאָר ווייל אונדזער נאַציאָנאַלער סטיל, אונדזער לעבנס־שטייגער באַרייכערט, פאַרוואַרצלט, גיט אינהאַלט דעם אויטענטישן יידישן יחיד.

נישט געקוקט אויפן פאַקט וואָס אָפיציעל זיינען מיר אַ גרופּע פון דריי רעליגיעזע דענאָמינאַציעס, איז דער רוב פון דער אינטעלעקטועלער יוגנט — גלייכגילטיק צו יידישקייט; אפשר דערפאַר ווייל ס׳איז רעדוצירט געוואָרן צו סינאַגאָגע, תפילה, ריטואַל. די 275,000 יידישע סטודענטן אין אַמעריקע זיינען נישט פאַראינטערעסירט אין אינסטיטוציאָנעלער רעליגיע.

אָבער נישט געקוקט אויף דער אָפּפרעמדונג פון דער יוגנט האָלט דער גרויסער רוב אַמעריקאַנער יידן אָן זייער אידענטיטעט — ווי עס ווייזן גלייזער און מאָיניהען, אין „ביאָנד די מעלטינג פּאָט״. הגם עס ווירקן אין אַמעריקע אַסימילירנדיקע כוחות וואָס טראַנספאָרמירן שפּראַכלעך און קולטורעל די קינדער און אייניקלעך פון אימיגראַנטן, פונדעסטוועגן פאַרבלייבן זיי באַזונ־דערע, דיסטינקטיווע גרופּעס. די סאָציאָלאָגן קומען צום אויספיר אַז דער יידישער קיבוץ אין אַמעריקע האַלט זיך נישט אין אויפלייזן; אַז די באַזונדערע גרופּעס, ווי יידן, זיינען אַ צענטראַלע טענדענץ אין געבוי פון דער אַמערי־קאַנער געזעלשאַפט און קולטור.

דער אַמעריקאַנער יידישער קיבוץ איז נישט קיין קאָפּיע נישט פון מזרח־ און נישט פון מערב־אייראָפּע: ער איז אַ נייער פענאָמען אין דער יידישער געשיכטע. די פּלוראַליסטישע אַמעריקע איז גאַנץ אַנדערש פון אייראָפּע; וואו איז פאַראַן אַזאַ ספּעציפיש־אַמעריקאַנער דערשיינונג ווי אַ לענאַרד בערנשטיין זאָל שרייבן אַ סימפאָניע „קדיש״; פריער „ירמיה״? (פעליקס מענדעלסאָן האָט פאַרפאַסט אַ „פּראָטעסטאַנטישע״ סימפאָניע) סאול בעלאָו

האָט אַרויסגעשטעלט ווי דעם הויפּט־העלד אַ ייִדישן אינטעלעקטואַל אין „הערצאָג". הייסט עס אַז אַמעריקאַנער ייִדן זיינען נישט אין סכנה פון אונטערגאַנג. אָבער אויב אַזוי פאַרוואָס זיינען אַזוי פיל יונגע ייִדן גלייכגילטיק צו זייער גייסטיקער ייִדישער ירושה? איין סיבה איז — ווי איך האָב פריער באַטאָנט — וואָס ייִדישקייט איז רעדוצירט געוואָרן צו אַ רעליגיע וואָס איז אָן באַדייטונג פאַר אַ סך אַמעריקאַנער ייִדן. דאָ קען אונדזער קולטור־ייִדישקייט מיטן טראָפּ אויף ליטעראַטור, עטיק, חכמה, די אוניווערסאַלע קאָמפּאָנענטן אין ייִדישער קולטור געווינען דעם אינטערעס און לאָיאַליטעט פון די סאָפיסטיצירטע אינטעלעקטואַלן. אונדזער אַקצענטירן סאָציאַלע גערעכטיקייט, דעם עטישן דינאַמיזם בין אדם לחבירו, די זאָרג פאַרן מענטשלעכן גורל — דאָס קען אַפּעלירן. אָבער אונדזער קולטור־ייִדישקייט מוז זיין אַ סובסטאַנציעלער עקסטראַקט; עס קען נישט גילטן אַ נעגאַטיווער צוגאַנג פון אַנטי: אַנטי־נאַציאָנאַל, אַנטי־רעליגיע, אַנטי־סינאַגאָגע. מיר מוזן פאָרמולירן אַ פּאָזיטיווע פּראָגראַם, מיר דאַרפן אויסקלייבן פון דער רייכער ייִדישער גייסטיקער ירושה אַלץ וואָס איז ווערטפול, וואָס איז זינפול, וואָס קען באַרייכערן דעם ייִדישן יחיד און כלל, און עס איז דאָ אַ סך וואָס איז רעלעוואַנט פאַר מאָדערנע ייִדן — אין אַלע שטראָמען פון דער ייִדישער געשיכטע: אין נביאישן, אין תלמודישן, אין קבלה, אין חסידות און השכלה. שלום־עליכמניקעס זיינען געבוירן געוואָרן מיט אַ ליידנשאַפט: ייִדישער שעפערישער קיום — דאָ; מיט אַ וואַרעמער באַציאונג צו ישראל; אָבער דאָ — וואו מיר לעבן — מוזן מיר פונקט ווי אין בבל, ווי אין שפּאַניע און פוילן, אויפהאַלטן אַ פולסירנדיק קולטור־לעבן. צווישן אונדזערע אָבות זיינען געווען די אַלע וואָס האָבן געהערט די שטים ביים סנה: די נביאים, די תנאים, די אמוראים, די גאונים, די מקובלים, די נאַציאָנאַלע און סאָציאַלע ייִדישע דענקער; די שעפער פון אונדזער מאָדערנער העברעאישער און ייִדישער ליטעראַטור.

אין אָנהייב פון היינטיקן יאָרהונדערט — מיט 50 יאָר צוריק, זיינען די פירער פון אַלע נאַציאָנאַלע און סאָציאַלע באַוועגונגען ביי אונדז געווען וועלטלעכע ייִדן: דער פּאָליטישער ציוניסט הערצל, דער העברעאיסט אחד־העם, דער אויטאָנאָמיסט דובנאָוו, דער ייִדישיסט זשיטלאָווסקי, דער פּועלי־ציוניסט באָראָכאָוו, דער בונדיסט שלמה מענדעלסאָן, דער טעריטאָריאַליסט בן־אַדיר — פונקט ווי די חלוצים, די בויער פון ארץ־ישראל זיינען אַלע וועלטלעכע ייִדן. זייער אמונה איז געווען ניט טעאיסטיש, נאָר פאַלקיש; זייער אהבת ישראל און קרבנות־גרייטקייט און אַחריות פאַרן כלל איז אָבער נישט געווען קלענער ווי פון די גאָט־צענטרישע ר' יהודה הלוי, קרעסקאָס, מהר"ם מראָטנבערג, בעל־שם־טוב און ר' לוי יצחק. דערפאַר האָבן די אַלע גרויסע מאָדערנע ייִדן איבערגעפורעמט די ייִדישע געשיכטע און אַריינגעשריבן אין איר נייע גאָלדענע בלעטער. זיי האָבן באַפליגלט דעם ייִדישן כלל און יחיד אין היינטיקן יאָרהונדערט. זיי, די אַנטי־שטראָם מענטשן, האָבן געשאַפן נייע

שטראָמען אין דער יידישער געשיכטע. זיי זיינען געווען יידישע מאַקסימאַ־ליסטן, און נישט „אויך מיר יידן".

איצט אין 1968 — פופציק יאָר שפעטער — טאָרן מיר, זייערע יורשים, נישט ווערן קיין מינימאַליסטן וואָס ווילן זיך צופרידן שטעלן מיט אַ טיי־לעפעלע יידישקייט, מיט אַן איין־טאָגיקער שול אָדער אַ יידיש־אולפּן. דאָס איז בעסער ווי גאָרנישט — אָבער נישט גענוג אויף צוגרייטן יורשים פאַר דער רייכער גייסטיקער ירושה וואָס די מזרח־אייראָפּעאישע תקופה האָט פּראָ־דוצירט. פּונקט ווי די אָרטאָדאָקסן האָבן געשאַפן אַ נעץ ישיבות וואָס גרייטן צו פאַר זיי רבנים, מוזן מיר בויען כאָטש עטלעכע טאָגשולן וואָס זאָלן צוגרייטן פאַר אונדז לערער און יידישע געלערנטע. מיר מוזן ווערן מאַקסימאַליסטישע יידן וואָס שטעלן זיך גרויסע צילן. מיר מוזן צוריק ווערן דער אַוואַנגאַרד אין יידישן לעבן, ווי מיר זיינען עס געווען מיט 50 יאָר צוריק.

ס'איז שווערער צו זיין אַ ייד אין אַמעריקע; ווייל ס'איז נישטאָ קיין אויסערלעכער דרוק פון אַנטיסעמיטיזם, און עס פעלט אונדז דער טיפער גלויבן פון אונדזערע טאַטעס און זיידעס. אָבער אין האַרץ פון אונדזער יידישקייט — ווי איך פאַרשטיי עס — ליגט די אידייע פון תיקון; יעדער מענטש מוז זוכן און געפינען זיך, ד"ה עטאַבלירן זיין אידענטיטעט און זיך אַליין רעאַליזירן דורך דעם וואָס ער וועט לעבן אין הסכם מיט זיינע עכטסטע וואונטשן און איבערצייגונגען. אָט דער תיקון, דאָס גאַנץ מאַכן דעם אייגענעם איך — איז אַ פאָרבאַדינג צו קענען מתקן זיין די וועלט. אין האַרץ פון אונדזער פאָלקישער יידישקייט איז פאַרקערפּערט אַן עכטע אהבת ישראל אין מאָדער־נעם לבוש. מיר ווילן אַז אונדזער פאָלק זאָל בלייבן אַן אור לגויים, אַ ליכט פאַר די פעלקער. אונדזער אהבת ישראל מיינט אַ ליבשאַפט פאַר די עטישע ווערטן פון אונדזער פאָלק, פאַר זיין עטאָס, פאַר זיין געשיכטע — וואָרעם אויב חלילה אונדזער ניגון זאָל אויפהערן, וואָלט די וועלט אָרעמער געוואָרן. מיט אונדז און אונדזער סענסיטיוויקייט און וואַכזאַמקייט און גרייטקייט צו היילן אונדזערע אייגענע און דער וועלטס וואונדן איז דאָ אַ האָפענונג אויף אַ באחרית הימים.

50 יאָר שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט

פון שלמה סיימאָן

פופציק יאָר שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. מסתמא, אַז מען רעדט עס אַרויס אויף שנעל זיינען דאָס ניט מער ווי צוויי ווערטער. אָבער ניט נאָר האָב איך זיך געענדערש, נאָר עס איז געוואָרן אַן אַנדער וועלט, און אונדזער יידיש־וועלט איז ניט צו דערקענען. כדי צו געבן אַ ריכטיקע אָפּשאַצונג פון אונדזערע אויפטואונגען און דורכפאַלן, וואָלט מען געדאַרפט איבערגעבן עטוואָס פון דער געשיכטע פון אונדזערע שולן. אָבער איך וועל עס ניט טאָן, ווייל ראשית וואָלט עס פאַרנומען צו פיל צייט, און שנית איז מיין עובדה היינטיקן אָוונט רעדן מער וועגן דעם תוך פון אונדזערע שולן און וואָס מיר קענען מתקן זיין היינט. מיר איז אַלע מאָל דערווידער ניט נאָר די באַרימערײַ פון די אָפּשטאַמער פון די באַרימטע גענדז, וואָס האָלטן אין איין באַ טאָנען: „איר זאָלט וויסן, אַז אונדזערע טאַטעס האָבן געראַטעוועט רוים! דרך־ארץ!"

מיר איז אַפילו דערווידער דאָס גאַגען און באַרימען זיך פון די אַלט־געוואָרענע גענדז וואָס שטאָלצירן פאַר דער יוגנט און באַטאָנען אַלע מאָל: „דרך־ארץ, שנעקעס, ווייסט איר ווער מיר זיינען? מיר האָבן מיט אונדזער גאַגערן געראַטעוועט רוים! לערנט זיך ביי אונדז!" יעדער דור טוט זיינס און דאַרף מאַכן אָרט פאַרן נייעם דור. פאַרקערט גאָר. איך וויל היינט ביי־נאַכט פאַר אייך באַטאָנען צוויי זאַכן: אַז ניט געקוקט, וואָס מיר האָבן זיך ניט וואָס צו שעמען מיט אונדזער אויפטו, דאַרפט איר ניט אָננעמען אַלע אונדזערע וועגן. עס איז אַן אַנדער צייט און גאָר אַנדערע באַדינגונגען. מען טאָר טאַקע נישט פאַרוואַרפן אַ ירושה, אָבער מען דאַרף און מען מוז איבער־בויען די געירשנטע שטוב און עס צופּאַסן צו די נייע און אייגענע פאָדערונגען.

צו ערשט וויל איך אָפּפרעגן און אָפּלייקענען עטלעכע טעותים און פיר־וואַרפן צו יידישע שרייבער בכלל און צו די טוער פון די יידישיסטישע שולן בפרט, אַז מיר האָבן נישט געשיקט אונדזערע קינדער אין די יידישע שולן. עס איז אַן אויסגעטראַכטער בילבול. די טוער אַרום די שולן וואָס איך קאָן, און די יידישע שרייבער אין מיין סביבה האָבן יאָ געשיקט זייערע קינדער

רעדע געהאַלטן ביי יובל־קאָנפערענץ, שבת אָוונט, דעם 18טן מאַי, 1968.

אין די יידישע שולן. מיר זיינען געווען ניט נאָר נאה דורש, נאָר אויך נאה מקיים. לאָמיר דאָ זאָגן בקול רם, אַז מער פון די קינדער פון די יידישיסטישע טוער זיינען פּאַראינטערעסירט אין יידישיסטישע שולן, ווי דער צווייטער דור העברעער אַפילו. כמעט אָן אויסנאַם ווערן די יידישיסטישע שולן אין די פּאַרשטעטלעך אַרום ניו־יאָרק אָנגעפירט פון צווייטן דור יידישיסטן. אונדזער בויבעריק ווערט אָנגעפירט אין גאַנצן פון יונגע טוער, שלום־עליכמניקעס. צי מיר זיינען צופרידן מיט זיי, צי זיי זיינען צופרידן מיט אונדז — איז אַ באַזונדער זאַך. ווען איז עס געשען, אַז דורות זאָלן ניט האָבן קיין שטרייטיקייטן צווישן זיך? שטרייטערייַ צווישן דורות מיינט ניט אָפּגעפרעמדקייט.

נאָך אַ בילבול איז, אַז אונדזערע קינדער אין די שולן האָבן גאָרנישט ניט אויסגעלערנט. איך דערקלער דאָ בפני כל עם ועדה, אַז אין פאַרגלייך מיט וועלכער עס איז באַכמיטאָג־שול, סיי אַ סעקולער־העברעאישער און סיי אַ תלמוד־תורה, זיינען קינדער אין אונדזערע פינף־טאָגיקע שולן אַרויס מיט גאָר מי יודע גרעסערע ידיעות ווי פון די דערמאָנטע חינוך־אינסטיטוציעס. אַ ייִנגל אָדער אַ מיידל, וואָס האָט אָפּגעלערנט די פיר יאָר אין אַ פינף־טאָגיקער שול, האָט געקענט ריידן און שרייבן יידיש, איז גוט באַהאַוונט אין יידישער געשיכטע, לויט דער עלטער פון אַ תלמיד אין אַן עלעמענטאַר־שול און קען גאַנץ גוט דעם חומש, און יידיש לעבן איז אים באַקענט און היימיש. ווי איינער וואָס איז באַקאַנט מיטן יידישן חינוך פון אַלע שאַטי־רונגען, קען איך אייך זאָגן, אַז די קינדער פון די וועלטלעכע פאָלקשולן קענען זייער שטעטל באַשטייט קעגן וועלכער עס איז שול־באַוועגונג, וואָס איז איר גלייכן. פאַרשטייט זיך, אַז איך רעד דאָ נישט וועגן טאָגשולן אָדער ישיבות, וואָס זיינען אין גאַנצן אין אַן אַנדער קאַטעגאָריע.

אָבער נאָך וויכטיקער ווי ידיעות האָט די יידישיסטישע וועלטלעכע שול געגעבן אירע תלמידים דאָס געפיל און באַוואוסטזיין, אַז יידישקייט איז דאָאיק און לעבעדיק און אַ טייל פון אונדזער לעבן אָט דאָ, פון הייַנט. די צרה מיט דער גרעסטער טייל פון יידישע שולן, העברעאישע וועלטלעכע און גאָר אַ סך שולן, וואָס קענען באַצייכנט ווערן ווי „רעליגיעזע", איז וואָס ביי די אַלע שולן קומט אויס אַז אַמאָל, אַמאָל, איז געווען אַ יידיש לעבן. עס איז געווען אַ „מאָזעס", אַן „אייבּרעהעם", אָדער אַן „אַבראַהאַם" און אַ „סאַראַ" און איצט זיינען מיר ווייטער געוואָרן אַ פאָלק. איך בין אייך מודה, אַז גאָר אָפט ווען איך גיי אַריין אַפילו אין אַ העברעאישער שול און הער ווי מען לערנט חומש אָדער יידישע געשיכטע אויף העברעאיש מיט דער ספרדישער הברה, פיל איך אַ פרעמדקייט און אַוודאי און אַוודאי ווען איך הער די נעמען פון אונדזערע אָבות און פירער אויף ענגליש. אין די יידישע שולן איז אַווראָם ניט נאָר געווען איינער פון די אָבות, ער איז אַ ייד ווי איצטיקע יידן מיט דעם זעלביקן נאָמען ווי די תלמידים. עס איז דאָ אַ המשך פון דאָווידן אין תנ"ך מיט דעם דאָווידן וואָס זיצט אויפן שולבאַנק. נעמט עס ניט

אָן מיט גרינגשעצונג. אונדזערע קינדער וואָס זיינען דורכגעגאַנגען, געלערנט אין אַ יידישיסטישער פינף־טאָגיקער נאָכמיטאָג־שול, פילן יידישקייט ווי אַ נאַטירלעכע זאַך. ביי זיי איז ניטאָ דער חלל פון דער פאַרגעשיכטלעכער יידישקייט און היינטיקער יידישקייט. אַזאַ באַציאונג איז ניט אָפּצושאַצן און ניט אָפּצוואָוועגן.

אַ סך האָט אין דעם שייכות אויפגעטאָן, וואָס די יידישע ליטעראַטור איז געווען אין די פינף־טאָגיקע שולן פון די הויפּט־לימודים, אָדער טאָקע דער הויפּט־לימוד. עס האָט פאַרהיינטיקט יידישקייט, געמאַכט עפּעס רעאַל און אייגנס. אַ וויזיט, אַ באַזוך פון אַ יידישן שרייבער אין אַ יידישער שול איז פון דערציערישן שטאַנדפּונקט ניט אָפּצושאַצן. עס האָט געמאַכט פון יידישקייט אויס אַבסטראַקציע, עפּעס וואָס עס איז אַמאָל געווען, אָדער פאַר־שריבן אין אַ בוך. אָט זיינען לעבעדיקע מענטשן וואָס שאַפן זי.

די טענות וואָס מען האָט איצט צו אונדזערע יידישיסטישע וועלטלעכע שולן זיינען באמת ניט צו דער זאַך. עס איז ווי פּרץ זאָגט: „איר פאַרגלייכט גלייכס מיט ניט גלייכס". מיר האָבן ניט געלייגט קיין וויכטיקייט אויף דאַוונען, אויף גיין אין שול, אויף אָפּהיטן מצוות. מיר האָבן געוואָלט אַן אַבסטראַקטע, איך וואָלט געזאָגט אַ נביאיש־עטישע יידישקייט, וואָס לייגט דעם טראָפּ אויף דברים שבלב, אויף אַ באַוואוסטזיניקייט פון זיין אַ ייד; אויף יידישקייט וואָס שליסט ניט אויס קיין צערעמאָניאַל און ריטואַל, אָבער האַלט עס ניט פאַר וויכטיק, לייגט ניט דעם טראָפּ אויף מצוות מעשיות. פון דעם שטאַנד־פּונקט זיינען מיר געווען אַ דערפאָלג. אונדזערע קינדער זיינען געבליבן גוטע און געטרייע יידן און עטישע מענטשן, וואָס אין טיפערן זין דאַרפן זיי ניט קיין ריטואַל און צערעמאָניאַל כדי צו פילן זיך ווי באַוואוסטזיניקע יידן. סיי די שול און סיי די יידישע היים, וואָלט איך געזאָגט, האָט זיי געמאַכט אויטאָמאַטיש פאַר יידן.

אָבער איצט קומט אַ שלעכטער אָבער. דאָס וואָס האָט געטויגט פאַר אונדז מיט 50 יאָר צוריק, איז ניט אָננעמלעך איצט, אין די נייע עקאָנאָמישע און גייסטיקע צושטאַנדן. אפשר וואָס איך וועל איצטריידן איז ניט פּאַסיק צו אַזאַ פייערלעכן מאָמענט ווען מען פייערט דעם פופציקסטן יאָר פון אונדזערע שולן. אָבער מיר יידן האַלטן אַז דווקא שטרענגע רייד זיינען אָפט מער קאָנסטרוקטיוו ווי גלאַטע רייד. אַלע נביאים האַלטן עס אין איין איבער־חזרן דירעקט אָדער דורך אימפּליקאַציע. ירמיהו חזרט עס איבער קלאָר צוויי מאָל: „און זיי ווילן היילן דעם בראָך פון מיין פאָלק אויף גרינג, אַזוי צו זאָגן: שלום, שלום — עס איז גוט און וואויל, ווען עס איז ניט גוט און וואויל". זייער אָפט דאַרף זאָגן אַ טאַטע צו אַ זון, און נאָך אָפטער אַ זון צו אַ טאַטן: „מען דאַרף ניט גיין אויף אַזאַ ענגער און שמאָלער סטעזשקע". איר פון יינגערן דור האָט דאָך אַ גרעסערן פאַרנעם פון אונדז. און עס איז גוט אַזוי.

אָבער אויף דעם זעלבןברייטן וועג וואָס איר פירט אייער טאָג־טעגלעך לעבן דאַרפט איר פירן אייער גייסטיק יידיש לעבן בכלל און שול־וועזן בפרט.

אין אַ געוויסן זין זיינען מיר געווען צעשטערער. מיר האָבן זיך אָפּגע־זאָגט פון שבת און יום־טוב, פון דער שול — די וויכטיקסטע יידישע אינסטי־טוציע זינט גלות־בבל. אָבער אונדזער צעשטערונג איז געווען בויען — עס איז געווען אַ פּאָזיטיווע נויטווענדיקייט. מיר האָבן זיך געוואָלט און געדאַרפט און באמת געגייטיקט זיך צו באַפרייען פון אַ שווערן יאָך פון יידישקייט כדי יידישקייט זאָל האָבן פאַר אונדז אַ באַטייט. יאָ, גאָר אָפט, אין געשיכטע איז צעשטערונג גאָר בויען. עס איז דאָ אַ מאמר אין גמרא: „סתירת זקנים בנין״. עס מיינט אַז די צעשטערונג פון אַן עלטערן דור איז אין תוך בויען. מיר זיינען געווען אָנגעזאָפּט מיט יידישקייט, אַן אַ שמץ פון וועלטלעכקייט. מיט דעם אויסדרוק וועלטלעכקייט מיין איך צוויי זאַכן — באַפרייאונג פון דעם יאָך פון פרומער רעליגיע, וואָס באַהערשט יעדע מינוט פון אונדזער טאָג־טעגלעך לעבן, אַז אַלע מאָל איז געווען „ניטע״ — מען טאָר נישט. און שנית, אַ בענקשאַפט צו דער ציוויליזאַציע און קולטור וואָס איז פריי פון רעליגיע. אַ דערציילונג פון שלום אַש, אָדער רייזען, אָדער אַ ליד איז פאַר אונדז ניט געווען בלויז אונטערהאַלט. עס איז פאַר אונדז געווען, אַן איבערטרייבן, אַ נייע תורה. אַט ווי אין אונדזער יוגנט האָבן מיר זיך געפּילפּולט וועגן אַ מאמר פון גמרא אָדער אַ שטיקל רמב״ם, אַזוי האָבן מיר זיך געפּילפּולט וועגן דעם אינערלעכן זין פון פּרצעס אַ דערציילונג, אָדער אַ ליד פון אַ פּאָעט. אונדזער נעגאַציע איז געווען אַן אַפירמאַטיווע פאַר אַן אַנדער פאָרעם פון אויפנעמען יידישקייט.

דערפאַר האָבן מיר ניט געטראַכט פון בויען אַ געזעלשאַפט, אַ קהילה־לעבן, וואו אונדזערע קינדער זאָלן קענען פּראַקטיצירן יידישקייט. מיר האָבן זיך געפילט אַזעלכע גאַנצע יידן, אַז דאָס ניט אָפּהיטן יידישקייט איז געווען אַן אָפּהיטן, אַ דרך החיים, אַ נוסח אין אונדזער יידיש לעבן.

אַזוי האָבן מיר געמיינט וועט עס זיין אין די אויגן פון דעם נייעם דור. אָבער עס האָט זיך אַרויסגעוויזן עפּעס גאָר אַנדערש. דערלויבט מיר זיין אַ ביסל פּערזענלעך. אַלע מיינע דריי קינדער האָבן ניט נאָר פאַרענדיקט אַ פאָלקשול, נאָר צוויי פון זיי האָבן אויך געענדיקט מיטלשול און באַזוכט דעם סעמינאַר. מיין זון האָט געקענט לייענען און שרייבן יידיש איידער ער האָט געקענט לייענען און שרייבן ענגליש. איצט איז אַזוי: דער זון לייענט און פאַרשטייט יידיש, אָבער ער איז שטומפּיק אין ריידן. די צוויי טעכטער ריידן יידיש בעסער פון אים און זיינען טועריגס אין שלום עליכם שולן און שיקן זייערע קינדער אַהין. אָבער איך מוז מודה זיין, אַז אַלע האָבן געקענט בעסער יידיש אין זייער יוגנט ווי איצט. פאַרוואָס? פּשוט, עס איז ניט געווען וואו זיי האָבן געקענט נוצן און פּראַקטיצירן זייער יידיש. ווען איינער קריגט זיין דערציאונג, לאָמיר זאָגן, אין אַ קאָנסערוואַטיווער שול, אָדער אין וועלכער עס

איז דענאָמינאַציע, זיינען דאָ קהילות איבער גאַר דעם לאַנד, וואו ער זאָל זיך ניט אַריבערקלייבן קען ער צושטיין צו דער קאָנגרעגאַציע און קען ממשיך זיין די אויסגעקליבענע פאָרעם פון יידישקייט. אָבער וואו קאָן אַ יונגער יידישיסט מיט זיין משפחה ממשיך זיין יידישקייט? ער האָט אַפילו ניט מיט וועמען צו רעדן יידיש, ווייל עס איז דאָך נישטאָ קיין אָרגאַניזירטער יידישיסטישער קהלשער לעבן. מיר האָבן עס דערזען ווען מיר זיינען עלטער געוואָרן און געשריען: „וואו זיינען אונדזערע קינדער?" מיר האָבן אָבער קיינמאָל ניט געטראַכט אַז טאַטע־מאַמע קענען ניט איינלאַדן די קינדער צו זיך, ווען טאַטע־מאַמע האָבן ניט קיין דירה; קינדער קענען ניט קומען צו טאַטע־מאַמע אויף יום־טוב, אָדער שבת, ווען די עלטערן האָבן נישט קיין היים. דער יידישיזם וואָס איז געווען אַזוי שעפעריש אין אונדזערע יונגע יאָרן, האָט זיך אָפּגעשטעלט שוין ווען מיר זיינען געוואָרן מיטליאָריקע מענטשן.

די צייט האָט זיך געביטן, דער דור וואָס איז נאָך אונדז, דער איצטיקער דור, דאַרף פאַרשטיין אַז אונדזער וועג פון פאַר פופציק יאָר קען ניט אָנגעווענדט ווערן היינט. ניין, מיר האָבן ניט געמאַכט קיין גרונטיקן טעות מיט אונדזער שיטה. איך מיין ניט זיין קיין אַפּאָלאָגעטיקער פאַר מיין דור. איך קען אָבער אַפילו פאַרענטפערן אונדזערע איין־צימערדיקע שולן אין קראָמען און קעלערן. מיר האָבן געהאַט אַזעלכע אָרעמע שולן טיילווייז, ווייל אונדזער קאָנטינגענט איז געווען דער אָרעמסטער אין יידישן כלל. אויך איז געווען אַ טיפערע סיבה: מיר האָבן ניט געהאַלטן פון אויסערלעכקייט. דער עיקר איז דאָך געווען ביי אונדז די אידייע, דער גייסט. מיר זיינען דאָך געווען רעבעלן. מיר האָבן זיך געשטעלט קעגן אַלטע פאָרמען. מיר האָבן נישט געוואָלט קיין אָרגאַניזירטע קהילה מיט רעגעלן און אויטאָריטעט. מיר זיינען דאָך אויסן געווען צו באַפרייען זיך פון יאָך פון יידישקייט. איצט האָט זיך די לאַגע אין גאַנצן געביטן בנוגע דיסציפּלין און פאָרעם.

ניין, די אידייע פון יידישיזם און וועלטלעכע יידישקייט איז ניט דורכגעפאַלן. מיר האַלטן אַז ס'איז נאָך אַלץ אַן אמת, אַז דאָגמע, ריטואַל און דער באַגריף אַז יידישע אמונה באַשטייט ניט נאָר פון בלינדן גלייבן אין באַלוינונג און שטראָף, זיי זיינען ניט די אמתע יסודות פון יידישקייט. דאָס זיינען ניט קיין עיקרים. יידישקייט איז אַן אמונה, אַ סיסטעם וואָס הייליקט דאָס לעבן דורך אויספילן דאָס טאָג־טעגלעכע לעבן מיט הייליקייט. שיינע בנינים, אַ גוט־דיסציפּלינירטע אָרגאַניזאַציע קען ניט פאַרנעמען דעם אָרט פון אַ לעבעדיקער יידישקייט. עס איז נאָך אַלץ אַ טרואיזם, אַז עס איז אוממעגלעך צו האָבן אַ שעפערישע יידישקייט אָן אַ יידיש לשון. יידיש גיט באַוואוסטזיין אַז עס איז דאָ המשך אין יידישער געשיכטע.

אָבער דער איצטיקער דור דאַרף פאַרשטיין, אַז וואָס ס'האָט געטויגט פאַר אונדזער דור, טויג פאַר זיי ניט. דער איצטיקער דור נייטיקט זיך אין אָרגאַניזאַציע און אין אַן אָרגאַניזירטן ציבור, און אַ מער פאַרטיפטער יידיש־

קייט מיט אַ באַשטימטער פאָרעם פון ריטואַל און צערעמאָניאַל. אייער וועלט־באַגריף איז אַן אַנדערער, אייער בילדונג איז אַן אַנדערע. מיר האָבן געהאַט צו פיל יידישקייט און אונדז האָט געפעלט וועלטלעכקייט. איר האָט גענוג וועלטלעכקייט, און אייך פעלט יידישקייט. איר קענט זיך אַפילו ניט באַנוגענען מיט פינף־טאָגיקע שולן אַ שעה אַ טאָג. איר דאַרפט לערנען מיט די קינדער לכל־הפחות אַ שעה און אַ האַלב יעדן טאָג. אַוודאי איז פאַר אייך ניט גענוג קיין זונטיק־שולן. איר דאַרפט זיך נעמען און גרינדן וועלטלעכע יידישיסטישע קהילות, קאָנגרעגאַציעס. איר מוזט שאַפן אַן אָרגאַניזירטן יידישיסטישן ציבור. איר האָט די פינאַנציעלע מעגלעכקייטן פאַר דעם און איר זענט גענוג סעקו־לאַריזירט, ניט מורא צו האָבן, אַז דער צערעמאָניאַל און ריטואַל זאָלן ווערן דער עיקר, אַז די שיינע בנינים און די אָרגאַניזאַציע זאָלן אויפעסן דעם גייסט. דאָס יידישע לשון וועט אויך זיין אַ שמירה פאַר אייך.

אויף אַלע טעאָרעטישע אַסיפות אונדזערע רעדט מען וועגן פּלוראַליזם, און וועגן לעבן אין צוויי קולטורן. לעבן אין צוויי קולטורן איז ניט קיין נייער ענין אין אונדזער געשיכטע. נאָכן גלות שומרון, אַ מעשה פון זיבן און צוואַנציק הונדערט יאָר צוריק, האָבן מיר געמוזט לעבן אין צוויי קולטורן; פשוט עס איז געווען אַ נויטווענדיקייט פאַרן קיום פון דער אומה. אָבער די פראַגע וואָס שטעלט זיך שטענדיק איז, וואָס מיינט לעבן אין צוויי קולטורן? אָט האָט דער רמב״ם געלעבט און געשריבן אין צוויי לשונות. אָבער עס איז זיכער אַז ער איז געווען היימיש ניט ווייניקער אין דער יידישער קולטור ווי אין דער אַראַבישער. עס איז אַ גרויסע פראַגע, אין וועלכער קולטור האָט ער געלעבט אינטענסיווער, אין דער יידישער צי אין דער ניט־יידישער? ער האָט טאַקע אָנגעשריבן דעם „מורה נבוכים״ אויף אַראַביש, אָבער ער איז אויך דער מחבר פון „יד החזקה״ אין לשון־קודש. נאָך מער איז ער דער מחבר פון „אגרת השמד״, „אגרת תימן״ און „אגרת המוסר לאברהם בנו״. נעמט זיין ספר „אגרות ותשובות״ און משפט פאַר זיך אַליין וויפל ער איז געווען פאַר־וואָרצלט אין יידישקייט. איך מיין אַז ניט יעדער איינער קען זיין אַ גאון ווי דער רמב״ם און קען זיין אַזוי היימיש אין צוויי קולטורן. אָבער ווי אַ מאָס, ווי אַ מוסטער קען ער יאָ זיין פאַר אַ דור. לעבן אין צוויי קולטורן מיינט ניט אַ שמעק אָדער אַ לעק אין דער יידישער קולטור און לעבן דריי און צוואַנציק שעה מיט ניין און פופציק מינוט אין דער ניט־יידישער קולטור און האַלטן, אַז מיר לעבן אין צוויי קולטורן.

מיר, וואָס זיינען געווען פאַרוואָרצלט אין דער אַלטער יידישער קולטור און געלעבט מיט איר באַוואוסטזיניק און ניט באַוואוסטזיניק, האָבן זיך גע־קענט צופרידנשטעלן מיט אַן אַבסטראַקטער יידישקייט און זיין אַפילו קעג־נעריש צו פאָרמירן אַן אייגענע פאָרעם, וואָס נעמט אַריין אַ מאָס פון ריטואַל און צערעמאָניאַל. אָבער דער דור נאָך אונדז, וואָס לעבט און איז איינגע־

וואָרצלט אין דער ניט־יידישער קולטור, דאַרף און מוז שאַפֿן פֿאַר זיך ניט נאָר אַן אָרגאַניזירטע יידישקייט, נאָר אויך אַ פֿאָרעם.

איך וועל ענדיקן מיט אַ באַקאַנטן און באַוואוסטן אַנעקדאָט, וואָס אילוסטרירט בולט אָט דעם דאָזיקן געדאַנק. אַמאָל איז דער באַוואוסטער העברעאישער שרייבער משה לייב ליליענבלום, וואָס איז געווען אַ גרויסער אַפּיקורס, געגאַנגען שפּאַצירן אויף דער גאַס פֿון אָדעס אום שבת. עס איז אים געקומען אַנטקעגן דער באַנקיר בראָש מיט אַ סיגאַר אין מויל. משה לייב ליליענבלום האָט אים אָפּגעשטעלט און זיך צעשריען: „סטייטש, ווי שעמט זיך ניט אַזאַ בכבודיקער ייד ווי ער, מחלל שבת זיין בפרהסיא?" בראָש האָט אים אָנגעקוקט און געזאָגט: „גאָספּאָדין ליליענבלום, איר רויכערט אויך. איר האַלט דאָך אַן אָנגעצונדענעם ציגאַר אין האַנט. איז וואָס שרייט איר אויף מיר?" משה לייב ליליענבלום האָט אים געענטפערט: „וואָס פֿאַרגלייכט איר זיך צו מיר? וויפֿל נעכט בין איך ניט געשלאָפֿן ביז איך האָב אויסגעפֿונען אַז מען מעג רויכערן אום שבת. אָבער איר זענט גלאַט אַ הפקר־מענטש".

מיר האָבן זיך באַנוגנט ביז אַ מאָס מיט ווייניק יידישקייט, ווייל מיר זיינען דאָך געווען אין תוך גאַנצע און פֿולע יידן. אָבער נאָך איינשרומפּן מער אונדזער יידישקייט און זיך באַנוגענען מיט אַ מינימום־שבמינימום טאָר מען ניט. וואָס מער איך דערקאָן פֿון נאָענט אַנדערע באַוועגונגען פֿון יידישקייט אין אונדזער אַמעריקע, אַלץ מער זע איך ווי שעפֿעריש און נייטיק איז די יידישיסטישע באַוועגונג. אָבער לאָמיר זי מאַכן אַן אמתע און טיפֿע באַוועגונג, וואָס זאָל זיין ראוי צו טראָגן אונדזער גרויסן געדאַנק.

די ראָלע פון לערער אין די שלום עליכם שולן

פון מ. גאָלדשטיין

עס איז דאָך אוממעגלעך צו רעדן וועגן פופציק יאָר שלום עליכם שולן און ניט זאָגן אַ פּאָר ווערטער וועגן די ראשונים, די ערשטע לערער פון די שולן, ווייל פּאַקטיש איז דאָך זיי געווען באַשערט צו געבן אונדזער שול אַ באַשטימט פּנים. זיי, די ראשונים, האָבן דאָך געדאַרפט אויסאַרבעטן אַליין פּראָגראַמען פאַר דער נייער שול, שאַפן טעקסט-ביכלעך און בכלל טראָגן אויף זיך דעם עול פון דער שול.

די ערשטע לערער זיינען געווען יידישע אינטעליגענטן וואָס האָבן מיט-געבראַכט מיט זיך פון דער אַלטער היים אַ בענקשאַפט נאָך אַ יידישער סביבה און האָבן דעריבער אויף זיך גענומען דעם שווערן יאָך פון צעאַקערן דעם שטיינערנעם באָדן דאָ און פאַרזייען די קערנדלעך פון אַ יידיש לעבן וואָס איז זיי געווען אינטים באַקאַנט. די לערער פון יענער צייט זיינען געקומען פון דער זעלביקער סביבה ווי די טוער. ביידע האָבן זיך גוט פאַרשטאַנען. ביידע האָבן געוואָלט שאַפן דאָ אין אַמעריקע אַ יידיש-וועלטלעכע שול וואָס זאָל אָפּשפּיגלען זייער קוק אויפן יידישן לעבן. עס וועט נאָך מסתמא קומען אַ צייט, ווען דער היסטאָריקער פון דער יידישער שול אין אַמעריקע וועט באַשרייבן יענע ערשטע טריט פון אונדזערע שולן, דעם מסירת-נפשדיקן אידעאַליזם פון דעם ערשטן דור יידישע לערער אין אַמעריקע. עס איז דעמאָלט געווען אַ סך פרייד אין דער אַרבעט. מען האָט נאָך געהערט אין דער יידישער היים דאָס יידישע לשון און דאָס קינד האָט פאַרשטאַנען, ווען דער לערער האָט גערעדט צו אים אויף יידיש. עס איז געווען אַ גייסטיקע נאָענטקייט צווישן לערער און עלטערן.

די פּראָגראַם פון אונדזערע שולן איז אין יענע יאָרן געווען אַ באַגרע-נעצטע. די צענטראַלע לימודים זיינען געווען יידיש, יידישע ליטעראַטור און יידישע געשיכטע. אַ סך פון די לערער זיינען געווען יידישע שרייבער. זיי האָבן געחלומט, אַז די קינדער וואָס זיי דערציען וועלן זיין די צוקונפטיקע

רעדע אויפן באַנקעט פון שלום עליכם אינסטיטוט, דעם 2טן דעצעמבער, 1962.

לייענער פון דער יידישער ליטעראַטור. זיי האָבן געוואָלט דערציען אַ יידיש־לייענער.

שולן האָבן זיך געעפנט און נייע לערער זיינען אַריינגעקומען. ביסלעכוויז האָט זיך גענומען פילן זייער השפעה. קודם איז איינגעשטעלט געוואָרן אַ פּעדאַגאָגישער קאָנטראָל איבער די שולן. צענטראַלע עקזאַמענס זיינען איינגעפירט געוואָרן כדי מען זאָל קענען קאָנטראָלירן דעם קינדס קענטעניש. לערער פלעגן זיך בייטן מיט די שולן צוויי מאָל אַ יאָר און געבן די עקזאַמענס, אַזוי אַז די פּעדאַגאָגישע קאָמיסיע האָט געקענט קריגן אַ בילד פון פּעדאַגאָגישן מצב אין יעדער שול. די עקזאַמען־קאָמיסיע האָט אויך איינגעשטעלט אַ סיסטעם פון צייכענען קאָמפּאָזיציעס און האָט שטרענג אָפּגעהיט אַז יעדער לערער זאָל צייכענען די עקזאַמענס לויט דער איינגעשטעלטער סיסטעם. אַריבערפירן די קינדער אין אַ העכערן קלאַס איז געווען אַן ערנסטער ענין. ניט איין מאָל פלעגט אַ לערער קומען מיט טענות צום סעקרעטאַר פון דער עקזאַמען־קאָמיסיע, פאַרוואָס מען האָט זיינס אַ קינד ניט דורכגעלאָזט. די פּעדאַגאָגישע קאָמיסיע האָט אָנגעהויבן אַרויסצוגעבן הילפס־מאַטעריאַלן און מעטאָדישע אָנווייזונגען. דער לערער האָט זיך מער נישט געפילט אַליין. יעדער זיצונג פון לערער־ראָט איז געווען אַ פּעדאַגאָגישע קאָנפערענץ. מען האָט אָפנהאַרציק זיך מודה געווען אין דורכפאַלן. מען האָט ניט מורא געהאַט פאַר קריטיק. מען האָט אַלעמאָל געשטרעבט צו לערנען פון דעם צווייטן לערערס דערפאַרונג.

דאָס יידישע לעבן אין אַמעריקע האָט אָנגעהויבן דורכצוגיין טיפע שינויים. די לערערשאַפט האָט גענומען פילן, אַז עפּעס פעלט אין אונדזער שול־פּראָגראַם, אַז די פּראָגראַם גיט ניט גענוג דעם קינד, אַז עס זאָל אים צובינדן צו אונדזער לעבן. לייבוש לעהרער, וואָס האָט געהאָלפן לייגן דעם פונדאַמענט פון דער יידישער שול אין אַמעריקע און האָט אַזוי פיל געשריבן און אויפגעקלערט דעם יידישן עולם וועגן דער וויכטיקייט פון יידישער דערציאונג און האָט דערצויגן אַ דור יידישע לערער, האָט אין זיין עסיי „יידישע דערציאונג אין אַמעריקע״, ריכטיק אָנגעוויזן „אַז די הצלחה פון יידישער דערציאונג הענגט אָפּ פון צוויי פונדאַמענטאַלע דערגרייכונגען: די אָרעמקייט פון גאַס און היים אין זייער יידישקייט־פאַרמעגן פאָדערט, אַז די שול זאָל שאַפן אַזאַ אַטמאָספער, וואו דאָס קינד זאָל קענען אַריינוואַקסן און זיך פילן באַטייליקט אין דער גורל־דראַמע פון יידישער עקזיסטענץ. אָן דעם איז יידישער המשך ניט מעגלעך. יידישע דערציאונג איז אויך פאַרבונדן מיט וויסן, אַ סך וויסן״.

אונדזערע לערער האָבן אָנגעהויבן טראַכטן וועגן אַריינברענגען שינויים וואָס זאָלן די שולן אָנפילן מיט מער אינהאַלט. מיר האָבן זיך געשטעלט די פראַגע: וואָס אייגנטלעך דאַרף זיין דער ציל פון דער יידישער שול? מיר האָבן געזוכט אַן ענטפער וואָס זאָל אונדז באַפרידיקן און וואָס זאָל אויך

באַפרידיקן די יידישע היים און דאָס יידישע קינד. מיר זיינען געקומען צום אויספיר אַז אונדזער שול דאַרף אויסברייטערן די ידיעות וואָס זי גיט דעם יידישן קינד, כדי אונדזער תלמיד זאָל שפּעטער קענען פאַרנעמען אַ חשובן אָרט אין דער יידישער קהילה ווי אַן אינטעליגענטער ייד און מענטש. אַ שווערע אויפגאַבע! אָבער מיר האָבן געפילט, אַז אויב מיר גייען ווייטער אויף די אַלטע דרכים — וועט אונדזער תלמיד אַרויסקומען פון דער שול מיט אַזוי ווייניק יידישע ידיעות אַז ער וועט זיך פילן אַ פרעמדער אין דער אַרומיקער יידישער סביבה. ער וועט זיך פילן אַ פרעמדער ביים יידישן יום־טוב; ער וועט זיך פילן אַ פרעמדער ווען ער וועט אַריינגיין אין שול וואו יידן דאַווענען; ער וועט זיך פילן אַ פרעמדער ביי אַ בר־מצווה.

עס האָט זיך אָנגעהויבן די עפּאָכע פון אויסברייטערן און פאַרטיפן אונדזער קוריקולום. דער תנ״ך איז אַריינגענומען געוואָרן אין אונדזער פּראָגראַם און — וואונדער איבער וואונדער! — דאָס קינד האָט אָנגעהויבן אַנטדעקן זאַכן וואָס זיינען אים אין גאַנצן געווען פרעמדע. ער האָט קיינמאָל ניט געוואוסט, אַז „סאַלמס״ איז אַ טייל פון תנ״ך. ער האָט אַפילו געמיינט, אַז דאָס וואָרט הללוי־ה איז אַן ענגליש וואָרט. ער האָט געהערט אַמאָל אין פּאַבליק־סקול — „עם אַיַ מיַי בראַדערס קיפּער?״, אָדער „ביַי די סוועט אָוו דיַי בראַו״ — און עס איז אים אַפילו קיינמאָל ניט איינגעפאַלן, אַז זיי קומען פון חומש. ער האָט זיך באַקענט מיט די סאָציאַלע געזעצן פון חומש וואָס פאָדערן צו באַהאַנדלען מיט יושר דעם אַרבעטער, דעם פרעמדן, דעם קנעכט — און ביסלעכווייז איז דער חומש געוואָרן זיין ספר, אַ ספר וואָס זיין פאָלק האָט געשאַפן. העברעאיש איז אַריינגענומען געוואָרן אין אונדזער פּראָגראַם. לייבוש לעהרער האָט דער ערשטער געשאַפן אַ נוסח פאַר אַן עונג־שבת. מיר האָבן פון אים געלערנט און אַריינגעבראַכט דעם עונג־שבת אין שול.

דער יידישער יום־טוב האָט געפונען אַ תיקון אין דער יידישער שול. חנוכה האָט מזל געהאַט, פּורים אויך, אָבער סוכות, שמחת־תורה, פסח און שבועות זיינען שטאַרק באַעוולט געוואָרן. מיר האָבן באַשלאָסן אַריינצוברענגען דעם יום־טוב מיט דער גאַנצער פייערלעכקייט, מיט זיין גאַנצער שיינקייט און רייכקייט. מיר האָבן געוואָלט אַז אונדזערע קינדער זאָלן דורכלעבן די פרייד פון פייערן אַליין דעם יידישן יום־טוב, אַרום טישן, ווי יידן האָבן אַלע־מאָל געיום־טובט. וואָכן־לאַנג גרייט מען זיך צו אַ יום־טוב. מען לייענט וועגן דעם יום־טוב, מען רעדט וועגן דעם יום־טוב, מען צייכנט, מען מאָלט, מען פּוצט אויס די שול, און צום יום־טוב קומט מען אַן אויסגעפּוצטער מיט פרייד אין האַרצן. די שול איז געוואָרן אַ יידישע און ניט אַ שול אויף יידיש. און אויב עלטערן האָבן אין די ערשטע יאָרן פון אונדזער עקזיסטענץ געגאַרט צו דערנענטערן דאָס קינד צו זייער לעבן, האָט דאָס יידישע קינד אָנגעהויבן דערנענטערן די יידישע עלטערן צו דעם יידישן לעבן. זיי האָבן אָנגעהויבן אַריינברענגען די פרייד פון דעם יידישן יום־טוב אין דער היים. זיי האָבן

אָנגעהויבן צו זינגען יידישע און העברעאישע לידער אין דער היים, און עלטערן האָבן אָנגעהויבן פאָדערן אַז מען זאָל זיי אויסלערנען די לידער וואָס זייערע קינדער זינגען.

עס שטייט איצט פאַר אונדזערע שולן אַ וויכטיקע, אפשר די וויכטיקסטע אויפגאַבע: צו ברענגען נענטער די יידישע עלטערן צו אונדזער דערציאונגס־פילאָסאָפיע. מיר מוזן זיי איבערצייגן, אַז די גרינגע יידישקייט וועט ניט אויספילן דעם קינדס לעבן מיט דער רייכקייט און שיינקייט וואָס די יידישע קולטור פאַרמאָגט. אָנשטאָט נאָכצוגעבן זייערע פאָדערונגען פאַר אַ לייכטער יידישקייט, מוזן מיר, פאַרעקשנטע, ריידן און ריידן און אויפקלערן, אַז נאָר אַ שול וואָס קען געבן דעם קינד דעם מאַקסימום וויסן און קען „שאַפן פאַרן קינד אַזאַ אַטמאָספער וואו דאָס קינד זאָל קענען אַריינוואַקסן און זיך פילן באַטייליקט אין דער גורל־דראַמע פון דער יידישער עקזיסטענץ" — נאָר אַזאַ שול קען צובינדן דאָס קינד צו אונדזער לעבן.

לאָמיר זיך דעריבער, צו אונדזער פופציק־יאָריקן יובל, שטאַרקן און זיך שטעלן דעם וויכטיקן ציל: אַריינצוציען די עלטערן אין אונדזער שול־באַוועגונג. לאָמיר זיי דערציען, אַז אויך זיי זאָלן ווערן, ווי לייבוש לעהרער דריקט זיך אויס, „עגמת־נפשדיקע יידן".

עס זיינען קיין סך ניט פאַרבליבן פון דעם דור שלום עליכם לערער וואָס האָבן געבויט און אויסגעברייטערט די לערערישע אַרבעט אין אונדזערע שולן, נאָר זייער חותם האָבן זיי געלייגט אויף דער גאַנצער יידישער שול־באַוועגונג, און דער חותם וועט פאַרבלייבן אַזוי לאַנג ווי יידישע שולן וועלן עקזיסטירן.

.III

דאָקומענטן,
מאַטעריאַלן און בילדער

פּרינציפּן פון ש״ע פאָלק אינסטיטוט

אָנגענומען אויף דער קאָנפערענץ פונעם אינסטיטוט אין 1927

1. די נייע יידישע שול איז נייטיק און מעגלעך געוואָרן אַ דאַנק דער יידישער וועלטלעכער סביבה וועלכע איז אויפגעקומען אין די לעצטע עטלעכע צענדליק יאָר און וועלכע איז געוואָרן דער פּרוכטבאַרער כוח וואָס אים איז באַשערט צו שפּילן אַ גרויסע ראָלע אין דער יידישער געשיכטע בכלל און אין דער אַנטוויקלונג פון דער יידישער קולטור בפרט.

2. די יידיש־וועלטלעכע סביבה נעמט אַרום טיילן פון יענע שיכטן פון דעם יידישן פאָלק וואָס מען רופט אָן „די יידישע פאָלקס־מאַסן״.

3. די שפּראַך פון אָט דער סביבה איז יידיש. איר קולטור איז די מאָדערנע יידישע קולטור, איר בליק אויף דער וועלט איז בהסכם מיט די רעזולטאַטן פון וויסנשאַפטלעכער פאָרשונג. זי קוקט ניט אויף רעליגיע ווי אויפן יסוד פון אונדזער גייסטיקן לעבן. די יידישע רעליגיעזע מנהגים זיינען פאַר איר נאָר אַ טייל פון אונדזער דורות־לאַנגן פאָלקס־שאַפן. העברעאיש און יענע טיילן פון דעם יידישן שאַפן, וואָס זיינען פאַרבונדן מיט העברעאיש (אַראַמעאיש), געהערן צו אונדזער נאַציאָנאַלן קולטור־אוצר. זי באַטראַכט זיי פון דעם אָביעקטיוון היסטאָרישן שטאַנדפּונקט.

4. אין סאָציאַלן און פּאָליטישן זינען איז די יידיש־וועלטלעכע סביבה דורכויס פּראָגרעסיוו. זי באַשטייט פון די שיכטן וואָס שטרעבן אויפצובויען דאָס מענטשלעכע צוזאַמענלעבן אַזוי אַזוי עס זאָלן אָפּגעשאַפן ווערן אַלע פאָרמען פון עקאָנאָמישער, סאָציאַלער און נאַציאָנאַלער אונטערדריקונג. בנוגע צום יידישן לעבן, גלייבט זי אין דער מעגלעכקייט פון גרויסער קאָנסטרוק־טיווער אַרבעט אין אַלע לענדער, וואו עס געפינען זיך יידישע מאַסן.

צילן און אויפגאַבן

1. אונדזער הויפּט־ציל איז ברייטער צו מאַכן דעם קרייז פון דער יידיש־וועלטלעכער סביבה, העלפן שאַפן אינסטיטוציעס און אַנטוויקלען לעבנס־פאָרמען פון אַלע אירע מיטגלידער, און זען אַז זיי זאָלן ווערן פּערזענלעך און געזעלשאַפטלעך אַקטיווע מיטבויער פון דעם נייעם יידישן לעבן, וואָס האַלט זיך אין קריסטאַליזירן.

2. די וויכטיקסטע פון די דערמאָנטע אינסטיטוציעס איז די נייע יידישע

שול. זי דאַרף זאָרגן פאַר דער אַלזייטיקער דערציאונג פון דעם יידישן קינד און פאַר זיין איינגעוואַקסן ווערן אין דער קולטור פון זיין פאָלק.

3. די אידעאַלע פּראָגראַם פון דער שול איז די סינטעטישע פאַראייניקונג פון די אויסגעבעסערטע פּראָגראַמען פון דער אַלגעמיין־אַמעריקאַנער און דער יידישער שול. בלויז אַזאַ גאַנצער און איינהייטלעכער דערציאונגס־אַנשטאַלט וואָלט געקענט אויסנוצן אויפן פּראָדוקטיווסטן אופן און האַרמאָניש באַהעפטן די אַלגעמיינע אַמעריקאַנער און די יידיש־וועלטלעכע דערציאונגס־עלעמענטן. אָבער דאָס איז דערווייל נאָר אַ ווייטער אידעאַל. ביז ער וועט דערגרייכט ווערן, מוזן אונדזערע קינדער גיין אין דער איצטיקער פּאַבליק־סקול, און ווייל זי נוצט ניט אויס דעם רייכן און אַבסאָלוט נייטיקן דערציאונגס־מאַטעריאַל וואָס איז דאָ אין אונדזער קולטור־סביבה, מוזן מיר עס טאָן אין דער יידיש־וועלטלעכער שול וואָס ווערט געשאַפן פון אונדז אַליין.

4. די דאָזיקע, דערווייל־ניט־גאַנצע יידיש־וועלטלעכע שול, מוז האָבן אַזאַ פּראָגראַם און אַזאַ כאַראַקטער וואָס זאָל אויסדריקן און באַפעסטיקן די פריער דערמאָנטע יסודות פון דעם יידיש־וועלטלעכן לעבן. דאָס הייסט אַז דעם ערשטן אָרט אין איר דאַרפן פאַרנעמען די לימודים און טעטיקייטן וואָס זיינען שייך צו דעם יידיש־וועלטלעכן לעבן און שאַפן, ווי צום ביישפּיל, יידיש, יידישע ליטעראַטור, יידישע פאָלקס־שאַפונג, יידישע געשיכטע. רעלי־גיעזע גלויבונגען און מנהגים דאַרפן באַטראַכט ווערן אין איר פונעם קולטור־היסטאָרישן שטאַנדפּונקט. העברעאיש און העברעאישע ליטעראַטור דאַרפן שטודירט ווערן אין די העכערע קלאַסן (דאָס הייסט, אין מיטלשול) ווי אַ טייל פון די אָנגעזאַמלטע יידישע קולטור־אוצרות.

5. שטייענדיק אויפן שטאַנדפּונקט פון וויסנשאַפטלעכן דענקען אין אַלע פראַגן און אויך אין דער דערציאונגס־פראַגע, שטרעבן מיר דערצו אַז אונ־דזערע שולן זאָלן, ווי ווייט מעגלעך, זיך רעכענען מיט די פּרינציפּן און באַנוצן די מעטאָדן פון דער מאָדערנער פּעדאַגאָגיק און קינדער־פּסיכאָלאָגיע.

6. אינעווייניק, אין דער יידיש־וועלטלעכער סביבה, קענען זיין, און עס זיינען פאַראַן, מיינונגס־פאַרשידנהייטן בנוגע צו פאַרשיידענע נאַציאָנאַל־יידישע, אַלגעמיין־פּאָליטישע, סאָציאַלע, עקאָנאָמישע און אַנדערע פראַגן. די דאָזיקע פאַרשיידנקייטן אין די מיינונגען באַרעכטיקט די פּאַרטיי־גרופּירונגען אין דער יידיש־וועלטלעכער געזעלשאַפט. אָבער, צוליב דער עקאָנאָמיע פון די באַגרענעצטע כוחות, ווי אויך צוליב דער פּרינציפּיעלער געוואונטשקייט פון צוזאַמענאַרבעט אויפן קולטורעלן געביט, דאַרפן מיר זוכן צו פאַראייניקן, ווי ווייט מעגלעך, אַלע יידישע וועלטלעכע עלעמענטן פאַר שותפות־אַקציעס לטובת אונדזער קולטור און אונדזער שול.

ג׳רונט־פּרינציפּן אין די שלום עליכם שולן

אָנגענומען פון 30סטער שול־קאָנפערענץ, מאַי, 1953

א. ווי יידן וואָס אידענטיפיצירן זיך מיטן יידישן פאָלק, פילן מיר אַז מ׳דאַרף אַנטוויקלען ביי די קינדער דאָס געפיל פון צוגעהעריקייט צו אונדזער פאָלק אומעטום איבער דער וועלט, מיט אַלץ וואָס דאָס איז מחייב:

1. זיך אַקטיוו באַטייליקן אין יידישן געזעלשאַפטלעכן לעבן;
2. העלפן יידן אין אַנדערע לענדער און זיין אַקטיוו פאַראינטערעסירט אין אויפבוי פון מדינת ישראל;
3. אָפּהיטן און ווייטער אַנטוויקלען יענע טיילן פון דער יידישער טראַדיציע, וואָס האַרמאָנירן מיטן יידישן לעבן אין אַמעריקע.

ב. אַנטוויקלען דאָס געפיל פון פּערזענלעכער זיכערקייט כדי צו פאַרהיטן פון אינערלעכע קאָנפליקטן וואָס קענען אויפקומען ביי מיטגלידער פון אַ מיעוט.

ג. איינפלאַנצן אין די קינדער דאָס באַוואוסטזיין אַז יידישקייט האָט אירע אוניווערסאַלע אַספּעקטן וואָס שפּילן אַ ספּעציעלע ראָלע אין דער איצטיקער צייט, ווי למשל, די אידעאַלן פון שלום און דעמאָקראַטיע.

ד. באַקענען די קינדער מיט דער ראָלע פון יידן אין דעם אויפבוי פון דער וועלט־קולטור.

ה. אונטערשטרייכן די אידעאַלן פון שיינע מענטשלעכע מידות אין יידישן וועלט־באַנעם (ווידערווילן צו שפיכת־דמים און חוב צו לערנען).

ו. באַקענען די קינדער מיט די גרויסע אויפטוען און לעבנס־פאָרמען פון אונדזערע עלטערן און אורעלטערן אין מזרח־אייראָפּע, און איינפלאַנצן אין זיי צוגעבונדנקייט און דרך־ארץ צו דער דאָזיקער קולטור־ירושה און צו דער שפּראַך, יידיש, וואָס איז אַזוי אינטים מיט איר פאַרבונדן.

ז. דערפירן די קינדער זיך אַריינצולעבן אין אונדזער היסטאָרישער דערפאַרונג, און פאַרשטאַרקן דאָס געפיל פון פאָלקישער שותפות.

ח. באַקענען די קינדער מיט דער העברעאישער שפּראַך וואָס איז אינטים פאַרבונדן מיט דער יידישער גייסטיקער עקזיסטענץ אין אַלע צייטן.

קוריקולום פון אַ 5־טאָגיקער ש״ע שול

אין דעם ערשטן לערניאָר:

צום סוף פון ערשטן לערניאָר דאַרף דאָס קינד קענען:

א. רעדן יידיש אין אַזאַ פאַרנעם אַז עס זאָל זיין ביכולת עפּעס איבערצוגעבן, צו דערציילן וועגן זיך אָדער איבערצודערציילן דאָס געלייענטע אָדער געהערטע אין צוויי־דריי זאַצן מיט אַן ערך ביז צוואַנציק ווערטער אין זיי; (פּאַסיקע טעמעס פאַר די שמועסן אין דעם ערשטן לערניאָר: וועגן דער שול, די מכשירים פון לערנען און די געוויינטלעכע טעטיקייטן פון דער שול, ווען מען גייט אין שול, וועגן אָנהייבן לייענען און שרייבן און אַנ־דערע; וועגן דער היים; וועגן דער מאַמען, מיט וואָס זי איז פאַרנומען, וואָס זי טוט פאַר דעם קינד, וועגן דעם טאַטן, זיין אַרבעט, וועגן ברידער און שוועסטער וועגן זיידעס און באָבעס; וועגן עסן און קליידונג; וועגן חברים און שפּיל; וועגן די יום־טובים; וועגן זיך, ווי מען הייסט, ווי עס הייסן די עלטערן, ווי אַלט מען איז א״אַ; וועגן די געוויינטלעכע געשעענישן אין דעם לעבן פון קינד און אַנדערע).

הערה 1: ווען דאָס קינד רעדט, לייגט אַכט עס זאָל אַרויסרעדן די יידישע קלאַנגען, באַזונדער לייגן אַכט אויף די וואָקאַלן.

הערה 2: דער ערשטער פּונקט פון אַט דעם פּראָגראַם, אַזוי ווי אַלע איבעריקע, הן אין דעם ערשטן לערניאָר, הן אין די איבעריקע לערניאָרן — דאַרף ווערן געניוי באַאַרבעט, אויסגעברייטערט און קאָנקרעטיזירט אין אַ פּרטימדיקן סילאַבוס פאַר דעם לימוד יידיש. עס דאַרפן אויך זיין סילאַ־בוסן פאַר אַלע אַנדערע לימודים פון דער פאָלקשול.

ב. פאַרשטיין יידיש אין אַזאַ פאַרנעם עס זאָל גרינג באַנעמען דאָס געלייענטע, דאָס פאַרגעלייענטע און דאָס דערציילטע וועגן ענינים וואָס זיינען אין די גרענעצן פון זייער אינטערעסן און וואָס זייער ווערטער־אוצר איז אַן ערך ביז 800־900 ווערטער.

ג. לייענען יידיש, זיך ניט פאַרהאַקנדיק אין מיטן וואָרט, אָבער בלויז אַזעלכע טעקסטן וואָס האָבן אַן ערך ביז 500־600 ווערטער.

ד. שרייבן יידיש, אַרויסברענגענדיק אַלע אותיות אויפן טאָוול אָדער אויף פּאַפּיר על־פּי דעם ריכטיקן אויסלייג, קענען ריכטיק אַראָפּשרייבן פון

דער קוריקולום איז געוואָרן אָפּגעדרוקט אין יאָר 1953.

בוך אָדער פון טאָוול, קענען על־פּי זכרון אָנשרייבן קורצינקע לידעלעך וואָס מען האָט געלערנט אויף אויסנווייניק, קענען אָנשרייבן אייגענע זאַצן, וויסן ווי אויסצולייגן אַן ערך אַ דריטל פון דעם אַקטיוון וואָקאַ־בולאַר; לייגן אַכט אויף דעם ריכטיקן אָנשרייבן יעדן אות באַזונדער; איינלערנען צו ניצן די סוף־אותיות; ריכטיק אָנשרייבן די דיפטאָנגען און דעם אַלף אַנהייב וואָרט.

ה. קענען אויף אויסנווייניק אַן ערך 20 קליינע פיר־שורהדיקע און אַכט־שורהדיקע לידעלעך, וואָס זייער ווערטער־באַשטאַנד דאַרף ניט אַריבער־שפּרייזן די גרענעצן פון דעם איינגעשטעלטן וואָקאַבולאַר פאַר דעם ערשטן לערניאָר; (ביישפּילן פון לידעלעך צום זינגען: „אַ געבורטסטאָג־ליד״, „האָט דער טאַטע פון יאַרידל מיר געבראַכט אַ נייע פידל״, „איינס און צוויי און דריי״, די גרינגע יום־טוב־לידעלעך און אַנדערע).
הערה: מען קען אַ גרויסע צאָל לידעלעך צו זינגען און צו זאָגן אויף אויסנווייניק געפינען אין „פּעד. בול.״ נומערן 55, 56, 58 און אין גויכבערגס „די גילדענע פּאַווע״.

ו. מעשיות פון חומש: די מעשיות וועגן די אָבות, וועגן יוספן און זיינע ברידער, וועגן שקלאַפעריי אין מצרים, וועגן משהן און יציאת מצרים, וועגן וואַנדערן אין מדבר ביז משהס טויט; איינאיינעם מיט די מעשיות פון חומש דערציילן שיינע אגדות וועגן די זעלביקע העלדן און געשעע־נישן; (דוגמאות פון מדרשים: ווי אַזוי אברהם נעמט אויף געסט; אַ פּאָר ביישפּילן פון דער שלעכטסקייט אין סדום; ווי דער קליינער משה האָט זיך אויפגעפירט אין פּרעהס פּאַלאַץ; משה דער גוטער פּאַסטעך; ווי משה און אהרן קומען פאַר פּרעהן; מרימס קוואַל; משה אויפן באַרג סיני און אַנדערע).

ז. איבערדערציילן די קינדער־מעשיות פון „יינגעלע רינגעלע״; לעאָן על־בעס „מעשיות פאַר קינדער״; כאַוער־פּאַווערס מעשהלעך; ליטמאַנס „פּעטער שמחהס שפּאַסערייען״; איבערדערציילן פון תשרקס „מעשיות און לעגענדעס״ און אַנדערע פּאַסיקע מעשיות פון אַלטן יידישן קוואַל.

ח. פּייערן יידישע יום־טובים דורכן באַקענען די קינדער מיט דער קורצער געשיכטע און מיט די וויכטיקסטע מאָמענטן פון יעדן יום־טוב און דורכן דורכפירן אין דער שול פּאַסיקע פייערונגען; דורך די יום־טובים באַקענען מיט די וויכטיקסטע יידישע מנהגים.

אין דעם צווייטן לערניאָר:

צום סוף פון צווייטן לערניאָר דאַרף דער תּלמיד קענען:

א. רעדן יידיש: צו זיין אין שטאַנד איבערצודערציילן אָדער צו דערציילן וועגן ענינים, וואָס גייען אַריין אין קרייז פון זיינע אינטערעסן און אין

גבול פון זיין באַנעמען און וואָס מען האָט וועגן זיי געלייענט און גע־שמועסט — אין אַ געבונדענער פאָרעם, אין דריי־פיר־פינף זאַצן, וואָס זאָלן אַנטהאַלטן פון דרייסיק ביז פופציק ווערטער; (חוץ די טעמעס פאַר שמועסן וואָס זיינען אָנגעצייכנט פאַר דעם ערשטן לערניאָר און וואָס מען דאַרף זיי איצט אויסברייטערן און פאַרטיפן, קענען דאָ נאָך צוקומען אַן ערך אַזעלכע טעמעס: ווי מען פאַרברענגט די צייט; וואָס עס טוט זיך אויף דער גאַס; פאַרשיידענע בריוו; וועגן גוטע מענטשן און שיינע מעשים; וועגן געזונט, וועגן די צייטן פון יאָר און די יום־טובים אאַז״וו. גענויע רשימות פון טעמעס און שמועסן קען מען געפינען אין דעם פּראָיעקט פון אַ פּראָגראַם פאַר יידיש, צונויפגעשטעלט פון יודל מאַרק אין 1939, אין „פּעד. בול.״ נומער 104).

ב. פאַרשטיין יידיש: דאָס הייסט באַנעמען וואָס עס לייענט, וואָס עס ווערט פאָרגעלייענט, אָדער וואָס עס הערט דערציילן אָדער שמועסן, בתנאי אַז דער ווערטער־אוצר זאָל ניט אַריבערשטייגן אַן ערך 1300־1500 ווערטער, וואָס נעמען אַריין אין זייער צאָל די אַלע ווערטער פון ערשטן לערניאָר.

ג. לייענען יידיש ביז פולקומען באַהערשן די לייען־טעכניק אין די ראַמען פון פריערדיקן פונקט. לייענען אַזוי אַז אַ צווייטער זאָל קענען גרינג פאַרשטיין, ניט אַריינקוקנדיק אין דעם געלייענטן טעקסט; לייענען זיך ניט פאַרהאַקנדיק, מיט די נאַטירלעכע פּאַוזעס און דערביי קאָרעקט אַרויס־רעדן דעם ריש, דעם כף, דעם למד און אַנדערע יידישע קלאַנגען.

ד. שרייבן יידיש: קענען לויט דער ריכטיקער שרייב־סיסטעם אָנשרייבן אַלע אותיות (אויך ח און ת); קענען ריכטיק פיקסירן אין שריפט די קאָמבינאַציעס טש, זש, נדז; קענען אויסלייגן אַן ערך 400־500 ווערטער, איינגעשלאָסן די וואָס גייען אַריין אין קורס פון קלאַס א; פון דעם יידישן אויסלייג לייגן מער אַכט ווי׳ פריער אויף דעם ר סוף וואָרט (פאָטער, מוטער, ברודער אאַז״וו), און אויף דער ענדונג ע אין אַזעלכע ווערטער ווי: דער טאַטע, דער זיידע; אויף אַ אין אַן; אויף דעם י אָנהייב וואָרט; אויף די ענדונגען עלע, עלעך; אויף אַ צאָל פאַרטראַפן; אויף די קאָמבי־נאַציעס טש (זיך גליטשן); זשע (זאָג זשע); דז (אונדז).

ה. קענען אויף אויסנווייניק נאָך אַ צען־צוועלף לידער, אויף צו זינגען אָדער דעקלאַמירן (למשל, „דער מאַמעס געבורטסטאָג״, „דער ליבער זומער איז אַוועק״, „דער ווינטער איז געקומען״, „גאָט, גאָט, גיב אַ רעגן״, „האָב איך אַ פאָר אָקסן״, „שפּילן מיר אין קעסטעלעך״ און אַנדערע.

ו. צוגרייטן צום לימוד העברעאיש:

1. קענען אויסלייגן אַן ערך 75 ווערטער וואָס שטאַמען פון העברעאיש און וואָס געהערן צו די דריי קאַטעגאָריעס:

א) חומש און תנ״ך ווערטער, למשל: אברהם, יצחק, יעקב, משה אאַז״וו;

ב) יום־טוב־ווערטער, למשל: יום־טוב, חנוכה, פסח, סדר, משה אאַז״וו;

ג) די אָפטע העברעאיזמען וואָס מען טרעפט אין יידיש, למשל: אַ סך, מורא, אפשר, אמת אאַז״וו;

2. באַקענען מיט די נקודות, אויסניצנדיק דערביי נעמען און העברע־איזמען;

3. אויסלערנען עטלעכע העברעאישע לידעלעך, וואָס חזרן כסדר איבער די זעלביקע ווערטער, אָדער וואָס באַשטייען נאָר פון עטלעכע ווער־טער, למשל: „עם ישראל חי״, „רוח, רוח, רוח, רוח, מן העץ נפל תפוח״ און אַנדערע;

4. איינלערנען ווערטער און אויסדרוקן וואָס שטאַמען פון העברעאיש און וואָס האָבן צו טאָן מיט יום־טובים און מיט אַ צאָל גרונט־באַגריפן פון יידישן לעבן, למשל: צדקה, יושר, אליהו הנביא, ברכה, תורה און אַנדערע.

ז. מעשיות פון תנ״ך בשייכות מיט די יום־טובים און אַנדערע געלעגנהייטן, זיך דערמאָנען די מעשיות פון חומש וואָס גייען אַריין אין קורס פון קלאַס א; דערציילן מעשיות וועגן יהושע און וועגן איינבעמען כנען, וועגן די שופטים דבורה, גדעון און שמשון, וועגן שמואל הנביא, וועגן שאול, דוד און שלמה, צוגעבן צו די אגדות און לעגענדעס וואָס קענען פאַראינטערע־סירן און העלפן די דערציערישע צילן פון דער שול; (דוגמאות פון אגדות: דוד המלך און די שפּין, ווי שלמה קלייבט אויס חכמה, פאַרוואָס האָט דוד ניט געדאַרפט בויען דעם בית־המקדש, ווי אַזוי דער בית־המקדש איז געבויט געוואָרן). אין אַ געניוען סילאַבוס וועלן ווערן אויסגערעכנט אַלע מעשיות פון תנ״ך און פון מדרשים אַרום זיי, וואָס דאַרפן אַריינגיין אין דעם קורס.

ח. פייערן מיט די קינדער יידישע יום־טובים, פאַרטיפנדיק דערביי זייערע ידיעות וועגן די יום־טובים און וועגן די מנהגים וואָס זיינען מיט זיי פאַר־בונדן. אין דעם געניוען סילאַבוס וועט ווערן אָנגעוויזן וואָסערע מאָמענטן פון אַרום די יום־טובים קומען דאָ צו אין פאַרגלייך מיט דעם ערשטן לערניאָר, און שפּעטער אין דריטן לערניאָר לגבי דעם צווייטן אאַז״וו.

ט. איבערדערציילן די קינדער גרינגע און פאַסיקע מעשיות פון דער יידישער ליטעראַטור און פאָלקלאָר: „זיבן גוטע יאָר״, „דער קונצנמאַכער״, „דער אַרענדאַר״ און אַנדערע פון י. ל. פּרצן. פון שלום עליכמען — „די פאָן״,

„וועגן דער ל״ג־בעומר סעודה״ און נאָך פון דער סעריע „פאַר יידישע קינדער״. פון פאָלקלאָר — אַ צאָל אליהו הנביא מעשיות און שבת מעשיות (זען „פעד. בול.״ נומערן 42 און 46) ווי אויך פאָלקס־מעשיות וואָס זיינען פאַרבונדן מיט די יום־טובים. אין דעם פּרטימדיקן סילאַבוס וועלן אַלע מעשיות אויסגערעכנט ווערן.

י. אויב דער עלטער פון די קינדער דערלאָזט עס, אָנהייבן באַקענען זיי מיט דעם יידישן לעבן אין פאַרשיידענע לענדער, זיך אָפּשטעלנדיק באַזונדער אויף די רעזולטאַטן פון דער לעצטער מלחמה און דעם לעבן אין ישראל. די אַרבעט דאַרף ווערן דורכגעפירט זייער קאָנקרעט אין פאַרבינדונג מיט יום־טובים און געדענק־טעג, למשל: מיטן אָנצינדן ליכט אין אָנדענק פון זעקס מיליאָן אומגעקומענע, מיטן קריגן בלימעלעך פון ישראל ערב דעם יום־העצמאות אאַז״וו.

אין דעם דריטן לערניאָר:

צום סוף פון דעם דריטן לערניאָר דאַרף מען קענען:

א. רעדן יידיש ביז אַזאַ מדרגה, דער תלמיד זאָל קענען איבערדערציילן דאָס געלייענטע אָדער געהערטע, אָדער אַליין דערציילן וועגן ענינים וואָס מען האָט וועגן זיי געלערנט אָדער געהערט רעדן אויף יידיש אין אַ געבונ־דענער פאָרעם; (חוץ די טעמעס פאַר שמועס, וואָס זיינען דערמאָנט אין די פריערדיקע לערניאָרן און וואָס ווערן איצט דורכגענומען ברייטער און טיפער, קענען דאָ נאָך צוקומען אַן ערך אַזעלכע ענינים: די שול — צו וואָס גיי איך אין דער שול, היימאַרבעט, לערער; די היים — דעם טאַטנס געשעפטן, דער מאַמעס באַשעפטיקונגען, זיידע־טאַטע־איך, דער יום־טוב אין דער היים; געשעענישן — די פריידיקסטע, די שרעקלעכסטע געשעענישן אין לעבן, אין טאָג פון וואַלן; צווישן מענטשן — אַ געטרייער פריינד, ווען מען איז אין כעס, פון וואָס מענטשן לעבן אויף דער וועלט; דאָס יידישע לעבן — מיר וואוינען צווישן יידן, מיינע יידישע חברים, אין יידישן טעאַטער, די קראָמען פאַר פסח, ווי זעט אויס אונדזער גאַס ווען עס קומט יום־כיפור אאַז״וו. מער פּרטים — אין דעם סילאַבוס).

ב. פאַרשטיין יידיש: תופס זיין געַנוי, פּינקטלעך דעם אינהאַלט פון געלייענטן אָדער געהערטן אין ראַמען פון אַ וואָקאַבולאַר פון אַן ערך 2,000 ווערטער.

ג. לייענען יידיש געלויפיק און פריי אין די גרענעצן פון פונקט ב; זיין ביכולת זיך פאַנאַנדערצוקלייבן אין יידישע טעקסטן, אויב זיי באַרירן ענינים וואָס מען האָט וועגן זיי געלערנט; לייענען זעלבשטענדיק דער־ציילונגען און גאַנצע ווערק, געשריבענע ספּעציעל פאַר קינדער.

ד. שרייבן יידיש אין ראַמען אַ ביסל גרעסערע ווי די וואָס זיינען אָנגעמערקט פאַרן רעדן (וועגן דער שול, דער היים, וועגן קליידונג און עסנוואַרג, וועגן געוויינטלעכע געשעענישן, וועגן פאַרברענגען די צייט, וועגן חברים, וועגן דער גאַס און דער שטאָט, וועגן פּשוטע פּאַסירונגען אין לעבן פון מענטשן, וועגן דעם אַרומיקן יידישן לעבן און איבערגעבן וואָס ער האָט געלערנט אָדער געלייענט אויף יידיש, פאַרשיידענע מינים בריוו). אַ קאָמפּאָזיציע סוף דריטן לערניאָר דאַרף שוין אַנטהאַלטן צווישן 70 און 100 ווערטער; דער אויסלייג דאַרף זיין פריי פון גרייזן; דער אויסלייג פון די ווערבן (די ענדונגס — סטו, ד און ט אין רעדט אאַז״וו, בט, גט, זט אין לעבט, זאָגט, ווייזט אאַז״וו); דער אויסלייג פון פּרעפיקסן און סופיקסן; די קירצונגען מ׳, ס׳.

ה. אָנהייבן סיסטעמאַטיש צו לערנען העברעאיש: לערנען אַ בוך וואָס האָט דעם ציל צוצוגרייטן צו פאַרשטיין גרינגע טעקסטן; אויסלייגן ריכטיק 150 העברעאיזמען; קענען די מערצאָל־ענדונגען — ים און ות, ה׳ הידיעה, ו׳ החיבור; די פּרעפיקסן ב, ל, מ; די גרינגסטע פאַלן פון כינוים; די דריטע פּערזאָן, איינצאָל פון עבר און דעם הוה; קענען מער־וויניק פריי לייענען מיט נקודות; קענען אויף העברעאיש אַ צאָל לידעלעך צו זינגען און קורצינקע פאָעמעלעך (למשל: ארצה עלינו, עמק, שבת המלכה, לשנה הבאה בירושלים, ברוך אלהינו, התקוה).

ו. חומש: לערנען „חומש פאַר קינדער״, אַריינברענגענדיק אַ צאָל באַגריפן און אויסדרוקן פון אָריגינאַל און אונטערשטרייכנדיק די אידיאָמען און אויסדרוקן פון חומש וואָס זיינען אַריין אין יידיש און האָבן זיך פאַרבונדן מיט דעם יידישן שטייגער; אָנהייבן פון אברהמען — ענדיקן מיט יוספס טויט.

ז. אָנהייבן אַ סיסטעמאַטישן קורס פון יידישער געשיכטע: ביים לערנען געשיכטע ווערט געניצט אַ ביאָגראַפישער צוגאַנג. געשיכטע אין דער פאָלקשול איז אַ סעריע מעשיות וועגן העלדן און וויכטיקע געשעענישן. אין דעם לערניאָר שטעלט מען זיך אָפּ אויף אַזעלכע פּונקטן: די אָבות, יידן אין מצרים, משה, יהושע, דבורה, גדעון, שמשון, שמואל, שאול, דוד, שלמה, די שפּאַלטונג פון דער מלוכה, אליהו, עמוס, דער סוף פון מלכות ישראל, ישעיהו, דער געפונענער ספר, ירמיהו, דער ערשטער חורבן, תשעה באָב, יידן אין בבל, יחזקאל, דניאל, שיבת ציון, עזרא און נחמיה, די סופרים, תנ״ך.

ח. פון פאָלקלאָר און ליטעראַטור: באַקענען די קינדער מיט עטלעכע מעשיות וועגן אליהו הנביא, וועגן שבת און יום־טובים (למשל: ר׳ אמנון, דער ניינטער טאָג פסח, דער פּורים פון סאַראַגאָסע אאַז״וו; דערציילן אַ פּאָר

מעשיות וועגן ל״וניקעס; פאַרלייענען אין אַ פאַרגרינגערטער רעדאַקציע, אָדער דערציילן פּרצעס: „דער אַרענדאַר״, „שרה בת-טובים״, „אַ דין־תורה מיטן ווינט״, „אויב נישט נאָך העכער״ אאַז״וו; שלום עליכמס: „דאָס מעסערל״, אַ פּאָר קאַפּיטלען פון „מאָטל פּייסי דעם חזנס״ אאַז״וו, אויסניצן ווערק געשריבן ספּעציעל פאַר קינדער; סיסטעמאַטיש אויס־ניצן „קינדער־זשורנאַל״ און „קינדער־צייטונג״; לערנען אויף אויסנווייניק אַ צען לידער און פּאָעמעס, למשל: „העלפט מיר קינדער אונטער״, „דאָס וואָלקנדל״, „קינדער, מיר האָבן שמחת־תורה״, פּאָעמעס פון אברהם רייזען, יהואָש אאַז״וו).

ט. פּייערן אַלע יידישע יום־טובים אויף אַן אופן וואָס איז צוגעפּאַסט צום עלטער פון די קינדער, פּאַרטיפּנדיק זייערע קענטענישן וועגן מנהגים בשייכות מיט די יום־טובים און אויסניצן וואָס מען לערנט פון דער ליטעראַטור צו באַקענען מיט יידישע פּירונגען און לעבן־שטייגער.

י. פּירן שמועסן וועגן יידישן לעבן אין אַמעריקע, ישראל און אומעטום איבער דער וועלט, צופּאַסנדיק זיך צו די קענטענישן אוןאויפנעם־פעאי־קייטן פון די קינדער, און האָבנדיק אין זינען די אַלגעמיינע צילן פון דער דערציאונג אין די שלום עליכם שולן.

אין דעם פערטן לערניאָר:

צום סוף פון דעם פערטן לערניאָר דאַרף מען קענען:

א. רעדן יידיש ביז אַזאַ מדרגה, דער תלמיד זאָל קענען איבערדערציילן וואָס ער האָט געלייענט אָדער געלערנט אין דער יידישער שול, אָדער געהערט דערציילן אויף יידיש, און ער זאָל קענען אין אַ געבונדענער פאָרעם זיך אויסדריקן אויף יידיש וועגן די ענינים וואָס ער האָט וועגן זיי געלייענט אָדער געלערנט אויף יידיש: (חוץ די טעמעס פאַר שמועס וואָס זיינען דערמאָנט אין די פריערדיקע לערניאָרן און וואָס ווערן איצט אויסגעברייטערט און פאַרטיפט, קענען אין פערטן לערניאָר צוקומען אַזעלכע ענינים: שול — וועגן יידישע שולן אין אַנדערע לענדער, וועגן פאַרשיידענע מינים יידישע דערציאונג; אַרבעט — די אַרבעט אין סוועט־שאַפּ, יוניאָנס, סטרייק, קינדער־אַרבעט, די וועלט האַלט זיך אויף אַרבעט; יידן — וועגן יידישע רעכט אומעטום, באַציאונגען צווישן יידן און ניט־יידן אאַז״וו; דאָס יידישע לעבן אַמאָל — וואָס דער זיידע דערציילט פון זיינע קינדער־יאָרן, אַ פּאַסירונג אין אַ יידיש שטעטל, אַן אַמאָליקע יידישע שמחה, אַ חתונה; דאָס יידישע קינד אַמאָל; דאָס איצטיקע יידישע לעבן — זען פּונקט י).

ב. פאַרשטיין יידיש: באַנעמען געגנוי און פּינקטלעך דעם אינהאַלט פון דעם וואָס מען לייענט אָדער מען הערט אין ראַמען פון אַ וואָקאַבולאַר אַן ערך ביז 3,000 ווערטער.

ג. לייענען יידיש געלויפיק און פריי אין גרענעצן פון פונקט ב; לייענען זעלבסטשטענדיק דערציילונגען און גאַנצע ווערק, געשריבענע ספּעציעל פאַר די קינדער.

ד. שרייבן יידיש וועגן די ענינים וואָס זיינען אָנגעמערקט פאַר דעם דריטן לערניאָר און אויך וועגן באַציאונגען צווישן מענטשן, וועגן אַרבעט און אַרבעטער, וועגן אָרעם און רייך, וועגן דעם יידישן לעבן איצט און אַמאָל, וועגן יידישן קינד אַמאָל, וועגן דעם אימיגראַנט אאַז״וו; פאַרפעסטיקן וואָס מען האָט אין די יינגערע קלאַסן געלערנט פון יידישן אויסלייג; זיך מערקן די אַלצאיינע אותיות אין אַזעלכע ווערטער ווי: אָננעמען, איבער־רייסן אאַז״וו; פשוטסטע כללים וועגן אויסלייגן העברעאיזמען.

ה. העברעאיש: ניצן אַ לערנבוך וואָס זאָל העלפן צוגרייטן צו פאַרשטיין גרינגע טעקסטן; קענען בייגן ווערבן אין הוה און אין עבר; איינלערנען די סיסטעם הכנוים; אויסלייגן ריכטיק לכל־הפחות 200 העברעאיזמען (אין דער צאָל גייען אַריין די נייטיקע נעמען און באַגריפן פון געשיכטע, חומש, יום־טובים); לערנען אויף אויסנווייניק אַ צאָל לידער (למשל: מעוז צור, תורה לי, ישראל ואורייתא, הנה מה טוב ומה נעים, אָגיל ואשמח, אָבינו מלכנו אאַז״וו).

ו. חומש: לערנען „חומש פאַר קינדער" אויף דעם זעלביקן אופן ווי אין פריערדיקן לערניאָר; פאַרפעסטיקן דעם גאַנצן דערציילערישן מאַטעריאַל וואָס איז איבערגעבליבן פון פריער („די קינדער פון ישראל ווערן קנעכט אין מצרים", „די צען מכות", „די קינדער פון ישראל גייען אַרויס פון מצרים", „די קינדער פון ישראל ציען צום באַרג סיני", „מתן־תורה — די צען געבאָט" (די זייטן 125—176), „די קינדער פון ישראל וואַנדערן אין מדבר", „משהס לעצטע רייד און משהס טויט" (די זייטן 198—255).

ז. יידישע געשיכטע: לערנען אויף דעם אופן ווי עס איז אָנגעמערקט געוואָרן אין דעם פריערדיקן לערניאָר. זיך אָפּשטעלן אויף די ווייטער־דיקע פונקטן, אָנהייבנדיק מיט אַ געוויסער איבערחזרונג:

1. שיבת ציון; 2. עזרא און די סופרים; 3. דער יום־טוב פורים; 4. אלכסנדר מוקדון און די יידן, שמעון הצדיק; 5. די איבערזעצונג פון די זיבעציק, יידן און גריכן; 6. דער אויפשטאַנד פון די חשמונאים, דער יום־טוב חנוכה; 7. די דינאַסטיע חשמונאים; 8. דער סנהדרין, פרושים און צדוקים; 9. הלל און שמאי; 10. הורדוס און די רוימער; 11. די

אסיים, דער אויפקום פון קריסטנטום ; 12. דער צווייטער חורבן ; 13. יבנה און אירע חכמים ; 14. רבי עקיבא ; 15. דער אויפשטאַנד פון בר־כוכבא ; 16. רבי מאיר, רבי יהודה הנשיא, די משנה ; 17. יידן אין בבל, רב און שמואל ; 18. די שולן און דער תלמוד אין בבל ; 19. די מוכאַמעדאַנער און די יידן, בוסתנאי ; 20. סעדיה גאון ; 21. יידן קומען קיין שפּאַניע ; 22. חסדאי, די כוזרים ; 23. שמואל הנגיד ; 24. יהודה הלוי ; 25. דער רמב״ם ; 26 אינקוויזיציע, אנוסים ; 27. דאָן יצחק אברבנאל, גירוש שפּאַניע ; 28. קאָלומבוס און יידן ; 29. די ערשטע יידן אין אַמעריקע.

ח. פון פאָלקלאָר און ליטעראַטור: דערציילן אָדער פאָרלייענען פאָלקס־מעשיות וועגן תנאים, תלמידי־חכמים און העלדן פון יידישן גייסט (למשל: נחום איש־גמזו, ר׳ אליעזר בן הורקנוס, ר׳ שמעון בן יוחאי אאַז״וו); לערנען אַ צאָל פאָלקס־לידער (למשל: „דריי בעלי־מלאכות״, „דו מייד־עלע דו שיינס״, „מיט אַ נאָדל״, „אונטער אַ קלייןביימעלע״, „הער נאָר דו שיין מיידעלע״ אאַז״וו); לערנען פּאַסיקע דערציילונגען פון פרץ, שלום עליכם, אברהם רייזען אאַז״וו (למשל: „דער קונצנמאַכער״, „זיבן גוטע יאָרן״, „דער דין־תורה מיטן ווינט״, „דער אוצר״, „דער אָרענדאַר״, „אויב נישט נאָך העכער״, „חנוכה־געלט״, „אליהו הנביא״, „איך און דאָס קעלבל״, „מיר איז גוט, איך בין אַ יתום״, „קוואַס״, „מיר פאַרפלייצן אַ וועלט מיט טינט״, „פאַרשפעטיקט״, „די נייע לאַטע״, „מיינע ערשטע האָנאָראַרן״, „דער דאָרפס־צדיק״). ביים לערנען ליטעראַטור האָבן אין זינען די טעמעס: די באַציאונגען צווישן יידן און ניט־יידן, יידישע העלדישקייט אין פאַרשיידענע צייטן, דאָס יידישע קינד אין פאַרשיידענע צייטן, דאָס לעבן פון דעם אימיגראַנט און דאָס איצטיקע יידישע לעבן אין אַמעריקע, אויפקום און אויפשטאַנד אין געטאָ, דער ווידעראויפבוי פון ארץ־ישראל און אויפקום פון מדינת ישראל. לערנען פון אויסנווייניק אַ פינף־זעקס לידער פון מאָריס ראָזענפעלד, יהואָש, רייזען אאַז״וו (למשל: „מיין ייִנגעלע״, „דער צויבערמאַן״, „זאָג מאַראַן״, „דער פרעמדער״, „זאָג ניט קיין מאָל אַז דו גייסט דעם לעצטן וועג״).

ט. פייערן אַלע יידישע יום־טובים און געדענק־טעג וועלכע פאַרטיפנדיק דערביי די יידישע ידיעות פון די תלמידים; באַקענען די תלמידים מיט אַ צאָל גרונט־באַגריפן פון דעם טראַדיציאָנעלן יידישן לעבן (פרטים אין סילאַבוס).

י. פירן שמועסן וועגן דעם איצטיקן לעבן פון יידן איבער דער וועלט, פון צייט צו צייט אויסניצנדיק אויסצוגן פון דער יידישער פרעסע; באַקענען מיט אַ צאָל יידישע אינסטיטוציעס אין אַמעריקע (פרטים אין סילאַבוס).

אין דעם פינפטן לערניאָר:

פון אַ שלום עליכם פאָלקשול דאַרפן די תלמידים, ביים פאַרענדיקן, אַרויסטראָגן אַזעלכע קענטעניש אין יידיש:

א. רעדן יידיש וועגן אַלע ענינים פון טאָג־טעגלעכן לעבן און וועגן אַלע ענינים פון יידישן לעבן און פון דער געשיכטע וואָס מען האָט וועגן זיי געלערנט אָדער גערעדט אין שול; מען דאַרף קענען איבערדערציילן וואָס מען האָט געלייענט אָדער געהערט אויף יידיש; (ווי פאַסיקע טעמעס פאַר שמועסן אין פינפטן לערניאָר קומען אין באַטראַכט די ענינים וואָס זיינען אָנגעמערקט פאַרן פערטן לערניאָר, אָבער מיט מער פאַרטי־פונג און אויסברייטערונג); באַזונדער נייטיק איז צו פאַרבינדן דאָס לערנען געשיכטע מיט די סיסטעמאַטישע שמועסן צו באַרייכערן דאָס יידיש לשון פון די תלמידים. דאָס איצטיקע לעבן פון יידן איבער דער וועלט און יידישע אידייען זיינען די צוויי צענטערס פאַר שמועסן אין לערצטן לערניאָר פון דער פאָלקשול (פּרטים — אין סילאַבוס).

ב. פאַרשטיין יידיש ווען אַ צווייטער רעדט, אויב די ענינים זיינען בכלל אין גבול פון דעם תלמידס באַנעמען און האָבן ניט צו טאָן מיט ספּעציפישע ענינים.

ג. לייענען יידיש מיט לייכטקייט און פאַרשטענדעניש אין די גרענעצן פון אַ וואָקאַבולאַר אַן ערך ביז 4,000 ווערטער און פון די געביטן וואָס האָבן אַ שייכות צו דעם וואָס מען האָט געלערנט אָדער געלייענט אין שול.

ד. שרייבן יידיש אין ראַמען פון די באַוואָרענישן וואָס זיינען געמאַכט ביים פונקט ב און פונקט ג, מיט אַ מער־וויניק קאָרעקטער גראַמאַטיק און אָרטאָגראַפיע; (ביים לערנען אויסלייג אין פינפטן לערניאָר לייגן אַכט אויף: דעם איבערקלאַנג וי — יי, למשל: בוים — ביימער, פויגל — פייגעלע; דעם ע פאַר דער ענדונג — ן, למשל: דאַנקען, זינגען, האָרעווען; אויסלייג פון ניט־קאָמפּליצירטע צונויפהעפטן; די ענדונגען און די פאַרטראַפן; די וויכטיקסטע כללים וועגן אויסלייגן העברעאיזמען).

ה. העברעאיש: פאַרשטיין לייכטע טעקסטן און פאַרגרינגערטע שטעלן פון תנ״ך און מדרש; די עלעמענטאַרע ידיעות פון העברעאישער גראַמאַטיק, אָנגעוויזן אין די פריערדיקע לערניאָרן, און עתיד פון רעגלמעסיקע ווערבן; לערנען אַ צאָל פּסוקים און אויסדרוקן פון תנ״ך וואָס האָבן אַ באַזונדערן קולטור־היסטאָרישן ווערט; באַקענען מיט געקליבענע תפי־לות און מיט זייער סדר אין סידור. ביים פאַרענדיקן די פאָלקשול דאַרפן די תלמידים קענען אויסלייגן אַן ערך 300 העברעאיזמען (אין דער צאָל גייען אַריין די נייטיקע חומש־ווערטער, געשיכטע־באַגריפן און אויסדרוקן

וואָס זיינען פֿאַרבונדן מיטן טראַדיציאָנעלן יידישן שטייגער). לערנען אויף אויסנווייניק אַ צאָל לידער (למשל: אדמה, ירושלים, שירו לה׳, בשום ה׳, מי יבנה, שושנת יעקב, אין כאלהינו אאַז״וו).

ו. חומש: פֿאַרענדיקן „חומש פֿאַר קינדער״, די געזעצן און דינים (זייטן 177—197), וועגן וועלט־באַשאַף און מבול (ביז זייט 19).

ז. יידישע געשיכטע: ביים לערנען יידישע געשיכטע, שטענדיק אונטערשטרייכן יידישע העלדישקייט, קאַמף פֿאַרן קיום, יידישן צושטייער צו דער וועלט און דעם דראַנג צו אַ זעלבשטענדיק לעבן אומעטום; מען דאַרף אַרויסהייבן קידוש־השם און ווידערשטאַנד קעגן שונאים.
אין פֿינפֿטן לערניאָר נעמט מען דורך דעם גאַנצן מזרח־אייראָפּעאישן פּעריאָד פֿון יידישער געשיכטע און מען שטעלט זיך באַזונדער אָפּ אויף די געשעענישן פֿון דער גייסטער יידישער געשיכטע. מען קען איינטיילן דעם קורס אויף אַזעלכע פּונקטן:
1. אשכנזים און ספרדים, רבינו גרשום; 2. רש״י; 3. די קרייצוגן; 4. רבי יהודה חסיד, דער שוואַרצער טויט, גירושים; 5. אונטערן חסד פֿון קיניגן און פֿירשטן, רבי מאיר פֿון ראָטנבערג; 6. בלוט־בלבולים, דער מהר״ל פֿון פּראָג; 7. דער אויפֿקום פֿון יידיש, „פֿון וואָרמס, פֿון מיינץ און פֿון שפּייער, דורך פּראָג און לובלין ביז אָדעס״...; 8. דוד הראובני און שלמה מולכו; 9. ווי יידן קומען קיין פּוילן, דער רמ״א; 10. די גזירות ת״ח ות״ט; 11. שבתי צבי; 12. יידן אין אַמסטערדאַם, מנשה בן ישראל, יידן קומען קיין ענגלאַנד; 13. משה מענדעלסאָן; 14. גלייכע רעכט פֿאַר יידן דורך דער פֿראַנצויזישער רעוואָלוציע, און קאַמף פֿאַר גלייכע רעכט אין פֿאַרלויף פֿון 150 יאָר; 15. דער בעל־שם־טוב, רבי לוי־יצחק באַרדיטשעווער, דער ווילנער גאון; די ערשטע יידן אין ניי־אַמסטערדאַם און אין ניו־פּאָרט; 17. יידן אין דער אַמעריקאַנער רעוואָלוציע, חיים סאָלאָמאָן, מרדכי עמנואל נח; 18. יידן אין רוסלאַנד, די קאַפּערס, דער תחום; 19. משה מאָנטעפֿיאָרע; 20. פּאָגראָמען אויף יידן אין רוסלאַנד, ביל״ו; 21. דער דרייפֿוס־פּראָצעס; ד״ר הערצל, די ציוניסטישע קאָנגרעסן; 22. די גרויסע אימיגראַציע פֿון מזרח־אייראָפּע קיין אַמעריקע, עמאַ לאַזאַרוס; 23. דער גרינער און דער סוועט־שאַפּ, דער פּעדלער; 24. ווי יידן העלפֿן בויען אַמעריקע, די יוניאָנס, אַרויס פֿון דעם סוועט־שאַפּ; 25. די זעקס מיליאָן יידן אין רוסלאַנד פֿאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה, יידישע רעוואָלוציאָנערן, י. ל. פּרץ און די יידישע קולטור־באַוועגונג; 26. יידן אין אַמעריקע העלפֿן זייערע ברידער, מאַרשאַל און בראַנדייס; 27. יידישע צייטונגען און יידישע שולן, אייב קאַהאַן און ד״ר חיים זשיטלאָווסקי; 28. די באַלפֿור־דעקלאַראַציע, ארץ־ישראל אונטערן מאַנדאַט, חיים ווייצמאַן; 29. ח. נ. ביאַליק, העברעאיש און ישראל,

חלוצים און קיבוצים; 30. ווי אַזוי יידן פון מזרח־אייראָפּע האָבן זיך צעשפּרייט איבער דער וועלט; 31. יידן אין פּוילן פאַר דער צווייטער וועלט־מלחמה; 32. חורבן היטלער, די זעקס מיליאָן קדושים, אויפשטאַנד פון וואַרשעווער געטאָ, יידישע פּאַרטיזאַנען; 33. דאָס ווייסע פּאַפּיר, די פּליטים־לאַגערן, דער באַשלוס פון די פאַראייניקטע פעלקער; 34. די פּראָקלאַמירונג פון דער מדינה, די מלחמה פאַר זעלבסטשטענדיקייט, בן־גוריון, דער שטראָם קיין ארץ־ישראל; 35. דאָס יידישע לעבן אין סאָוועטן־פאַרבאַנד; 36. דאָס איצטיקע יידישע לעבן אין אַמעריקע, איינשטיין.

ח. פון פאָלקלאָר און ליטעראַטור: ווייטער באַקענען מיט אַ צאָל פאָלקס־מעשיות, פאָלקס־לידער (למשל: „אַ ניגונדל״, „וואָס זשע ווילסטו״, „לאָמיר זיך איבערבעטן״, „לייג איך מיר מיין קעפּעלע״, „דו וועסט זיין אַ גביר מיין זשאַמעלע״) און פאָלקסטימלעכע לידער (למשל: „רעגנדל״, „טייערע מלכה״, „דאָס ליד פון ברויט״ אאַז״וו); לערנען אויף אויסנווייניק 6־5 לידער פון גרויסע יידישע פּאָעטן (למשל: „דאָס ליד פון אַרבעט״, „אונדזער חלום״, „די יידישע שיף״, „און זאָל ווי ווייט נאָך זיין די צייט״ אאַז״וו); לערנען פּאַסיקע דערציילונגען פון פּרץ, שלום עליכם, אברהם רייזען אאַז״וו (למשל: „דריי מתנות״, „ביים גוסס צוקאָפּנס״, „שרה בת־טובים״, „דאָס מעסערל״, „פּורים צו דער סעודה״, „בערל אייזיקס״, „אין שאָפּ״, און „מיר סטרייקן״, „רייזעלע״, „צוויי ברידערלעך״, „אַ יידיש מיידעלע פון יאָר תש״ב״); אויסניצן ליטעראַרישע יובלען און אַנדערע וויכטיקע דאַטעס צו באַקענען מיט דעם לעבן פון די גרעסטע יידישע שרייבער; צוגעוואוינען אַליין צו לייענען דערציילונגען; סיסטעמאַטיש אָפּגעבן לייען־באַריכטן.

ט. פייערן אַלע יידישע יום־טובים, פּאַרטיפּנדיק דערביי די יידישע ידיעות פון די תלמידים. ביים פאַרענדיקן די עלעמענטאַרע שול, דאַרפן די תלמידים זיין באַקאַנט מיט די גרונט־באַגריפן, טערמינען און אויסדרוקן וואָס האָבן אַ שייכות צו דעם טראַדיציאָנעלן יידישן לעבן (פּרטים אין סילאַבוס).

י. אויסניצן די יידישע פּרעסע, פירן סיסטעמאַטיש שמועסן וועגן דעם איצטיקן לעבן פון יידן איבער דער וועלט. ביים פירן די שמועסן האָבן אין זינען די צילן וואָס די שולן שטעלן זיך, האָבן אין זינען צוצוגרייטן צום אַקטיוון אָנטייל אין יידישן לעבן.

אַלגעמיינע באַמערקונג: ניט אַלע פּונקטן ווערן אָנגעגעבן מיט די ביייטיקסטע פּרטים. אַלץ וואָס איז דאָ ניט דערזאָגט אָדער בלויז אָנגעדייט דאַרף ווערן אויסגעאַרבעט מיט אַלע פּרטים אין די סילאַבוסן פאַר יידיש, העברעאיש אאַז״וו.

דעקלאַראַציע פון ש"ע פאָלק אינסטיטוט

אָנגענומען ביים יערלעכן באַנקעט, דעם 11טן דעצעמבער, 1949

מיר לעבן אין אַ צייט, ווען אין די לענדער פון אונדזער צעשפּרייטקייט איז געוואָרן טיפער און טראַגישער דער גוראַל פאַרן קיום פון אונדזער פאָלק. אין אַזאַ צייט דאַרף זיך הערן שטאַרקער און אָנזען בולטער יעדער בויענדיקער יידישער כוח. דאָס איז ניט קיין צייט פון שוויגן און וואַרטן. דאָס איז אַ צייט פון אויפקלייבן יעדעס ביסל אָפּענע און פאַרבאַהאַלטענע יידישע ענערגיע, און מיט דער גאַנצער וואַרעמקייט פון דער נשמה דינען אונדזער פאָלק אינעם קאַמף פאַר אונדזער קיום. דער שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט נעמט אויף דעם דאָזיקן רוף און ענטפערט:

מיר האָבן איבערגעלעבט דעם חורבן, וואָס האָט אומגעבראַכט אַזוי פיל פון אונדזער פיזישער און גייסטיקער עשירות. עס האָט אונדז דורכגענומען דער אויפקום פון מדינת ישראל; דאַרפן מיר דעם טרויער פון דער אומגעקומענער מזרח־איראָפּע און די פרייד פון דער אויפגעקומענער מדינת ישראל פאַרוואַנדלען אין אַ לעבעדיקן כוח צו באַנייען און לייטערן דעם גייסט פון דער יידישער קולטור וואָס אַנטוויקלט זיך דאָ, און דער יידישער שול וואָס מיר בויען דאָ.

עס לעבט נאָך און עס ווירקט נאָך דאָס אַלטע לשון־קודש. עס לעבט שוין און עס בליט דאָס נייע העברעאיש.ביידע זיינען אונדז טייער. מיר זיינען געקניפּט און געבונדן מיטן לעבעדיקן יידיש, און פון דער שפּראַך פון די לעצטע דרייסיק דורות הויכט אויף אונדז די הייליקייט פון די מיליאָנען אומגעקומענע. דאַרף דער דאָזיקער גייסט אָנפילן די שלום עליכם פאָלקשול און דורכנעמען די הערצער פון אונדזערע קינדער.

די ערשטע פונדאַמענטאַלסטע פונקציע פון אונדזער דערציאונג איז דער ווייטערדיקער קיום פון יידישן פאָלק. כדי דאָס צו דערגרייכן איז נייטיק, אַז אויך די יידישע היים זאָל באמת זיין אַ יידישע היים. רופן מיר דעריבער אַלע אונדזערע עלטערן, און יידישע עלטערן בכלל, ברענגט אַריין וואָס מער יידישן אינהאַלט אינעם היים־לעבן. זאָל דאָס יידישע בוך און דאָס יידישע ליד זיין אַן אָפטער גאַסט ביי אייך. זאָל דער יידישער יום־טוב און די יידישע פייערלעכע געלעגנהייט באַשאַפן די לופט, וואָס אייער קינד זאָל אין זיך איינזאַפּן אין די צאַרטע יאָרן פון זיין לעבן.

מיר זעען אין דער יידישער אמונה דעם גוואַלדיקן כוח, וואָס איז געווען אַ קוואַל פון טרייסט און שטאַרקונג פאַר דעם יחיד און אַ פאַנצער פאַר דעם יידישן פאָלק במשך פון אונדזער לאַנגער געשיכטע. ווי אַן אָרגאַניזאַציע זיינען מיר פריי פון יעדער רעליגיעזער דאָגמע און לאָזן איבער פאַר יעטוועדן מיטגליד זיין אייגענע איינשטעלונג בנוגע דער יידישער אמונה.

אין מאָדערנער יידישער געשיכטע האָט די אַרומיקע וועלט מיט אַלע אירע אַנטי־יידישע עלעמענטן פון צעשטערונג געפונען איר שטאַרקסטן ווידערשטאַנד אינעם פעלזיקן גייסט, וואָס דאָס יידישע מזרח־אייראָפּע האָט אויסגעשמידט. דער מזרח־אייראָפּעאישער גייסט איז ניט געאָגראַפיש באַ־גרענעצט. אויך דאָ אין אַמעריקע האָט ער אונדז באַגלייט און באַלויכטן אויף אַלע אונדזערע יידישע וועגן. די שלום עליכם שול איז דורכגעדרונגען מיט יידישן פּאַטאָס פון וואַרשע און לובלין, פון ווילנע און קאָוונע.

מיר, פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט, זיינען דורכגעדרונגען מיט דעם דאָזיקן טיפן געפיל, וואָס פירט אונדז און ווייזט אונדז דעם וועג. האָבן מיר געבויט שולן און מיר פילן, אַז דורך זיי ווערט דער קיום פון אונדזער פאָלק געשטאַרקט. רופן מיר צו אַלע יידן: העלפט אונדז בויען דאָס גרויסע ווערק פון דער יידישער שול, פאַר זיך, פאַר אונדזערע קינדער, פאַר אונדזערע קינדס־קינדער.

די צילן פון יידישע געשיכטע־לימוד

פון שואל גוטמאַן

דער ערשטער, עיקרדיקסטער ציל פון יידישער דערציאונג איז צו גע־ווינען דעם תלמידס לאָיאַליטעט צו אונדזער פאָלק; צו פאַרקניפּן אים אַזוי אינטים מיט אונדזער גורל אַז ער זאָל זיין באַזאָרגט וועגן אונדזער היינט און אונדזער מאָרגן. אַלע לימודים אין אונדזער שול — יידיש, העברעאיש, ליטע־ראַטור, תנ״ך, שבת־ און יום־טוב־פייערונגען — צילן, פאַרשטייט זיך, ביודעים ובלא יודעים, צו פאַרבינדן דעם יחיד מיטן כלל־ישראל. אויב דאָס איז חל אויף די אַלע אויסגערעכנטע לימודים, איז דאָך יידישע געשיכטע, אין פלוג, אפשר דער לייכטסטער און זיכערסטער מיטל פאַר דעם צוועק. וואָרעם דאָ האָבן מיר אַזאַ זעלטן רייכן און איינדרוקספולן פּאַנטעאָן פון העלדן, נביאים, פּאַרכאַפּנדיקע פּערזענלעכקייטן וואָס זיינען עלול צו אינספּי־רירן די יוגנט און זי צובינדן צום אייגענעם פאָלק!

און דאָך ליוועט אונדז דאָס לעבן אַזוי פיל קעגנבאַווייזן וואָס מוזן צעטרייסלען אונדזער זיכערקייט. צווישן די אַלע אָפּגעפרעמדטע יידישע אינ־טעלעקטואַלן וואָס ווילן נישט „היטן דעם אייגענעם ווייגאָרטן״ געפינען זיך אויך אַזעלכע וואָס האָבן געלערנט יידישע געשיכטע, און דאָך פרעגן זיי ווי דער רשע אין דער הגדה: מה העבודה הזאת לכם? מיט אַ קורצער צייט צוריק, למשל, האָט אַ רעצענזענט איבער יעקב אייגוסעס צוויי בענדער: „דער זין פון דער יידישער געשיכטע״ באַוויזן אַז ער האָט געלערנט און קען אונ־דזער היסטאָריע, און דאָך פרעגט ער: אויב גייסטיקער הומאַניזם איז דער זינען פון דער יידישער געשיכטע, טאָ צו וואָס דאַרף מען אויפהאַלטן אַ באַזונדער פאָלק ישראל? די אוניטאַריער ווילן אויך דאָס זעלביקע. הייסט עס, אַז וויסן יידישע געשיכטע האָט אין אים נישט פאַרפלאַנצט קיין געפיל אַז דאָס איז זיין געשיכטע. און טאָמער איז די ראיה נישט געגוג, וועלן מיר אייך דערמאָנען אין אַ צווייטער דערשיינונג וואָס באַשטעטיקט ווידעראַמאָל אַז ס׳איז נישטאָ קיין גאַראַנטיע אַז וויסן איז מחייב באַציאונג, אידענטיפי־קאַציע, איבערגעגעבנקייט! אַ סימן — די ישראלדיקע יוגנט.

ווי באַקאַנט, האַלטן אַ ריי ישראלדיקע דערציער אַז דער יידישער חינוך אין מדינת־ישראל האָט ניט באַוויזן צו פאַרפלאַנצן ביי אַ סך פון דער דאָר־טיקער יוגנט קיין אהבת־ישראל. און דאָרט לערנט מען דאָך נישט בלויז

די יידישע געשיכטע, — נאָר מען לעבט און מען אָטעמט זי! אוודאי ווייס איך און געדענק אַז דאָ האָט געשפּילט אַ ראָלע די אידעאָלאָגיע פון שלילת־הגלות, און די ספּעציפישע באַדינגונגען אין וועלכע דער ישוב האָט געלעבט פאַרן אויפקום פון דער מדינה. אָבער אַפילו ווען מיר ווייסן די אַלע שוועריי־קייטן — בלייבט נאָך אַלץ אַ רעטעניש צי ס׳איז דאָ אַ זיכערער מעטאָד, אַן אַבסאָלוטע גאַראַנטיע, אַז דער לימוד יידישע געשיכטע וועט שאַפן אַ שטענ־דיקן קנופּ צווישן יידישן תלמיד און יידישן פאָלק.

מיר דאַכט זיך אַז דער אַמעריקאַנער יידישער דערציער קען פון די געבראַכטע ראיות אָפּלערנען עטלעכע זאַכן. פאַר אַ היינטיקן ייד וואָס לעבט אין אַ לאַנד פון פרייהייט, וואו מען קען זיך אַסימילירן בנשיקה און וואָס האָט נישט קיין אמונה אין אונדזער איסדערוויילטקייט — פאַר אַ וועלטלעכן ייד איז שווערער איבערצוגעבן אונדזער גייסטיקע ירושה צו די קומענדיקע דורות איידער פאַר אַ באמת־פרומען ייד. פאַר יידישע הומאַניסטן, פאַר ווערמען עס גילט נישט די אידייע פון עם הנבחר, און פאַר ווערמען עס זיינען נישטאָ קיין ספּעציפיש־יידישע ווערטן, נאָר אַלגעמיין־מענטשלעכע ווערטן מיט אַ יידישער באַפאַרבונג — פאַר אַזעלכע יידן איז שווערער אויפצוהאַלטן יידיש־קייט, ווי עס איז געווען פאַר אונדזערע טאַטעס. והשנית, אויף ריינער לאָגיק, אויף בלויז אינטעלעקטועלע מאָמענטן און ראַציאָנאַלע אַרגומענטן קען מען נישט פאַרקניפּן די יונגע דורות מיט אונדזער אומה. דאָ, דאַכט מיר, מוז דער יידישער לערער אויסניצן זיין גאַנצן פּעדאַגאָגישן טאַלאַנט צו פאַרפלאַנצן אין תלמיד אַן אהבה שאינה תלויה בדבר; אַז עם ישראל זאָל ווערן פאַר אונדזערע קינדער ווי אַ מאַמע, וואָס ווערט נישט געמאָסטן מיט אָביעקטיווע קריטעריעס, נאָר ווערמען איך האָב ליב אַפילו ווען זי איז נישט די שענסטע און די קליגסטע פון פרויען — ווייל זי איז מיין מאַמע און איר לעבן שפּיגלט זיך אָפּ אין מיין לעבן, און איז משפּיע אויף מיין לעבן. פּונקט אַזוי דאַרף זיין די שייכות צום יידישן פאָלק.

הייסט עס אַז אויב מיר ווילן דורך דער יידישער געשיכטע פאַנגען, פאַרכישופן קינדערשע הערצער, מאַכן אַז זיי זאָלן זיך פאַרליבן אין אונדזער פאָלק, אין זיינע חכמים און פּאָעטן — דעמאָלט ווילן מיר האָבן דערגרייכט דעם עיקר־ציל וואָס מיר שטעלן זיך מיט דעם לימוד. און אויב דער לערער קען אינספּירירן און אינטערעסאַנט פאַרטייטשן, און אַקטואַליזירן די סאַגאַ פון אונדזער געשיכטע — דעמאָלט איז טאַקע דער לימוד דער לייכטסטער מיטל אויף צו פאַרפלאַנצן אהבת־ישראל.

אָבער כדי קלוגע, איבערגעשפּיצטע יידישע קינדער — און גאַנץ אָפּט „מוח־געוואַשענע" („ברעין־וואַשד" בלעז) פון דער נישט־יידישער סביבה — זאָלן זיך אַזוי פאַרליבן אין אונדזער געשיכטע אַז זיי זאָלן אויף אייביק ווערן צוגעבונדן צו אונדזער פאָלק, זיין לעבן און זיינע זאָרגן, דאַרף דער לערער געדענקען אַ ריי גרונט־זאַכן. בלויז אויף עטלעכע וויל איך דאָ אָנווייזן:

א) מיר לעבן אין די תפוצות אין אַ קריסטלעכער וועלט, וואו די קינדער זיינען אויסגעשטעלט צו שטענדיקער אַנטי־יידישער אינדאָקטריני־רונג, וואָס זיי זאַפּן איין נישט וויסנדיק אַפילו אַז דאָס איז פאַלש, איינזייטיק, אַנטי־יידיש. די תלמידים אין די העכערע קלאַסן פון פאָלקשול, למשל, האָבן שוין געהערט אַז יידן האָבן „פאַרענדיקט זייער מיסיע" מיטן קומען פון קריסטלעכן משיח, אַז די יידישע עטיק איז אַן „עגאָאיסטישע", בעת די קריסט־לעכע איז אַן אַלטרואיסטישע, און נאָך און נאָך אַזעלכע האַלב־אמתן און גאַנצע ליגנס. דער לערער פון יידישער געשיכטע טאָר נישט זיין דאָגמאַטיש און אָפּשטופּן קינדערשע ספקות וועגן ענינים וואָס זיינען ביי אונדז שוין טרואיזמען. ער דאַרף זיין גרייט אויפצונעמען יעדע קשיה און פראַגע און זי דיסקוטירן געדולדיק. דירעקטע פּראָפּאַגאַנדע טויג נישט — עס ווירקט ווי אַ בומעראַנג, פונקט אין דער פאַרקערטער ריכטונג. דער לערער טאָר זיך לפי־דעתי נישט שרעקן, ווען אַ תלמיד געפעלט נישט דער אויפפיר, די האַנדלונג פון אַ גרויסער יידיש־געשיכטלעכער פערזענלעכקייט; פאַרקערט — דער לערער זאָל דערמוטיקן תלמידים זיך פריי אויסצודריקן וועגן נעגאַטיווע דערשיינונגען אין עבר און הווה, און דיסקוטירן אָדער דעבאַטירן אַזעלכע ענינים. למשל: די האַנדלונגען פון ירמיהו און ר' יוחנן בן זכאי אין דער צייט פון ערשטן און צווייטן חורבן דאַרפן דעבאַטירט ווערן פאַר און קעגן. עס מוז נישט זיין קיין איינשטימיקייט בנוגע זייער אויפפיר.

ב) דער לערער דאַרף נישט אַרויסשטעלן יעדע גרויסע פערזענלעכקייט וואָס איז פאַרהייליקט אין אונדזער געשיכטע ווי אַן אומבאַפלעקטן מלאך. דאָס איז חל אויף משה רבינו, אויף דוד המלך, אויף אליהון און אויף אַ סך אַנדערע. פאַרקערט: נאָכטאָן דעם ביישפּיל פון תנ"ך און מדרש, וואָס מאָלן נישט די העלדן מעלאָדראַמאַטיש, אין שוואַרץ־און־ווייס־קאָלירן, נאָר גיבן איבער אי ליכט, אי שאָטן — וועט דער לערער גיכער איבערצייגן די תלמידים אין דער מענטשלעכער גרויסקייט פון אַלע אונדזערע גייסטיקע ריזן.

פונקט אַזוי מעג דער לערער אַריינטראָגן אַ נייעם קנייטש, אַן אַנדער אינטערפּרעטאַציע בנוגע געוויסע באַוועגונגען, ווי עס גיבן די אָקצעפּטירטע היסטאָריקער אָדער אונדזערע טעקסטביכער אין געשיכטע. למשל: אונדזער נעגאַטיווע שטעלונג צו די מתנגדים איז לפי־דעתי עקסטרעם־איינזייטיק. מיר האָבן זעלטן ווען זיך אָפּגעשטעלט אויף די געפאַרן וואָס זיינען געלעגן אין חסידיזם וואָס האָט מוותר געווען אויף דער שטרענגער אָפּהיטונג פון דער הלכה. דער ווילנער גאון — וואָס האָט זיך געשראָקן פאַר דער אָפּשוואַכונג פון דער באַציאָנאַלער דיסציפּלין, דער הלכה, און פון לומדות — האָט אין אונדזערע קרייזן גאָר אַ שוואַכע מערבה.

ג) יעדער דור, יעדע נייע ווירקלעכקייט האָט אַ רעכט צו רעווידירן, צו פאָרמולירן אַ נייעם קוק אויף געוויסע עפּאָכעס און דערשיינונגען אין דער

יידישער געשיכטע. אַזוי למשל דיסקוטירן איצט ישראל־היסטאָריקער וועגן אַ נייעם אופן באַנעמען די יידישע גלות־געשיכטע. די עקסטרעמע שוללי־הגלות טענהן, למשל, אַז דובנאָווס היסטאָריאָסאָפיע האָט געליטן פון אַ „נאַאיוון אָפּטימיזם" אַז ס'איז מעגלעך אַ קאָ־עקזיסטענץ צווישן יידישן פאָלק און די גוים אין די גלות־לענדער. זיי מיינען אויך אַז אַ רעווידירטער קוק אויף דער יידישער געשיכטע פאָדערט אַ רעהאַביליטאַציע פון די פאַלשע משיחים וואָס זיינען געווען די ערשטע שאָסן אין קאַמף פאַר אַן אייגענער מדינה. זיי זעען פּאָזיטיווע מאָמענטן נישט נאָר אין די דורכגעפאַלענע פּלענער פון דוד ראובני, נאָר אַפילו אין דער פראַנקיסטישער באַוועגונג.

אַפילו ווען מיר נעמען נישט אָן די אָדער יענע „רעוויזיע", מוז מען צוגעבן אַז עס זיינען נייטיק — ווי איך האָב פריער אָנגעוואונקען — נייע אַקצענטירונגען. מיר האָבן איצט נישט יענע נעגאַטיווע באַציאונגען צו רעפאָרם־יידן (יאַהודים) וואָס יידיש־יידן האָבן געהאַט אין אָנהייב 20סטן י"ה ביים אָנהייב פון דער מזרח־אייראָפּעאישער אימיגראַציע קיין אַמעריקע. די רעפאָרם־יידן האָבן זיך רעפאָרמירט און מיר — וועלטלעכע יידן — זיינען „רעפאָרם־יידן" וואָס קאָנצענטרירן זיך אויף אומה אָנשטאָט אמונה.

שוין אין לעצטע קלאַסן פון פאָלקשול דאַרפן מיר זיך מיען אַז עס זאָלן אַריינדרינגען אַ ריי גרונט־קאָנצעפּציעס אין די מוחות פון די תלמידים — ביים אָפּשלוס פון דער בבלישער תקופה, למשל, אַז מיר זיינען אַן אייגנאַרטיק פאָלק און דאָס מאַכט אונדז ווערטפול פאַר דער גאַנצער מענטשהייט, ווי דובנאָוו האָט אָנגעוויזן.

ס'איז נישט גענוג אַרויסצולאָזן די קינדער פון פאָלקשול אין עלטער פון 12־13 יאָר בלויז מיט לעגענדעס און ביאָגראַפישע מאָמענטן אין לעבן פון די היסטאָרישע פערזענלעכקייטן. מיר דאַרפן אונטערשטרייכן עטלעכע תוכיקע אידייען וואָס זיינען אין צענטער פון אונדזער נאַציאָנאַל־קולטורעלער יידישקייט. למשל, די קאָנצעפּציע נצח־ישראל: מיר האָבן באַוויזן אויפצו־האַלטן אונדזער נשמה, אונדזער קולטור אונטער אַלערליי הימלען, אין אַלע צייטן, אין אַלע פּאָליטישע קלימאַטן — דאָס איז צענטראַל אין אונדזער איינשטעל. און ווייל מיר גלייבן אין נצח־ישראל, דעריבער גלייבן מיר אַז אויך איצט אין אַמעריקע און אַפילו אין רוסלאַנד, וועלן מיר בייקומען די דיסאינטעגרירנדיקע כוחות פון אַרום, און די רעפּרעסיעס פון די מאַכט־האָבער.

ד) אַקטואַליזירונג פון עבר איז אַ מיטל צו מאַכן די יידישע געשיכטע לעבעדיק — ווי עס איז באַקאַנט יעדן לערער. די באַגריפן דאַאיקייט און דאָרטיקייט — וואוינלענדער און ארץ־ישראל — טאָפּלטע לאָיאַליטעט — (הגם די טערמינאָלאָגיע איז אַ נייע) זיינען נישט אויפגעקומען ערשט נעכטן. שוין אין אַלעקסאַנדריע, פון פילאָנס צייטן, האָבן מיר זיך געראַנגלט מיט די דאָזיקע פּראָבלעמען.

ה) ס׳איז דאַכט מיר איבעריק צו באַטאָנען אַז דער סכום פאַקטן איז ניט דער עיקר, און ס׳איז באמת אַ שאָד די צייט וואָס לערער פטרן אויף איינחזרן מיט קינדער פראַגעס און ענטפערס. וויכטיקער פון אַלץ איז דעם לערערס וואַרעמקייט, זיין פאַרליבטקייט אין די העלדן, אין יידישן פאָלק, זיין שיין דערציילן, זיין פעאיקייט צו פאַראינטריגירן דעם תלמיד, זיין איבער־ציינונג אין די אידעאַלן וואָס מיר ווילן פאַרפלאַנצן אין די תלמידים. דאָס מיינט, פאַרשטייט זיך, נישט אַז דער לערער מוז זיך אומבאַדינגט אידענטי־פיצירן מיט אַ צד — מיט בית־הלל אָדער בית־שמאי, מיטן בעש״ט אָדער ווילנער גאון. נייז, ער קאָן האַלטן מער מיט איין צד, און דאָך אָנשטעקן די תלמידים מיט דער איבערצייגונג אַז אלו ואלו דברי אלקים חיים. און צי איז דען נייטיק צו דערמאָנען אַז כדי דער לערער זאָל קענען מאָטיווירן אַ לימוד, מוז ער אַליין קודם־כל זיין מאָטיווירט! דער לערער איז דאָך נישט בלויז אַן איבערגעבער פון וויסן, נאָר אַ מאָדעל. דאַרף ער זיין אַ מוסטער פון וויסן, פון אהבת־ישראל, מיט וועמען די קינדער וועלן זיך אידענטיפיצירן און פאַרגלייכן. אויב ער, דער מאָדעל פאַר די תלמידים, זעט גרויסקייט, שיינקייט, ווערטפולקייט אין דער יידישער געשיכטע, דעמאָלט מעג מען אָנ־נעמען אַז עס וועט אים זיך איינגעבן צו פאַרוואַרפן פונקען וואָס וועלן אָנצינדן די פאַנטאַזיע און דאָס געוויסן פון דער יוגנט.

הכלל, ס׳איז נישטאָ קיין זיכערע טעכניק אויף פאַרפלאַנצן אידעאַלן אין תלמיד און האָבן אַ גאַראַנטיע אַז שפּעטער, ווען ער וועט זיין אַ רייפער מענטש, וועט ער לעבן מיט זיי. ס׳איז אויך ניטאָ קיין הונדערט־פּראָצענטיקע זיכער־קייט אַז דער בעסטער אופן פון לערנען יידישע געשיכטע מיט אונדזערע תלמידים וועט זיי אויף אייביק פאַרבינדן מיטן יידישן פאָלק. אָבער אַ לערער וואָס קען דעם אָרום און די אַלגעמיינע קולטור; אַ דערציער וואָס קען אינטים דאָס קינד און זיין וועלט; איז פאַרליבט אין אונדזער געשיכטע, און איז גלייכצייטיק נישט דאָגמאַטיש, און נישט נעגאַטיוו צו אַלצדינג ביי די אומות־העולם; דערצו האָט ער מאָס, טאַקט, פּראָפּאָרציע און פאַרשטענדעניש — אַזאַ לערער קען האָפן אַז נאָך דעם ווי די תלמידים וועלן האָבן פאַרגעסן אַ סך פאַקטן אין דער יידישער געשיכטע, וועלן זיי נאָך אַלץ געדענקען זיין וואַרעמקייט, זיין פאַרליבטקייט, זיינע אידעאַלן — און דורך דעם וועלן זיי זיך דערנענטערן צו זיין — זייער פאָלק.

פעדאַגאָגישע קאָנפערענצן פון די ש״ע שולן
אין 1954 און 1955 *)

פרייטיק, דעם 23סטן אַפּריל, 1954 (חול־המועד פסח), איז אין בנין פון יידישן דערציאונגס־קאָמיטעט — 1776 בראָדוויי, ניו־יאָרק — פאָרגעקומען די פעדאַגאָגישע קאָנפערענץ פון די שלום עליכם שולן.

ביי דער ערשטער זיצונג האָט י. גויכבערג געגעבן אַן איינלייטונג וועגן דעם לימוד יידיש אין די ערשטע צוויי יאָר פון דער פאָלקשול. ער האָלט אַז אַמאָל פלעגן די קינדער קענען אַליין לייענען און הנאה האָבן פון „מאָטל פּייסי דעם חזנס״. איצט קען מען אויף דעם ניט האָפן. מוז מען דעריבער באַגרענעצן די צילן. דער ציל אין די ערשטע צוויי יאָר דאַרף איצט זיין אויסצולערנען פאָרלייענען און רעדן אַ ביסל. אַפילו די בעסטע תלמידים זיינען געליימטע אויף דער צונג. די אַלע איבונגען וואָס די קינדער מאַכן האָבן ניט קיין באַדייטונג; ווייל ביים שרייבן די קאָמפּאָזיציעס פאַרגעסט מען די אַלע קונצן און מען מאַכט די זעלביקע גרייזן. ער מיינט דעריבער אַז מען דאַרף זיך וויניקער אָפּגעבן מיט איבונגען, און מער מיט איינשטודירן פּאָע־מעס, מוסטערן וואָס די קינדער וועלן געדענקען. אַזוי אַרום, האָלט ער, האָבן זיך יידישע בחורים אין די שטעטלעך אויסגעלערנט רוסיש — וואָס איז זיי אויך געווען אַ פרעמדע שפּראַך. מען דאַרף איצט, האָלט ער, אָפטער פאָר־לייענען אין קלאַס און פאַרלאַנגען לייען־באַריכטן. מען דאַרף אויך אויס־אַרבעטן אַ נייעם מאָדוס אויף צייכענען קאָמפּאָזיציעס.

אין דער דיסקוסיע האָבן זיך באַטייליקט די דאָזיקע חברים: מ. גאָלד־שטיין האָלט אַז דער לערער אין קלאַס דאַרף ניט טראַכטן וועגן ענד־ציל, נאָר דאַרף זיך שטעלן אַן אויפגאַבע פון שעה צו שעה. ער האָלט אויך אַז מער לערער דאַרפן זיך באַנוצן מיט שמועסן אַרום די בילדער, און אויך זינגען אין קלאַס לידער. דער עיקר איז, דער לערער זאָל שאַפן שטימונג פאַרן לימוד. זילבערבערג האָלט אַז אין ערשטן קלאַס גייט ניט שלעכט, אָבער די הויפּט־צרה הייבט זיך אָן אין דריטן קלאַס. וואָס שייך די עלטערן זיינען זיי צופרידן מיט די דערגרייכונגען. שפּיטאַלניק האָלט אַז מיר ווענדן אָן אַ מאַקסימאַליסטישע מאָס, דערפאַר זיינען מיר פעסימיסטן, אָבער אין דער

*) זע: „שלום עליכם בולעטין״ (מימיאָגראַפירט), נומערן 39 (מאַי 1954) און 45 (אַפּריל 1955).

אמתן דערגרייכן מיר אַ סך מער. ש. גוטמאַן מיינט אַז אַ חבר גויכבערגס רייד זיינען זייער רעאַליסטיש. דער לערער קען ניט זיין צופרידן מיט לערנען אַ פונקציאָנעלן, אַלטעגלעכן יידיש, וואָס די קינדער באַנוצן ניט שפּעטער; ער קריגט דעמאָלט אַ געפיל אַז ער אַרבעט אומזיסט. דאָס לערן־ביכל אין ערשטן יאָר איז געבויט אויף אַ פאַלשער הנחה: אַז יידיש איז שוין טויט פאַר מערסטע קינדער און אַז עס וועט ווערן אַ געדעטע שפּראַך ביי זיי. די ביידע הנחות זיינען פאַלש אין אַ סך פאַלן. וואָרעם אין געוויסע געגנטן פאַרשטייען נאָך די קינדער אַ היפּש ביסל יידיש, און דאָך באַנוצן זיי זיך ניט אין היי־סקול־עלטער מיט יידיש אין טאָג־טעגלעכן לעבן. שמועסן אַרום בילדער איז זייער אַ גוטער מעטאָד צו לערנען יידיש, אָבער ניט אַלע לערער באַהערשן די טעכניק פון שמועסן. מען דאַרף דעריבער געבוי דעטאַליזירן אַזאַ שמועס אַרום די בילדער, כדי די יונגע לערער זאָלן דאָס קענען טאָן אויף אַ פּראָדוקטיוון אופן. ער האַלט אויך, אַז מען מוז פאַראַלעל מיטן טעקסט־ביכל לייגן אַ סך געוויכט אויף לערנען די קינדער פּאָעמעס פון אויסנווייניק.

יודל מאַרק האַלט אַז מען דאַרף האָבן אַן אַרבעטס־ביכל. מען דאַרף אויך אַרויסגעבן 15 בילדער. די לערער דאַרפן באַזוכן קלאַסן פון אַנדערע לערער, און דער סעמינאַר דאַרף זיך מער אָפּגעבן מיט לערנען פּראַקטישע מעטאָדיק — ניט בלויז טעאָריע. וואָרעם אונדזערע יונגע לערער האָבן גרויסע שוועריקייטן נאָך דעם ווי זיי ענדיקן דעם סעמינאַר. ער מיינט אויך אַז מען דאַרף האָבן אַן אַנדער ביכל פאַר 9־10־יעריקע קינדער. מען לערנט צו פיל לייענען און שרייבן אין ערשטן לערניאָר. די לערער טאָשע סימאָן און ש. גאָלדמאַן שטיצן דעם געדאַנק צו באַזוכן קלאַסן פון עלטערע חברים לערער. זיי האַלטן אויך אַז מען דאַרף איינשטעלן מאָדעל־לעקציעס פון עלטערע חברים לערער און פון ייִנגערע חברים.

ביי דער צווייטער סעסיע איז ח׳ ל. שפּיטאַלניק געווען דער ערשטער איינגלייטער אויף דער טעמע: דאָס יידישע לעבן אין אַמעריקע אין קוריקולום פון די ש״ע שולן. ער זאָגט אַז דער יידישער יחוס אין אַמעריקע דאַרף אַרויסגעבראַכט ווערן פאַר אונדזערע קינדער. די יידישע אַרבעטער־באַוועגונג אין אַמעריקע האָט געהאַט אַ גרויסן איינפלוס ביים שאַפן דעם אַמעריקאַנער לעבנס־סטאַנדאַרד. ער מיינט אַז יעקב גאָרדין, קאָברין, מאָריס ראָזענפעלד, ליעסין, אברהם רייזען און אַנדערע דאַרפן צוריקגעבראַכט ווערן אין שול אַריין. מען דאַרף אויך זיך אָפּגעבן מיט בילדער און אַלבאָמען פון יידישן לעבן אין אַמעריקע. מען דאַרף אויך אַרויספאָרן אין היסטאָרישע פלעצער וואָס זיינען פאַרבונדן מיט יידיש־אַמעריקאַנער געשיכטע.

דער לערער גאָלדשטיין איז געווען דער צווייטער איינלייטער אויף דער זעלביקער טעמע. ער שטרייכט אונטער אַז צו ערשט דאַרף דער לערער אַליין גלייבן אין יידישן לעבן פון אַמעריקע, און דערצו דאַרף מען אונטערשטרייכן דעם היינט וואָס זאָל באַגייסטערן די קינדער. אַמעריקאַנער־יידישע געשיכטע

דאַרף איינגעטיילט ווערן אין טעמעס. אַמעריקאַנער נאַציאָנאַלע יום־טובים דאַרפן פאַרבונדן ווערן מיט היגע יידישע אויפטואונגען. מיר דאַרפן אויך באַזוכן מיט די קינדער אַלע אינסטיטוציעס פון די פאַרשיידענע סאָרטן יידן און זיי באַקענען מיט אַלע שטרעמונגען אין היגן יידישן לעבן. דער עיקר דאַרפן מיר זיך אָפּגעבן מיט דער נאָענטסטער עפּאָכע — אָנהייבנדיק פון יאָר 1881. מען דאַרף אונטערשטרייכן די באַוועגונג פון עם־עולם. יידישע דער־ציאונג אין אַמעריקע דאַרף זיין אַ טעמע פאַר אונדזערע קינדער. יידישע צדקה אין אַמעריקע און אויך די שייכות צווישן אַמעריקע און ישראל דאַרפן זיין וויכטיקע טעמעס.

אין דער דיסקוסיע האָבן זיך באַטייליקט די דאָזיקע חברים: ש. גאָלדמאַן האַלט אַז מען האָט דאָ צו פיל גלאָריפיצירט אַמעריקע, און מ׳טאָר דאָך ניט פאַרגעסן אַז מיר האָבן נאָך עפּעס צו לערנען די קינדער אַ חוץ דעם קאַפּיטל אַמעריקע. ער שלאָגט פאָר אַז דער „קינדער זשורנאַל״ זאָל במשך דעם יאָר דרוקן ביאָגראַפיעס פון אַמעריקאַנער־יידישע פערזענלעכקייטן. ש. גוטמאַן ווייזט אָן אויף דער סיבה פאַרוואָס אַמעריקע מוז שטאַרק אַקצענטירט ווערן אין דער יידישער שול. דאָ לעבט דאָך אַ העלפט פון יידישן וועלט־פאָלק! אָבער דאָס ערשטע פּראָבלעם איז אַז אַלע יונגע לערער זאָלן טאַקע קענען די יידישע אַמעריקע מיט אַלע אירע שטרעמונגען און אינסטיטוציעס. מ׳מוז זיך באַמיען אַז דער יידישער לערער־סעמינאַר זאָל זיך ברייטער אָפּגעבן מיט דעם לימוד. ער ווייזט אויך אָן אויף דער דראַמאַטישקייט — אויב ניט לעגענדאַרישקייט, ווייל זיי זיינען נאָך צו נאָענט צו אונדז — וואָס ס׳איז פאַראַן אין די לעבנס־געשיכטעס פון אַ בראַנדייס, אַ סטיפען וויז, אַ ליעסין, מאָריס ראָזענפעלד, יהואש און אַנדערע. לויט זיין מיינונג וואָלט מען געדאַרפט דעם לעצטן זמן אין פאָלקשול זיך אָפּגעבן בלויז מיט אַמעריקאַנער־יידישער געשיכטע און יידישע פּראָבלעמען. מיר מוזן האָבן אַ ספּעציעל ביכל פאַר דעם לימוד. מ׳דאַרף אויך אַרויסגעבן אַ טעקסט־ביכל מיט ביאָגראַפיעס פון אַמעריקאַנער־יידישע דיכטער און דערציילער, צוזאַמען מיט מוסטערן פון זייערע שאַפונגען. י. גאַר ווייזט אָן אַז ביידע רעפערענטן האָבן אָנגעגעבן צו פיל מאַטעריאַל פאַר אונדזערע קינדער אין פאָלקשול. די לעצטע צוויי זמנים אין פאָלקשול וואָלט מען געדאַרפט לערנען אַמעריקאַנער־יידישע געשיכטע. יודל מאַרק מיינט אַז מ׳קען אין דער עלעמענטאַר־שול ניט לערנען די יידיש־אַמעריקאַנער געשיכטע אַנדערש ווי דורך ביאָגראַפיעס. ערשט אין דער מיטל־שול קען מען לערנען געשיכטע, ווייל אַרום די העלדן פון אונדזער היגן יידישן לעבן זיינען דערווייל ניטאָ קיין לעגענדעס. מיר האָבן אין אונדזער ליטעראַטור ווייניק וועגן אַמעריקע. דאָס היגע יידישע לעבן שאַפט זיך ערשט. ער שלאָגט פאָר אַז במשך דעם זומער זאָל אַראַנזשירט ווערן פאַר די שלום עליכם לערער אַ סעמינאַר אין בוויבעריק. י. נאַסקאָוויץ האַלט אַז מען דאַרף געבן אַ פּריווילעגירט אָרט דער אַמעריקאַנער יידישער געשיכטע, ווייל דורך

דעם קען מען גיכער צובינדן אונדזערע קינדער צום יידישן לעבן איידער דורך אַלטער געשיכטע. די פעדאַגאָגישע קאָמיסיע דאַרף אויסאַרבעטן קאָנ־ספּעקטן פון לעבן פון יידן אין אַמעריקע פאַר די לערער. אסתר קאָדאר מיינט אַז די פראַגע וועגן יידיש לעבן אין אַמעריקע דאַרף באַהאַנדלט ווערן אויף מער ווי איין קאָנפערענץ.

די קאָנפערענץ האָט באַשלאָסן:

1) אַז במשך דעם זומער זאָל אַראַנזשירט ווערן אַ סעמינאַר אין בויבעריק פאַר די לערער וועגן לימוד אַמעריקאַנער יידישע געשיכטע.

2) דער „קינדער זשורנאַל" זאָל במשך דעם יאָר דרוקן קורצע לעבעדיק־געשריבענע ביאָגראַפיעס פון יידישע העלדן אין אַמעריקע.

3) די פעדאַגאָגישע קאָמיסיע זאָל צוגרייטן אַ ביבליאָגראַפיע וועגן אַמעריקאַנער יידישן לעבן פאַר די לערער.

4) די פעדאַגאָגישע קאָמיסיע זאָל זיך באַמיען אַז מיר זאָלן אַרויס־געבן אַ ביכל וועגן יידישן לעבן אין אַמעריקע.

5) עס זאָל אויך צוגעגרייט ווערן אַ טעקסט־ביכל פאַרן לעצטן קלאַס וועגן יידישע שריפטשטעלער און פּאָעטן אין אַמעריקע, צוזאַמען מיט קורצע אויסצוגן פון זייערע שאַפונגען.

ח׳ ל. כאַנוקאָוו איז געווען פאָרזיצער פון דער קאָנפערענץ און שבע שמוקלער — סעקרעטאַרין.

* * *

דינסטיק, דעם 12טן אַפּריל, 1955 (חול־המועד פסח) איז אין משך פון גאַנצן טאָג פאָרגעקומען — אין בנין פון יידישן דערציאונגס־קאָמיטעט, 1776 בראָדוויי, ניו־יאָרק — די יערלעכע פעדאַגאָגישע קאָנפערענץ פון די שלום עליכם שולן.

ביי דער ערשטער זיצונג האָט דער לערער מ. אָליצקי געגעבן אַן איינ־לייטונג וועגן דעם לימוד יידישע געשיכטע. נאָך דעם ווי ער האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ ריי שוועריקייטן ביי דעם לימוד — ווייל ניט אַלע תקופות אין דער יידישער געשיכטע פאַרמאָגן פאַרכאַפּנדיקע ביאָגראַפישע מאָמענטן — האָט ער אויסגעפירט, אַז דער לימוד איז זייער אינטערעסאַנט פאַר די קינדער, אַפילו ווען מען באַנוצט ניט קיין לערן־ביכער. וואָרעם די גרויסע פערזענלעכקייטן מיט וועלכע די יידישע געשיכטע איז פול זיינען אויסער־געוויינלעך אינטערעסאַנט פאַר אונדזערע קינדער — ספּעציעל טאַקע די לעגענדעס און ביאָגראַפישע מעשהלעך. לויט זיין מיינונג זיינען פאַראַן אַ ריי צענטראַלע דאַטעס וואָס מ׳דאַרף אונטערשטרייכן און וואָס די קינדער קענען

געדענקען. מיר מוזן אויך געפינען מער בעלעטריסטישן מאַטעריאַל אין דער יידישער ליטעראַטור וואָס זאָל באַלעבן די אַלע היסטאָרישע געשעענישן.

דער צווייטער איינלייטער, דער לערער שלמה גאָלדמאַן, האָט אָנגעוויזן אויף די גרויסע מעגלעכקייטן פון דעם לימוד צו באַווירקן די קינדער און זיי צו מאַכן פאַר אינטימע שותפים אין אונדזער לעבן. ער האָט זיך ברייטער אָפּגעשטעלט אויף דעם פאַקט וואָס מען מוז זיך באַנוצן אַ היפּש ביסל מיט ענגליש ביי דעם לימוד. דערצו זיינען מיר אויסן צו אַקצענטירן די קולטור־סאָציאַלע מאָמענטן דורך וועלכע דאָס קינד דאַרף אינטים באַהאַפטן ווערן מיט די העלדן, ווי אַ רבי עקיבאַ, אַ רבי יהודה הלוי, אַ רש"י און אַ רמב"ם. אַרויסצורופן רעספּעקט און ליבשאַפט צו די דאָזיקע העלדן פון גייסט מוז מען די קינדער אויך באַווייזן דעם פּלאַץ וואָס דער העלד האָט פאַרנומען ניט בלויז אין יידישן לעבן, נאָר אויך אין אַלגעמיינעם לעבן פון זיין עפּאָכע. דער רעדנער האַלט אַז די הויפּט־שוועריקייט ביים לימוד איז דאָס פעלן פון אַ בוך וואָס די קינדער קענען אַליין לייענען מיט אינטערעס. דער לערער מוז דערוויל אַלץ לערנען פון אויסנווייניק, וואָרעם עס איז ניט פאַראַן קיין איין געשיכטע־ביכל אויף יידיש וואָס זאָל די קינדער געבן אַן אַריינבליק אין אינערלעכן יידישן לעבן: פון דער משפחה, קהילה, חדר אָדער ישיבה; אָדער ווייזן זיי אַ חתונה, ווי בכלל יידישע טראַדיציעס און מנהגים. אַן אַזאַ ראַם בלייבט דאָס ביסל געשיכטע וואָס מען לערנט דעם תלמיד הענגען אין דער לופטן. דערפאַר איז מען געצוואונגען זיך באַנוצן מיט ענגליש פון צייט צו צייט. ער שטרייכט אויך אונטער, אַז ער באַמיט זיך אַז די קינדער זאָלן זיך פילן דערהויבן און זאָלן פאַרשטיין דאָס ספּעציפיש־יידישע אין אונדזער געשיכטע. ער פאַרבינדט אויך דעם לימוד מיט היינטיקע סיטואַציעס און פּראָבלעמען וואָס ווערן אָפט דיסקוטירט אין קלאַס. ספּעציעל ווערן די קינדער שטאַרק באַווירקט פון די געשעענישן אין מדינת ישראל. דורך מדינת ישראל האָבן מיר אַ גלענצנדיקע געלעגנהייט צו אינספּירירן אונדזערע קינדער און פאַרבינדן זיי עמאָציאָנעל סיי מיט ישראל, סיי מיטן כלל ישראל.

אין דער דיסקוסיע האָבן זיך באַטייליקט די דאָזיקע חברים לערער: יודל מאַרק דריקט אויס זיין מיינונג, אַז דער לערער דאַרף זיך אין קלאַס מצמצם זיין, אַז עס דאַרף אויסגעאַרבעט ווערן אַ רשימה פון נעמען, וויכטיקע דאַטעס און אויסדרוקן. אויך לערנבויגנס דאַרפן צוגעגרייט ווערן פאַר דעם לימוד. עס איז איצט איבער די כוחות צוזאַמענצושטעלן אַ לערן־ביכל אין יידיש וואָס די קינדער זאָלן פון דעם הנאה האָבן. י. גויכבערג מיינט אַז די הויפּט־שוועריקייט ביים לימוד איז די שפּראַך, וואָרעם די קינדער פאַרשטייען ניט גענוג יידיש. מוז מען דערפאַר זיך באַנוצן אַ היפּש ביסל מיט ענגליש. אונדזערע געדרוקטע קאָנספּעקטן, מיינט ער, טאָר מען אין קלאַס ניט לייענען, ווייל דאָס איז ניט קיין לייען־בוך. מען דאַרף אויך צוגרייטן בלעטלעך מיט אַ געשיכטע־וואָקאַבולאַר כדי צו פאַרגרינגערן דעם לימוד, אָבער מען דאַרף ניט

מורא האָבן זיך צו באַנוצן מיט ענגליש. געלע פישמאַן שלאָגט פאָר, אַז אין יעדער שול־ביבליאָטעק זאָלן זיך געפינען די בעסטע געשיכטע־ביכלעך אין ענגליש וואָס די קינדער זאָלן אַהיים נעמען צו לייענען. מיר דאַרפן אויך שאַפן געשיכטע בליץ־קאַרטלעך פאַר איבערחזרן דאָס געלערנטע. ל. כאַנוקאָוו האַלט אַז די געשיכטלעכע העלדן דאַרפן דראַמאַטיזירט ווערן, און וואָס וויניקער פאַקטן אַלץ בעסער, אָבער מען דאַרף געדענקען אַז יעדע מעשה וועגן אַ העלד מוז אַרויסהייבן די אינדיווידועלע שטריכן פון דער פערזענ־לעכקייט. אויך ער באַנוצט זיך אַ סך מיט ענגליש און צוליב דעם איז דער לימוד דער באַליבטסטער ביי די קינדער. ש. גוטמאַן ווייזט אָן אַז שוין אַ סך יאָרן ווי מען רעדט ביי אונדז וועגן אַ געשיכטע־ביכל אין יידיש, וואָס ווערט ניט געשאַפן ווייל ס׳איז זייער שווער צו שאַפן אַן אינטערעסאַנט ביכל האָבנדיק אין זינען דעם באַגרענעצטן וואָקאַבולאַר וואָס די קינדער פאַרשטייען. ס׳איז כמעט אוממעגלעך אויף אַ „בייסיק יידיש״ אָנצושרייבן אַ פאַרכאַפּנדיקע דראַמע, און אַזוי מוז די יידישע געשיכטע געשריבן ווערן פאַר אונדזערע קינדער. ליידער האָבן מיר אַפילו אין ענגליש אויך ניט קיין פּאַסיק ביכל פאַר אונדזערע קינדער, ספּעציעל פאַר די לעצטע 150 יאָר. וואָרעם אין די אַלע ענגלישע ביכלעך וואָס זיינען איצט דאָ אויפן מאַרק, ווערן אונדזערע גרעסטע נאַציאָנאַלע, סאָציאַלע און קולטורעלע אויפטואונגען פון די לעצטע 150 יאָר אָדער איגנאָרירט, אָדער דערמאָנט מיט אַ פּאָר לעבלעכע זאַצן. מען דאַרף דעריבער האָבן אי אַ יידיש ביכל, אי אַן ענגליש ביכל, ספּעציעל פאַר אונ־דזערע שולן, וואָס זאָל דראַמאַטיזירן סיי דעם חסידיזם, סיי די השכלה, די יידישע און העברעאישע ליטעראַטור, די נאַציאָנאַלע און סאָציאַלע באַוועג־גונגען אין מזרח־אייראָפּע און אַמעריקע. י. זילבערבערג האַלט אַז מען דאַרף ניט געבן די קינדער בלויז מעשיות און אַוודאי ניט בלויז נעגאַטיווע מאָמענטן. ער האַלט אויך, אַז מען קען שאַפן אַ געשיכטע־ביכל אויף יידיש. י. ירושלמי מיינט אויך אַז מען דאַרף האָבן אַ טעקסט־ביכל אין ענגליש פאַר די קינדער, ווייל קינדער האָבן דרך־ארץ פאַר אַ ביכל. אין איצטיקן מאָמענט — ווען מיר האָבן ניט קיין אייגן טעקסט־ביכל — דאַרפן מיר באַנוצן די מאַטעריאַלן און די טעקסטן וואָס די יונייטעד־סינאַגאָגס האָבן אַרויסגעגעבן.

געלע פישמאַן האָט רעפערירט וועגן דעם יידיש־לימוד אין אַן איין־טאָגיקער שול. זי האָט אונטערגעשטראָכן, אַז בעת דער קוריקולום אין אונ־דזערע דריי־ און פינף־טאָגיקע שולן איז געבויט געוואָרן אויף לאַנג־יעריקער דערפאַרונג און עקספּערימענטן מיט די לימודים אין די קלאַסן, איז דאָס ניט מעגלעך דערווייל אין די איין־טאָגיקע שולן וואָס עקזיסטירן ערשט 2־3 יאָר; ס׳איז אוממעגלעך שוין איצט צו פאָרמולירן גענוי די צילן פון יידיש־לימוד אין אַן איין־טאָגיקער שול. זי גיט דאַן איבער אַ דעטאַליזירטן באַריכט וועגן אירע דערפאַרונגען אין משך פון די לעצטע צוויי יאָר אין אַן איין־טאָגיקער שול, סיי אין אַ פאָרשול־קלאַס, סיי אין אַן ערשטן־קלאַס. אין פאָרשול־קלאַס

לערנט מען יידיש איין שעה אַ וואָך און מען באַמיט זיך, אַז דער תלמיד זאָל פאַרשטיין וואָס דער לערער רעדט און דערציילט אויף יידיש, און אַז ער זאָל זיך אַליין קענען באַנוצן מיט אַ צאָל יידישע ווערטער, אויסדרוקן און זאַצן; דאָ לערנט מען נאָך ניט די תלמידים לייענען און שרייבן. די הויפּט־מעטאָדן אין פאָרשול־קלאַס זיינען שפּיל, בילד און געזאַנג. אין משך פון יאָר האָבן זיך די קינדער אויסגעלערנט אַרום 30 קורצע לידעלעך, אַ ריי שפּילן אויף יידיש און אַ געוויסע צאָל אויסדרוקן און ווערטער אויף יידיש. ביי די יום־טוב־פייערונגען טרעטן די קינדער אויף מיט יידישע רעציטאַציעס און שפּילן.

אין ערשטן לערניאָר, האָט די לערערין אָנגעוויזן, ווערט דער יידיש־לימוד געלערנט פאָרמעל. מען גיט אָפּ 45 מינוט אויף דעם לימוד — אַ חוץ געזאַנג, יום־טובים־פּראָיעקטן, קלאַס־שפּילן און אַנדערע טעטיקייטן אין וועלכע יידיש איז אַ וויכטיקער באַשטאַנד־טייל. דאָ שטעלט מען זיך די אויפגאַבע אויסצולערנען לייענען גרינגע טעקסטן וואָס זיינען ספּעציעל צוגעגרייט גע־וואָרן פאַר דעם קלאַס. די דאָזיקע לייען־טעקסטן באַשטייען פון עטלעכע סעריעס פיר־שורהדיקע לידלעך וואָס זיינען אילוסטרירט און באַאַרבעט אַזוי, אַז די קינדער זאָלן זיך אויסלערנען די טעקסטן לייענען, שרייבן און פאַרשטיין. דריי אותיות ווערן אין יעדן לידל באַאַרבעט און באַפעסטיקט דורך פאַרשיידענע טעטיקייטן און אַרבעטס־בויגנס. אַ סעריע ווערטער־בליץ־קאַרטלעך, געבויט אויפן וואָקאַבולאַר פון די לידער, ווערט גענוצט פאַר איבערחזרן און שפּיל. די בילדער פון די אַרבעטס־בויגנס זיינען הילפס־מיטלען צום שמועס און וואָקאַבולאַר־שפּיל. די קינדער זאַמלען די אַרבעטס־בויגנס אין לויזע העפטן, און יעדע סעריע אַרבעטס־בויגנס פאַרמאָגט אויך געניטונגען וואָס די קינדער גרייטן צו אין דער היים. אַ חוץ דעם פאָרמעלן יידיש־לימוד, קומען צו אַנדערע טעטיקייטן ביי וועלכע יידיש ווערט געלערנט, ווי למשל יום־טובים פּראָיעקטן און פייערונגען וואָס שליסן אויך איין געזאַנג.

מ׳קען זאָגן — אויב מ׳האָט אין זינען די באַגרענעצטע צייט — אַז די רעזולטאַטן פון יידיש־לימוד אין ערשטן לערניאָר זיינען צופרידנשטעלנדיק, ווייל די קינדער האָבן זיך אויסגעלערנט אָט וואָס: 1) ענטפערן אויף די פראַגעס אין שייכות מיט די לידער און בילדער; 2) זיי פאַרשטייען יידיש אין די גרענעצן פון 150 ביז 200 ווערטער; 3) זיי קענען לייענען צוגעגרייטע טעקסטן וואָס ציילן אַן ערך 100 ביז 150 ווערטער: 4) די קינדער קענען אַראָפּשרייבן פון טאָוול און פון טעקסטן מיט געדרוקטע אותיות; 5) די קינדער קענען פון אויסנווייניק זינגען פון 25 ביז 30 לידעלעך. די רעדנערין פירט אויס, אַז מיר פאַרנעמען זיך איצט מיט צוגרייטן מאַטעריאַלן וואָס וועלן דעם לימוד סיסטעמאַטיזירן און מאַכן פעולהדיקער. ביים סוף פון קומענדיקן יאָר וועלן די רעזולטאַטן אפשר זיין בעסערע; און דער עיקר, האָפט זי, אַז מען וועט בהדרגה פאַרגרעסערן די לערן־שעהן אין די דאָזיקע שולן, וואָרעם אין

צוויי איין־טאָגיקע שולן ווערט איצט באַטראַכט צוצוגעבן נאָך אַ טאָג לערנען אויף קומענדיקן יאָר.

אין דער דיסקוסיע האָבן זיך באַטייליקט די פאָלגנדיקע חברים לערער: חוה טעפּליצקי גיט צו צום באַריכט אירע דערפאַרונגען מיטן יידיש־לימוד אין דער מאונט־ווערנאָן שלום עליכם שול, וואו זי לערנט מיט די עלטערע קלאַסן. דערווייל איז ניטאָ קיין פּאַסיק טעקסט־בוך פאַרן יידיש־לימוד אין אַן איין־טאָגיקער שול. אָבער צווישן די געווינסן פון דער דאָרטיקער שלום עליכם שול דאַרף מען אַריינרעכענען דעם פאַקט וואָס די עלטערן האָבן געקראָגן אַזאַ פּאָזיטיווע באַציאונג צו יידיש, אַז זיי פאַרלאַנגען מען זאָל איינפירן קורסן אין יידיש פאַר דערוואַקסענע וואָס האָבן קיינמאָל קיין יידיש ניט געלערנט. איידע גאָלדמאַן מיינט אַז פאַר די קינדערגאָרטנס דאַרף מען אַנדערע מאַטעריאַלן ווי די וואָס מיר האָבן. זי האַלט אויך, אַז פאַר די קינדער, אָפילו אין ערשטן קלאַס, איז לייכטער צו שרייבן די אותיות איידער דרוקן זיי. שלמה גאָלדמאַן דריקט אויס אַ מיינונג, אַז די זונטיק־שולן נייטיקן זיך אין ספּעציעל־צוגעגרייטע לערער, וואָרעם פאַר אַ לערער פון אַ פינף־טאָגיקער שול איז כמעט אוממעגלעך דאָרטן עפּעס צו דערגרייכן. י. גויכבערג מיינט אַז מען דאַרף האָבן אַ ספּעציעל ביכל פאַרן יידיש־לימוד, אָבער מען דאַרף ניט קיין ספּעציעלן קוריקולום, נאָר נאָכגיין אונדזער קוריקולום, אָבער דעקן ווייניקער מאַטעריאַל. מ. גאָלדשטיין האַלט אַז דער מעטאָד לויט וועלכן די לערערין פישמאַן לערנט איז אַ גוטער, אָבער מען טאָר זיך ניט שאַפן קיין אילוזיע, אַז מען קען אַ סך אויפטאָן בנוגע יידיש־קענטעניש אין אַ זונטיק־שול. יודל מאַרק האַלט אַז אין דער איין־טאָגיקער שול דאַרף מען אַנדערע לערער און אַנדערע מאַטעריאַלן. מען דאַרף אויך אַ געדרוקטע זאַמלונג מיט קליינע לידעלעך. ש. גוטמאַן גיט איבער וועגן דער עלטערן־קאָנפערענץ, דעם 19טן מערץ, 1955, אין מאונט־ווערנאָן, וואו מען האָט אין משך פון אַ גאַנצן טאָג פאַרזיכטיק באַטראַכט די לימודים אין דער דאָרטיקער איין־טאָגיקער שול, און מען האָט אַריינגעבראַכט אַ ריי רעקאָמענדאַציעס וואָס באַווייזן, אַז צוזאַמען מיט דער שול וואַקסט דער יידיש־באַוואוסטזיין פון די עלטערן. ס׳איז געווען דערמוטנדיק, אַז ווי אַן ענטפער אויף דער אַנקעטע וואָס די שול האָט אַרויסגעשיקט צו די עלטערן און די קינדער, האָבן אַ צאָל עלטערן פאַרלאַנגט מען זאָל פאַרגרעסערן די לערן־טעג אין שול. זיי האָבן אויך רעקאָמענדירט, אַז מען זאָל איינפירן צו רעדן יידיש אויף די עלטערן־פאַרזאַמלונגען, כדי די עלטערן זאָלן זיך אויסלערנען די שפּראַך און יידיש זאָל געהערט ווערן אין דער אייגענער היים.

חבר משה גורין האָט, אין נאָמען פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט, באַגריסט די קאָנפערענץ און געבעטן אַלע לערער אַז זיי זאָלן זיך באַמיען צו העלפן אַז די קינדער פון די שלום עליכם שולן זאָלן זיך מער אָנזען אין קעמפּ־בויבעריק. מיר ווילן טאַקע האָבן אַלע יידישע קינדער אין קעמפּ־

בויבעריק, אָבער ספּעציעל וואָלטן מיר געוואָלט זען וואָס מער קינדער פון די שלום עליכם שולן. דאָס וועט זיין גוט אי פאַרן קעמפּ, אי פאַר די שולן.

אויף דער טעמע: „ווי ווייט מען מעג זיך באַנוצן מיט ענגליש ביים לערנען יידיש אין די ערשטע צוויי קלאַסן", האָבן געגעבן איינלייטונגען די לערער מ. גאָלדשטיין און י. גויכבערג. מ. גאָלדשטיין האָט אין זיין אַריינפיר אָנגעוויזן, אַז אין די ערשטע צוויי קלאַסן מוז דער לערער רעדן ענגליש, אָבער נאָר ווי אַ מיטל אַז די קינדער זאָלן זיך אויסלערנען יידיש; דאָס הייסט, אַז עס מוז זיין אַ צייטווייליקע דערשיינונג. דער לערער דאַרף אין דעם מעשהלע, וואָס ער דערציילט אין ענגליש, גראַדועל אַרייננעמען דעם יידישן וואָקאַבולאַר וואָס די קינדער קענען שוין. מען מוז האָבן בילדער כדי ביסלעכווייז צו עפענען די מיילער ביי די קינדער אויף יידיש. דער לערער דאַרף זיין עקשנותדיק בנוגע די יידישע נעמען פון די קינדער, ווייל דאָס פּירט צו שמועסן וועגן זיידע, באָבע אד״גל. דעם איבערגאַנג פון ענגליש צו יידיש דאַרפן די קינדער בהדרגה באַמערקן, און ווען דער לערער רעדט ענגליש דאַרף עס ניט זיין בגנבה, נאָר פריי און אָפן — אָבער די קינדער דאַרפן פילן, אַז דאָס איז אַ צייטווייליק מיטל וואָס ווערט לאַנגזאַם אָבער זיכער פאַרביטן דורך יידיש. י. גויכבערג האַלט אַז אויך אין דריטן יאָר מוז דער לערער נוצן ענגליש, וואָרעם די קינדער פאַרשטייען ניט דעם לימוד געשיכטע אויף יידיש. ס'וועגדט זיך דער עיקר אין קלאַס, און אין די קינדער ווי ווייט מען דאַרף גיין מיט ענגליש, וואָרעם מען קען ניט אָנווענדן דעם זעלבן פּרינציפּ אין פאַרשיידענע געגנטן, גרופּעס און סיטואַציעס.

יודל מאַרק שטעלט זיך אָפּ אויף זיינע דערפאַרונגען אין אַ ריי שולן וואו לערער זיינען אַריבער פון נויטווענדיקן צום גרינגן. צופיל לערער זיינען אויך צוגעבונדן צום לערן־ביכל און גיבן זיך צו ווייניק אָפּ מיט לערנען יידיש. י. זילבערבערג מיינט אַז דאָס פּראָבלעם לאָזט זיך ניט לייזן אויף איין אופן אומעטום. דאָרטן וואו מען רעדט ניט קיין יידיש אין דער היים איז ניט מעגלעך אויסצולערנען די קינדער זיך פריי באַנוצן מיט יידיש. גערע פישמאַן שלאָגט פאָר אַז מיר זאָלן שאַפן מאַטעריאַלן פאַרן יידיש־לימוד, קאַלענדאַרן, בילדער און בליץ־קאַרטלעך. ש. גוטמאַן ווייזט אָן אַז אין ערשטן און אַפילו אין צווייטן יאָר איז אַמלייכטסטן אויסצוקומען מיט יידיש — אַ חוץ בנוגע דעם מעשהלע וואָס מען דאַרף דערציילן אויף ענגליש — וואָרעם ווען די קינדער זיינען נאָך יונג און דער לערן־מאַטעריאַל איז אַ גרינגער, איז לייכט פאַרן לערער זיך צו באַוועגן אין אַ יידישן וואָקאַבולאַר פון עטלעכע הונדערט ווערטער. אָבער וואָס עלטער עס איז דער קלאַס, אַלץ שווערער ווערט פאַרן לערער אויסצוקומען מיט יידיש, וואָרעם יידישע געשיכטע, צייט־פראַגן, יום־טובים און מנהגים צו דערקלערן און מאַכן לעבעדיק מיט אַ באַגרענעצטן וואָקאַבולאַר איז אוממעגלעך. ער שלאָגט דעריבער פאָר, אַז מען זאָל רעקאָרדירן עטלעכע מוסטער־לעקציעס פון אונדזערע בעסטע לערער פון

די ערשטע קלאַסן און זיי שפּעטער אָפּדרוקן אין „פּעדאַגאָגישן בולעטין". וואָרעם די בעסטע מאַטעריאַלן וועלן ניט העלפן אויב דער לערער וועט ניט וויסן ווי זיך צו באַנוצן מיט זיי אויף אַ שעפערישן אופן. ל. שפּיטאַלניק האַלט אַז די לערער דאַרפן אין די ערשטע קלאַסן וואָס ווייניקער זיך באַנוצן מיט ענגליש אויך צוליב דעם וואָס די עלטערן ווילן די קינדער זאָלן הערן און רעדן יידיש. אָבער שווערער ווערט דאָס אין די עלטערע קלאַסן וואו מען קען זיך קיין עצה ניט געבן מיטן לימוד געשיכטע אין יידיש.

די קאָנפערענץ האָט באַשלאָסן:

1) אַז די פּעדאַגאָגישע קאָמיסיע זאָל צוגרייטן אַרבעטס־בויגנס מיט וואָקאַבולאַר, נעמען און וויכטיקע דאַטעס אין דער יידישער געשיכטע;

2) מיר זאָלן זיך באַמיען צו שאַפן אַן אינטערעסאַנט טעקסט־ביכל פאַר יידישער געשיכטע אין די עלטערע קלאַסן.

3) אַז עס זאָלן צוגעגרייט ווערן אַרבעטס־בויגנס, בליץ־קאַרטלעך און בילדער פאַרן לימוד יידיש, און אויך אַ זאַמלונג פון קליינע לידעלעך פאַר די ייִנגערע קלאַסן.

4) עטלעכע מוסטער־לעקציע אין לימוד יידיש און געשיכטע זאָלן רעקאָרדירט ווערן און זאָלן נאָך דעם אָפּגעדרוקט ווערן אין „פּעדאַגאָגישער בולעטין".

די ערשטע זיצונג איז געפירט געוואָרן אונטערן פאָרזיץ פון י. נאָסקאָוויץ, און ל. שפּיטאַלניק איז געווען פאָרזיצער פון דער צווייטער זיצונג. טאָשאַ סימאַן איז געווען די סעקרעטאַרין פון דער קאָנפערענץ.

.IV

אָפּקלאַנגען אין דער פּרעסע

שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט — 50 יאָר

פון א. אויערבאַך

פופציק יאָר איז געוואָרן זינט דער שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט האָט זיך באַוויזן אויף דער יידיש־קולטור־גאַס אונדזערער. אַ פולער יובל, וואָס איז דורכגעגאַנגען פאַר אונדזערע אויגן, און וואָס אַ סך פון אונדז זיינען די פופציק יאָר מיטגעגאַנגען מיט פרייד און מיט טרויער, מיט יונגשאַפט און מיט פאַרעלטערונג, מיט די ריינסטע האָפענונגען און אָפט מיט די ביטערסטע אַנטוישונגען.

אויף מיין גורל איז אויסגעפאַלן צו פראַווען דעם יובל פאַר זיך אַליין, אין דער אייגענער דערמאָנונג פון די אָפּגעגאַנגענע פופציק יאָר. ביים סאַמע אָנהייב פונעם שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט בין איך געווען אַ לערער אין איינער פון די שולן זיינע — אין דער שול צוויי, אויף דער 180סטער גאַס, בראָנקס. מיר איז אויך באַשערט געווען צו זיין אַ נאָענט־באַטייליקטער אין אַנדערע אַרבעטן פונעם אינסטיטוט, וואָס רעדן וועל איך פון זיי שפּעטער.

ווי אַזוי איז דער שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט געקומען אויף דער וועלט? קודם, געבוירן האָט אים דער געדאַנק, אַז עס איז נייטיק ביי יידן אַ שול־אָרגאַניזאַציע, וואָס זאָל נישט זיין אָנגעבונדן אין קיין שום פּאַר־טייאישער אידעאָלאָגיע. די ערשטע יידיש־שולעס, די פאָלקס־שולן, האָבן זיך אויסגעוואַרעמט אינעם שויס פון דער ציוניסטיש־סאָציאַליסטישער אידעאָלאָגיע. זיי האָט אויפגעבויט דער יידיש נאַציאָנאַלער אַרבעטער־פאַרבאַנד און די אידעאָלאָגיע זייערע איז געווען, ווי זי איז עד־היום, אַן אַרבעטער־ציוניסטישע. די אַרבעטער־רינג־שולן, וואָס זיינען אויפגעקומען אַ סך שפּעטער, זיינען טאַקע ניט געווען קיין בונדיסטישע, אָבער פון זיי האָט זיך געטראָגן דער ווינט פון עקסטרעמען ראַדיקאַליזם. די שלום עליכם שולן האָבן געדאַרפט זיין פריי פון פאַרטייאישער באַפאַרבונג. די גרונט־אידייע איז געווען יידישע פאָלקישקייט.

וואָס אַזוינס איז יידישע פאָלקישקייט? מיר דאַכט זיך, אַז די פונדאַמענט־לייגער פונעם דאָזיקן נייעם טיפּ שול האָבן זיך קיין קלאָרן חשבון נישט אָפּגעגעבן וועגן דעם. דער עיקר איז געווען דער לימוד פונעם יידישן לשון און אויפן שפּיץ־מעסער יידישע געשיכטע. די לערער זיינען אָבער געווען

פאַרקירצט פון אַרטיקל אין „דער טאָג־מאָרגען־זשורנאַל“, 28סטן אָקט. 1968.

פרייער ביים אויסאַרבעטן דאָס פּראָגראַם פון די לימודים. מיינען מיינט עס, אַז אַזאַ ייד ווי איך, וואָס האָט געהאַלטן פונעם טראַדיציאָנעלן יידישן לעבנס־שטייגער און אַפילו פון דער אין־פאָלק־איינגעוואָרצלטער ליבשאַפט צו ארץ־ישראל, האָט געקענט דורכפירן זיין אייגן לימודים־פּראָגראַם.

איז כאָטש קיין קלאָר אָנגעצייכנט פּראָגראַם איז נישט געווען, האָט דאָך דער שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט געפורעמט אַ טיפּ שולן, וואָס איז געווען אַנדערש ווי די אידעאָלאָגיש־צוגעבונדענע שולן. ערשט שפּעטער איז צום אינסטיטוט צוגעשטאַנען לייבוש לעהרער ע״ה און ער האָט געפּרואווט פאָר־מולירן אַן אידעאָלאָגיע. אָבער אַפילו מיטן אידעאָלאָגישן הינטערשלאַק זיינען אַלץ די שלום עליכם שולן געווען פרייער, עלאַסטישער, ווי די אַנדערע.

אָנגעהויבן האָט זיך דער שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט פון איין איינ־ציקער שול אין די בראָנקס. דער גרינדער אירער איז געווען יהושע קאַמינסקי, וואָס די פרוי זיינע איז געווען חיים ליבערמאַנס שוועסטער. דאָס הויז פון דער שול איז געווען אומגעלומפּערט און אומהיימלעך גרויס. ביז היינט איז ביי מיר פאַרבליבן דער איינדרוק, אַז געווען איז עס אַ וואַלד מיט הויז. דער דריבנער קאַמינסקי האָט אויסגעקוקט פּאַטעטיש אינעם דאָזיקן ריזיקן הויז. ער און די אַנדערע טוער האָבן די שול געפירט מיט עקשנות, מיט אויפ־ריכטיקן אידעאַליזם. שפּעטער, אַז עס איז געוואָרן אַ שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט, איז די שול וואָס קאַמינסקי האָט זי געגרינדעט, געוואָרן די שול נומער איינס.

„קינדער זשורנאַל״, קעמפּ בויבעריק

געווען איז אין ניו־יאָרק אַ לערער — אַן אויסגעפּוצטער, אַ באַוואָנצלטער, אַ מוראדיק ערנסטער, און געהייסן האָט ער האָלמשטאָק. ער איז געווען, דאַכט זיך, אַ לערער אין דער שול איינס פונעם נאָר־וואָס אויפגעקומענעם שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. אַזוי ווי די שול־נעץ פונעם שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט האָט זיך שנעל פאַרשפּרייט, איז אויפגעקומען דער געדאַנק אַרויס־צוגעבן אַ זשורנאַל פאַר קינדער, וואָס הייסן זאָל ער טאַקע „קינדער זשורנאַל״.

איז האָלמשטאָק געוואָרן דער דורכפירער פונעם דאָזיקן פּראָיעקט. מיטן ערשטן נומער „קינדער זשורנאַל״ האָב איך זיך אויך מטפּל געווען. געשריבן האָב איך קליינע לידעלעך צו בילדלעך, צו רעטענישן, צו קאָמישע סצענקעס. אַ גרויסער יום־טוב איז געווען אַפילו ביי מיר, וואָס מיין אָנטייל איז געווען נישט מער ווי אַ צוגעטשעפּעטער, בעת דער ערשטער נומער איז אַרויסגע־קומען אויף דער ליטעראַרישער וועלט.

דער גרויסער שרייבער פאַר קינדער איז דעמאָלט געווען לעאָן עלבע, אָדער ווי גערופן האָט ער זיך, לייבע דער רויטער. ער האָט געשאַפן דעם קינדער־טיפּ יינגעלע רינגעלע, וואָס האָט אַ מעשהלע אין אַ מעשהלע. ער איז געווען אין לעבן אַ ייד אַ פאַרכמורעטער, אָבער אין דער קינדער־דערציילונג

איז ער געווען פול מיט געלעכטער און פלינקייט. אַ יידישע קינדער־ליטע־ראַטור האָט זיך אָנגעהויבן פונעם „קינדער זשורנאַל" און איז דערנאָך אַריבערגעגאַנגען צום אַרבעטער־רינג און נאַציאָנאַלן אַרבעטער־פאַרבאַנד.

וואָס איז געוואָרן פון האַלמשטאָקן? ער איז אין די אָנהייב צוואַנציקער יאָרן צוריקגעפאָרן קיין רוסלאַנד, וואו ער האָט געהאַט אַ ברודער — אַן אָנגעזעענער קאָמוניסטישער טוער, און ער אַליין, וואָס איז ביי אונדז געווען דער סאַמע אויסגעפוצטער יידישער לערער, איז דאָרטן געוואָרן אַ פאַרברענ־טער קאָמוניסט. „פאַרברענטער" איז אפשר אויך צוגעפּאַסט צום גורל זיינעם, ווארעם דער סאָוועטישער קאָמוניזם האָט אים דערנאָך פאַרברענט...

קעמפּ בויבעריק איז אויך געווען אַ נייער איינפיר אין דער יידישער שול־באַוועגונג. די טוער פונעם אינסטיטוט האָבן געוואָלט אַ זומער־קעמפּ פאַר די קינדער זייערע און פאַר זיך אַליין. אַ דראַנג אַזאַ איז געווען זיך אויסצולעבן זומערדיק בחברותא. די ערשטע יאָרן פון קעמפּ בויבעריק זיינען געווען כאַאָטישע, רויע, אָבער עפּעס האָט געברויזט אין די טיפענישן פון דעם עולם, וואָס האָט דעם קעמפּ דערהייבן אין די סאַמע פרימיטיווסטע באַדינגונגען פון די ערשטע יאָרן זיינע.

דער קעמפּ־דירעקטאָר איז געווען לייבוש לעהרער, און ער איז געקומען צום קעמפּ מיט אַן אידייע: אויסצופורעמען אַ נייעם יידישן שטייגער, וואָס זאָל וואָרצלען אין דער טראַדיציע און זאָל דאָך זיין אַ היפּשע מאָס רעפאָר־מיסטיש. ביזן היינטיקן טאָג איז קעמפּ בויבעריק איינער פון די שענסטע, און היינט, אַז אַ סך פון די אָנהייב־אידייען זיינען צערונען, איז נאָך אין קעמפּ געבליבן די אייגענע יידיש־לופט, וואָס איז דער אָנהייב זיינער.

דער איצטיקער דירעקטאָר פונעם שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט איז שואל גוטמאַן. ער פּרואווט אָנהאַלטן די טראַדיציע, וואָס האָט זיך אויסגע־שמיד אין משך פון די פופציק יאָר. נאָר פאַרשטייט זיך, אַז די אַטמאָספערע איז איצט אַן אַנדערע; דער יידיש־אָטעם איז ביי אונדז אַ סך קירצער געוואָרן.

אַז איך בין לעצטן זומער געווען אין קעמפּ בויבעריק, האָב איך געטראָפן אַמאָליקע טוער, אָבער די ממשלה האָבן איבערגענומען די יינגערע עלעמענטן — די, וואָס זיינען אַמאָל געווען תלמידים אין די שלום עליכם שולן און זומער־באַוואוינער פון קעמפּ בויבעריק. איז אַפילו אַז זיי, די יונגע פירער, ברענגען אַריין אַן אַנדער גייסט אינעם אינסטיטוט, איז אָבער פאָרט אַ נחת צו וויסן, אַז די אַרבעט פון די עלטערע איז נישט אַרויסגעוואָרפן: יינגערע זיינען געקומען און איבערגענומען דאָס שווערע אַחריות פאַרן שלום עליכם אינסטיטוט.

מיט פרייד און טרויער באַגריס איך דעם אינסטיטוט צו זיין פולן יובל. מיט אַ סך חברשאַפט באַגריס איך די יינגערע טוער זיינע, און האָפן האָף איך, אַז זיי — די איצטיקע יונגע — וועלן דערלעבן דעם נחת איבערצוגעבן דאָס אַחריות צו די יונגע, וואָס וועלן קומען נאָך זיי.

50 יאָר שלום עליכם שולן

פון א. גלאַנץ

ערשט נעכטן איז עס געווען, נאָר אָט זיינען שוין אַוועק פופציק יאָר. איך מיין — דאָס האַלבע יאָרהונדערט זינט עס זיינען געשאַפן געוואָרן די יידישע שולן אויף דעם נאָמען פון שלום עליכמען.

איך געדענק גוט יענע יאָרן. אין 1913 בין איך געווען אין שיקאַגאָ, אַליין פאַרבונדן מיט אַ יידישער שול. איך בין גערופן געוואָרן אַהין צו ווערן דער פּרינציפּאַל (ווי עס האָט דעמאָלט געהייסן), דאָס הייסט דער אָנפירער פון דער דאָרטיקער נאַציאָנאַל־ראַדיקאַלער שול, וואָס האָט זיך שפּעטער פאַר־בונדן מיט דער שולן־נעץ פון דעם אַרבעטער־רינג.

די פירנדיקע מענטשן פון דער שיקאַגער שול זיינען געווען מערסטנס טעריטאָריאַליסטן. די ערשטע שלום עליכם שול אין ניו־יאָרק האָבן אויך געשאַפן דער עיקר מענער און פרויען פון דעם זעלבן אידייען־שניט — טערי־טאָריאַליסטן. איך געדענק לייבוש און ליפע לעהרער, קאַמינסקי, מילבויער, חייקע און משה שעלובסקי, און אַ סך אַנדערע, וואָס מוזן מיר מוחל זיין, אויב איך קאָן זיך נישט דערמאָנען זייערע נעמען.

זיי אַלע זיינען געווען גרויסע מאמינים אין יידיש, גרינטלעך פאַר־וואָרצלטע אין דעם מאָדערנעם נאַציאָנאַליזם, וואָס איז אין אַ היפּשער מאָס אויך געווען „ראַדיקאַל" לויט די דעמאָלטיקע באַגריפן און טערמינען. אַ סך זיינען אויך געווען איבערצייגטע סאָציאַליסטן.

עס איז איבעריק צו דערמאָנען, אַז לייבוש לעהרער איז גיך געוואָרן דער אָנערקענטער מנהיג פון דער גאַנצער שול־באַוועגונג אויף דעם נאָמען פון אונדזער גרויסן הומאָניסט און הומאָריסט. ער האָט די דאָזיקע פּאָזיציע אָנגעהאַלטן יאָרצענדליקער — עד היום הזה.

מען האָט געגלייבט אין דעם כוח פון יידיש און מען האָט זיך גענומען זייער געשמאַק צו פאַרפעסטיקן יידיש פאַר די נייע דורות. נישט בלויז באַוואָרענען דעם היינט, הייסט עס, נאָר אויך דעם מאָרגן.

איך קאָן זיך דאָ נישט פאַרנעמען מיט קיין שאַצונגען, מיט אונטערציען וועלכן ס'איז סך־הכל.

עס איז פאַר קיינעם נישט קיין סוד, אַז די רעזולטאַטן זיינען נישט מי־יודע ווי ספּעקטאַקולער. דער גאַנצער יידיש־נוסח איז לפי ערך יונג. וואָס

דער אַרטיקל איז דערשינען אין „טאָג־מאָרגן־זשורנאַל", דעם 28סטן נאָוו. 1962.

זיינען פופציק אָדער אַפילו הונדערט יאָר אין דעם לעבן פון אַזאַ אַלט פאָלק, ווי אונדזערס? ווינציקער ווי אַ טראָפּן אין ים. ווען מען נעמט נאָך אין באַטראַכט די געשעענישן פון די פאַרגאַנגענע פופציק יאָר, וואָס זיינען געווען אָנגעפּיקעוועט מיט קאַטאַסטראָפע און חורבן, מוז מען אויך איינזען, אַז מען האָט גאָרנישט געקאָנט דערוואַרטן קיין דערציאונג־אויפטוען, וואָס וועגן זיי זאָל מען היינט קאָנען קלאַפּן אין די טאַצן מיט פּאַראַד און הוראַ־געשרייען.

דאָך — עפּעס איז אויפגעטאָן געוואָרן. עס איז געשאַפן געוואָרן אַ באַשטימטער נאַציאָנאַלער נוסח, וואָס האָט זיינע זאַפטן געצויגן פון אַן אידייע.

די אידייע איז געווען יידיש, ווי אַ וויכטיקער כוח אין דעם יידישן לעבן, אין דער יידישער מחשבה. יידיש אין דעם ברייטסטן זינען פון דעם וואָרט, נישט בלויז אין דער באַגרענעצטער ראָם פון שפּראַך און שפּראַכיזם, נאָר טאַקע אין דער פיל גרעסערער ראָם פון אַ באַזונדערן וועלט־באַנעם.

וועלטלעכקייט און דער מאָרגן

אַן אינטעגראַלער טייל פון אָט דעם באַנעם איז געווען די וועלטלעכקייט — ווי אַן אַנדערשקייט לגבי דעם אויסשליסלעך רעליגיעזן תוכן פון דער יידישער דערציאונג. אָט דער תוכן האָט דאָך אָנגעהאַלטן הונדערטער און הונדערטער יאָרן.

וועלטלעכע יידישקייט איז פאַר זיך אַליין אַ שפּאָגל־נייע זאַך. זי האָט זיך געמוזט אָנשטויסן אין אַ סך שטערונגען. איך דערמאָן זיך געענוי, ווי אומעטום, וואו עס זיינען אויפגעקומען די נייע יידישע שולן, האָט מען פון די רעליגיעזע קרייזן אויפגעהויבן גאַנצע טרעוואָגעס און די פירער פון די שולן האָבן געמוזט זיך גריילעך פאַרטיידיקן קעגן די אָנגריפן.

אַזוי איז עס געווען אין ניו־יאָרק און אין שיקאַגאָ, אין טאָראָנטאָ און אין מאָנטרעאָל.

פאַר די פאַרגאַנגענע יאָרן זיינען געמאַכט געוואָרן פּרואוון צו געפינען עפּעס אַ בריק צווישן דער וועלטלעכקייט און די טראַדיציאָנעלע צוגאַנגען, וואָס זיינען פאַרבונדן מיט רעליגיע. די דאָזיקע פּרואוון האָט ספּעציעל דערמוטיקט לייבוש לעהרער. פאַר זיי האָט לויט מיין וויסן שטאַרק אַגיטירט אויך שלמה סיימאָן.

געוויס, יעדער איז באַרעכטיקט צו זיין מיינונג. נאָר עס איז פון אָנהייב אָן געווען קלאָר, אַז פרומקייט איז נישט קיין זאַך, וואָס מען קאָן פּרעדיקן מיט הצלחה, אויב מען איז אַליין נישט קיין גלויבער. דער באַגריף גופא פון פרומקייט פאַרמאָגט שוין אין זיך אויך דעם מוז פון לשמה. דאָס הייסט, עס קאָן בלויז זיין אַ זעלבסט־ציל, אַ זעלבסטפאַרשטענדלעכער דערצו, נישט אַ מיטל פאַר אַן אַנדערן צוועק.

דעריבער הערן מיר טאַקע, ווי געוויסע אָנפירער פון די יידישע שולן

הייבן אָן מיט אַ נייער באַטאָנונג צו פּרעדיקן וועלטלעכקייט אין דער שול־אַרבעט. איך רעד שוין נישט וועגן אַזעלכע מענטשן, ווי ז. יעפּרויקין, וואָס פירט אָן די פּרץ־שולן פון דעם אַרבעטער־רינג, נאָר אַפילו אין די שלום עליכם שולן זעען מיר מענטשן ווי שואל גוטמאַן, דער היינטיקער אַנפירער, וואָס ווייזן אָן, אַז מען קאָן נישט קינסטלעך פלאַנצן אַ גאָרטן פון רעליגיאָ־זיטעט, אויב דאָס אייגענע לעבן איז נישט גרינטלעך דורכגעלויכטן דערמיט.

חוץ דעם שטויסט מען זיך אָן אין אַן אַנדער דערשיינונג.

שולן זיינען טאָקע פאַר קינדער. אָבער די דערציאונג איז געווענדט אין די עלטערן.

זיינען פאַראַן עלטערן, הי־געבוירענע אָדער הי־דערצויגענע, וואָס פאַר־שטייען די נייטיקייט פון איבערגעבן זייערע קינדער די געהויבנקייט פון זייער אָפּשטאַם, אָבער זיי ווילן דאָס אין אַ נאַציאָנאַל־סעקולערער פאָרעם. יידישע עטיק און מאָראַל; יידישער דאָרשט נאָך גערעכטיקייט; יידישע מידת הרחמים — דאָס אַלץ יאָ. אָבער אינסטיטוציאָנעלע רעליגיע — נישט. זיי פּראַקטיצירן דאָס אַליין נישט און זיי ווילן נישט אַרויפצווינגען אויף די קינ־דער עפּעס, וואָס מוז זיי מאַכן פאַר היפּאָקריטן אין די קינדערס אויגן.

דער גאַנצער לפי־ערך נייער טיפּ יידישע שולן דאַרף דעריבער קלעטערן אויף אַ צווייפאַכן באַרג, באַזיגן אַ טאָפּלטע שוועריקייט. זיי מוזן איבער־צייגן, אַז יידיש איז אַ גרויסער פּאָזיטיווער כוח פאַר דעם נאַציאָנאַלן באַ־וואוסטזיין און אויפהאַלט און קעגן דער אַסימילאַציע. זיי דאַרפן דערביי זיין נאַציאָנאַל־וועלטלעך, ס'הייסט, גיין נישט בלויז קעגן דעם שטראָם, נאָר אין אַ באַשטימטן זינען קעגן אַ טויזנט־יעריקער טראַדיציע.

טראַדיציע — פאַר און קעגן

געוויס, דאָס זיין נאַציאָנאַל, ווי דאָס קלאָמערן זיך אין יידיש, איז אויך אַ פאָרעם פון האַלטן זיך אין טראַדיציע. אָבער דער סעקולערער נוסח באַטאָנט גלייכצייטיק אַ גרויסע נויטווענדיקייט, אויך אַ היסטאָרישע.

די טראַדיציע טאָר נישט זיין קיין פּאַרגליווערטע אַזערע, קיין טאָטאַלער רוף אויף צוריק. עס דאַרף זיין אָפּקלייב און אַ פליסן מיט דעם גאַנג פון דער צייט, מיט די מאָנונגען פון דער היסטאָרישער אַנטוויקלונג.

דאָס אַלץ געזאָגטע איז אַ פּרואוו אַרויסצוזאָגן אויפן קול אַ ריי מחשבות וועגן די פּראָבלעמען, וואָס עס האָבן פאַר זיך אַלע אונדזערע וועלטלעכע שולן.

די שלום עליכם שולן זיינען אָפּגעגאַנגען אַ גרויסן מהלך און געשאַפן אַ רייכע, וואַגיקע דערפאַרונג. די שוועריקייטן זיינען דורך דעם נישט געוואָרן קלענער, אָבער די אויפגאַבעס זיינען געוואָרן קלערער. אַזוי דאַכט זיך מיר.

די שלום עליכם שולן האָבן אין משך פון זייער עקזיסטענץ געמאַכט עקספּערימענטן צו קערן זיך אויף צוריק, צו דער טראַדיציע, אַריינגערעכנט

אַ גרעסערע אָדער קלענערע רעליגיעזע באַפּאַרבונג. איך בין מסופּק, צי אָט די ווענדונג האָט געבראַכט אַ סך קענטיקע רעזולטאַטן, פּשוט גערעדט: פאַרשטאַרקט די מערכה פון די שולן.

אין יעדן פאַל: איך אַליין ווייס וועגן עלטערן, וואָס ווילן געבן זייערע קינדער אַ נאַציאָנאַלע דערציאונג פון אַ וועלטלעכן כאַראַקטער און וואָס זעען איין, אַז אָט די דערציאונג דאַרף צום שטאַרקסטן באַטאָנען יידיש און אַלץ וואָס איז דערמיט פאַרבונדן.

מיין איך, אַז דאָס איז דער וועג. עס איז שווער? נאָר וועלכע יידישע אַרבעט איז אַ פלאַטערנדיק פעדערל? וועלכע אויפגאַבע איז גרינג און פלינק?

50 יאָר פאָלק־אינסטיטוט

פון ד״ר שלמה ביקל

א.

איך ווייס, אַז ס׳זיינען פאַראַן אַזעלכע, וואָס טענהן, אַז דער יידיש־וועלטלעכער סעקטאָר אין אַמעריקע האָט נישט קיין גרונט צו יום־טובן. די רעזולטאַטן, זאָגן זיי, באַרעכטיקן נישט קיין יום־טוב־שטימונג, נאָר גיכער אַ שטימונג פון חשבון־הנפש. אַנשטאָט פרייען זיך איז אין אָנגעזיכט פון דער שווערער מערכה פון דער יידישער קולטור־אַרבעט אין אַמעריקע, פּאַסיקער זיך צו פאַרטראַכטן, וואו עס ליגן אונדזערע אידייאישע און אָרגאַניזאַטאָרישע זינד, וואָס האָבן גורם געווען, אַז די יידיש־וועלטלעכע קולטור־האָרעוואַניע זאָל נישט דערגרייכן וואָס זי האָט געוואָלט דערגרייכן.

איך געהער בטבע נישט צו יענע, וואָס מאַכן אַוועק דעם פאַרלאַנג פון חשבון־הנפש און די וויכטיקייט פון זעלבסט־קריטיק. אַוודאי טאָר מען מיט אַ געקינצלטער יום־טוב־שטימונג נישט פרואוון פאַרדעקן די טענה, די נאַקעט־קריטישע טענה צו זיך אַליין אויף אויסצוגעפינען די פעלערן, וואָס מיר האָבן געמאַכט אידייאיש און אָרגאַניזאַטאָריש ביים בויען יידישע שולן און ביים אויפשטעלן יידיש־וועלטלעכע אינסטיטוציעס.

דאָס דאַרפן מיר טאָן אַלעמאָל צו יעדער צייט און בפרט ביי דער געלעגנהייט פון קיילעכדיקע דאַטעס. אָבער חשבון־הנפש מיינט נישט נעמען אין אַכט בלויז דאָס נעגאַטיווע, בלויז דאָס, וואָס מען האָט נישט דערגרייכט, נאָר עס מיינט אויך אונטערשטרייכן דאָס פּאָזיטיווע, דאָס פריידיקע, וואָס ליגט אין דער אידייאישער נייקייט, מיט וועלכער מיר האָבן זיך פאַרמאָסטן און אין דער בוי־עקשנות, מיט וועלכער מיר זיינען אָנגעגאַנגען אין משך פון אַ האַלבן יאָרהונדערט. אויב מען פאַרבינדט נישט די זעלבסט־קריטיק מיט דער פרייד פון זיך האָבן גייסטיק פאַרמאָסטן און פון זיך האָבן אידייאיש פאַרעקשנט, איז דער חשבון־הנפש קיין חשבון־הנפש נישט. ער איז דעמאָלט נישט מער ווי פשוטע באַרעדעריי. און באַרעדן — האָט געשריבן דער ראַדינער גדול, דער חפץ חיים ז״ל — איז אַ זינד אַפילו ווען מען באַרעדט בלויז זיך אַליין.

דער אַרטיקל איז דערשינען אין „טאָג־מאָרגן־זשורנאַל״ דעם 17טן מאַי, 1968.

ב.

דער יובל פון דעם שלום עליכם אינסטיטוט, וואָס האָט געבויט יידיש־שולן און האַלט זיי אָן עד־היום מיט היסטאָריש־יידישער עקשנות; האָט אויפגעשטעלט דעם זומער־קעמפּ „בויבעריק“, וואָס איז אין משך פון די קנאַפּע פופציק יאָר פון זיין קיום געוואָרן אַ באַזונדער שיינער און אינטערע־סאַנטער ווינקל פון יידישער דערציאונג און פאַרווײלונג פאַר יונג און אַלט; האָט געגרינדעט דעם פאַרלאַג „מתנות“, וואָס האָט מיט אַזוי פיל מי און אָנשטרענגונג אַרויסגעבראַכט פון דאָס שענסטע און בעסטע פון אונדזער ליטעראַרישער שעפערישקייט, און האָט אַרויסגעגעבן, און גיט אַרויס, דעם „קינדער זשורנאַל“, וואָס ווערט געלייענט איבער גאָר דער וועלט פון די טויזנטער קינדער (עס זיינען, גאָט צו דאַנקען, נאָך אַלץ דאָ טויזנטער אַזעלכע), וואָס לערנען יידיש אין יידישע טאָג־ און צוגאָב־שולן — דער דאָזיקער יובל באַרעכטיקט צו פרייד מיט דעם פאַרמעסט, וואָס איז אַליין שוין דערגרייך און מיט דער אָפּגעטוענער עבודה, וואָס איז נישט געבליבן אָן רעזולטאַטן.

עס האָבן געבויט יידישע שולןביידע גרויסע פראָטערנאַלע אָרדנס אונדזערע, דער אַרבעטער־רינג און דער נאַציאָנאַלער אַרבעטער־פאַרבאַנד, און ביידע האָבן דאָס געטאָן מיט אידעאָלאָגישער טענדענץ. די עיקר־אידייע פון אַרבעטער־רינג איז געווען סאָציאַליזם און די הויפּט־כוונה פון דעם נאַציאָנאַלן אַרבעטער־פאַרבאַנד — ציוניזם.

דער שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט האָט דער ערשטער אין דער יידיש־וועלטלעכער אַמעריקע געבויט שולן לשמה, אָן שום דרויסנדיקער טענדענץ, נאָר „קונסט צוליב קונסט“, יידישע שולן צוליב דער יידיש־דערציאונג פון די יידישער קינדער אין אַמעריקע.

די ערשטע יידישע שול אין ניו־יאָרק האָט אויפגעשטעלט יואל ענטין ז״ל, וואָס איז געווען איינער פון די גרעסטע אידייאישע עקשנים אין דער אַמעריקאַנער יידישער געזעלשאַפטלעכקייט. דאָס איז געווען מיט אַכט־און־פופציק יאָר צוריק, סוף 1910. די שול איז געווען לויט איר אידעאָלאָגיע אַ פועלי־ציוניסטישע.

אין נאָוועמבער, 1913, האָט אַ גרופּע יידן, בראש מיטן באַוואוסטן בראָנקסער פאָלקס־דאָקטאָר יחיאל קלינג ע״ה, וואָס האָבן נישט באַלאַנגט צו קיין פּאַרטיי, נאָר זיינען געווען בלויז חובבי יידיש, באַשלאָסן צו גרינדן נאָך אַ שול, וואָס זאָל זיין „אַנדערש“ ווי ענטינס. אַנדערש דערמיט, וואָס זי האָט געלייגט דעם טראָפּ פון דערציאונג נישט אויף אידעאָלאָגישער צוגרייטונג פון די קינדער, נאָר אויף יידיש לשמה. פון דער דאָזיקער שול און נאָך אַנדערע פיר שולן, וואָס זיינען געווען אַנדערש ווי ענטינס, איז לויט דער איניציאַטיווע פון לייבוש לעהרער ז״ל, געגרינדעט געוואָרן אַן אינסטי־טוט, אויף צו קאָאָרדינירן און פאַרוואַלטן די שוין פאַראַנענע „אַנדערע“

שולן, וואָס האָבן זיגט דער פּטירה פון אונדזער גרויסן הומאָריסט אין 1916, געהייסן שלום עליכם שולן, און אויף צו בויען נייע שולן.

די אמתע אַנדערשקייט פון די שלום עליכם שולן איז געוואָרן אַנזעעוודיק מיטן אויפקום פון די אַרבעטער־רינג־שולן, די אַרבעטער־רינג־שולן, וואָס אַ גרופּע נאַציאָנאַל־געשטימטע צווייגן האָבן קעמפּעריש דורכגעזעצט קעגן דעם קאָסמאָפּאָליטיזם פון די גרינדער און עלטערע פירער פון דעם פּראָטערנאַלן אַרבעטער־אָרדן, האָבן אין דעם קוריקולום פון די שולן געלייגט דעם טראָפּ אויף סאָציאַליזם און אַנטי־קלעריקאַליזם. אי זייער אייגענע איבערצייגונג און אי די מורא פאַר די שטרענגע אַנטי־קלעריקאַלע גענאָסן פון פייגענבוימס חדר און פון די אויסגעהאַלטענע קאָסמאָפּאָליטן פון אייב קאַהאַנס לאַגער האָט זיי דיקטירט זיך אָפּצוגרענעצן פון אַזעלכע לימודים, ווי העברעאיש און חומש.

דער שלום עליכם פאָלקס אינסטיטוט איז געגאַנגען דעם מיטלוועג צווישן אַרבעטער־רינג און נאַציאָנאַלן אַרבעטער־פאַרבאַנד, דעם מיטלוועג צווישן יעקב לעווין און יואל ענטין.

דער אידעאָלאָג און דער וואָרטזאָגער פון דעם פאָלק־אינסטיטוטס אַנ־דערשקייט איז געווען לייבוש לעהרער ז״ל. לייבוש לעהרער איז אין דער געשיכטע פון דער יידיש־דערציאונג אין אַמעריקע געווען דער שטענדיקער זוכער פון אַ סינטעז צווישן וועלטלעכקייט און טראַדיציע.

ער, לייבוש לעהרער, האָט דאָס אויסגעאַרבעט די פּרינציפּן, וואָס דער שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט האָט אָנגענומען אויף זיין קאָנפערענץ אין יאָר 1927. אין די פּרינציפּן ווערט אונטערגעשטראָכן, אַז „די שפּראַך פון דער יידיש־וועלטלעכער סביבה איז יידיש און איר קולטור איז די מאָדערנע יידישע קולטור און איר בליק אויף דער וועלט איז בהסכם מיט די רעזולטאַטן פון וויסנשאַפטלעכער פאָרשונג״.

דאָס איז דער פּרינציפּ נומער איינס. אָבער שוין דער נומער צוויי איז, אַז „די יידישע רעליגיעזע מנהגים זיינען אַ טייל פון אונדזער דורות־לאַנגן פאָלקס־שאַפן. העברעאיש און יענע טיילן פון דעם יידישן שאַפן, וואָס זיינען פאַרבונדן מיט העברעאיש (אַראַמעאיש) געהערן צו אונדזער נאַציאָנאַלן קול־טור־אוצר״.

דאָס מיינט צו זאָגן, אַז שוין לויט די פּרינציפּן פון 1927 אַקצעפּטירט דער פאָלק אינסטיטוט, אַז תנ״ך און גמרא געהערן צום קולטור־אוצר, וואָס דאַרף איבערגעגעבן ווערן דעם קינד אין די יידיש־וועלטלעכע שולן.

אין די פּרינציפּן פון 1927 ווערט אין לעצטן פּאַראַגראַף ממש קלאָר־זעעוודיק גערופן צו אַ פּאַראייניקונג פון אַלע ריכטונגען אויפן געביט פון קולטור־אַרבעט. „די פאַרשיידנקייטן פון מיינונגען באַרעכטיקט די פּאַרטיי־גרופּירונגען אין דער יידיש־וועלטלעכער געזעלשאַפט, אָבער צוליב דער עקאָנאָמיע פון די באַגרענעצטע כוחות, ווי אויך צוליב דער פּרינציפּיעלער

געוואונטשנקייט פון צוזאַמענאַרבעט, דאַרפן מיר זוכן צו פאַראייניקן ווי ווייט מעגלעך אַלע יידיש-וועלטלעכע עלעמענטן לטובת אונדזער קולטור און אונדזער שול״.

און דער גאַנג האָט אין די פערציק יאָר זינט דעמאָלט געפירט צו פאַראייניקונג נישט בלויז מחמת „דער עקאָנאָמיע פון באַגרענעצטע כוחות״, נאָר קודם-כל, צוליב דעם בשותּפותן אידייאישן וועג, אויף וועלכן אַלע דריי ריכטונגען פון יידיש-וועלטלעכע שולן האָבן בהכרח אונטערן דרוק פון דער צייט און פון אירע געשעענישן געמוזט זיך פאַרנעמען.

אין דער פּרינציפּן-דעקלאַראַציע פון דעם שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט פון יאָר 1927, פעלט איין וויכטיקער פּרינציפּ, וואָס איז היינט-צו-טאָג אַן עיקר אין דער יידיש-וועלטלעכער דערציאונג, כ׳מיין: דער מקוים געוואָרענער היסטאָרישער חלום פון אַ יידישער מדינה.

ישראל איז היינט אַ יש אין דעם לערן-קוריקולום פון די שלום עליכם שולן און פעלט אויך נישט אין די לימודים פון די אַרבעטער-רינג-שולן. פון די פאַרבאַנד-שולן איז דאָך אָפּגערעדט.

דער ארץ-ישראל-פּרינציפּ איז היינט-צו-טאָג גילטיק פאַר אַלע דריי יידיש-וועלטלעכע שול-ריכטונגען. וואָס שייך דעם פאָלק אינסטיטוט איז גענוג אַריינצוקוקן אין דעם באַריכט צו דער היי־יאָריקער שול-קאָנפערענץ פונעם איצטיקן עקזעקוטיוו-סעקרעטאַר, שואל גוטמאַן, כדי צו זען, מיט וואָס פאַראַ התלהבות ער דערציילט די דעלעגאַטן וועגן די געשעענישן אין און אַרום ישראל.

אָבער אין דעם דאָזיקן באַריכט פון דעם פירער פון פאָלק אינסטיטוט איז אויך צו זען, וואָס פאַר אַ ווייטן מהלך די שלום-עליכמיסטן זיינען אָפּגעגאַנגען אויף דעם וועג פון סינטעז צווישן וועלטלעכקייט און טראַדיציע, ווי עס האָט דאָס מיט זיי פערציק יאָר לאַנג געקנעלט לייבוש לעהרער ז״ל. אין דעם פּאַראַגראַף פיר פון דעם באַריכט זאָגט שואל גוטמאַן צו די חברים-דעלעגאַטן: „מיר מוזן אָנהייבן אַרויסגעבן אַ וועלטלעכן ׳מחזור׳ מיט אָנווייזונגען און מאַטעריאַלן פאַר יעדן יום-טוב, פּונקט ווי מיר האָבן די הגדה אויף פּסח״.

די הגדה איז שוין אַ קנין אויך ביי דעם פּרעכטיקן דריטן סדר פון די אַרבעטער-רינג-שולן. איצט גייט דער וועג צום מחזור. דער וועגווייזער צו דעם סינטעז פון וועלטלעכקייט און טראַדיציע איז פאַר די פופצן יאָר געווען דער פאָלק אינסטיטוט. די דאָזיקע וועגווייזערישקייט באַשיינט זיין יובל.

V.

לערער און טוער
אין שלום עליכם
פֿאָלק אינסטיטוט

פרעזידענטן פון ש״ע פאָלק אינסטיטוט

יעקב דוד בערג	שמואל ניגער	ד״ר ש. עלסבערג
יצחק בראקארזש	עדי סאָלאָמאָן	אפרים פאָגעל
יצחק מילבויער	ד״ר שלמה סיימאָן	דוד שיין

צענטראַלע טוער און לערער וואָס זיינען אַוועק אין דער אייביקייט

פון י. זילבערבערג

איך וועל פּרואוון אויפלעבן אין מיין זכרון די פּיאָנערן, טוער און לערער וואָס האָבן געהאָלפן אויספורעמען דאָס אייגנאַרטיקע געשטאַלט פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. דער יידיש־פאָלקסטימלעכער איינשטעל פון די שלום עליכם פאָלקשולן האָט זיך אויסקריסטאַליזירט בהדרגה.

איך האָב אָנגעהויבן לערנען אין די שלום עליכם פאָלקשולן דעם 15טן יוני 1923. דעמאָלט האָב איך שוין ניט באַגעגנט ל. האָלמשטאָקן, איינעם פון די גרינדער פון „קינדער זשורנאַל" און פון „קעמפּ בויבעריק"; ער איז אַוועקגעפאָרן אין סאָוועטן־פאַרבאַנד און דאָרטן ווייטער זיך אָפּגעגעבן מיט יידישער פּעדאַגאָגיק. אויף דער ערשטער לערער־ראַט־זיצונג, וואָס איך האָב בייגעוואוינט אין אָנהייב יוני 1923, זיינען בייגעווען: ליפּע לעהרער, יצחק קרעמען, ח. י. ליפּשיץ, א. גאָלדמאַן, אברהמל קאַפּלאַן, ה. קאַפּלאַן — מחבר פון „יידישער דעקלאַמאַטאָר", יוסף וואָל און י. קאַמינסקי, וואָס איז געווען דער סעקרעטאַר פון דער שלום עליכם פאָלקשול נומער איינס, און פאַר־וואַלטער פון „קינדער זשורנאַל".

די גרעסטע צאָל לערער אין די שלום עליכם שולן זיינען פאַרבליבן אין די שולן ביז זיי זיינען אַוועקגעריסן געוואָרן אין מיטן פון זייער אַקטיווער דערציאונג־טעטיקייט. און עס איז אַ חסד של אמת אָנצואווייזן דאָס אָרט, וואָס זיי האָבן פאַרנומען אין שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט, און דאָס זעלבע אויך בנוגע די שול־טוער.

ליבוש לעהרער

(געבוירן דעם 16טן אַפּריל 1887 — געשטאָרבן דעם 17טן סעפּטעמבער 1964)

אין יוני 1923 האָב איך געזען לייבוש לעהרערן לערנען אין דער שלום עליכם פאָלקשול פיר, אין בראָנקס. ער האָט געמאַכט אויף מיר אַ שטאַרקן איינדרוק מיט זיין ערנסטן אויסזען און מיט זיין האַלטונג. איך האָב באַמערקט, אַז אויך די תלמידים זיינען „באַאיינדרוקט".

לייבוש לעהרער איז געווען צווישן די ערשטע צו נוצן דעם טערמין — „יידיש־וועלטלעך". ער האָט קלאָר מסביר געווען וואָס מען דאַרף פאַרשטיין אונטער דעם באַגריף „יידיש־וועלטלעכע סביבה". אַזוי טאָקע הייסט אַ קאַ־

פיטל אין זיין בוך „די מאָדערנע יידישע שול“, וואָס איז אַרויס אין יאָר 1927. דאָס דאָזיקע בוך איז נאָך איצט איינס פון די אינפאָרמאַטיווסטע ביכער וועגן אויפקום, געשיכטע און אַנטוויקלונג פון דער יידישער שול.

לייבוש לעהרער קען מיט רעכט באַטראַכט ווערן ווי דער טעאָרעטיקער און פּראַקטישער דערציער פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. במשך פון די צענדליקער יאָרן, וואָס ער איז געווען דער דירעקטאָר פון דער שלום עליכם מיטלשול און קעמפּ „בויבעריק“, האָט ער אַוועקגעלייגט זיין חותם אויף אַלע דערציאונגס־אינסטיטוציעס פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. לייבוש לעה־רער האָט דערצויגן עטלעכע דורות מיטלשולניקעס און „בויבעריקאַנער“, וואָס האָבן אין זיך איינגעזאַפּט יידישע מנהגים, טראַדיציע און בכלל יידיש־קייט־אידעאַלן. זיי האָבן אין זיך איינגעזאַפּט יידישע גייסטיקייט, וואָס איז פאַרוועבט און פאַרוואָרצלט טיף אין זייערע נשמות.

יעקב דוד בערג

(געבוירן 26סטן דעצעמבער 1888 — געשטאָרבן 17טן יוני 1963)

ווען יעקב דוד בערג האָט פאַרלאָזט זיין געבוירנשטאָט בזשעזשין (פּוילן), איז ער שוין געווען געניגע גייסטיק רייף אַז דאָס גאַנצע טראַדיציאָנעלע לעבן און די כלערליי טיפּן זאָלן זיך איינקריצן אין זיין זכרון.

בזשעזשין, און דערנאָך די ישיבה־יאָרן, האָבן אַרויפגעלייגט אויף אים אַ באַשטימטן חותם, און אים געמאַכט פאַר אַ באַוואוסטזיניקן גאַנצן ייד. בטבע אַ ייד מיט חסידישער התלהבות, האָט יעקב דוד בערג געבראַכט מיט זיך אומעטום, וואו נאָר ער איז געקומען, וואַרעמקייט, אמונה און בטחון. ווען ער איז נאָך געווען אין די פריע צוואַנציקער, האָט ער געוואַנדערט; ער איז אַ צייט לאַנג געווען אין די סקאַנדינאַווישע לענדער און דערנאָך האָט ער זיך אויף עטלעכע יאָר באַזעצט אין לאָנדאָן.

בערג האָט ליב געהאַט די יידישע ליטעראַטור און אַלצדינג וואָס גייט מיט יידיש לשון — אונדזער גאַנץ פאַרצווייגט יידיש קולטור־לעבן. אַ חסיד פון זיינע יוגנט־יאָרן אָן, איז ער אין די רייפע יאָרן געוואָרן אַן אָנהענגער פון ד״ר חיים זשיטלאָווסקי. בערגס הויפּט־ליבע איז בלי שום ספק געווען דער שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. ער איז אַ סך מאָל געווען דער פּרע־זידענט פון אינסטיטוט און דער אינספּירירנדיקער גייסט פון די וויכטיקסטע אויפטואונגען אין אינסטיטוט.

אין 1948 האָט ער אין בענסענהורסט, ברוקלין, צוזאַמען מיט דער פאַרוואַלטונג פון דער שלום עליכם פאָלקשול, אויפגעבויט אַ פּאַסיקן בנין, וואָס איז געוואָרן אַ יידישע טאָגשול. ער האָט מיטגעהאָלפן אין דעם אויפבוי פון דער שלום עליכם פאָלקשול 21, אין די בראָנקס. זיינער אַ וויכטיקער אויפטו איז געווען די גרינדונג פון „די יעקב בערג־קאַטעדרע פאַר יידיש און יידישער קולטור“ אין דעם בראַנדייס־אוניווערסיטעט.

ליפּע לעהרער

(געבוירן אין 1890 — געשטאָרבן אין 1963)

ליפּע לעהרער איז געווען צווישן די גרינדער און אַקטיווע בויער פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. אין משך פון זיין באַוואוסטזיניק לעבן איז ער געווען נישט בלויז אַ נאה דורש, נאָר אויך אַ נאה מקיים; איידער ער האָט געבעטן אַז יענער זאָל עפּעס טאָן, האָט ער קודם־כל אַליין געטאָן.

ליפּע לעהרער איז געשטאַנען אין שריפטלעכער פאַרבינדונג ניט נאָר מיט די מערסטע יידישע שרייבער און יידישע אָרגאַניזאַציעס פון גאָר דער וועלט, נאָר מיט הונדערטער יידישע מענטשן; ער איז אין אַ געוויסן פּרט געווען דער אַמבאַסאַדאָר פון יידישלאַנד. צו אים האָט מען זיך געווענדט מיט כלערליי אָנפראַגן, עצות און בקשות — און פון דעם פּשוטסטן ביז דעם חשובסטן האָט ער תיכף געענטפערט און דערליידיקט זיין ענין. ער האָט אויפגעבויט דעם „קינדער־זשורנאַל" און פאַרלאַג „מתנות", וואָסביידע זיינען געוואָרן אַ שם־דבר בכל תפוצות ישראל. ער איז במשך פון פיר צענדליק יאָר געווען דער אָנפירער פון די ביידע אינסטיטוציעס, און די לעצטע יאָרן פון זיין לעבן איז ער אויך געווען דער רעדאַקטאָר פון „קינדער־זשורנאַל". ער האָט פאַראינטערעסירט יידישע שרייבער, אַז זיי זאָלן אויך שאַפן פאַרן יידישן קינד. און אין „קינדער־זשורנאַל" איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אַ גאַנצע קינדער־ליטעראַטור.

דער פאַרלאַג „מתנות" האָט זיך געמאַכט אַ שם אין דער יידישער וועלט מיט זיינע מוסטערהאַפטיקע אויסגאַבעס פון אָנגעזעענע יידישע שריפטשטע־לער. די אויסגאַבעס צייכענען זיך אויס מיט זייער פיינעם געשמאַק; עס פילט זיך ליפּע לעהרערס באַציאונג צום יידישן וואָרט, און זיין דרך־ארץ פאַר דעם יידישן דיכטער. ליפּע לעהרער האָט געהאַט אַ חוש פאַר יידיש לשון, און יעדער וואָרט האָט ער אָפּגעהיט, און עס האָט געמוזט דורכגיין דורך זיין האַנט, און אפשר וואָלט געווען ריכטיקער צו זאָגן: דורך זיין נשמה און האַרץ.

ד"ר יחיאל קלינג

ד"ר קלינג איז געווען צווישן די סאַמע ערשטע טוער אין שלום עליכם

פאָלק אינסטיטוט; ער איז געווען צווישן די גרינדער פון דער בראָנקסער שלום עליכם פאָלקשול צוויי, וואָס איז בשעתה געווען באַרימט מיט דער גרויסער צאָל קינדער, וואָס האָבן זיך אין איר געלערנט. אין דער צייט ווען שלמה בערקאָוויטש איז דאָרטן געווען דער לערער, האָבן זיך אין שול גע־לערנט עטלעכע הונדערט קינדער. די שול האָט זיך דעמאָלט געפונען אין אַ קליין הייזל מיט בלויז איין גרויס קלאַס־צימער. שפּעטער האָט די שול זיך אַריבערגעקליבן אין אַן אייגענער גרויסער געביידע, מיט עטלעכע קלאַס־צימערן און אַ גרויס ביבליאָטעק־צימער. די שול צוויי איז דעמאָלט באַטראַכט

געוואָרן פאַר איינער פון אונדזערע גרעסטע שולן, אויך אַ דאַנק איר פאַר־צוויגטער שול־טעטיקייט.

ד״ר קלינג איז געווען צווישן די ערשטע פרעזידענטן פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. ד״ר קלינגס היים — אויך אַ דאַנק זיין פרוי, בערטאַ קלינג — איז געוואָרן, אין אמתן זינען פון וואָרט — אַ בית וועד לחכמים. יידישע שרייבער, באַזונדערס „די יונגע״, פלעגן זיך אָפט פאַרזאַמלען אין זייער היים און פאָרלייענען זייערע לידער און דיסקוטירן. די באַלעבאָסטע, די דיכטערין בערטאַ קלינג, פלעגט אויפנעמען די יידישע דיכטער מיט גרויס כבוד. ד״ר קלינג האָט פאַראינטערעסירט יידישע שרייבער אין דער שלום עליכם שול־באַוועגונג.

משה און שרה גורין

מ. גורין איז געווען אַ זעלטענער טיפּ פון אַן אינטעליגענטן יידישן פאָלקס־מענטש. ער האָט געהאַט גרויס דרך־ארץ פאַר יידישע פערזענלעכ־קייטן און יידישע קולטור־ווערטן; אַזוי גורין, און אַזוי זיין פרוי שרה.

מ. גורין האָט באַקליידט צוויי צענטראַלע אַמטן אין דער שלום עליכם שול־באַוועגונג. ער איז געווען יאָרנלאַנג דער קאַסירער פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט, און אויך דער קאַסירער פון דער שלום עליכם מיטלשול. זיין פרוי, שרה, איז געווען זייער טעטיק אין דער פרויען־צענטראַלע.

ביידע זיינען געווען איבערגעגעבן בלב ונפש דעם שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט און אַלע זיינע צווייגן. אין אַן עת־צרה, ווען עס איז געווען אַ פינאַנציעלער קריזיס — און דאָס איז געווען אַן אָפטע דערשיינונג — פלעגט מ. גורין „לייזן דאָס פּראָבלעם״: אָדער ער האָט אויסגעליען די סומע אין וועלכער מען האָט זיך געניטיקט, אָדער געגעבן „נאָך אַ ביישטייערונג״. פרוי גורין, אַן אמתע יידישע אַריסטאָקראַטקע, און משה גורין האָבן דערצויגן קינדער צו גאָט און צו לייט. זיי האָבן זיך געלערנט אין אונדזערע שולן און זיי פאַרנעמען וויכטיקע פּאָזיציעס אין דער אַקאַדעמישער וועלט.

י. קאַמינסקי

יהושע קאַמינסקי איז זיין גאַנץ לעבן געווען פאַרבונדן מיט דער יידישער שול־באַוועגונג. ער איז געשטאַנען ביים וויגעלע פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט און איז געווען דער פּאַקטישער גרינדער פון צוויי צווייגן פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט: פאַרלאַג „מתנות״ און „קעמפּ בויבעריק״. ער איז געווען אויך דער מיטגרינדער פון „קינדער־זשורנאַל״.

י. קאַמינסקי האָט געשריבן הונדערטער לידלעך און מעשהלעך פאַר קליינע קינדער און פאַר עלטערע תלמידים. י. קאַמינסקי האָט אַריינגעבראַכט זיין אייגענעם מאַניער אין זיינע לידלעך, מעשהלעך, מעשיות, שפּילן און

שפילערייען. הגם ער האָט גענוצט אַ גאַנץ אידיאָמאַטישן און צומאָל אויך אַ רייכן יידיש, איז דאָך זיין לשון חנעוודיק, שפּילעוודיק און לייכט. ער האָט אויך געקענט די קונסט פון דערציילן אַ מעשה פאַר קינדער מיט שפּאַנונג און פאַנטאַזיע.

דאָס שרייבן פאַר קינדער איז געווען בלויז איין אַספּעקט פון י. קאַמינסקיס רייכער שול־טעטיקייט. י. קאַמינסקי איז קודם־כל געווען אַ שול־טוער. דאָס איינשאַפן גוטע בענקלעך פאַר שול־קינדער איז ביי אים געווען כמעט אַזוי וויכטיק ווי שרייבן פאַר זיי גוטע לידלעך. ער האָט פריער גוט אויסגעפּרוואווט דאָס בענקל צי עס וועט זיין באַקוועם פאַרן תלמיד צו זיצן.

עס דאַרף אויך דערמאָנט ווערן, אַז י. קאַמינסקי האָט געהאַט אַ היפּשן חלק, אויב נישט אין דער גרינדונג, איז אין דער אָנפירונג פון „קינדער־זשורנאַל". וואָרעם דער אמתער גרינדער פון „קינדער־זשורנאַל" איז געווען דער פּעדאַגאָג ל. האָלמשטאָק.

ד"ר שלמה סיימאָן

(געבוירן געוואָרן דעם 4טן יולי 1895 — געשטאָרבן דעם 8טן נאָוו. 1970)

ד"ר שלמה סיימאָן איז געווען איינער פון די בויער פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט, און רעדאַקטאָר פון „קינדער־זשורנאַל" במשך אַ ריי יאָרן. צווישן די יאָרן 1940—1955 איז ער עטלעכע מאָל געווען דער פּרעזידענט פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. ער איז געווען צווישן די אַקטיווסטע פאַרוואַלטער פון שלום עליכם פאָלקשול 15, און פאַר אַ פערטל יאָרהונדערט האָט ער געלערנט תנ"ך מיט אַן ערך פינף מיניבים יידן. ער איז אַלע יאָרן געווען אַ מיטאַרבעטער פון „קינדער־זשורנאַל", און דאָרטן פאַרעפנטלעכט „שמערל נאַר", „דאָס קלוגע שניידערל", „די העלדן פון כעלם", „ראָבערטס ווענטורעס", און אַ ריי אַנדערע דערציילונגען. די אַלע דערציילונגען זיינען דערנאָך דערשינען אין ביכער, אין פאַרלאַג „מתנות", ביים שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט.

אין די לעצטע פינף יאָר איז שלמה סיימאָן געווען פאַרטאָן ראשו־ורובו אין צוגרייטן דעם תנ"ך אויף ענגליש, ער האָט באַוויזן צו פאַרענדיקן און אַרויסגעבן דעם חומש און נביאים ראשונים. נאָך מיט העכער צוויי צענדליק יאָר צוריק איז אין פאַרלאַג „מתנות" דערשינען שלמה סיימאָנס „חומש פאַר קינדער", „יהושע און שופטים", „אין די טעג פון די ערשטע נביאים". אין די לעצטע צוויי צענדליק יאָר האָט שלמה סיימאָן זייער אָפט געשריבן וועגן יידישקייט־פּראָבלעמען; באַזונדערס קומט צום אויסדרוק זיין יידישער וועלט־באַנעם אין זיינע ווערק „תוך יידישקייט", „יידן צווישן פעלקער", „אויף אייגענע דרכים" און „אמונה פון אַ דור", וואָס איז דערשינען ערב ראש־השנה פון יאָר 1970.

ש. ניגער
(1955 — 1883)

ש. ניגער איז געווען צווישן די שרייבער וואָס האָבן זייער אָפּט באַשיינט די באַנקעטן פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט און אָפט אויך די ימים־טובים פון די פאָלקשולן. ער האָט אויך איין מאָל באַקליידט די פרעזידענט־שאַפט פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט.

ש. ניגער איז גאַנצע 28 יאָר, פון 1920 ביז 1947, געווען דער רעדאַקטאָר פון „קינדער־זשורנאַל״. ער האָט סטימולירט יידישע שרייבער זיי זאָלן שרייבן פאַרן יידישן קינד, און יידישע שרייבער האָבן גערן געוואָלט, און טאַקע געהאַלטן פאַר אַ כבוד, זיך צו דרוקן אונטער זיין רעדאַקציע.

איך ווייס נישט ווי רעדאַקטאָרן זיינען זיך נוהג ביים רעדאַקטירן און פאַרעפנטלעכן ווערק פון שרייבער; איך בין אָבער יאָ געווען אַ ביסל באַקאַנט (אַ דאַנק דעם וואָס איך בין געווען אין דער רעדאַקציע־קאָמיסיע), ווי אַזוי ש. ניגער האָט זיך נוהג געווען ביים רעדאַקטירן אַלץ וואָס איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין „קינדער־זשורנאַל״. ער פלעגט אויסבעסערן, ווען מען האָט געדאַרפט, די דערציילונגען, לידער, שפּילן, מעשהלעך, ווי אַ גוטער און געוויסנהאַפטיקער לערער פאַרריכט אַ קאָמפּאָזיציע פון אַ תּלמיד; און ווי אַ מענטש מיט טאַקט און ראַפינירטקייט, פלעגט ער די אויסגעבעסערטע זאַך צוריקשיקן צום מחבר און אים פרעגן צי ער איז מסכּים אויף דעם.

די גאָר גוטע זאַכן, וואָס מען האָט געשיקט פאַרן „קינדער־זשורנאַל״ און וואָס זיינען אים שטאַרק געפעלן, פלעגט ער נאָך פון כּתב־יד פאַרלייענען פאַר זיינע צוויי קינדער ליבע און וואַווע. איך געדענק (אַזוי ווי די ש. ניגער־משפּחה האָט געוואוינט ווייט פון אַ יידישער שול, האָב איך מיט זיינע קינדער אַ צייט לאַנג פּריוואַט געלערנט אין זייער היים) מיט וואָס פאַר אַ פרייד זיינע קינדער פלעגן דערוואַרטן דעם טאַטנס פאַרלייענען.

לאָמיר דאָ אויך דערמאָנען אַ צאָל אַנדערע שרייבער, וואָס זיינען אָפט געווען געסט אין דעם שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט און אין די שלום עליכם פאָלקשולן. אין דער ערשטער ריי דאַרף דערמאָנט ווערן אברהם רייזען. ער איז געווען אַן אָפטער גאַסט ביי די ימים־טובים אין אַלע אונדזערע שולן און אַלע מאָל אַריינגעבראַכט פרייד און דערהויבנקייט סיי ביי די תּלמידים און סיי ביי די דערוואַקסענע. ליבע און אָפטע געסט אין די שולן זיינען געווען: יעקב גלאַטשטיין, אפרים אויערבאַך, א. גלאַנץ־לעיעלעס, ה. לייוויק, ב. י. ביאַלאָסטאָצקי און נ. ב. מינקאָוו.

ישראל גויכבערג
(געבוירן אין 1894 — געשטאָרבן אין יוני 1970)

י. גויכבערג איז געווען אַ לערער אין די שלום עליכם פאָלקשולן כּמעט

פופציק יאָר; ער איז אויך געווען אַ מיטאַרבעטער און מיט־רעדאַקטאָר אין „קינדער־זשורנאַל" במשך אַ סך יאָרן.

י. גויכבערג איז געווען אַ זעלטענער לערער. ער האָט פאַרוואַנדלט די שול וואו ער האָט געלערנט אין אַ היכל. אַפילו ווען די שול האָט זיך געפונען אין אַ „בעיסמענט" אָדער „סטאָר"; און דער צופאַל האָט אַזוי געוואָלט, אַז ער זאָל תמיד לערנען אין אָרעמע געגנטן. ער האָט יאָרנלאַנג געלערנט אין וויליאַמסבורג און דערנאָך אין בראַנזוויל; ווען מען איז אָבער אַריינגעקומען פון דער טומלדיקער גאַס אין קלאַס־צימער, האָט זיך אויסגעדוכט, אַז מען איז אין אַ מקום קדוש.

י. גויכבערג איז געווען באַגאַבט מיט אַ סך מעלות ניט בלויז ווי אַ לערער און פאָעט, נאָר אויך אין נגינה, אין מאָלן, צייכענען, כתיבהן, אין איינשטודירן און אויסשטאַטן מיט אַלע קליפּערלעך אַ קינדער־שפּיל, צי אַפילו אַ פאָרשטעלונג פאַר דערוואַקסענע. ביי י. גויכבערגן איז לערעריי געווען אַ נאַציאָנאַלע שליחות, אַ הייליקע אַרבעט; ער איז אין זיין לערנען און אין זיין באַנעמען זיך מיט קינדער, צי מיט דערוואַקסענע, אַלע מאָל געווען נאַטירלעך. י. גויכבערג איז געווען אַ לערער־קינסטלער און געהאַט אַן איינפלוס אויף יינגערע און עלטערע תלמידים. זיינע תלמידים האָבן געהאַט אַ גרויסע פּעולה אין לערנען, ווייל ער איז אין זיין לערעריי געווען געוואַלדיק אָפּגעהיטן און ערלעך. קינדער, ווי יונג זיי זאָלן נישט זיין, דערפילן אינטואיטיוו ערלעכקייט.

י. גויכבערגס לערנען האָט געהאַט אַ שם אין לערער־קרייזן. ער האָט צוגעוואוינט זיינע תלמידים צו רעדן און לייענען יידיש. ער האָט געקענט זיצן שעהן־לאַנג און אויסזוכן פּאַסיקן לייען־מאַטעריאַל אויף צו לייענען אין דער היים פאַר יעדן תלמיד באַזונדער לויט זיינע פעאיקייטן. און האָט י. גויכבערג צוגעגרייט אַ יום־טוב, האָט ער אים אַריינגעבראַכט אין שול אַריין, סיי אין בילד, סיי אין שריפטלעכע אַרבעטן, מיט וועלכע ער האָט באַצירט דעם קלאַס־צימער, סיי אין די פּאַסיקע געמעלן און אין דער יום־טוב אַטמאָספערע, וואָס ער האָט געשאַפן.

עס איז כמעט ניט פאַראַן קיין יידיש לערנבוך, וואו עס זאָלן זיך ניט געפינען י. גויכבערגס לידער. אין 1948 האָט י. גויכבערג רעדאַגירט אַ קינדער לידער־בוך מיט שיינע אילוסטראַציעס און שיינע נאָטן — „די גאָלדענע פאָווע". דאָרטן געפינען זיך צענדליקער לידער פון יידישע פאָעטן, וואָס האָבן געשריבן פאַר קינדער.

דוד שיין

דוד שיין — ה. לייוויקס שוואָגער — איז געווען אַ קאַלירפולער שלום־עליכמניק. ער איז געווען אַ קענער און ליבהאָבער פון דער יידישער ליטעראַטור.

דוד שיין איז בעיקר געווען פאַרבונדן מיט דער בראָנקסער שלום עליכם פאָלקשול נומער צוויי, בעת זי האָט זיך געפונען אין אַן אייגענעם גרויסן בנין. דוד שיין איז אָבער געווען פאַראינטערעסירט אין דער גאַנצער שול־באַוועגונג. ער איז געווען עטלעכע צענדליק יאָר אַן אַקטיווער מיטגליד אין דער עקזעקוטיווע פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט און צו זיין וואָרט האָט מען זיך שטאַרק צוגעהערט.

יוסף פאָגל

צו יוסף פאָגל האָב איך אַ באַזונדערן וואַרעמען סענטימענט. מיר האָבן אָנגעהויבן אונדזער שול־טעטיקייט אין איין צייט, דעם 15טן יוני, 1923: איך ווי דער לערער פון דער שלום עליכם פאָלקשול עלף — און ער ווי דער פאַרוואַלטער פון דער שול.

די שול האָט זיך געפונען אין האַרץ פון בראַנזוויל, אויף פיטקין עוועניו. בראַנזוויל איז דעמאָלט געווען אַן עיר ואם בישראל, עס האָט געברויזט מיט יידיש לעבן, מיט תלמוד־תורות, מיט ישיבות, מיט גרויסע יידישע געשעפטן און כלערליי יידישע אינסטיטוציעס.

די שול האָט זיך אין גיכן אַריבערגעקליבן אויף ריווערדייל עוועניו, און דערנאָך אויף האפקינסאָן עוועניו אין אַן אייגענער הייזקע מיט אַ גאָרטן. די שול איז געוואָרן איינע פון די גרויסע שולן מיט העכער הונדערט תלמידים און מיט אַ געהילף־לערער. די געזאַנג־לערער אין דער שול זיינען געווען ב. זאַסלאַווסקי, דערנאָך לאַזאַר ווייגער און אויך פאָזנער. אהרן גודעלמאַן האָט געלערנט די תלמידים צייכענען, מאָלן און סקולפּטור, און די באַקאַנטע טאַנץ־לערערין פרוי פאקס האָט געלערנט טאַנצן.

יוסף פאָגל איז אַלע יאָר געווען דער פאָרזיצער פון דער שול 11 און אָנגעפירט מיט די פאַרצווייגטע קולטור־טעטיקייטן. מיט דער צייט איז פאָגל געוואָרן איינער פון אונדזערע וויכטיקע צענטראַלע טוער אין שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. ער איז געווען אַ פאָלקס־אינטעליגענט אין שענסטן זינען פון וואָרט. במשך פון עטלעכע צענדליק יאָר איז ער געווען אַ מיטגליד פון דער עקזעקוטיווע פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט, און דער פאָרזיצער פון דער שלום עליכם מיטלשול.

יצחק בראקארש

יצחק בראקארש האָט אָנגעהויבן זיין שול־טעטיקייט ווי אַ פאַרוואַלטער פון דער שול 13, אָבער ער איז גיך געוואָרן אַ צענטראַלער טוער אין שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. ער איז יאָרנלאַנג געווען אַ מיטגליד אין דער עקזעקוטיווע פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. עטלעכע יאָר איז ער געווען דער קאַסירער פון אינסטיטוט, און איין מאָל איז ער אויף אַ שול־קאָנפערענץ

אויסגעקליבן געוואָרן ווי דער פּרעזידענט פון דער אָרגאַניזאַציע. אַ נאָמען האָט ער זיך אָבער געשאַפן ווי דער פאַרוואַלטער פון קעמפּ בויבעריק.

אין דער צייט פון י. בראַקאַרשס פאַרוואַלטערשאַפט זיינען איינגעפירט געוואָרן אַ ריי אויסבעסערונגען. ווען יצחק בראַקאַרש האָט זיך צוריקגעצויגן, און די בויבעריק־קאָמיסיע האָט אויסגעקליבן זיין זון יאַנקל איבערצונעמען די פאַרוואַלטונג פון קעמפּ, האָט ער געהאַט די גרויסע סאַטיספאַקציע, וואָס דער קעמפּ איז געווען גוט איינגעאָרדנט, און אויך פינאַנציעל אויף אַ געזונטן באָדן.

ל. כאַנוקאָוו

ל. כאַנוקאָוו האָט געלערנט אַ סך יאָרן אין דער שלום עליכם פאָלקשול נומער 1. ער איז געווען אַן איבערגעגעבענער לערער און געהאַט אַן איינפלוס אויף תלמידים און דערוואַקסענע. ל. כאַנוקאָוו איז געווען אַ באַגאַבטער נאָוועליסט און זיינע נאָוועלן ווי „דער מענטש", „סובמאַרין" זיינען אויפגענומען געוואָרן מיט אַ סך לויב. כאַנוקאָוו איז אויך געווען אַ פיינער עסייאיסט און אַ סקולפּטאָר.

ל. כאַנוקאָוו האָט אויך געלערנט מיט גרויס דערפאָלג יידישע ליטעראַטור אין דער שלום עליכם מיטלשול. זיינע געוועזענע תלמידים, וואָס פאַרנעמען וויכטיקע פּלעצער אין יידישן און אין אַלגעמיינעם לעבן, דערמאָנען אים מיט ליבשאַפט. דאָס איז די גרעסטע באַלוינונג פאַר אַ יידישן לערער.

מ. בזשאָזע

מ. בזשאָזע איז עטלעכע יאָר געווען דער סעקרעטאַר פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. ער איז אויך עטלעכע מאָל געווען דער קולטור־דירעקטאָר פאַר דערוואַקסענע אין קעמפּ בויבעריק, און איןביידע צענטראַלע אינסטיטוציעס האָט ער געטאָן נוצלעכע אַרבעט. מ. בזשאָזע האָט זיך אָבער באַזונדער אויסגעצייכנט ווי דער לערער פון שלום עליכם פאָלקשול נומער 17, אין קאָני איילענד, ברוקלין.

די שול אונטער זיין אָנפירערשאַפט האָט געהאַט אַ שם אין אונדזער באַוועגונג. דער שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט האָט אַפילו איין מאָל דורכגעפירט די יערלעכע שול־קאָנפערענץ אין די צימערן פון דער שול. די שלום עליכם קאָני־איילענדער שול האָט געהאַט אַ מאַנדאָלין־אָרקעסטער, וואָס איז אויפגעטראָטן אויף שול־קאָנצערטן. מ. בזשאָזע איז געווען אַ גוטער רעדנער און לעקטאָר, און די שולן פלעגן אים אָפט פאַרבעטן צו האַלטן לעקציעס.

שלמה בערקאָוויטש
(1954 — 1888)

שלמה בערקאָוויטש איז געווען איינער פון די פּיאָנערן־לערער און קולטור־טוער אין קאַנאַדע און אין די פאַראייניקטע שטאַטן. אין דער צייט

ווען ער האָט אָנגעהויבן זיין לערערשע קאַריערע האָט מען געדאַרפט נישט בלויז לערנען מיט קינדער, נאָר אויך אָרגאַניזירן די שול, אָנפירן מיט דער פאַרוואַלטונג, און שאַפן אַליין די פּעדאַגאָגישע מאַטעריאַלן.

שלמה בערקאָוויטש האָט פאַרמאָגט דעם טאַלאַנט פון אַ לערער־פירער וואָס האָט געקענט באַגייסטערן מענטשן, און זיי צוציען צו דער אַרבעט. ער איז געבוירן געוואָרן אין דער שטאָט פּערעיאַסלעוו, די שטאָט פון שלום עליכמען. אין 1903 איז בערקאָוויטש אָנגעקומען קיין מאָנטרעאָל, און אין 1910, ווען עס איז געגרינדעט געוואָרן די ערשטע יידיש־וועלטלעכע שול אין מאָנטרעאָל, איז ער געוואָרן איר לערער. זיבן יאָר שפּעטער איז ער געוואָרן דער לערער און דער פירער פון די פילאַדעלפיער אַרבעטער־רינג־שולן.

אין יאָר 1923 קומט בערקאָוויטש קיין ניו־יאָרק, וואו ער ווערט דער לערער פון דער שלום עליכם פאָלקשול 2, בראָנקס, און אַ בויער פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. די שלום עליכם שול 2 איז דעמאָלט געווען אַ גרויסע שול מיט אַ פאַרצווייגטער קולטור־טעטיקייט, מיט אַן אַקטיווער פאַרוואַלטונג וואָס האָט איינגעשלאָסן אַ צאָל אָנגעזעענע פּערזענלעכקייטן אין יידישן לעבן. צוליב זיין פּאָפּולאַריטעט און אויפטוערישקייט ווערט בערקאָוויטש באַשטימט ווי דער סעקרעטאַר פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט.

זיין געזונט ווערט אונטערן דרוק פון דער אַרבעט אַלץ מער אָפּגעשוואַכט, און ער מוז דערפאַר אויפגעבן לערעריי, און פירערשאַפט. באַזעצט ער זיך אין לאָס־אַנדזשעלעס; אָבער אויך דאָ לייגט ער צו אַ האַנט צו אַלע דערציאונג־ און קולטור־טעטיקייטן אין שטאָט.

סוף דעצעמבער, 1954, איז ער אַוועק אויף אייביק, איבערלאָזנדיק נאָך זיך אַ גוטן נאָמען, פון אַן אומדערמידלעכן פּיאָנער־לערער און קולטור־עסקן, וואָס האָט מיט לייב־און־לעבן געאַרבעט פאַר יידישער דערציאונג אין אַמעריקע.

מ. גארעליק

מ. גארעליק איז געווען צווישן די ערשטע שול־טוער אין שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. ער איז געווען אַן איבערגעגעבענער טוער אין דער שלום עליכם שול נומער איינס, און אַ מיטגליד אין דער שול־קאָמיסיע. ער פלעגט אָפט באַזוכן די פאַרוואַלטונגען און סטימולירן די שול־טעטיקייט. ער איז אַ סך יאָרן געווען אַ מיטגליד אין דער עקזעקוטיווע פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט.

צו זיין זיבעציק־יאָריקן יובילעי האָט אים דער שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט באַערט מיט אַ גרויסאַרטיקן באַנקעט אין וועלכן עס האָבן זיך באַטייליקט אונדזער גאַנצע שול־באַוועגונג. אויך חברה גארעליק איז געווען אַקטיוו אין אונדזער שול־באַוועגונג און איז געווען באַליבט ביי אַלעמען.

י. מ. גודעלמאַן

י. מ. גודעלמאַן איז געווען אַ לערער אין אונדזערע שולן, פריער אין „די בערג" — אין עלענוויל, און דערנאָך אין די ניו־יאָרקער שלום עליכם פאָלק־שולן. פאַר אַן ערך פינף יאָר איז ער געווען דער סעקרעטאַר פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. י. גודעלמאַן האָט זיך באַטייליקט אין „קינדער־זשורנאַל" מיט איבערזעצונגען פון העברעאיש. ער האָט אויך געשריבן אייגענע מעשיות און יום־טוב־שפילן. ער האָט צוזאַמענגעשטעלט געשיכטע־העפטן פאַר אונ־דזערע פאָלקשולן, לויט ש. דובנאָווס „געשיכטע פון יידישן פאָלק". י. גודעל־מאַן איז אויך געווען אַ יאָר צייט דער דירעקטאָר פון דער ש"ע „טאָגשול" און שלום עליכם פאָלקשול נומער 6. אויך פרוי גודעלמאַן איז געווען אַקטיוו אין דער פרויען־אָרגאַניזאַציע פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט.

שרה ליבערט

שרה ליבערט איז געווען צווישן די אַקטיווסטע מיטגלידער אין דער שלום עליכם פרויען־צענטראַלע. זי איז עטלעכע טערמינען געווען די פּרעזי־דענטין פון דער פרויען־אָרגאַניזאַציע. שרה ליבערט איז אויך געווען אַ לערערין אין אונדזערע שולן. זי האָט איין צייט געלערנט אין דער בראָנקסער שלום עליכם פאָלקשול 2, צוזאַמען מיט לייבוש לעהרערן. שרה ליבערט האָט געשריבן שפּילן, מעשיות און דער יום־טוב־מאַטעריאַלן פאַר די קלאַסן. זי איז געווען באַליבט אין אַלע אונדזערע שולן צוליב איר איבערגעגעבנקייט און געטריישאַפט. שרה ליבערט פלעגט זיין אַן אָפטער גאַסט אין אונדזערע שולן און אויפטרעטן מיט איינלייטונגען וועגן קינדער־דערציאונג. זי איז די מחברין פון אַ לערנבוך, וואָס דער פאַרלאַג „מתנות" האָט אַרויסגעגעבן. דאָס בוך איז געלערנט געוואָרן מיט דערפאָלג אין אונדזערע שלום עליכם פאָלק־שולן, און אין אַנדערע יידישע פאָלקשולן.

יעקב לייבוש ראַבינער

יעקב לייבוש ראַבינער איז געשטאָרבן אין 1948 אין עלטער פון 50 יאָר. ער איז געשטאָרבן בשעת ער איז געווען דער דירעקטאָר פון דער שלום עליכם טאָגשול. זיין טויט האָט אַרויסגערופן גרויס טרויער אין דער גאַנצער יידישער דערציאונגס־סביבה.

י. ל. ראַבינער איז געווען פאַרטאָן מיט אַלע זיינע רמ"ח אברים אין אויפבויען די ערשטע יידישע טאָגשול פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. ער איז געווען אַ פּעדאַגאָג, וואָס האָט פאַרמאָגט ערודיציע און טאַלאַנט.

י. ל. ראַבינער האָט געשטאַמט פון אוקראַינע פון אַ רבנישער משפחה. אין אָנהייב פון די צוואַנציקער יאָרן איז ער געקומען קיין אַמעריקע. דאָ, אין אַמעריקע, האָט ער ממשיך געווען זיין יידישע און אַלגעמיינע בילדונג. ער

האָט געהערט צו דעם טיפּ מענטשן, וואָס האָט זיין גאַנץ לעבן נישט אויפ־געהערט צו לערנען.

י. ל. ראַבינער איז צוואַנציק יאָר געווען פאַרבונדן מיטן שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט, ווי אַ לערער אין די פאָלקשולן, מיטלשול און צום סוף אין דער טאָגשול. ער האָט געהאָפט אַז ווען ער וועט אַמאָל זיך קענען באַפרייען אויף אַ יאָר־צוויי פון לערעריי, וועט ער אָנשרייבן אַ פונדאַמענטאַל ווערק וועגן ד״ר חיים זשיטלאָווסקי. אָנשטאָט זיך „באַפרייען פון לערעריי״, איז ער אין לעצטן יאָר אין גאַנצן פאַרשקלאָפט געוואָרן צו איר. און די לערער און טוער האָבן באַוויינט זיין יונג פאַרשניטן לעבן.

לייבוש שפּיטאַלניק

לייבוש שפּיטאַלניק איז געשטאָרבן דעם 13טן יוני 1962.

קרוב צו פערציק יאָר איז שפּיטאַלניק געווען פאַרבונדן מיטן שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. ער האָט געשטאַמט פון פּאָדאָליע, פון אַ חסידיש־באַלעבאַטישער משפּחה. צו פינף יאָר איז ער געוואָרן אַ יתום און זיין פרומער זיידע איז געווען זיין ערשטער רבי. ביז קרוב זיבעצן יאָר האָט ל. שפּיטאַלניק פאַרבראַכט אין פּאָדאָליע, לערנענדיק ביי די בעסטע מלמדים און אויך אַלגע־מיינע לימודים אין דער דאָרטיקער גימנאַזיע.

ל. שפּיטאַלניק האָט יאָרנלאַנג געלערנט אין דער שלום עליכם פאָלקשול 15. ער האָט פאַרוואַנדלט די שול אין אַ בית־המדרש, וואו אויך דערוואַקסענע האָבן געלערנט, סיי וועגן „הכוזרי״, וועגן חיים נחמן ביאַליק, וועגן די פּיוטים פון מחזור און וועגן אונדזערע מאָדערנע פּאָעטן.

לייבוש שפּיטאַלניק האָט איבערגעזעצט און באַאַרבעט קינדער־מעשיות פון עגנון, ביאַליק, בערקאָוויטש, און פון אַנדערע יידישע שרייבער. לייבוש שפּיטאַלניק האָט ניט בלויז געטראַכט וועגן זיין אייגענעם צער און גורל אויף גאָטס ערד, נאָר יידיש פאָלק און יידיש לאַנד זיינען געווען אַ טייל פון זיין גאַנצן יידישן מהות. ער איז געווען אַן אויסגעצייכנטער רעדנער.

פיאָנערן און בויער אין אַלע צווייגן פון ש. ע. אינסטיטוט

אפרים און חנה אויערבאך
חברים איטקין
מנשה אונגער
י. אייבראַהמס
פּ. אייבראַהמס
מאַניע אייזענבערג
דוד אייזענמאַן
חברים אייזענשטאַט
חברים איינבינדער
דזשעק איינבינדער
ל. אַליצקי
חברים אַסטראָף
הילדאַ אָפּאַטאָוו
אַדעל אָפּאַטאָשו
חברים אַפּעלבוים
חברים אקון
י. אַראָנסאָן
ל. באַטווינִיק
חבר באָנעק
ל. באָראָוויק
חברים באַרטשענקאָ
שרה באַריישאָ
יודל און לאה באָרנשטיין
חברים בוטשער
אסתר בורשטיין
מ. בזשאָזע
ז.ביידער
מ. בלאָק
יעקב און דינה בלאַנק
י. בלום
מ. בלום
יצחק בן־צבי
חברים ס. בעקער
איזב בערג
יעקב דוד בערג
לואי בערג
חברים סידני בערג
חברים בערגרין
חברים בערלאַנד
חברים בערנשטיין
דוד בערקינגאָף
יצחק און גאָלדע בראַקאַרזש
דזשעק און סילוויע בראַקאַרזש
י. ברייגער
חברים בריסמאַן
א. בריסקין
ישראל און שרה גאָטליב
ד״ר בנימין און מלכה גאָטליב
ד״ר יונה און ביילע גאָטעסמאַן
חברים גאָלדבלאַט
חברים גאָלדבערג
שלמה גאָלדמאַן
איידאַ גאָלדמאַן
א. ל. גאָלדמאַן
משה גאָלדשטיין
חברים גאָלדשייד
י. גאָר
מיכל און גיטל גאָרעליק
י. מ. גודלמאַן
מילי גודמאַן
לייבל און פּרוי גוטמאַן
שואל און שרהקע גוטמאַן
י. גויכבערג
משה און שרה גורין
הערי און איידאַ גילדין
דוד גילדין
מאָטל גילדין
לייבל גילדין
עמיל און פּרוי געלבער
חברים געסעלאָוו

חברים געצאָף
ב. גערשען
חברים גרים
ב. גרינבלאַט
י. גרינבלאַט
אברהם און העלען גרינהויז
מאַרווין גרינהויז
מאַקס און ליבע גרעקין
שושנה דאַוויד
חברים י. דאָבקין
בען דאָבקין
חוה דאָבקין־פּאָרעם
חברים דיין
פרוי דיטאָן
ס. דינגאָל
חברים דיסמאַן
פייווע האָלמשטאָק
ל. האָלמשטאָק
יונה האַראָו
ריטשאַרד האַראָו
מענדל און מרים האָפמאַן
נ. האָראָוויץ
מ. הייבלום
חברים הילדעס
י. העלמאַן
א. הערמאַן
יוסף וואָל
משה און פרידע וואָלעצקי
שלום און צירל וואָלעצקי
אלים וואָל
דזשין וואָל
ל. וואָלפּאָוו
לאַזאַר וויינער
חברטע וואָלפּום
ז. וויינפּער
מ. וויינבערג און פרוי
חברים מאָרט וויינבערג
חברים י. וויים
חברים וויסבלאַט
מ. וויסאָקי און פרוי
חבריםווישנער

נ. זאַסלאַווסקי
חבר זאַכאַרין
אסתר זאַפראַן
זאַקי און אסתר זאַכאַריע
חברים זאַקס
חברים זאַר
חברים זאַרעצקי
חברים זינגמאַן
י. זילבערבערג
נח זינגמאַן
י. זעלטשענקאָ
וולאַדימיר חפץ
י. טאַבאַטשניק
פרידע טאַבאַטשניק
עזרא און פרוי טאָלפּין
מ. טאָלפּין
חברים טאַראָווסקי
י. טווערסקי און פרוי
י. טעוולין
ה. משעסין
מרדכי יאַפע
י. יורבערג
יצחק יורקאָוויטש
י. כאַבאָצקי
ל. כאַנוקאָוו
פּעסיע כהנא־ביאַלאָסטאָצקי
חברים לאַנג
אייב לאַנדאַו און פרוי
ל. לאַנדאַו
חברים לאַנדין
חברים לאָנקי
פאַניע לאַפּין
שרה ליבערט
ה. לייוויק און פרוי
י. ליפשיץ
חברים ישעיה ליפשיץ און פרוי
חברים הערי ליפּקאָוויץ
משה און בלומע לעדערהענדלער
לייבוש און שרה לעהרער
דוד לעהרער
ליפּע לעהרער

בוירט לעווי און פרוי
ד"ר י. לעוויץ
ס. לערנער
י. מאַגידאָוו
ל. מאָגיל און פרוי
קאַדיע מאַלאַדאָווסקי
חברים מאַנדעל
חברים מאַנטשער
מ. מאַסענקיס
יודל מארק
סי. מיטלמאַן און פרוי
פ. מיטלמאַן
יצחק און חוה מילבויער
נ. ב. מינקאָוו
פּרץ און ברײַנדל מילבויער
ווערא מילער
חברים מינקאָוויץ
ד"ר יהודה און קייליע מינקין
דוד און שרה מענדעלסאָן
ד"ר עזריאל נאַקס
חברים נאַדאָוו
שמואל און בתיה ניגער
חברים ניש
מרים נעלסאָן
אהרן סאָבעלסאָן
חברים א. סאָלאָמאָן
עדי סאָלאָמאָן
חברים פיליפּ סאָלאָמאָן
הערבערט און סילוויע סאָלאָמאָן
עדי און מאַשע סאָלאָמאָן
ד"ר ב. און יעטא סאָלקאָף
חברים סאַנדלער
חברים סאָקאָל
חברים סוסעל
ה. ל. סטאַראָבין
חברים סטאהל
פסח סטאַראָבין
א. סטיין
פרוי סטעקלער
פנחס און סיידי סימאָן
ד"ר שלמה און לאה סיימאָן
טאַשע סימאָן
יחזקאל און גאָלדע סימקין
מ. סינגערמאַן
פרוי שוירלי סינגער
ד"ר ח. סינטאָוו
מ. סמיט
חוה סענדער
חברים ב. סענטער
מ. סערלין און פרוי
חברים ספּעטאַלניק
ח. סקלאַרין
חברים עבלינג
מ. עטינגער און פרוי
חברים ב. עלפמאַן
פרוי עסקין
ד"ר א. עפּשטיין
חברים מ. עפּשטיין
חברים פּאָליוואָניק
חיים און פּעסיע פּאָמעראַנץ
זלמן פּינקוס
סידני און בעטי פּערלאָוו
יוסף פּערלאָוו און פרוי
א. פּראָוואַטינער
יוסף און חנה פאָגעל
אפרים און אדאַ פאָגעל
ד"ר שמואל און ד"ר אסתר פאַקס
משה און מאַשע פארבמאַן
ז. פארבשטיין און פרוי
נ. פאַרמאַן
י. פוהרמאַן
חברים פיין
יצחק פיין
אידאַ פיינערמאַן
ד"ר ב. פייערשטיין און פרוי
ארטור פייפער און פרוי
ס. און פרומע פייפער
וויליאַם פינק
יעטאַ פינק
חברים א. פינקל
חברים יואל פינקל און פרוי
שיקל און געלע פישמאַן

פסח פישמאַן
חברים פישער
פרוי ל. פישקין
ר. פישקין
חברים פעדער
א. פרידבערג און פרוי
חברים פרידמאַן
פרוי פריים
הדסה צימערמאַן
עדנאַ קאַגאַן
חברים קאַגנאַ
אסתר קאַדאַר
אייזיק קאָהען און פרוי
דוד און באַרבאַראַ קאָהען
פריידל קאָהען
ראָז קאָווארסקי
י. קאָטלער
חברים קאָלטער
פישל און לאה קאָלקאָ
י. קאַמינסקי און פרוי
חברים קאַנאָף
חברים קאַנטאָר
חברים קאָסאָף
מ. ל. קאַפּילאָף
חברים קאַפּלאָוויטש
חברים קאַץ
מענקע קאַץ
ראָזע קאָרנפעלד
פרוי קאָרען
ראָדע קארפּאטקין
פרוי העלען קוגלער
חברים קויפמאַן
מ. און פרוי קויפמאַן
זרח קורמאַן
מ. קורמאַן
חברים ר. קויפמאַן
חברים קוליק
חנן קיעל
חברים קיטייער

גרשון קליין
פ. קליינפעלד
ד״ר יחיאל און בערטאַ קלינג
לעאָן קעניגסבערג און פרוי
חברים קעסלער
חברים קרוגמאַן
חיה קריינדעל
ד״ר י. קרעמען
י. ל. ראַבינער
י. ראָזען און פרוי
סטענלי ראָזענטאַל
חברים ראָזענשטיין
אפרים און נעמי ריטער
י. ריימער און פרוי
ש. שאַכנער און פרוי
י. שאַכנער און פרוי
חברים שוואַרץ
חברים שאַליטאַ
חברים שולץ
פלאָרא שווארץ
חברים שווארצמאַן
חברים שווייד
י. שטיינבוים
חברים שטערן
מנחם שטערן
חברים ס. שטראַוס
ד״ר א. שטראַסבערג
ד״ר ר. שעגלאָוו
דוד שיין און פרוי
ה. שמוקלער און פרוי
חיים שניידער
משה און רות שניידער
יודל און בייקע שעליובסקי
פרוי טשאַרנע שעכטער
חברים ע. שעכטער
ד. שערמאַן
ל. שפּיטאַלניק
ד״ר יהודה שאַפּירא

שלום עליכם
פאלקשול
צוויי
1926
MEETING ROOMS
AND
HALLS
FOR RENT

13-טער יוני 1936
RAPPOPORT
STUDIOS
77 SECOND AV
N.Y.

דער גראַדואיר קלאַס פון שלום עליכם מיטלשול 1938

טיוענדיג רעכטס צו לינקס, ערשטע ריי : משה בערגער, יחיאל סאלאמאן, אברהם ליפקאָוויץ, יצחק קאָהען, גדליה גורין, הערשל פייפער, דניאל
יוויטע ריי : גאָלדע דארווין, איזיק האלפערן, לייבל דוואָרק, יאשע גלייזער, וועלוול גאָלמאן, רחל סטראָם, וועלוול דייטן.
ריטע ריי : בלומע אראנאָוויץ, רבקה מיגדאל, צירל גראבלאָ, דאָבע שאַפּיראָ, חנה גאָרדאָן, פייגל טוראָק, עלקע פאזנער.

עס זיצן (פון רעכטס): י. מילבויער, ד"ר ש. סיימאָן, י. בזשאָזע, י. ד. בערג, פעסיע כהנא-ביאַלאָסטאָצקי, י. וואָל, און פנחס סימאָן. עס שטייען: א. סאָבער י. ליפשיץ, ליפע לעהרער, מ. גורין, מ. גאָרעליק, י. בראַקארזש, און י. פאָגעל.

שלום עליכם מיטלשול און פאקולטעט — 1950

50-יאָריקער יובל-באַנקעט פון שלום

ם פאָלק אינסטיטוט, דעצעמבער, 1962.

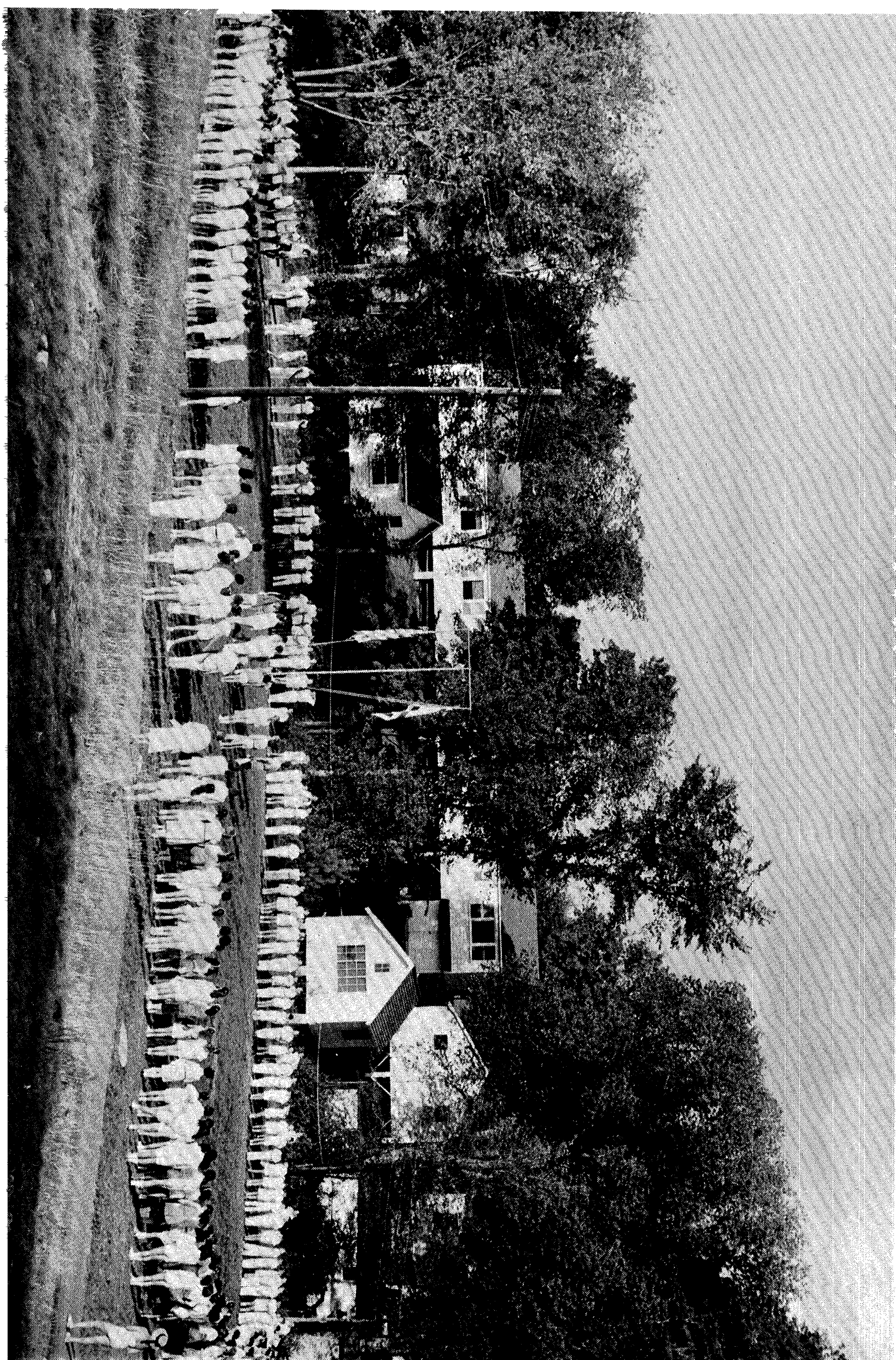

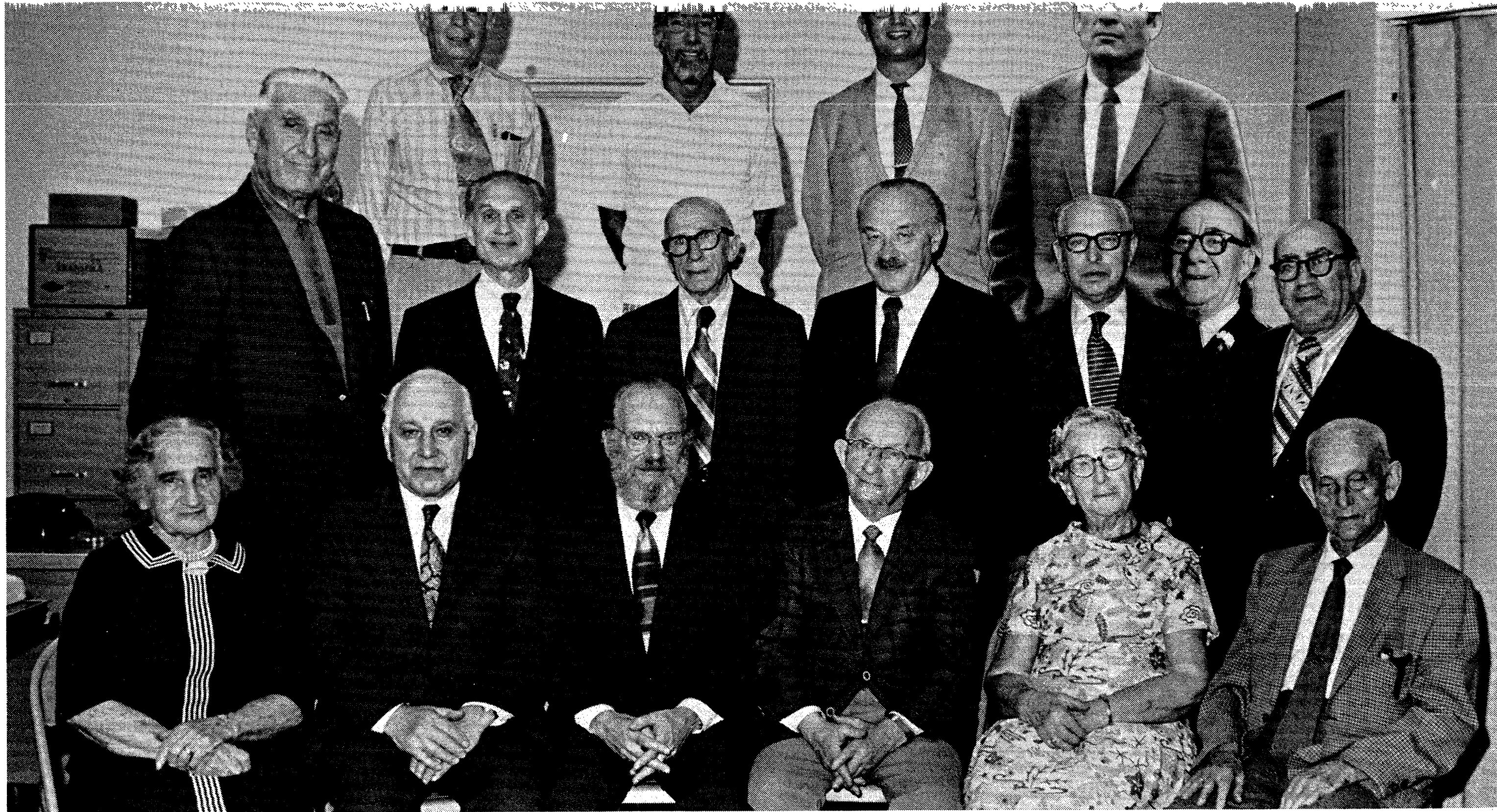
יערלעכער באַנקעט פון ש״ע אינסטיטוט אין האָטעל אַמעריקאַנאַ, ניו־יאָרק, 31סטן אָקטאָבער, 971.

אַ גרופּע לערער אין די ש״ע שולן, אין 1963. עס שטייען (פון רעכטס) : פ. קאָלקאָ, לאה גאָרדאָן, ש. גוטמאַן, ח. קיעל, חנה שאַכנער, י. גויכבערג, אַדינאַ לינדען, א. אַלטמאַן, מ. גאָלדשטיין, מ. סיגאַלאָווסקי. עס זיצן : פרוי קאָלקאָ, שושנה דאַוויד, איידע גאָלדמאַן, בעלאַ גאָטעסמאַן, מרים האָפמאַן און טאָשע סימאַן.

אַדמיניסטראַציע פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט — 1972

עס זיצן (פון רעכטס): מ. און מאַשע פאַרבמאַן; ל. קעניגסבערג — וויצע-פרעזידענט; עדי סאָלאָמאָן — פרעזידענט; ש. גוטמאַן — עקז. דירעקטאָר; מאַניע אייזנבערג.
עס שטייען (2טע שורה): נ. זינגמאַן, פּ. סימאָן, אייזיק קאָהען, מ. עטינגער, מ. איטקין, א. טעוולין, און יוסף פערלאָוו. 3טע שורה (פון רעכטס): סידני פערלאָוו, ר. העראָו, ס. ראָזענטאַל, און בוירט לעווי — קאַסירער. עס פעלן: אייב לאַנדאַו, און עזרא גאָרעל.

Hymn of the Sholem Aleichem Schools

הימנע פון די שלום עליכם שולן

אונדזער ערד

פון אפרים אויערבאַך

וואו אַ באַרג, אַ טאָל, אַ פליין,
וואו אַ זון גייט אויף, פאַרגייט ;
וואו אַ ברעג, אַ זאַמד, אַ שטיין —
דאָרט, איז אונדזער פאָלק פאַרזייט.

אונדזער לעבן אויסגעשמידט
אין אַ פייערדיקער קייט.
יידיש וואָרט האָסט אויפגעהיט
אונדזער צער און אונדזער פרייד.

אונדזער ליכט — ישראל־לאַנד,
שיינט אויף אונדז, אויף יעדער ערד ;
פאָלק געבונדן גייט ביינאַנד,
צו צעברעכן ביקס און שווערד.

שלאָגט די שעה — צעקלינגט דער גלאָק,
ס'האָט אַן אָנזאָג זיך צעשאַלט.
שפּראָצט אַרויס אַ נייער טאָג —
אונדזער זון האָט אויפגעשטראַלט.

UNDZER ERD

by Ephraim Auerbach

Vu a barg, a tol, a pleyn,
Vu a zun geyt oyf, fargeyt;
Vu a breg, a zamd, a shteyn —
Dort is undzer folk farzeyt.

Undzer lebn oysgeshmit
In a fayerdiker keyt.
Yiddish vort, host oyfgehit
Undzer tzar un undzer freyd.

Undzer Likht — Isroel-land
Sheint oyf undz, oyf yeder erd
Folk gebundn gayt banand
Tsu tsebrekhn biks un shverd.

Shlogt di sho — tzeklingt der glok,
S'hot an onzog zikh tzeshalt.
Shprotzt aroys a nayer tog —
Undzer zun hot oyfgeshtralt.

OUR EARTH

Wherever there is a mountain, valley, plain;
Wherever the sun rises, goes down;
At every shore, rock, terrain,
The seeds of our folk are sown.

Our lives forged in a chain,
From the blaze of pyres,
The Yiddish word forever lives
Through the immolating fires.

Our light from Israel-land,
Shines over us — on every shore;
A people linked walks hand in hand
To destroy the gun and sword.

The hour strikes, the bell is tolled,
The sound of hope fills the sky,
A day is born, new and bold,
Our sun ascends the heavens high.

(Translated by Betty Perlov)

מוזיק: י. טרילינג

SHOLEM ALEICHEM HYMN

SCHEGLOFF, DR. B.
SCHNEIDER, CHAIM
SHNEIDER, MOSHE & RUTH
SCHWARTZ, MR. & MRS.
SENDER, CHAVE
SCHWARTZ, FLORA
SCHWARTZMAN, MR. & MRS. A.
SCHWEID, MR. & MRS. A.
SEAMAN, TASHA
SEAMAN, MR. & MRS. PAUL
SENTER, MR. & MRS. B.
SERLIN, MR. & MRS. M.
SHAPIRO, DR. & MRS. JUDAH
SHECHTER, MRS. CHARNE
SHECHTER, MR. & MRS. E.
SHEIN, MR. & MRS. DAVID
SHELUBSKY, MR. & MRS. Y.
SHERMAN, D.
SHPITALNICK, L.
SHULTZ, MR. & MRS.
SILBERBERG, I.
SILVERBERG, I.
SKLARIN, CH.
SIMKIN, YECHEZKEL & GOLDE
SIMON, DR. & MRS. S.
SINGER, MRS. SHIRLEY
SINTOW, DR. A.
SMITH, M.
SMUCKLER, MR. & MRS. H.
SOBELSON, I.
SOKOL, MR. & MRS.
SOLOMON, MR. & MRS. A.
SOLOMON, MR. & MRS. EDWARD
SOLOMON, MR. & MRS. PHILIP
SOLOMON, SYLVIA & HERBERT
SPETALNICK, MR. & MRS.
STAHL, MR. & MRS.
STAROBIN, H. L.
STAROBIN, PESACH
STECKLER, MRS.
STEIN, A.
STEINBAUM, I.
STERN, MR. & MRS.
STERN, MENACHEM
STRASBERG, DR. A.
STRAUS, MR. & MRS. S.
TABACHNIK, FRIEDA
TABACHNIK, I.
TAROWSKY, MR. & MRS.
TEVLIN, I.
TOLPIN, MR. & MRS. E.
TOLPIN, M.
TWERSKY, MR. & MRS. I.
UNGER, M.
YOURKOWITZ, I.
YURBERG, I.
VISHNER, MR. & MRS.
WALETZKY, MOSHE & FRIEDA
WALETZKY, SHOLEM & TZIRL
WEINBERG, MR. & MRS. MORT
WEINBERG, M.
WEINBERG, Z.
WEINER, L.
WEISS, MR. & MRS. I.
WEISSBLATT, MR. & MRS.
WOLL, ALICE
WOLL, JEAN
WOLFUS, MRS.
WOLPOV, L.
WYSOKY, MR. & MRS. M.
ZACHARIA, MR. & MRS. Z.
ZACHARIN, MR.
ZAFRAN, ESTHER
ZAR, MR. & MRS.
ZASLAWSKY, MR. N.
ZIGMAN, MR. & MRS.
ZIMMERMAN, H.
ZINGMAN, N.
ZELCHENKO, I.

KLEINFELD, F.
KLING, DR. YECHIEL & BERTHA
KNOX, DR. ISRAEL
KOPLOF, MILLIE L.
KOPLOWITZ, MR. & MRS.
KOLKO, MR. & MRS. PH.
KORNFELD, ROSE
KOSSOFF, MR. & MRS.
KONOFF, MR. & MRS. A.
KOTLER, MR. & MRS.
KOTLER, I.
KOWARSKY, ROSE
KRAMEN, DR. I.
KREINDL, CHAYE
KRUGMAN, MR. & MRS.
KUGLER, MRS. HELEN
KURMAN, M.
KURMAN, Z.
KULICK, MR. & MRS.
LANDAU, A.
LANDAU, L.
LANDIN, MR. & MRS.
LANG, MR. & MRS.
LAPIN, F.
LEVITZ, DR. I.
LEDERHENDLER, MOSHE & BLUMA
LEHRER, D.
LEHRER, LIPA
LEHRER, SALKE & LEIBUSH
LEIVICK, H. & SARAH
LEVEY, MR. & MRS. BERT
LIEBERT, SARAH
LIFSHUTZ, E.
LIPKOWITZ, MR. & MRS. H.
LIPSHITZ, MR. & MRS. SH.
LONKI, MR. & MRS.
MAGIDOW, I.
MANDEL, MR. & MRS.
MARK, YUDEL
MENDELSOHN, MR. & MRS DAVID
MINKIN, DR. Y. & KAILE
MILBAUER, ISAAC & CHAVE
MILBAUER, MR. & MRS. PERETZ
MILLER, VERA
MINKOFF, N.
MINKOWITZ, MR. & MRS.
MITTELMAN, F.
MITTELMAN, MR. & MRS. S.
MOGIL, MR. & MRS.
MOLODOVSKY, KADYA
MONTCHER, MR. & MRS.
NADOW, MR. & MRS.
NELSON, MIRIAM
NIGER, MR. & MRS. S.
NISH, MR. & MRS.
OKUN, MR. & MRS.
OLITZKY, L.
OSTROFF, MR. & MRS.
OPATOSHU, A.
OPOTOF, HILDA
PERLOV, MR. & MRS. JOSEPH
PERLOV, MR. & MRS. SIDNEY
PINCUS, MR. & MRS.
PINCUS, ZALMEN
POLIVNICK, MR. & MRS.
POMERANTZ, CHAIM & PESSIE
PROVOTINER, A.
RABINER, I. L.
REIMER, MR. & MRS. I.
RITTER, EPHRAIM & NAOMI
ROSEN, MR. & MRS. I.
ROSENSTEIN, MR. & MRS.
RUBIN, BAYLE
ROSENTHAL, STANLEY
SACKS, MR. & MRS.
SALKOFF, DR. B. & YETTA
SANDLER, MR. & MRS.
SALTMAN, MRS.
SCHACHNER, MR. & MRS. S.

FEIFER, S. & FRUME
FEIN, MR. ISAAC
FEINERMAN, IDA
FINKEL, MR. & MRS. J.
FINK, WILLIAM
FINK, YETTA
FINKEL, MR. & MRS. A.
FISHER, MR. & MRS.
FISHKIN, L. MRS.
FISHKIN, R.
FISHMAN, GELE & JOSHUA
FISHMAN, P.
FOGEL, JOSEF & CHANE
FOGEL, EPHRAIM & ADA
FORMAN, N.
FOX, DRS. S. & E.
FRAME, MRS.
FRIEDBERG, MR. & MRS. A.
FRIEDMAN, MR. & MRS.
FUHRMAN, I.
GAR, I.
GELBER, MR. & MRS. E.
B. GERSON
GESELOV, MR. & MRS.
GETSOFF, MR. & MRS.
GILDIN, HARRY & IDA
GILDIN, D.
GILDIN, L.
GILDIN, M.
GOLDBERG, MR. & MRS.
GOLDBLATT, MR. & MRS.
GOLDMAN, A.
GOLDMAN, I.
GOLDSHEID, MR. & MRS. M.
GOLDSTEIN, M.
GOODELMAN, I. M.
GOODMAN, MILLIE
GOODMAN, SORKE & SAUL
GOICHBERG, I.
GORELICK, MR. & MRS. M.
GORRELL, EZRA
GOTTLIEB, DR. & MRS. B.
GOTTLIEB, MR. & MRS. I.
GOTTESMAN,
DR. YONE & BAYLA
GRACKIN, MAX & LIBBY
GREENBLATT, B.
GREENBLAT, I.
GREENHOUSE,
ABRAHAM & HELEN
GREENHOUSE, MR. & MRS. M.
GRIM, MR. & MRS.
GURIN, MOSHE & SARAH
GUTMAN, MR. & MRS. L.
HARROW, JONAH
HARROW, RICHARD
HEIFETZ, VLADIMIR
HEIBLUM, M.
HELMAN, I.
HERMAN, A.
HILDES, MR. & MRS. A.
HOFFMAN, MR. & MRS. M.
HOLMSTOCK, FEIVE
HOROWITZ, N.
ITKIN, MR. & MRS. M.
JAFFE, M.
KAGAN, EDNA
KAGNO, MR. & MRS.
KAMINSKY, MR. & MRS. I.
KAMINSKY, MR. & MRS. P.
KANTOR, MR. & MRS.
KARPATKIN, RHODA
KATZ, MR. & MRS.
KATZ, M.
KAUFMAN, MR. & MRS.
KAUFMAN, MR. & MRS. MAX
KAUFMAN, MR. & MRS. R.
KENIGSBERG, MR. & MRS. L.
KESSLER, MR. & MRS.
KIEL, CH.
KITEIER, MR. & MRS.
KLEIN, GERSHON

Pioneers and Builders in all Branches of the Sholem Aleichem Folk Institute

ABRAHAMS, F.
ABRAHAMS, I.
APPLEBAUM, MR. & MRS.
ARONSON, I.
AUERBACH E. & CHANA
BARSHENKO, MR. & MRS.
BECKER, MR. & MRS. S.
BEIDER, Z.
BEN-ZVI, I.
BERG, J. D.
BERG, LOUIS
BERG, MR. & MRS. SIDNEY
BERG, ABE
BERGREEN, MR. & MRS.
BERKINGOF, DAVID
BERLAND, MR. & MRS.
BERNSTEIN, MR. & MRS.
BJOZA, M. (BZHOZE)
BLANK, J.
BLOCK, M.
BIALOSTOTZKY, MR. & MRS. B. J.
BLUM, I.
BLUM, M.
BONEK, MR.
BORAISHA, SARAH
BOROVIK, L.
BOTVINICK, BERL
BRAKARSH, ISAAC & GOLDE
BRAKARSH, JACK & SYLVIA
BRISKIN, A.
BRISMAN, MR. & MRS.
BUCHER, MR. & MRS.
BURSTEIN, ESTHER
CHABOTZKY, I.
CHANUKOFF, L.
COHEN, MR. & MRS. ISAAC
COHEN, DAVID & BARBARA
COHEN, FREIDL
COHEN, MRS.
CODOR, ESTHER
COREN, MRS.
DAVID, SHOSHANA
DEIN, MR. & MRS.
DINGOL, S.
DISMAN, MR. & MRS.
DITON, MRS.
DOBKIN, BEN
DOBKON, CHAVA
DOBKIN, MR. & MRS. I.
EBLING, MR. & MRS.
EINBINDER, JACK
EISENBERG, MANYA
EISENMAN, DAVID
EISENSTADT, MR. & MRS.
ELFMAN, MR. & MRS. B.
EPSTEIN, DR. A.
EPSTEIN, MR. & MRS. M.
ESKIN, MRS.
ETTINGER, MR. & MRS. M.
FAERSTEIN, DR. & MRS. B.
FARBMAN, MORRIS & MASHE
FARBSTEIN, MR. & MRS. Z.
FIFER, A.
FEDER, MR. & MRS.

Zhitlowsky. Instead of being "freed from teaching," however, he became further enslaved to this task in his final year. The teachers and school activists lamented his premature death.

LEIBUSH SHPITALNIK

Leibush Shpitalnik died the 13th of June, 1962.

For some forty years, Shpitalnik was connected with the Sholem Aleichem Folk Institute. He came from a Hasidic family in Podolia. He was orphaned at five and his pious grandfather became his first teacher. L. Shpitalnik spent nearly seventeen years in Podolia studying with the best Hebrew teachers, as well as taking up general subjects in the local Gymnasium.

L. Shpitalnik taught for years at Sholem Aleichem Folk School #15. He transformed the school into a studyhouse where even adults gained knowledge about "Kuzari," about Chaim Nachman Bialik, about the medieval Hebrew poets, and about our modern Yiddish poets.

Leibush Shpitalnik translated and edited children's stories by Agnon, Bialik, Berkowitz and other Jewish writers. Leibush Shpitalnik didn't only think about his own problems and his lot on God's earth; the Jewish people and the Jewish State were a part of his total Jewish involvement. He was an outstanding speaker.

People." I. Goodelman was also for a year's time principal of the Sholem Aleichem Day School, and of Sholem Aleichem Folk School #6. Mrs. Goodelman was active in the Women's Division of the Sholem Aleichem Folk Institute.

SARAH LIEBERT

Sarah Liebert was among the most active leaders of the Sholem Aleichem Women's Division and served several terms as president of that organization. Sarah Liebert was also a teacher in our schools. One time, she taught in the Bronx Sholem Aleichem Folk School #2 along with Leibush Lehrer. Sarah Liebert wrote plays, stories and the bulk of the holiday material for the classes. She was beloved in all our schools because of her dedication and devotion. Sarah Liebert was a frequent guest in our schools and lectured on child education. She was the author of a textbook published by the Farlag Matones. The book was used with success in our Sholem Aleichem Folk Schools and in other Jewish schools.

JACOB LEIBUSH RABINER

Jacob Leibush Rabiner died in 1948 at the age of fifty. He died while principal of the Sholem Aleichem Day School. His death caused great sorrow in the entire Jewish educational milieu.

I. L. Rabiner gave much of himself toward building the first Jewish Day School of the Sholem Aleichem Folk Institute. He was a pedagogue who was blessed with erudition and talent. I. L. Rabiner stemmed from a rabbinical family in the Ukraine. He came to America in the early 1920's. Here in America, he continued his Jewish and general education. He was one of those people who go on studying throughout their entire life.

I. L. Rabiner was for twenty years connected with the Sholem Aleichem Folk Institute as a teacher in its folk schools, the high school and finally, the Day School. He hoped one day to free himself of teaching for a year or two so that he could write the definitive study on Dr. Chaim

the teacher of Sholem Aleichem Folk School #2 in the Bronx, and a builder of the Sholem Aleichem Folk Institute. Sholem Aleichem School #2 was then a big school with an extensive cultural program. Its active board included a number of prominent personalities in Jewish life. Because of his popularity and energy, Berkowitz was chosen to be secretary of the Sholem Aleichem Folk Institute.

His health grew strained under the pressures of work and he was forced to give up his teaching and leadership positions. He moved to Los Angeles, but even there he kept his hand in all the educational and cultural activities of that city.

In late December, 1954, he departed for ever, leaving behind him the record of a tireless pioneer-teacher and cultural worker who had given his heart and soul to Jewish education in America.

M. GORELIK

M. Gorelik was one of the first school activists in the Sholem Aleichem Folk Institute. He was a dedicated worker in Sholem Aleichem School #1 and a member of the School Committee. He frequently attended meetings and stimulated the various school activities. He was for many years a member of the Executive of the Sholem Aleichem Folk Institute.

On the occasion of his 70th birthday, the Sholem Aleichem Folk Institute honored him with a banquet in which our entire school movement participated. Mrs. Gorelik was also active in our school movement and was beloved by all.

I. GOODELMAN

I. Goodelman was a teacher in our schools; first "in the mountains," in Ellenville, later in Sholem Aleichem Folk Schools in New York City. For about five years, he was secretary of the Sholem Aleichem Folk Institute. I. Goodelman's contribution to the "Kinder Journal" was to provide translations from the Hebrew. He also wrote his own stories and holiday playlets. He compiled history-outlines for our folk schools based on S. Dubnow's "The History of the Jewish

"Submarine," were received with great acclaim. Chanukoff was also a fine essayist and a sculptor.

L. Chanukoff also taught Yiddish literature with great success in the Sholem Aleichem High School. His former students, who occupy important places in Jewish and in general life, remember him with fondness, and this is the greatest reward for a Jewish teacher.

M. BZHOZE (BRZOZA)

M. Bzhoze was for several years secretary of the Sholem Aleichem Folk Institute. He also served a few terms as cultural director for adults at Camp Boiberik, and he performed useful work at both these institutions. M. Bzhoze, distinguished himself also as the teacher of Sholem Aleichem School #17 in Coney Island, Brooklyn.

Under his direction, the school earned a name in our movement. The Sholem Aleichem Folk Institute even held one of its annual school conferences there. The Sholem Aleichem Coney Island School had a mandolin orchestra that appeared in school concerts. M. Zzhoze was a good speaker and lecturer, and the schools invited him to address them.

SHLOMO BERKOWITZ (1888-1954).

Shlomo Berkowitz was one of the pioneer teachers and cultural activists in Canada and the United States. At the time that he began his teaching career, you didn't merely teach children, but also had to organize the school, to head up the school board, and to create your own teaching materials.

Shlomo Berkowitz possessed the talents of a teacher-leader, one able to inspire people and to attract them to the movement. He was born in the city of Perejaslow, the birthplace of Sholem Aleichem. In 1903, Berkowitz came to Montreal, and in 1910 when the first Jewish secular school was opened in Montreal, he became its teacher. Seven years later, he became the teacher and principal of the Philadelphia Workman's Circle Schools.

In 1923, Berkowitz came to New York where he became

Jewish life. It swarmed with Jewishness, Talmud Torahs, Yeshivas, big Jewish stores and all kinds of Jewish institutions.

The school was quickly moved to Riverdale Avenue, then to Hopkinson Avenue into its own building with a garden. It became one of the biggest schools in the movement, with an enrollment of a hundred students and with assistant teachers. The singing teachers at the school were N. Zaslawsky, then Lazar Weiner, as well as Posner. Aaron Goodelman taught the students drawing, painting and sculpture, and the dance-teacher, Mrs. Fox, taught dancing.

Joseph Fogel was for years the Board President of School #11, and as such, directed its multi-branched cultural activities. In time, Fogel became one of the leading activists in the Sholem Aleichem Folk Institute. He was an intelligent layman in the finest sense of the word. In the course of several decades he was a member of the Executive of the Sholem Aleichem Folk Institute and the Board President of the Sholem Aleichem Mittleshul (High School).

IRVING BRAKARSH

Irving Brakarsh began his school activity as "farvalter" of School #13, but he quickly became a leading activist in the Sholem Aleichem Folk Institute. For several years he served as the treasurer of the Institute, and at one school conference was elected president of the organization. But he made his mark as the manager of Camp Boiberik.

During the period of I. Brakarsh's term as manager, many innovations were instituted in the camp. When Irving Brakarsh retired and the Boiberik Committee picked his son, Jack, to take over the managerial post of the camp, he enjoyed the satisfaction of knowing that the camp was in excellent hands and on a sound financial basis as well.

L. CHANUKOFF

L. Chanukoff taught for many years at Sholem Aleichem Folk School #1. He was a dedicated teacher who exerted an influence upon students and grownups alike. L. Chanukoff was a gifted novelist and his novels "Der Mentsh" and

honest in his teaching. Children, no matter how young, intuitively sense honesty.

I. Goichberg's methods were famous in educational circles. He accustomed his students to speak and to read Yiddish. He could sit for hours on end researching appropriate teaching material for each student to read at home individually, according to his or her capabilities. And if I. Goichberg celebrated a holiday, he brought it with him to the school both in pictorial and in written form, and he decorated the classroom in such a way that it became steeped in the holiday atmosphere that he had created.

There's hardly a Jewish textbook that doesn't include I. Goichberg's poems in it. In 1948, I. Goichberg edited a children's poetry book that was handsomely illustrated and attractively bound—"The Golden Peacock." It contained dozens of poems by Yiddish poets who wrote especially for children.

DAVID SCHEIN

David Schein, H. Leivik's brother-in-law, was a colorful Sholem Aleichemnik. He was an expert on, and a lover of Yiddish literature.

David Schein was mostly connected with the Sholem Aleichem Folk School #2 in the Bronx during the time that it was located in its own, large building. The Sholem Aleichem Folk School #2 conducted an extensive cultural effort, but David Schein was interested in the entire school movement. For several decades, he was an active co-member of the Executive of the Sholem Aleichem Folk Institute and his word was carefully heeded.

JOSEPH FOGEL

I have a particularly warm feeling for Joseph Fogel since we began our school participation at the same time—June 15, 1923—I, as the teacher of Sholem Aleichem School #11, and he as its "farvalter."

The school was located in the heart of Brownsville on Pitkin Avenue. Brownsville, at that time, was a center of

nal," those that pleased him especially, he would read to his children, Libby and Vova, while still in manuscript form. I recall (since the Niger family lived far from a Jewish school, I tutored their children privately for a time in their home) the anticipation with which his children awaited these readings.

Let us cite a number of other writers who were frequent guests at the Sholem Aleichem Folk Institute, and at the Sholem Aleichem Folk Schools. Included in the front rank among these should be Abraham Reisen, who was a frequent guest at the holiday celebrations in all our schools, and who each time brought joy and exaltation both to the students and to the grownups. Other frequent and beloved visitors to the schools were Jacob Glatstein, Efraim Auerbach, A. Glanz-Leyeless, H. Leivik, Bialostotzky and N. B. Minkov.

ISRAEL GOICHBERG (Born, 1894—Died, June, 1970).

I. Goichberg was a teacher in the Sholem Aleichem Folk Schools for almost fifty years. He was also for many years a staff member and co-editor of the "Kinder Journal."

I. Goichberg was a rare teacher; he would transform the school that he taught into a temple, even when that school was located in some basement or store. And fate decreed it that he always taught in poor neighborhoods. He taught for years in Williamsburgh, then in Brownsville. When you came in from the noisy street into his classroom, you felt that you had entered a holy place.

I. Goichberg was gifted with many talents besides those of teacher and poet; he was also adept at singing, painting, drawing, writing a playlet with all its ramifications for children, as well as a play for adults. To I. Goichberg, teaching was a national mission, a holy task. He was always natural in his conduct toward both children and adults. I. Goichberg was a master teacher who exerted his influence over the younger and the older students. His pupils made excellent progress in their studies since he was extremely careful and

for all these years, a staff member of the "Kinder Journal," and he published there "Shmerl the Fool," "The Wise Tailor," The "Heroes of Chelm," "Robert's Ventures," and a number of other stories. All these stories were later included in books published by the Farlag Matones.

In the last five years of his life, Shlome Simon was totally involved in preparing the Scriptures in English. He managed to finish and publish the Pentateuch and the First Prophets. More than twenty years before, the Farlag Matones had published Shlome Simon's "Pentateuch for Children," "Joshua and the Judges" and "In the Days of the First Prophets." In the last twenty years, Shlome Simon often wrote about Jewish problems. His understanding of the Jewish world manifests itself in his works, "The Essence of Jewishness," "Jews Among Nations," "On My Own Paths" and "The Faith of A Generation," which was published on Rosh Hashonah Eve, 1970.

SH. NIGER (CHARNEY)

Sh. Niger was one of the writers who frequently embellished the banquets of the Sholem Aleichem Folk Institute and holiday celebrations at the folk schools. He also served a term as president of the Sholem Aleichem Folk Institute.

Sh. Niger was editor of the "Kinder Journal" for all of twenty-eight years, from 1920 to 1947. He stimulated Yiddish writers to write for the Jewish child, and these writers actually considered it an honor and privilege to be published under his editorship.

I don't know how other editors edit and publish writers' works, but I am somewhat familiar (due to the fact that I served on the editorial committee) with how Sh. Niger went about editing everything that was printed in the "Kinder Journal." When necessary, he would improve the stories, poems and plays like an able and knowledgeable teacher corrects a student's composition; and being the man of tact and refinement that he was, he would send his corrections to the authors for their approval.

The very best things that were sent to the "Kinder Jour-

aristocrat, and Morris Gurin, brought up their children as respectable, committed Jews. They studied in our schools and today occupy important positions in the American academic world.

I. KAMINSKY

Joshua Kaminsky was involved all his life in the Jewish school movement. He witnessed the birth of the Sholem Aleichem Folk Institute and was the actual founder of two of its efforts—Farlag Matones and Camp Boiberik. He was also the co-founder of the "Kinder Journal."

I. Kaminsky wrote hundreds of poems and stories for little children, and for older students as well. He introduced his own style into his poems, stories, plays and playlets. Although he employed an idiomatic and oftentimes, a rich Yiddish, his language was charming, playful and light. He had also mastered the art of telling a story for children with suspense and with imagination.

Writing for children was merely one facet of I. Kaminsky's copious effort. He was, primarly, a school activist. Procuring decent desks for school children was to him as important as writing good poems. He would test the desks for the students thoroughly to make sure that they would be comfortable.

It should also be noted here that I. Kaminsky played a big part—if not in the founding then certainly in the direction of the "Kinder Journal"; the true founder of the Kinder Journal was the educator, L. Holmstock.

DR. SHLOME SIMON (Born July 4, 1895—Died, November 8th, 1970).

Dr. Shlome Simon was one of the builders of the Sholem Aleichem Folk Institute, and an editor of the "Kinder Journal" for a number of years. Between 1940 and 1955, he served several times as president of the Sholem Aleichem Folk Institute. He was among the active board members of Sholem Aleichem Folk School #15, and for a quarter of a century taught the Scriptures to a class of some fifty people. He was,

ously guarded every word that passed through his hand, or to put it more accurately, through his heart and soul.

DR. YEHIEL KLING

Dr. Kling was among the very first activists in the Sholem Aleichem Folk Institute. He was one of the founders of the Bronx Sholem Aleichem Folk School #2, which was famous at the time for the great number of children that studied there. During the time that Shlomo Berkowitz taught there, it had several hundred children in attendance. The school was then located in a small house which had only one classroom for all. Later, the school was moved to its own large building with separate classrooms and a big library. School #2 was considered one of our greatest schools due to its widespread educational activities at that time.

Dr. Kling was among the earliest presidents of the Sholem Aleichem Folk Institute. Dr. Kling's home—thanks partly to his wife, Bertha Kling—became in the truest sense of the word a House of Sages. Yiddish writers, particularly "Younge," often gathered in the Kling home to read their poems and to wage discussions. The hostess, the poetess Bertha Kling, welcomed these Yiddish poets with warm hospitality. Dr. Kling also involved Yiddish writers in the Sholem Aleichem School movement.

MORRIS and SARAH GURIN

M. Gurin was a rare type of an intelligent, Jewish layman. He had great respect for Jewish creative personalities and for Jewish cultural values, as did his wife, Sarah.

M. Gurin held two leadership posts in the Sholem Aleichem School movement. He was, for years, the treasurer of the Sholem Aleichem Mittleshul. His wife, Sarah, was very active in the Women's Division.

They were both devoted with heart and soul to the Sholem Aleichem Folk Institute and all its branches. Whenever a financial crisis occurred—which was often—Mr. Gurin would "solve the problem." He either lent the required amount or made "another donation." Mrs. Gurin, a true Jewish

maturity a follower of Dr. Chaim Zhitlowsky. Berg's chief passion was unquestionably the Sholem Aleichem Folk Institute. He served frequent terms as president of the Institute, and was the guiding spirit behind its most important accomplishments.

In 1948, in conjunction with the board members of the Sholem Aleichem Folk School in Bensonhurst, Brooklyn, he helped to put up a fine building which became a Jewish day school. He also assisted in the construction of Sholem Aleichem Folk School #21 in the Bronx. His most significent achievement was the establishment of the Jacob Berg Chair of Yiddish and Jewish Culture at Brandeis University.

LIPE LEHRER (Born, 1890—Died, 1963).

Lipe Lehrer was among the founders and active builders of the Sholem Aleichem Folk Institute. For all of his adult life, he was a man who practiced what he preached. Before he asked anyone to do something, he would first do it himself.

Lipe Lehrer kept up a correspondence not only with most of the Yiddish writers and with Jewish organizations throughout the world, but with hundreds of individuals as well. He was, one might say, the ambassador of "Yiddishland." People came to him with all kinds of inquiries, for advice and with requests—and he answered them all promptly and diligently, from the humblest to the mightiest. He built the "Kinder Journal" and the Farlag Matones so that they became famous throughout the Diaspora. For four decades he was the manager of both these enterprises, and in the final years of his life he also served as the editor of the "Kinder Journal." He stimulated Yiddish writers to create for the Jewish child and thanks to his efforts, a whole children's literature was published in the "Kinder Journal."

The Farlag Matones publishing house distinguished itself in the Jewish world with its exemplary editions of works by prominent Yiddish writers. These books were noted for their good taste and demonstrated Lipe Lehrer's devotion to the Yiddish language and respect for the Yiddish poet. Lipe Lehrer had a feeling for the Yiddish language and he zeal-

In June 1923, I observed Leibush Lehrer teaching at the Sholem Aleichem Folk School #4 in the Bronx. He made a strong impression upon me with his earnest demeanor and his overall conduct. I noticed how impressed his pupils were as well.

Leibush Lehrer was among the first to employ the expression "Jewish secular." He offered a lucid interpretation of the concept "The Jewish secular environment." This, actually, was a chapter heading in his book, "The Modern Jewish School," published in 1927. To this day, this book is one of the most informative works about the birth, history and development of the Jewish school.

Leibush Lehrer can be rightfully considered the theoretician and the practical mentor of the Sholem Aleichem Folk Institute. During the decades that he served as director of the Sholem Aleichem Mittleshul and of Camp Boiberik, he exerted his influence upon all the educational facilities of the Sholem Aleichem Folk Institute. Leibush Lehrer raised several generations of high school students and Boiberik campers who absorbed Jewish customs, traditions and ideals. The Jewish spirit grew deeply rooted in their souls.

JACOB DAVID BERG (Born December 26, 1888—Died June 17, 1963).

When Jacob David Berg left his birthplace of Brzezin (Poland), he was already sufficiently mature in spirit for the entire traditional life and its various types to become etched forever in his memory.

Brzezin, and the subsequent years in the Yeshiva, left a decided mark upon him and made him into a conscious, an authentic Jew. By nature a man possessed of Hasidic fervor, wherever Jacob David Berg went he brought with him a warmth, a piety and a sense of trust. While still in his early twenties, he traveled; he spent some time in the Scandinavian countries, then settled for a few years in London.

Berg loved Yiddish literature and everything connected with the Yiddish language—that is to say, our whole, extensive Jewish culture. A Hasid from youth, he became at

Central Figures in the Sholem Aleichem Folk Institute—Who Passed Away

By I. ZILBERBERG

I will attempt to revive in my memory the names of the pioneer activists and teachers who helped mold the singular character of the Sholem Aleichem Folk Institute. The national Jewish essence of the Sholem Aleichem Folk Schools crystalized gradually.

I began to teach in the Sholem Aleichem Folk Schools in June 15, 1923. By that time, I no longer ran into L. Holmstock there—he was one of the founders of the "Kinder Journal" and of Camp Boiberik and he had gone to the Soviet Union where he again became involved in Jewish education. At the first meeting of the faculty that I attended in early June of 1923, those present were: Lipe Lehrer, Isaac Kremen, H. I. Lifshitz A. Goldman Abraham Kaplan, H. Kaplan—author of "Yiddisher Deklamator," Joseph Woll, and I. Kaminsky, who was secretary of Sholem Aleichem School #1 and manager of the "Kinder Journal."

The majority of the teachers in the Sholem Aleichem Schools remained in the schools until they were struck down in the midst of their effort, and it is our duty to point out the place that they occupied in the Sholem Aleichem Folk Institute. The same applies to the lay-activists in the movement.

LEIBUSH LEHRER (Born April 16, 1887—Died September 17, 1964).

Presidents of the Sholem Aleichem Folk Institute

JACOB D. BERG	ITZCHAK MILBAUER
IRVING BRAKARSH	SHMUEL NIGER
DR. S. ELSBERG	DAVID SHEIN
EPHRAIM FOGEL	DR. SOLOMON SIMON

EDWARD SOLOMON

IV.

Educators and Lay-Leaders in the Sholem Aleichem Folk Institute

that a teacher must necessarily align himself with this faction or that—with Beth-Hillel or Beth-Shammai, with the Baal Shem Tov or the Vilner Gaon. He can prefer one faction over another and still instill in the pupils the conviction that both "utter the words of the living God." And is it necessary to mention that in order for the teacher to motivate pupils to study a subject that he must himself be motivated? The teacher is, after all, not only the transmitter of knowledge, but should be an example thereof. He must serve as a model of knowledge and of love toward Israel—one with whom the children can identify and seek to emulate. If he, the model for the students, sees greatness, beauty and value in Jewish history, you can be sure that he will cast off sparks that will fire the imagination and the consciousness of the youth.

There generally is no certain method of implanting ideals in a student, nor is there any guarantee that when he has grown that he will live by them. There is also no absolute certainty that the best means of teaching Jewish history to our students will link them forever to the Jewish people. But a teacher who knows the environment and the general culture; an educator who is intimately familiar with the child and with his world; one who is enamored of our history; who is not dogmatic and not negative toward everything in the gentile nations; and who, at the same time, is guided by a sense of moderation, tact, proportion and understanding—such a teacher can hope that long after the students have forgotten many facts of Jewish history, they will still cherish his warmth, his love, and his ideals, and through this, they will move closer to his—to *their* people.

reformed and we—the survivalist Jews—are "Reform" Jews who focus on the *people* instead of on that of *religion.*

In the final grades of a folk school, it behooves us already to implant certain basic concepts in the minds of the students. It should be pointed out, for instance, at the conclusion of the study of the Babylonian Epoch, that we are a unique people that is valuable to humanity, as suggested by Dubnow.

It isn't enough to graduate twelve and thirteen-year-olds from our folk schools with merely the knowledge of some legends and biographical facts about the lives of our historical personalities. We must expose them to some substantial ideas that go to the core of our national, cultural Jewishness. An example, is the concept of an Eternal Israel—the fact that we managed to preserve our soul and our culture under all kinds of skies, in all eras, in all political climates—this is a basic concept of our philosophy. And because we believe in an Eternal Israel, we also believe that in America, and even in Russia, we will overcome the disintergrating forces from without, and the repressions of those in power.

D. The actualization of the past is a means of making Jewish history come to life—as every teacher knows. The concepts of *hereness* and *thereness,* of *Dispora* and *The Land of Israel,* of "double loyalties"—although the terminology is a new one—didn't evolve just yesterday. Already in Alexandria in the time of Philo Judaeus, we grappled with these problems.

E. It is superfluous to stress, it seems to me, that accumulating facts is not the main object of study, and that for teachers to memorize answers with the children is a waste of time. What is uppermost, is the teacher's warmth, his affection for the historical heroes and for the Jewish people; his ability to describe things in an interesting fashion; his ability to capture the pupil's attention, and his power to convince. Perhaps a factor in our occasional failures is the lack of deep conviction that a teacher bears toward the ideals that we seek to implant in our pupils. This doesn't mean,

who is revered in our history, as an untarnished angel. This applies to Moses, to King David, to Elijah, and to many others. On the contrary, by following the example of the Bible and the Midrash, which do not present the heroes in melodramatic form of black and white, but provide both the light and the dark shadings, the teacher is more apt to convince the students of the noble humanity of our spiritual giants.

In this same fashion, the teacher can add a new dimension, another interpretation concerning certain movements than those provided by accepted historians or by the history textbooks. For instance, our negative position toward the Misnagdim (anti-Hasidim) is, in my opinion, extremely one-sided. We have seldom elaborated upon the dangers inherent in Hasidism which was somewhat lax in regard to the strict observance of the Halacha. The Gaon of Vilna who feared the weakening of the national discipline, of the Halacha, is lightly esteemed in our secular circles.

C. Each generation, every new set of circumstances, has the right to revise, to formulate a new view of certain epochs and events in Jewish history. Thus, for instance, Israeli historians are currently discussing new ways of interpreting the Jewish Diaspora history. The extreme negators of the Diaspora argue, for instance, that Dubnow's historiography suffered from the "naively optimistic" view that coexistence was possible between the Jewish people and the gentiles in the lands of the Diaspora. They also think that a revised view of Jewish history requires the rehabilitation of the "false-Messiahs" who were the first shots in the struggle for a Jewish state. They see significance not only in the unrealized plans of David Reubeni, but even in the Frankist movement.

Even if *we* don't accept this or that "revision," we must admit—as I have previously suggested—that there is a need for new emphases. Today, we don't bear such negative feelings toward Reform Jews that nationalistic Jews bore at the beginning of the Twentieth Century, when the Eastern European immigration to America commenced. The Reform Jews

chant and capture children's hearts, so that they grow up to love our people, its sages and poets—then we will have succeeded in the chief purpose that we have assigned to the teaching of Jewish history. And if the teacher can inspire, interestingly interpret, and bring to life the saga of our history—then this subject is truly the easiest means of implanting a love for Israel among our students.

But in order that the bright, sophisticated Jewish child—who quite often has been "brainwashed" by his non-Jewish environment—become so enamored of our history that he would remain forever bound to our people, to its life and its problems, the teacher *must* remember a number of basic principles, of which I only want to touch on a few here:

A. We live in the Diaspora in a Christian world where the children are exposed to constant anti-Jewish indoctrination which they absorb without even knowing that it is false, biased and anti-Jewish. The student in the upper grades of a folk school may have already heard, for instance, that the Jews had "completed their mission" with the coming of the Christian Messiah; that Jewish ethics is "egoistic," while the Christian one is altruistic, and other such half-truths and whole lies. The teacher of Jewish history doesn't dare be dogmatic and shunt aside youthful doubts about matters that are to us—Jewish educators—already truisms. He must be ready to face every question and to discuss it patiently. Direct propaganda will not do—it works like a boomerang, exactly opposite from the way it is intended. Nor dare the teacher grow perturbed when a student doesn't approve of the conduct and deeds of a great Jewish-historical figure; on the contrary, the teacher should encourage students to freely express their reactions to events in the past and the present, and to discuss and debate such matters. For instance, the actions of Jeremiah and Rabbi Yochanan Ben Zakkai at the time of the First and the Second Destruction should be debated both *pro* and *con*. There musn't be a uniformity of opinion regarding their deeds.

B. The teacher need not present every great personality

And if this weren't enough, let us cite a second example that reaffirms the fact that there is no guarantee that knowledge implies attributes, identification, or commitment. Proof of this, is the Israeli youth, the sabras.

A number of Israeli educators have contended that Jewish education in Israel hadn't managed to implant any love for the Jewish people among some of its youth. And there, Jewish history isn't merely studied—it is lived and breathed. Naturally, I am aware that what is involved here is the ideology of negation of the Diaspora and the specific conditions in which the Jewish Community in Palestine existed prior to the founding of the nation. But even if we accept all these obstacles—it is still a puzzle whether there is a sure method, an absolute guarantee that the subject of Jewish history will forge a lasting bond between the Jewish student and the Jewish people.

The American-Jewish educator can learn a few things from this evidence. For today's Jew who lives in a free country where you can assimilate painlessly, and who doesn't embrace the concept of the "chosen people,"—for such a secular Jew it is harder to transmit our spiritual heritage to future generations then it would be for a truly pious Jew. For the Jewish humanists who reject the concept of a "chosen people" and who do not recognize the superiority of Jewish values, for such Jews it is more difficult to maintain Jewishness than it was for our fathers. And secondly, you cannot link the young generations to our people with pure logic, with intellectual concepts, and with rational arguments. Here, it seems to me, the Jewish teacher must employ all his pedagogic talent to implant in the student a selfless love; so that the Jewish people assumes for our children the image of a mother who isn't measured by objective criteria, but someone who is loved even if she isn't the prettiest and the wisest of women, but only so because she is a mother whose life is reflected in, and influences one's life. This is the attitude that should prevail among our students toward the Jewish people.

This implies that if through Jewish history we can en-

The Role of Jewish History in Developing Jewish Commitment

By SAUL GOODMAN

The first and principal aim of Jewish history is to enlist the student's loyalties toward our people; to link him so intimately with our destiny that he will share a concern for our present and our future. All the other subjects taught at our schools—Yiddish, Hebrew, literature, the celebration of Sabbath and the holidays, aim directly and indirectly to forge a bond between the individual and the Jewish people. If this applies to these aforementioned subjects, then the subject of Jewish history would seem at first glance to offer the easiest and most natural means of implementing this goal, since it provides such a rich pantheon of heroes, prophets and fascinating personalities with which to inspire the youth and to bind it to its own people.

And yet, life provides sufficient counter-evidence to shake our assurance. Among the alienated Jewish intellectuals who don't wish to "guard their own vineyard," there are also those who have studied Jewish history; still they ask like the wicked son in Haggadah: "What do you need this for?" Sometime ago, for instance, a reviewer of Jacob Agus' two volume work, "The Meaning of Jewish History," showed that he had studied and knew our history, yet he asked: if spiritual humanism was the essence of Jewish history, why is it necessary to maintain a separate people? The Unitarians want the same thing. This implies that knowing Jewish history hadn't planted in this reviewer the feeling that this was *his* history.

guests. Let the Jewish holiday and the Jewish solemn occasion create the atmosphere that your child may absorb during the impressionable years of his life.

We regard the Jewish religion as a tremendous force that has been a source of strength and comfort both to the individual and to our people throughout our long history. As an organization the Sholem Aleichem Folk Institute is free from religious dogma, and every member may have his own outlook with respect to the Jewish faith.

The non-Jewish environment with its disintegrating influences has found, in modern times, its strongest resistance in the adamant spirit forged by Eastern European Jewry. This spirit is not restricted by physical boundaries. It has been brightening our Jewish paths also in the United States. The Sholem Aleichem Folk Institute and the Sholem Aleichem Shulen are permeated with Jewish pathos of Warsaw and Lublin, of Wilno and Kovno.

We of the Sholem Aleichem Folk Institute have been imbued with that spirit. It is our leader and guide. We have been building schools and animating them with Jewish values and ideals. We feel certain that thereby the existence of our people is being strengthened and safeguarded. We are therefore calling upon all Jews: help us build the great bulwark of our people—the Jewish school—for ourselves, for our children, and for our grandchildren.

Declaration of the Sholem Aleichem Folk Institute

Adopted at the Annual Banquet, December 11, 1949.

We are living in a time when the struggle for our survival as a people has become intensified in the lands of the Diaspora. In such times every constructive Jewish group should stand up and be counted. This is no time to sit and wait. This is the time to summon every bit of Jewish strength and wholeheartedly dedicate ourselves to the struggle for our survival.

We have lived through the recent holocaust that has annihilated so much of our material and spiritual wealth. We have been profoundly stirred by the resurrected State of Israel. Now we will transform the tragedy of uprooted Eastern-European Jewry and the triumph of reborn Israel into a living force, in order to revitalize the Jewish School that we are building here in America.

Ancient and modern Hebrew are both living and active forces. Both are close to our hearts. We are intimately bound to living Yiddish, the tongue of the last thirty generations which keeps alive the hallowed memory of the millions of our brothers and sisters who have perished. This sacred spirit should permeate the Sholem Aleichem Shule and penetrate the hearts of our children.

The primary objective of the Sholem Aleichem School is the continuance and perpetuation of Jewish life and culture in America. In order to achieve this it is essential that the Jewish home have a Jewish content. We are therefore calling upon all our parents: bring in Jewish values into your home. Let the Jewish book, and the Jewish song be your frequent

MATERIALS AVAILABLE FOR SUNDAY SCHOOLS

History

Zeligs, Dorothy — A Child's History of the Hebrew People. A Child's History of Jewish Life. A History of Jewish Life in Modern Times. (Bloch Publishing)

Pessin, Deborah — The Jewish People 3 vols — U.S. C.S.E.

Soloff, Mordecai I. — A History of the Jewish People. How the Jewish People Live Today. How the Jewish People Grew Up.

Gamoran, Mamie — The New Jewish History, 2 vols — U.A.H.C.

Bible

Cohen, Lenore — Bible Tales for Very Young Children, 2 vols.

Steeple, Ann — A Child's First Book of Bible Stories — Hart, 1950.

Calisch, Edith — Bible Tales for Young People — Behrman.

Zeligs, Dorothy F. — The Story Bible, 2 vols. — Behrman (for older children).

Yiddish

Zumoff, Nathan — Learning Yiddish.

Bridger's Primer & Work Book.

יידישע לידלעך אין פעדאַגאָגישן בולעטין — נומערן: 143, 55.

יום־טוב און דראַמאַטישע מאַטעריאַלן פון פעדאַגאָגישן בולעטין — נומערן 128 און 78:

„יידישע קינדער“, „דאָס לעבעדיקע וואָרט“, אַרבעטסהעפטן א און ב — „די גילדענע פּאַווע“ — גויכבערג, „געזאַנג־ביכל“ — געלבאַרט.

a) Jewish underground movements under the Tsar. b) Bund-Labor Zionists & Territorialists. c) Jewish centers, Vilno, Warsaw, etc.

24. The Zionist Movement.
    a) Herzl. b) Balfour Declaration. c) Jews in Palestine under the English mandate.
    1. Chalutzim and Kibbutzim.
    2. J. N. F. and Histadrut.
25. Eastern European Jews migrate to various countries.
    a) Jews in Latin America.
       1. Argentina. 2. Mexico. 3. Brazil.
    b) Jews in Canada. c) Jews in South Africa and Australia. d) Jews in Western Europe. e) Jews in the Soviet Union in the 20's and 30's.
26. World War II.
    a) Hitler and German anti-Semitism. b) The destruction of European Jewry. c) Jews fight back.
       1. Warsaw Gretto Uprising. 2. Partisans.
27. The establishment of the State of Israel.
    a) Illegal Immigration—Cyprus. b) U. N. Resolution. c) The Proclamation of the State. d) The War of Independence. e) The Ingathering.
28. Jews in America Today.

FOLKLORE AND STORIES FROM YIDDISH LITERATURE

Teach five or six poems by Leivick, Rosenfeld, Reisin, Yehoash. Tell or read:

פּרץ — אויב נישט נאָך העכער, שרה בת טובים, ביים גוסס צוקאָפּנס, שלום עליכם — גרינס אויף שבועות, דריי קעפּלעך, אַ פּאָר קאַפּיטלעך פון מאָטל פּייסי דעם חזנס; שלום אַש — טיילן פון „קיין אַמעריקע״, רייזען — מיינע ערשטע לידער.

JEWISH CURRENT EVENTS

Devote some time to current happenings in Jewish life, both in this country and outside it.

11. Jews in Holland—Menasheh Ben Israel—Jews in England.
12. The Haskalah Movement—Mendelsohn.
13. The struggle for equal rights.
    a) French Revolution. b) Napolean and the Jews. c) Equality in the U. S. d) Continued struggle.
14. The rise of Khassidism.
    a) The Baal Shem Tov. b) His followers. c) Type of movement.
15. Misnagdim—The Gaon of Vilna: Opposition to Khassidism—
    a) Shneur Zalmon (Lubavitcher).
16. Jews in the Russian Empire.
    a) Pale of settlement. b) Russian measures to solve Jewish problem—25 years service in army and its effects, etc.
17. Life in Tsarist Russia.
    a) The shtetl. b) Pogroms and anti-Semitism. c) Culture and education. d) The rise of Yiddish literature: Mendele, Peretz and Sholem Aleichem.
18. Jews in the American Revolution.
19. Jews in America in the 19th century.
    a) Mordecai Emanuel Noah. b) Commodore Levy. c) Emma Lazarus. d) Jewish congregations and communities.
20. The East European Jew in America.
    a) The new immigrant. b) Sweatshops. c) Peddling.
21. American Jews help their brothers in other lands.
22. Yiddishists & Hebraists—Dr. Chaim Zhytlowsky and Dr. N. Syrkin.

22a. Autonomism: Simon Dubnow & Cultural Zionism: Ahad Haam.

23. Eastern European Jewry between the World Wars.

Yiddish literature in the abridged form that are found in the textbooks for the upper grades of the afternoon schools.

Reading: Utilize the previously unused material in Yiddishe Kinder. Emphasize speed, accuracy and comprehension. Concentrate on correct pronounciation of words, particularly Hebraisms.

Speaking: Continue to encourage children to speak Yiddish. Do not however, let insistence on speaking Yiddish interfere with freedom of discussion necessary to the study of history, Jewish holidays, current events and other areas of the curriculum.

Writing: Use Arbetsheft Beth in conjunction with textbook. Short simple dictation should be attempted, as well as short compositions on themes with which the pupils have become thoroughly familiar in connection with Yiddish studies.

JEWISH HISTORY

1. Ashkenazic Jews.
   a) Ashkenazim and Sephardim. b) Jews enter Western Europe—Rome, Spain, France. c) Rabbenu Gershom.
2. Rashi.
3. The Crusades.
4. The Black Death—Rabbi Yehudah Hechasid.
5. Expulsions from towns—Under the protection of princes and bishops—Rabbi Meir of Rothenburg —Establishment of the ghetto.
6. The Blood Libel—The story of the Golem.
7. The origin of the Yiddish language and how it came to be used by Ashkenazic Jews everywhere.
8. Jews in Poland.
   a) How and why they migrated to Poland. b) Poland becomes a center of learning. c) Jewish community life in Poland.
9. The horrible decade 1648-1658 in Poland.
10. Sabbatai Zvi.

24. After Expulsion.
    a) Where Jews fled. b) The New Christians after 1492.
25. Columbus and the Jews.
26. Jews in the New World in the 16th and 17th centuries.
27. Review—The Second Commonwealth.
28. Review—Palestine and Babylon after the destruction of the Second Temple.
29. Review—The Jews in Southern Europe.

THE JEWISH HOLIDAYS

Continue to celebrate the Jewish holidays as indicated for the previous years. Have some observance of the anniversary of the Warsaw Ghetto uprising and the establishment of the State of Israel.

FOLKLORE AND STORIES FROM YIDDISH LITERATURE

Tell or have the children read—English stories about Jewish heroes and scholars, also

פרץ — אין ערגעץ לאַנד, זיבן גוטע יאָר, דער קונצן מאַכער,
שלום־עליכם — אליהו הנביא, חנוכה־געלט, אַ פּאָר קאַפּיטלעך פון
מאָטל פּייסי דעם חזנס.

JEWISH CURRENT EVENTS

Devote part of each week's lesson to Jewish current events, utilizing current happenings to acquaint the children with Jewish life in many lands, i.e. Israel, Latin America etc.

JEWISH ART

Utilize drawing, music and the dance to enliven and intensify the areas of Jewish holidays and Yiddish.

GRADE 5

YIDDISH

Comprehension: Continue the procedure indicated for the previous grades. Further increase the amount of Yiddish in the classroom. Attempt to read stories from

sembly—Sanhedrin. d) Expansion of territory. e) New political parties—Pharisees and Saducees (Prushim and Tzdukim).

8. Hillel and Shamai.
9. The End of the Hasmonean Dynasty.
   a) Conversion of the Idumeans. b) Rome and Judean Politics. c) Herod is put on the throne.
10. Herod and the Romans.
11. Sects among Jews.
    a) Essenes. b) The early Christians.
12. The destruction of the Second Temple.
13. Johanen Ben Zackai and Yavneh.
14. Rabbi Akiba.
15. The Revolt against Rome—Bar Kochba.
16. The Jews remaining in Palestine.
    a) Judah Ha Nasi. b) The Mishnah. c) The decline of Palestine.
17. The Babylonian community.
    a) Rav and Samuel and the founding of the Academies.
    b) The Babylonian Talmud; Rava and Abaye.
18. The Rise of Mohammedanism.
    a) Mohammed and the Jews. b) Boostonai.
19. The Karaites.
    a) Karaism. b) Saadia Gaon. c) The defeat of Karaism.
20. The end of an era.
    a) The decline of the Eastern center.
    b) The Jews come to Europe.
21. Jews in Spain.
    a) Khasdai Ibn Shaprut. b) Khazars. c) Samuel HaNogid. d) Yehuda Halevi.
22. Maimonides.
23. Expulsion from Spain.
    a) Don Isaac Abarbanel. b) Expulsion from Spain. c) Inquisition and New Christians.

Writing: Use Arbetsheft Aleph by Yudel Mark in conjunction with the textbook. In writing, letters at the end of words should be emphasized. Pupils should be able to spell the 25 most frequently used Hebraisms, as well as write the sounds, דזש ,זש ,טש. Emphasize the proper formation of letters and correct tendencies to confuse ו, ז, and ג. Classes which have made exceptional progress, should be asked to write simple compositions of 40-50 words, retelling a story they have read or heard.

HISTORY

Teach in manner indicated in Grade 3.

1. Review of previous years work and motivate current years work.
2. The rebuilding of Judea for the "People of the Book."
3. Jews outside Judea.
   a) Babylonia b) Egypt (Elphantine). c) Story of Purim.
4. Alexander the Great Conquers the World.
   a) Alexander and the Jews. b) The wars after Alexander's death. c) Hellenism and its influence in the Near East. d) The Jewish community of Alexandria and the Septuagint.
5. Hellenism in Judea.
   a) The cities around Judea. b) Prosperity and emigration. c) The upper classes Hellenize. d) The lower classes remain true to Jewish tradition—Hassidim.
6. The Maccabean fight for survival.
   a) Judea under Syria. b) Repression of the Jewish religion. c) The Maccabean revolt and the wars that followed.
7. Te Hasmonean Dynasty.
   a) Jonathan's manouvers. b) Simon and the founding of the dynasty. c) The Great As-

JEWISH HOLIDAYS

Continue to celebrate the Jewish Holidays as indicated for Grade 1. Review the stories and customs associated with the Holidays.

FOLKLORE AND STORIES FROM YIDDISH LITERATURE.

a) Stories about Elijah the Prophet.

b) Holiday stories and stories about the Sabbath.

מעשיות — פּרץ — דער אַרענדאַר.
שרה בת טובים. שלום עליכם — דאָס מעסערל.
געקליבענע קאַפּיטלען פון מאָטל פּייסי דעם חזנס.

c) Teach some five or six Yiddish poems and songs.

JEWISH CURRENT EVENTS

Important events that occur during the course of the year should be discussed in class and pupils should be made aware of them.

GRADE 4

YIDDISH

Comprehension: Continue procedure outlined for previous years. Increase the use of Yiddish in the classroom to the greatest extent possible. Aim at a passive vocabulary of 1000 words.

Reading: Select the simpler stories from the second year text Yiddishe Kinder. Choose stories that are suited to the pupils reading ability and level of understanding. Do not follow the order of the book, since it may not be suited to the reading ability of the class. Utilize the poetry in this textbook on a selective basis, both for reading and for learning by rote. In teaching reading in this grade use the same methods indicated for grade three: with emphasis on speed and diction. Pronunciation of the Kh sound and other Yiddish sounds not found in English should be emphasized.

Speaking: Encourage pupils to speak Yiddish in class. At the completion of this grade, pupils should be able to retell a simple story in Yiddish, or tell about an occurrence in school or at home in simple Yiddish.

Lesson 16: *Israel III.*
- a) The Prophet Elisha. b) The reigns of Jehu and Jeroboam II.

Lesson 17: *Israel IV.*
- a) The Prophet Amos—his cry for justice. b) The rise of Assyria.

Lesson 18: *Israel V.*
- a) The Conquest of Israel. b) The End of Samaria. c) The Story of the Lost Tribes.

Lesson 19: *Judah I.*
- a) Judah from the death of Solomon to the conquest of Israel
- b) The reign of Hezekiah.

Lesson 20: *Judah II.*
- a) The Prophet Isaiah and his prophecy.

Lesson 21: *Judah III.*
- a) The Reign of Josiah. b) The finding of the Book of Deuteronomy. c) Some of the Laws in the book.

Lesson 22: *Judah IV.*
- a) The Rise of Babylon. b) Zedekiah, the last King of Judah.

Lesson 23: *Judah V.*
- a) The Prophet Jeremiah and his prophecy. b) The Destruction of the First Temple. c) Lamentations and Tisha B'Av.

Lesson 24: *Babylonian Exile.*
- a) By the waters of Babylon. b) The Prophet Ezekiel and Valley of Dry Bones.

Lesson 25: *The Return to Zion.*
- a) Cyrus. b) Ezra and Nehemiah—Jerusalem restored.

Lesson 26: *The Scribes.*
- a) Compilation of the Pentateuch. b) Prophets. c) Writings.

Lesson 27: *Review.*

Lesson 9: *David III.*

a) The revolt of Absalom. b) The House of David. c) David's image as it remained among Jews. d) Legends about David:

1. The House of David.
2. Messiah Ben David.
3. David's Death.

Lesson 10: *Solomon I.*

a) The wisdom of Solomon—Proverbs—Song of Songs—Legends.
b) The building of the Temple.
c) The splendor of Jerusalem.

Lesson 11: *Solomon II.*

a) Trade in Solomon's time. b) King Solomon's mines and the port on the Red Sea. c) The high taxes. d) The image of Solomon in the minds of the Jewish People.

Lesson 12: *How Jews lived in the days of David and Solomon.*

a) Farming. b) Cattle-raising. c) Commerce. d) Industry.

Lesson 13: *The Division of the Kingdom.*

a) Jeraboam and the Golden Bulls in Dan and Beth-El.
b) The City of Samaria.
c) The Two Kingdoms.
d) The differences between life in Israel and Judaea.

Lesson 14. *Israel I.*

a) The House of Omri. b) Ahab and Jezebel. c) The cult of Baal.

Lesson 15: *Israel II.*

a) Naboth's Vineyard. b) The Prophet Elijah:

1. His preaching.
2. His struggle against Baal worship.
3. The still small voice.
4. The death of Elijah and his image in Jewish history.

History

Lesson 1: *Introduction to History.*

a) Motivate the study of history. Point out the importance of the past in understanding the present.

b) Tell the pupils that they have already begun the study of Jewish history through Bible stories and utilize this opportunity to review briefly the period from Abraham to the Exodus from Egypt.

Lesson 2: *The Jews as Desert Nomads.*

a) Moses at Sinai b) The Ten Commandments c) The promised land d) The twelve tribes of Israel.

Lesson 3: *The Approach to Canaan.*

a) Conquest of the Lands East of the Jordan.

b) Reuben, Gad and Menasheh.

c) The Death of Moses.

Lesson 4: *Joshua.*

a) Crossing the Jordan. b) The Battle of Jericho. c) The allocation of territory among all the tribes except Levi.

Lesson 5: *Judges.*

a) The struggle with the Canaanites. b) Deborah and Borak victory over the Canaanites. c) Gideon d) New enemies—Philistines. e) Samson.

Lesson 6: *Samuel and Saul.*

a) The people want a king—Saul's answer. b) Samuel chooses Saul. c) The early years of Saul's reign.

Lesson 7: *David I.*

a) Young David. b) David and Jonathan. c) The conflict between Saul and David. d) Saul's death.

Lesson 8: *David II.*

a) David becomes King. b) The capture of Jerusalem. The strengthening of the Kingdom. d) Nathan and the Parable of the Lamb.

In this grade the stories of each holiday should be reviewed and the pupils knowledge of the background, customs and meaning of the holidays should be increased and broadened.

GRADE 3

YIDDISH

Comprehension: Have a passive vocabulary of about 600-700 words. Be able to understand a simple narration in Yiddish, in the form of stories, explanations. This vocabulary should include all the words of the first two grades plus additional vocabulary acquired from the third year reader and discussions of history and current events.

Reading: Use Barkan's, "Amol Is Geven," as a textbook for the first half year. Concentrate on phonetics and Hebraisms. If progress of pupils warrants it, Bromberg's, "Humash Stories," can be used in the second half of this grade. An effort should be made to develop speed and accuracy. Each story should be properly motivated before reading and additional motivation for rereading should be used. This can be achieved by questions on the story, which require the children to read the answer from the text or questions as to moral or meaning which require rereading of the whole story.

Speaking: Continue procedure outlined for Grades 1 and 2. Try to have pupils respond to questions on text material without references to the text. Also try to have children make simple statements with relation to home, school, books and friends.

Writing: Children should be able to write simple sentences with words found in text. They should be taught to spell simple Hebraisms and the Yiddish words in their active vocabulary. Writing exercises should be assigned as homework, and brief dictation should be attempted in the classroom. Relate spelling to sound analysis in reading.

Writing: Children should be able to write all the letters of the alphabet including letters that change at the end of a word. They should be able to spell about 100 words which are spelled phonetically. Writing exercises in workbook should be utilized, as well as copying from the board, textbook, etc.

NOTE: The procedures initiated in the first year should be continued. An additional ten or twelve poems should be taught the children. In teaching the primer keep in mind the synthetic method on which these books are based.

STORIES

Bible Stories—Review some of the stories of the first year. Stories from Joshua, Judges, Samuel, Saul, David, Solomon. Include the following:

Joshua: The Battle of Jericho; The Day the Sun Stood Still.

Judges: Deborah and Barak. Gideon. The Birth of Samson. Samson and Delilah. The "Death" of Samson. Samuel's Vision. The people Demand a King. Samuel and Saul. Saul and the Defeat of the Ammonites. Saul Disobeys the Commandments and Quarrels with Samuel. Samuel Annoints David. David and Goliath. Saul and David. David and Jonathan. David Flees from the Wrath of Saul. The Death of Saul and Jonathan. David Becomes King. Solomon Becomes King. Solomon's Wisdom: The story of the two women who claimed one child. Solomon and the Queen of Sheba. Solomon Builds the Temple. Solomon and the Ant. Solomon's Daughter and the Shepherd.

From Yiddish Literature:

פּרץ — דער דין־תּורה מיטן ווינט,
דער אַרענדאַר, דער קונצן־מאַכער,
שלום עליכם — די פּאָן, גרינס אויף שבועות.

Jewish Holidays:

Celebrate the holidays as indicated for the first grade.

Illustrate and explain the Megillah, hamentaschen, gragger.

Pesach—The story of Pesach. Have model Seder. Illustrate and explain the Hagadah, seder plate.

L'ag B'Omer—Tell the story of the holiday.

Shevuos—The story of the giving of the Torah. Agricultural aspect of the holiday.

D.

YIDDISH SONGS

Teach a number of songs suitable to the age level of the class during the course of the year. For example: בולבעס, אַריין און אַרויס די פענסטער, מיטן זעגעלע, חנוכה, אוי חנוכה, היינט איז פורים ברידער, קינדער מיר האָבן שמחת־תורה.

GRADE 2

YIDDISH

Texts and Materials—Bridger—Primer and Workbook.

Comprehension: Achieve a passive vocabulary of 350-400 words. To understand the material contained in the textbook as well as the words and expressions connected with home, school, friends, relatives and holidays. Be able to understand some stories told in very simple language.

Reading: Develop proficiency in reading to the extent of being able to read fluenty the material contained in the primer and such simple texts as "Amol is Geven." Begin sound analysis in this year. Teach the alphabet in its correct order and with its proper names. i.e. אלף, בית , אַז״וו.

Speaking: Pupils should be able to answer simple questions dealing with text materials in Yiddish sentences. Questions with regard to home, school and relatives should also be able to be answered. Every effort should be made to encourage the pupils to speak Yiddish in class.

birth of Ishmael. Abraham and the three visitors. The birth of Isaac. The sacrifice of Isaac.

Isaac—Isaac and Rebecca. The death of Abraham. The birth of Esau and Jacob. Esau sells his birthright.

Jacob—Jacob leaves his father's house. Jacob's Dream. Jacob meets Rachel. How Jacob was married. Jacob and his sons.

Joseph—Joseph and his brothers. Joseph in Egypt. Joseph and Pharaoh. How the Children of Israel settled in Egypt.

Moses—The Children of Israel become slaves in Egypt. The birth of Moses. Moses flees Egypt. The story of the burning bush. Moses and Pharaoh—the plagues. Moses leads the Children of Israel out of Egypt. The Children of Israel wander in the Desert—Moses draws water from stone. The giving of the Torah—The Ten Commandments. Continued wanderings. Aaron's death. Battles with Og of Bashen. The Death of Moses—Balaam.

B.

From Yiddish Sources: Leon Elbe's Children's Stories, Yingele Ringele. Khaver Paver Stories.

C.

Jewish Holidays:

Succos—Tell the story of the Holiday. Explain harvest aspect of holiday. Illustrate and explain—Esrog, lulov, Succah, Simchas Torah. Have children make Simchas Torah flags.

Chanukah—Tell story of the holiday. Explain and illustrate dreidl. Have Menorah and candles in class. Make Chanukah Menorah of clay, make dreidlach. Have Chanukah party. Prepare Chanukah play.

Tu B'shvat—Make a small party—raisins, nuts, bokser. Explain about Israel's reforestration program. New Year of Trees.

Purim—The story of the Megillah. A Purim play.

themselves to help the children become accustomed to the configuration of Yiddish words and phrases and to reading from right to left. Vocabulary used in reading-readiness exercises, should be based on texts to be used and words needed for classroom practices.

4. Every effort should be made to encourage the children to speak Yiddish in class. The teacher should use increasing amounts of Yiddish, as the children's passive vocabulary increases, and endeavor by skillful questions to elicit answers in Yiddish.
5. Though some classroom time may be devoted to exercises such as are found in "Learning Yiddish," it is preferable that these exercises be assigned as homework, and subsequently gone over in class.
6. The active vocabulary of the children of the first grade should consist of 100 words or more. These words should be grouped in the following categories.

NOUNS

The School—i.e.

שול, טיש, בענקלעך, פענצטער, טאָוול, מעקער, בוך, העפט, בלייער,
לערער, קינד, יינגל.

VERBS

שטיין, זיצן, שרייבן, לייענען, לערנען, גיין, זינגען, שפּילן, עסן,
טרינקען, שלאָפן.

The Home and Family

היים, טאַטע, מאַמע, ברודער, שוועסטער, מומע, פעטער, זיידע, באָבע,
קליידער, הוט, מאַנטל.

A.

STORIES

Bible: Tell and discuss the following stories:

Abraham—The destruction of the Idols. Wanderings of Abraham—Abraham and Lot—their quarrel and separation. The story of the destruction of Sodom. The

The Curriculum of a One-Day Sholem Aleichem School

GRADE 1

YIDDISH

Comprehension: Achieve a passive vocabulary of some 150-200 words, revolving around home, school, friends, relatives, holidays.

Reading: To read fluently materials similar to first thirty pages of primer.

Speaking: To be able to answer simple questions in Yiddish, i.e.

ווי הייסטו? איך הייס משה.
ווי אַלט ביסטו? איך בין אַכט יאָר אַלט.
וואָס איז דאָס? דאָס איז אַ בוך.

etc.

WRITING: Be able to form all the letters of the Yiddish Aleph Beth. Be able to copy from board or book well enough to complete early exercises in work book.

NOTE: In attaining these goals, the following procedures are recommended:

1. All directions in class should be given in Yiddish.
2. Children should be taught ten or twelve four or eight line Yiddish poems.
3. The first half of reading instruction should be devoted to reading-readiness activities. Since there are no reading-readiness charts available, each teacher can prepare his own by cutting out pictures from old magazines and printing Yiddish words underneath. Flash-cards can also be used in combination with pictures and by

Reproduction of a Circular in the 1950's

Give Your Children A Sense of Belonging Both To America and To The Jewish People

Let Them Have Access to the Great Cultural Heritage of Their People

Enroll Your Child in A

SHOLEM ALEICHEM FOLK SCHOOL

WE TEACH:

- YIDDISH — the language and literature
- HEBREW and the BIBLE
- JEWISH HISTORY — from earliest times to the present
- THE JEWISH WAY OF LIFE — Jewish holidays and their significance
- JEWISH LIFE in AMERICA and ISRAEL
- FOLK SONGS AND CHORAL SINGING

Extra-Curricular Activities

Children Celebrate Bar Mitzvah and Jewish Holidays

ENROLL YOUR CHILD IN ONE OF THE FOLLOWING SHOLEM ALEICHEM FOLK SCHOOLS:

(Classes Are Held After School Hours)

MANHATTAN:

Shul #5 373 - 1st Ave., N.Y.C.

BRONX:

Shul #1 115 East 169th St.
Shul #2 880 East 180th St.
Shul #21 3301 Bainbridge Ave.
Shul #36 3503 Riverdale Ave.
Shul #45 233 East 174th St.

MT. VERNON:

Shul #38 Y.M.H.A.

NEW JERSEY:

Shul #3 Farmingdale
Shul #7 286 Hobart St.
Perth Amboy

BROOKLYN:

Shul #6 & All-Day Kindergarten
2127 - 82nd St.
Shul #15 174 East 51st St.
Shul #19 105 Tapscott St.
Shul #34 5013 - 10th Ave.

LONG ISLAND:

Shul #35 34-11 Crescent St.
Long Island City
Shul #40 48 Eastwood Lane
Valley Stream
Shul #42 Great Neck
Shul #44 P.S. 165
70th Rd. and 150th St.
Flushing

that they may develop a kinship with, and an appreciation of their cultural heritage and the Yiddish language which is an integral part of this heritage.

G. The children should be intimately linked with our historical experience to strengthen their feeling of kinship with our people.

H. Acquaint the children with the Hebrew language which is an integral part of our spiritual being.

Basic Principles of Education in the Sholem Aleichem Schools

Adopted at the 30th School-Conference, May 1953.

A. As Jews who identify themselves with the Jewish People we must imbue our children with a feeling of kinship with Jews throughout the world, with everything that it implies:

1. Active participation in Jewish life.
2. Readiness to help Jews in other lands and a deep interest in the future of Israel.
3. To preserve and perpetuate those elements of the Jewish tradition which are in harmony with Jewish life in America.

B. A feeling of security should be developed to safeguard against inner conflicts that may arise among members of a minority group.

C. Implant in the children an awareness of the universal aspects of Jewishness, which are especially relevant today, such as peace and democracy.

D. The children should be acquainted with the role of Jews in the civilization and culture of the world.

E. Stress should be placed upon the universal aspects in Jewish ideals such as an abhorrence of bloodshed and a love for learning.

F. The children should be acquainted with the accomplishments and ways of life of past generations in Europe, so

differences of opinion justify the various party groupings in Jewish secular society. But considering the limited forces at our disposal, as well as our desire for cooperation—as a matter of principle in cultural efforts, we must seek to unite as far as it is possible, so that all Jewish secular groupings will work cooperatively in behalf of our culture and our schools.

its members, and to see to it that they become personally and socially active co-builders of this new Jewish life, which is in the process of crystallization.

2. The most significant of these institutions is the new Jewish school. It must concern itself with the well-rounded education of the Jewish child, and his integration into the culture of his people.

3. The ideal program of this school is a synthesis of the improved curriculum of the general American, and the Jewish schools. Only such a complete and unified educational institution could make productive use of, and harmoniously join the general American and the Jewish secular educational ingredients. But so far, this is a distant ideal. Until it is achieved, our children must attend the present public schools, and since it does not make full use of the rich and the absolutely necessary educational material that exists in our cultural milieu, we must do this in the Jewish secular school that is created by us (i.e. in the Sholem Aleichem Folk Shul).

4. This, as yet incomplete, Jewish secular school must offer such a program and possess such a character that would express and fortify the aforementioned basis of Jewish secular life. This means that its chief requisite must be the subjects and activities that bear on Jewish secular life and its creativeness, as for example, Yiddish, Yiddish literature, Yiddish Folklore and Jewish history. Religious beliefs and customs must be considered from the cultural, historic standpoint. Hebrew and Hebrew literature should be studied in the upper grades (this means in high school) as a part of the total Jewish cultural treasure.

5. Adhering to a scientific view in all matters, as well as in the matter of education, we strive that our schools should—as far as possible—adhere to the principles and employ the methods of modern pedagogy and child psychology.

6. Within the Jewish secular milieu, there can be and there are differences of opinion regarding various national Jewish, political, social, economic and other questions. These

Principles of the Sholem Aleichem Folk Institute

Adopted at the Conference of the Institute in 1927.

1. The new Jewish school became necessary and possible thanks to the Jewish secular milieu that has evolved in recent decades and which has become the productive force that is destined to play a great role in Jewish history in general, and in the development of Jewish culture in particular.

2. The Jewish secular milieu includes parts of those sectors of the Jewish people that are called "The Jewish Folk Masses."

3. The language of this milieu is Yiddish. Its culture is the modern Jewish culture, its viewpoint of the world coincides with the results of scientific research. It doesn't look upon religion as the basis of our spiritual life. To this milieu, the Jewish religious customs are only a part of our national heritage. The Hebrew language, and those parts of Jewish creativity that are linked to Hebrew (Aramaic), belong to our national cultural treasure. It considers them from an objective, historical viewpoint.

4. In the social and political sense, the Jewish secular milieu is thoroughly progressive. It consists of elements that strive to build human coexistence in such a way that would see the abolishment of all forms of economic, social and national repression. In regard to Jewish life, it believes in the potential for great, constructive work in all the lands where Jewish masses can be found.

Aims and Duties

1. Our chief aim is to extend the Jewish secular milieu; to help create institutions, and to develop the lifestyles of all

III.

Documents, Materials, and Photographs

college students at Brandeis University, who assembled voluntarily in their spare time. I found that if he had a Bar Mitzvah memory of the Hebrew alphabet, one Yiddish-speaking grandparent, one year of college German and a *yidishe kop,* a student could make his way in the language without much trouble. If any one of the ingredients was lacking, the process simply took a bit longer. As the sages say, the old wine must be poured into new vessels with each generation. My method was very different from that of my teachers in the *shulen:* the range of my knowledge, *l'havdil,* was incomparably smaller, yet I was better able to communicate to my students what I knew. Perhaps this is to be the pattern for Yiddish studies in the future.

The Sholem Aleichem schools in 1964, embarking on their second half-century, are still holding their own; there is, in fact, a demand for new *shulen* in Westchester and on Long Island. Today they are more sensitive to the American scene than they used to be, more eager to respond to the changing needs of the community. That the *shule* has a good deal to learn from the Temple Sunday school is without a doubt. Staffed by young American-born teachers, spiffily modern in its methodology, the Sunday school is often more successful in presenting a body of knowledge that can be grasped and mastered. As I remember it, in the *shule* there was more than enough spirit to go around, but the facts were generally a little fuzzy.

Some graduates who maintain their interest in Judaica confess that it is precisely because they are still frustrated by what they did *not* learn in the *shule*. But this very frustration is, I think, to be reckoned to the credit of the *shule*. It is a truism that passive knowledge and incentive to learning can be as momentous in a child's development as an actively-mastered body of fact. And our teachers inculcated above all else a thirst to go out and learn what they themselves could not always teach us because of the gaping differences of our two worlds.

that the answer is yes. The secularism of the *shule* did not express itself in dogmatic absolutes, but lived in happy alliance with the religious spirit. Today, in fact, when more elements of traditional Judaism are finding their way into the curriculum, the process of change is natural and almost unobtrusive.

Often enough I have heard the remark, "Yes, I learned some Hebrew in Sunday school, but I forgot it all; how I hated the place!" But I have never heard a comparable charge against the *shule*. There was no clearly-defined target for what we learned there—no ritual display of Bar Mitzvah or Confirmation; it was learning purely and simply for its own sake. And this perhaps was its strength. My younger brother, frustrated by the requirements of mastering a formidable *Haftoreh* for his Bar Mitzvah, once threatened to elope with his *tallis* and be done with it. He and his friends managed, as it happened, to survive till the great day, but too often for them the Bar Mitzvah was a ceremony of divorce: "Now I'm done with that, and good riddance!"

How is it then that the Sholem Aleichem *shulen* produced such loyal partisans? In no small measure, the prior process of selection: parents who sent their children to such an out-of-the-way place were acting by choice, and certainly never to keep up with the Goldbergs. In such a choice there was already a degree of principled nonconformism. As for the students, there was not much prestige to be gained from attending *shule,* certainly less than could be had from a Temple school that boasted a youth club and monthly square dances; thus there was likely to be instead a kind of youthful pertinacity, a taste for something not quite the usual fare. Enough students dropped out along the way so that the number of graduates was always very small, and the graduation ceremony seemed a rite of passage to a way of life.

This is not the place to argue the value of Yiddish studies; suffice to say that they have become respectable. It is a curious fact that, as Yiddish is spoken less and less by the older generation, it becomes more and more an attractive discipline to young people. Recently I taught a group of

Sundays, from ten in the morning till three in the afternoon. That fact alone is sufficient to suggest the extremity of their commitment: they were teenagers without a weekend. They came together from all over the city, taking the subway to the school in lower Manhattan with their bag lunches and their piles of books. With the same dogged earnestness that they applied to their high school studies and music lessons during the week, they devoted Saturday and Sunday to Yiddish Literature, Jewish History, Bible, and Contemporary Jewish Problems. Hebrew was offered, but tacitly relegated to subordinate status. Classes were conducted in Yiddish, books were read and essays dutifully written in Yiddish. Most students who got this far remained ever after unreconstructed Jews, avid and vocal as any missionary in the bush. Mutter that "Yiddish is not a language, it's a jargon," within ten feet of any *mitshul* graduate, and you're likely to get an earful.

This partisanship was characterized by an unconstrained but loving attitude toward everything Jewish. As an example I offer a personal reminiscence. I once asked a religious friend of mine, innocently enough, if an agnostic might recite a blessing, and brought his wrath spluttering down upon my head. "Anyone who asks such a question is nuts!" was all he could manage to reply. But my experiences with the blessing in the *shule* made such a question entirely plausible.

As a child, I learned to bless the Sabbath candles, not with the standard *brakha,* but with a Yiddish quatrain:

Like mother now I bless the lights,
My fingers covering my face.
I pray to God for man and child
And every person in this place.

A few years later, I was asked to sing a *kiddush* for some holiday celebration. I didn't know the traditional *nigun,* nor did I wish to ask for help. As a result I composed my own melody, in F Major as I recall. No one present was disturbed by my presumption, and everyone complimented me on the tune. My question was the natural outcome of those experiences, and I would ask it again today if I weren't satisfied

problems. They could impart their love of Jewish culture to anyone with half a heart to listen, and by the force of their own commitment induce a similar love. They were a species apart from the average Sunday school teacher who muddles through Sunday morning in a haze of Saturday night.

But the same charge that has been raised against the camp can be spoken with even greater justice about the *shule*. Times had changed; the Jewish community in the 40's and 50's was not what it had been at the turn of the century. Yiddish no longer resounded from the stoop, the sidewalk and the fire-escape. Some teachers simply could not cope with the change; they continued to teach as they had taught thirty years earlier, when students had at the very least a passive knowledge of Yiddish. For those who heard a few words of Yiddish at home, there was still a measure of hope. But Marilyn, Judy and Phyllis were altogether a lost cause: their parents not only spoke no Yiddish, but were skeptical about the value of speaking it. So our teacher, who knew nothing of the mechanics of the hard sell, was simply not able to reach them.

The teacher won, by any account, a small tactical victory over enormous odds. He struggled against the apathy of many of the students, the bewilderment of their parents, and the personal and language barriers which separated him from both. He faced active competition from the arts: piano teachers, violin teachers, ballet teachers, tap-dance teachers hovering in the near distance, jostling for the same pupils during the same free hours. His unpretentious headquarters were painfully old-fashioned to children brought up on chrome plating: every Temple school I have ever seen has had shinier appliances. Hampered by historical and material frustrations, it is almost a wonder that he did not give up in despair.

The chief end-product of the education I have described was the crackling partisanship of its students, those, that is, who did catch fire. The number of the "saved" accredited to the Yiddish schools has always been comparatively small. Item: those who went ont to *mitlshul* met on Saturdays and

Later I came to appreciate the design of this spectacle, its Socialist-idealist foundation and its remarkable didactic force. But it was clear even then that the parades, the bonfires and the noisy pageantry were directed to a somber end. The vision of Isaiah was emblazoned in the auditorium: "And a little child shall lead them." The camp was hung with ringing phrases of the prophets; the symbolic white dove was advertised from every empty wall.

The songs were particularly inspiring. I translate loosely from one fine stanza: "The sun rises, the sun sets; the world is our greatest joy. The earth is a guerdon bestowed upon us, for work, for peace, and for song. There is bounty enough for every people to live well, to live wisely; to eat its full, to be clothed, to live forever in joy. Oh brothers, raise your hands and swear to bring peace upon the earth." For those who understood, it could not fail to be a moving experience.

For those who understood: there's the rub. Campers in the 1950's no longer came speaking Yiddish, and counselors no longer came with Utopian novels in their trunks. The clientele of Boiberik was now, for the most part, from English-speaking homes, and blissfully unaware of the predicament of Yiddish. There was something strained and artificial in the prospect of row upon row of campers mouthing Yiddish songs which only a few really understood, going through the motions of what must have seemed to many mere *abracadabra*. Still, when the dust had settled, it was clear that the campers had gained some special intelligence, no matter how imperfectly understood.

The camp, with its Hebrew and Yiddish classes, its Yiddish names and pacifist rituals, must finally be judged as a summer camp, and not a school. Which is to say: Does it have a good waterfront? How polluted is the lake? How is the plumbing? Are the counselors, who pretend to be 18, really 17 or 16? But the *shule* must stand strictly on its merits as an educational institution. And here all the questions come down to the same thing: What do the students learn?

As I recollect, most of my teachers were gentle, elderly men, constitutionally incapable of dealing with discipline

were richly comic: as, for example, the cheer which has been attested as originating at Boiberik: *"Tes-yud-mem, Tes-yud-mem,* Yea, team!"

The holidays at camp had a carefully staged ceremoniousness. Friday evening, the sundown processional to the great auditorium, the campers scrubbed and dressed in white, the director intoning the Honor Roll and the counselors singing the Song of Songs. Tisha b'Av ,on the other hand, was as ghoulish as anyone would wish. Everyone dressed in drab, the counselors emphatically without lipstick, the more sensitive among the campers renouncing "canteen" for the day. The ceremony in the crepe-hung auditorium, with its commemoration of the martyred six million, always left its quota of sobbing senior girls.

If, in respect to the Sabbath and Tisha b'Av, Boiberik resembled any well-intentioned Jewish camp, the end of the season brought a striking departure: the *Felker Yom Tov* or "Festival of the Nations," which was the Yiddishist answer to Color War. Here was Color Peace on a grand scale.

At this point it must be admitted that Boiberik eventually conceded to the natural combativeness of the campers. Late in its history, when it became apparent that some form of Color War was in demand, the director settled on a typically Jewish compromise. The camp was divided into four teams —not two, mind you: hostilities were to be avoided at all costs—named for the traditional local factions of East European Jewry: *Poylishe, Rumeynishe, Litvakes* and *Galitsyaner.* But this limited warfare never usurped the place of the *Felker Yom Tov,* which remained the main focus of the summer season.

This world, say the sages, is like a vestibule before the world to come; during the *Felker Yom Tov,* Boiberik was transformed into a vestibule before the End of Days. For three days the camp staged an extravagant convention of the nations, acting out the idea of World Peace in an elaborate and endlessly-rehearsed ritual. Each bunk represented one of the nations of the world, wearing that nation's costume, dancing its dance, singing its song (in Yiddish, of course).

had two sets of names, and some even had two sets of holidays. Since nearly everyone within range was Jewish, it was hard to conceive of a non-Jew of any importance; till many years later, we would have sworn that Abraham Lincoln was a Jew: the name, the beard, the stirring prophetic oratory! Thus it was with a great deal of optimism that my mother began to conscript neighborhood children, in order that they be civilized at a *Jewish* school.

Marilyn, Judy and Phyllis were prevailed upon to come with me for the first day of school. Mary, a Catholic, stayed behind, sulking. The three girls emerged with satisfaction, noisily comparing newly-minted "Jewish names." Mary listened to their excited babble: "What's your Jewish name?" "Malke, what's yours?"—until she could stand it no longer, and uttered a fantastic polysyllabic oath. "What's that?" we asked. "My Cath'lic name! she snapped back. We weren't fooled.

From all indications, one might have expected that, in such a neighborhood, the *shule* would have been a natural success. Still, Marilyn, Judy and Phyllis survived only the first two weeks. The esoteric proceedings failed to capture their interest, and they returned to their more tractable dolls. Attrition was the price of the *shule's* anomalousness.

Appealing to a somewhat broader constituency was the summer counterpart of the *shule,* Camp Boiberik, sponsored by the Sholem Aleichem Folk Institute. Neighborhood mothers insisted on calling it "*Ber*berik," embarrassed by that indisputably Yiddish phoneme, *oy*. "Boiberik" actually was a literary title: the name of a posh vacation resort in the tales of Sholem Aleichem, the humorist who was the "patron saint" of the *shule* and the camp.

Boiberik was Jewish beyond the shadow of a doubt. There was a Yiddish name for everything—*shafe, ru-tsayt, reynkayt, vakh*—so that, in later years, when I heard my friends from respectable American-Jewish camps talking about a "cubby" or "rest-hour" or "clean-up" or the "O.D.," I would pity them their poverty. Often the campers, in the same spirit, produced Yiddish versions of Americanisms that

dish literature; the old-fashioned desks bore marks of youthful invention in three languages. The room smelled of chalk and pipe tobacco, and the white-haired teacher, a sculptor of some talent who spoke English with difficulty, presided from a wobbly table and a faded blackboard.

A handful of students appeared for an hour each day after "public school," conscious of belonging to some élite brotherhood. On Friday afternoons, a younger teacher would seat himself at the battered upright and teach Jewish songs. And on holidays, there would be "performances." The room would be bright with streamers and flowers, and we kids would fidget in the wings as the administrative committee made their interminable speeches and "appeals," and then giggle and flush and strut our roles in improvised trappings.

We learned to read by rote, the teacher working individually with each pupil. Afraid to face him, I stared at the book he opened before me. Huge inky block letter filled the page, going the wrong way: *"Dos is Se-re-le. Dos is Be-re-le. Serele geyt. Berele geyt."* It is interesting that the Jewish obsession with education makes itself felt even in the opening pages of a Yiddish textbook, something that distinguishes it from all other language texts. Indeed the very next lesson of that wholesome Yiddish primer begins: "This is a Jewish school. Serele and Berele go to school. They learn Yiddish. Jewish children learn Yiddish."

This thoughful, serious tone is standard in adult Yiddish texts, which have a literary gravity all their own. In college I began to learn French with the words, *"Ou est le restaurant?"* A German reader I saw was more specific: *"Das bier ist hier nicht sehr gut."* As soon as I could put together a sentence in Arabic, I rapped out, "An unknown hand threw a bomb in a car." But predictably enough there is a lesson in the opening pages of *College Yiddish* entitled "The Teacher and the Pupils in Class," describing the Jewish national sport.

The neighborhood in which the *shule* was located was predominantly Jewish; the Christians were an alien, deprived minority. In our part of the Bronx, Jews were incontestably the *haves,* and Christians, the *have-nots.* Jews, for example,

Portrait of the Artist as a Young Jew

By CHANA FAERSTEIN BLOCH

This year the Sholem Aleichem schools marked their fiftieth anniversary. Fifty years! For half a century now their teachers have been trying to inculcate *Yiddishkeit* with a strong accent and an outstretched arm.

Yiddish secular education: a strange creation indeed to have survived its crusading origins and to have flourished in the complacent Jewish ghetto of New York. The Yiddish *shule* is one of the more exotic varieties of Jewish education in America today. Most people don't even know it exists. Of those that do, the majority find it a somewhat embarrassing anachronism. But to the handful that breathed its unaccustomed air, the *shule* was a school with a difference.

The *folkshule* and its proliferations—the kindergarten, the *mitlshul* and the summer camp—generated a *Yiddishkeit* that was a striking conglomeration of the secular and the traditional, a free-wheeling eclecticism that resisted the usual clichés of Jewish education. The curriculum included Jewish History, Literature, Bible, Hebrew, and of course Yiddish. But it was the spirit in which these subjects were taught, the ideological commitment of the teachers and the bright receptiveness of the students, that gave the *shule* its special grace.

The *shule* I attended, basically a one-room affair, was in a colorful state of dilapidation. The green plaster walls were dignified by the patriarchal scowls of Mendele, Sholem Aleichem and Peretz, the great triumvirate of modern Yid-

---

This essay by Mrs. Bloch, poet and essayist,—a graduate of the Sholem Aleichem Schools and Mittleshul—appeared in an earlier version in the Reconstructionist, 1964.

was done. When a generation later the Maggid of Mezritch was faced with the same task, he would go into the same place in the woods, and say: We can no longer light the fire, but we can still speak the prayers—and what he wanted done, became reality. Again a generation later Rabbi Moshe Leib of Sassov had to perform this task. And he too went into the woods and said: We can no longer light a fire, nor do we know the secret meditations belonging to the prayer, but we do know the place in the woods to which it all belongs—and that must be sufficient; and sufficient it was. But when another generation had passed and Rabbi Israel of Rizhin was called upon to perform the task, he sat down on his golden chair in his castle and said: We cannot light the fire, we cannot speak the prayers, we do not know the place, but we can tell the story of how it was done."

turn to religion. But these Jewish youngsters have not turned to our religion, not to our traditions—but to the Pied Piper attractions of inauthentic and popular Zen Buddhism, a mishmash of syncretistic Oriental religions, lured by the poetry and imagery, by the craving for ecstasy, the awareness of mystery, seeking a glimpse of the unseen and and echo of the unutterable. It would have hurt Leibush Lehrer to have seen this. Yet it would have confirmed and reaffirmed his wise and profound knowledge that men need something to believe in beyond themselves, that there are no glib easy answers for the mysteries of existence. He knew that we could not easily separate the profane from the sacred and that among Jews one without the other could not and would not survive. Because of his wisdom, all of us, products of Sholem Aleichem institutions, are more secure in our Jewishness and more at ease with the tradition—or at least its symbols—than graduates of any other Yiddishist schools.

I began by saying that we were educated in the spirit of East European Jews and that we have retained its ethos. Yet we can never recover what East European Jewry was and we cannot recreate it, imitate it, or make it serve as a functional model for our lives. But if we are to continue the living Jewish tradition from which those Jews were so swiftly and cruelly cut off, if we are to carry over from one Jewish civilization to the next our memories and our lessons, we must deepen our knowledge and understanding of that East European world. If we are to understand ourselves, we need to understand our origins, our parents and grandparents, their languages, cultures and conflicts, their problems and dilemmas, and their mistakes as well. In my way I tried to do this in my book, The Golden Tradition. Each of us does this in his own way. But at best it can only be a pale evocation of the original reality. I would like to close by telling you a hasidic story which says beautifully and briefly what I am trying to say.

"When the Baal Shem Tov had a difficult task before him, he would go to a certain place in the woods, light a fire and meditate in prayer—and what he had set out to perform

stand how Jews persisted for thousands of years and why they have been unique in terms of survival among all peoples of the world. Only this knowledge and understanding can help us protect and preserve Jewish continuity. History, then, functions as prophecy or, in more scientific terms, knowledge of the past becomes the instrument by which to predict—and plan—the future. And futurology is nowadays one of the more imaginative and innovative fields of research.

Yet there is the danger, that history, whose subject is the Jewish people, may turn into a glorification of this people, and that ahavas-yisroel, love of Israel, may turn into an idolatrous self-love. History, then, may become—as it has in some European nations—the vehicle for nationalism and national chauvinism.

How do we guard against that? Our Sholem Aleichem education had the answer, for the third great thing we learned was tradition, tradition as the cornerstone of Jewish continuity. Of course, if the proverbial man from Mars were here, we would have to explain what we Sholem Aleichemniks mean by tradition. Was it indeed the shadow without the substance? Leibush Lehrer, who was himself the very architect of this educational system, wrestled with this problem all his life. He understood the origins of modernity among Jews in Eastern Europe and the upheaval it wrought in Jewish traditional society. He himself had once been part of that revolutionary upheaval, yet he came to know that if Jews are to survive, tradition must outlast revolution. At first he interpreted, or reinterpreted, the old traditions in a modern guise, explaining their historic significance and poetic substance. Then he introduced certain external rituals and symbols that were still relevant to a generation that had rejected its traditional faith but had retained its traditional loyalties. He became the traditionalist among the secularists, with brilliant insight into men's emotional needs and the changing patterns of our Jewish and American society.

He did not live long enough to see Jewish youngsters, from secular, rationalist, skeptical Jewish homes long liberated from what had been regarded as the naivete of religion,

most American Jews live suspended in the present, unheedful of the past, unprepared for the future. Not to know what happened before one was born is to remain a child—that was a lesson Dubnow learned from Cicero and which ought to be the basic curriculum for Jewish communal leaders. The grounding in Jewish history which we enjoy because we are graduates of Sholem Aleichem schools has given us an enormous advantage over those whose Jewish education was less adequate.

What's so great about history that I should dwell on it? Henry Ford once said: "History is the bunk." But Santayana, a less cynical philosopher than Henry Ford, used to say that those who cannot remember the past are condemned to repeat it.

Peretz, you may remember, has a witty didactic essay on this very subject, *Vegn geshichte*. It begins this way:

אַ באַקאַנטער ייִד זעצט זיך נעבן מיר אויף אַ באַנק אין קראַשינסקיס גאָרטן און פֿרעגט מיך, וואָס איך בין אַזוי טרויעריק.

— גרעץ איז געשטאָרבן! ענטפֿער איך אים.

— ברוך דיין אמת! מאַכט דער ייִד; אַ היגער?...

און אַז מײַן שכן ווערט פֿון מיר געוואָר, וואָס גרעץ האָט געשריבן, מאַכט ער ערשט:

— אָ! היסטאָריע! און מיט אַזאַ קול, גלײַך ער וואָלט באַוווּנדערט עמעצן וואָס האָט אויפֿגעגעסן צוועלף האַרטע אייער מיט אַ מאָל.

און אַז איך שפּרינג שיִער פֿון דער הויט אַרויס, פֿרעגט ער גאַנץ נאַיִוו:

— און וואָס האָט מען פֿון דער היסטאָריע?

Peretz tries to explain in simple everyday terms of reference. And concludes:

— זעט איר! איין זאַך אָבער מוזט איר דאָך פֿאַרשטיין, אַז נישט נאָר אַ מענטש, נאָר אויך אַ פֿאָלק דאַרף האָבן אַ זכּרון! און אַ פֿאָלקס זכּרון איז די היסטאָריע! אָן היסטאָריע — ווי אַ מענטש אָן זכּרון — קען קיין פֿאָלק נישט קליגער, נישט בעסער ווערן, פֿון וואַנען זאָל דאָס פֿאָלק נעמען פּראַקטיקע אין דער שלעכטער צײַט, עצות און בטחון, אַז יעדער דור מיט זײַנע צרות און נחת, חסרונות און מעלות, ווערט „אָפּגעשניטן און אַוועקגעלייגט", אַז וואָס אַרײַן אין גרוב איז אַרויס פֿון קאָפּ!

What Peretz's dialogue tells us is that history is the key to our continuity—at least until that day when we arrive at the end of history. Only when we know our own history, probe it, and understand it, can we begin to know and under-

cultural values prove no barrier to totalitarianism; but in notable instances the high places of humanistic learning and art actually welcomed and aided the new terror. . . . We know that some of the men who devised and administered Auschwitz had been taught to read Shakespeare or Goethe, and continued to do so."

Language and literature were important to us not as language and literature alone but as vehicles for Jewish continuity and identity. Language became more than language. We regarded it as a binding force of national unity, as much of our history as history itself. And this was right, because Jews are, after all, not notable as a literary people. Our uniqueness lies in our history rather than in our language and literature.

In the Sholem Aleichem schools I first encountered history. There we learned Jewish history, we learned a sense of history, and we learned the role that history played in shaping our national ethos and our national fate.

The Sholem Aleichem schools taught and imparted to us the specialness of Jewish history. Sometimes I think the Sholem Aleichem *mitlshul* was the only Jewish school in all of New York to teach modern Jewish history. When it comes to history, Jewish education, then as now, seldom emerges from Biblical times. How many of our young people ever learn about the Jews of the Middle Ages or Jews since the French Revolution? But we were exposed to Jewish history in all periods and we were introduced to all kinds of history—social, economic, and cultural as well as political. Perhaps all of this happened because of Jacob Shatsky, one of our great teachers whose intellectuality, erudition, and wit worked on us—amusing us, exhilarating us with new knowledge, and encouraging us to further scholarship.

Most American Jews lack the perspective of history. That is true for all Americans as well. We are not very history-minded. Instead of preserving our historical monuments, we usually tear them down. They are so old! American Jews are, in this respect, more American than Jewish. Without a sense of history, without knowledge of the Jewish past,

ciate our school. Or, more grandly, we were taught two big things: *ahavas-yisroel*—love of Israel—and love of knowledge. Ahavas-yisroel: that meant we learnt to love Jews and Jewishness; we learned the importance of being Jewish; to enjoy and relish Jewish existence and to cherish Jewish creativity. The second important thing we learned was to value knowledge and study. We were schooled in three subjects: language, history, and tradition.

The Sholem Aleichem schools stressed Yiddish, its language and literature, not for academic reasons or literary ones, but because Yiddish and its literature were part of Jewish history, the products of the most recent Jewish past. Yiddish was our parents' heritage. They had brought Yiddish and its literature to America and they had made possible its fantastic flowering in the course of an immigrant half-century. Yiddish was the language our parents loved and cherished. They sent us to Sholem Aleichem schools because they wanted us to know it. It was important for us, too, to know this language, because we wanted to understand them and understand the world they came from. The importance of knowing Yiddish was as elementary as our parents' wish to enable us to communicate with their parents—*a brivele der boben* and it became as complex and convoluted as the ideology of Yiddishism.

We all learned Yiddish, and Yiddish has played an important role in our lives. Though we were born Americans, though English came more easily to our lips than Yiddish, we knew Sholem Aleichem better than Mark Twain and loved Motel the cantor's son better than Tom Sawyer.

Literature was more important then than it is today. So it seems to me. In those days literature seemed to embody our humanistic values. We elevated literature into an ethical code, whose morality was determined by Mendele, Sholem Aleichem, and Peretz. We are less naive today, since the Holocaust, about the role of literature as moral preceptor.

George Steiner, in his *Language and Silence,* has given us one explanation for the depreciation of literature in our time: "Not only did the general dissemination of literary,

The Relevance of an Education in the Sholem Aleichem Schools

By LUCY S. DAWIDOWICZ

The fiftieth year, the Reboyne shel Oylem told Moses, shall be a jubilee for you and every man shall return to his holding and every man shall return to his family. And so here we are, returning to enjoy the growth direct from the field.

We are, most of us here, products of the Sholem Aleichem Folk Institute's institutions—its elementary schools, its high school, its graduate courses ;its camp, its books and journals. What we are today is a consequence of what we were taught and how we were molded by those institutions. A jubilee is a time for stock taking. Let us see where we began and where we have come out.

The Sholem Aleichem Folk Institute was founded by East European Jews who wanted to transmit what was viable of East European Yiddish culture to their children. They wanted to recreate not that actual East European Jewish world but rather something of its ambience—the mood, the spirit, the values of the internal Jewish society from which they had come and which they cherished. In this goal, broadly conceived, they succeeded. We are all of us a part of East European Jewry and bearers of its heritage.

How was this accomplished? I think it was done in two ways. We were taught to appreciate ourselves and to appre-

Address given at Sholem Aleichem Folk Institute Conference, May 19, 1968 by Lucy S. Dawidowicz, a graduate of the Sholem Aleichem Schools and Mittleshul, who is a historian and author.

he was actually at home in both cultures. But, we live twenty-three hours in the non-Jewish culture and an hour or often less in the Jewish culture, and we call it pluralism. True, not everybody can be a Maimonides, but your goal—a good Sunday School without congregational life—is not pluralism; it is a deception—you deceive yourself.

We, the old generation, lived with our Jewishness. Our roots were in it. It was possible for us to be satisfied with an abstract Judaism, to be antagonistic to any form of ritual and ceremony and still be full Jews. We were not and could not have been marginal Jews. But you, this generation, is rooted in a non-Jewish culture and surrounded by a non-Jewish civilization, you must have an organized Yiddishkeit which necessitates some ceremonial and better schools than we have.

Our old generation could have been satisfied with a minimum of Yiddishkeit, we were in no need of congregational life, and as a matter of fact, we had an aversion to ritual, due to our childhood memories. Still, we were full Jews. But your generation cannot be satisfied with such a shrunken Yiddishkeit, a Yiddishkeit reduced to a Sunday School.

The more we observe the Jewishness of all denominations, the more we see the necessity for a form of secular Yiddishkeit. We see that only a fraction believes in the tenets of the religion preached in our centers and the synagogues. If we will begin to take seriously our Yiddishkeit, we shall make a great contribution to American Jews.

All we have to do is to dare.

suitable for the generation of immigrants, can not be applied to the second and their generation of Jews born here in U.S.A. The present generation is badly in need of an organized congregation with definite ritual and ceremonial, and a form of a communal home. Abstract secularism has to acquire a form. The education and culture of the present generation of secular Jews differ in essence from those of the old generation. We had too much Yiddishkeit and not enough worldliness, veltlechkeit, secular culture. This generation has enough, too much, worldliness, secular education, and not enough Yiddishkeit. For us a five day supplementary one hour afternoon Yiddish school for our children was sufficient. For you, it is not enough, your Sunday schools are inadequate.

You have to rebuild not only our secular Yiddishist Shules, but also your communal life. First, you have to take upon yourself to establish secular congregations. You have to organize wherever you are, even in the smallest communities, a center—a building which shall serve you as the equivalent of a synagogue. You have the financial resources, and you are fully secularized so that you do not have to fear that the ceremonial and rituals might become the primary source of your Yiddishkeit. More, you need not fear, that lavish buildings and outward conformity will consume the spirit. *Your Yiddish will be the safeguard.* You will also be a small minority wherever you are for a very long time. You should always have a limited membership so that the organizational activities of your "Rabbi" should not make of him a sort of exalted social worker. Better yet, you might dispense entirely with a "Rabbi," the spiritual leadership should always remain in the hands of the laymen—the "Balebatim."

In all our conferences and theoretical discussions, we emphasize that "pluralism" is an absolute necessity, a Jew should live and does live in two cultures, his own and in the culture of our adopted land. This is a historical fact. We began this practice yet in the Babylonian exile, twenty-five hundred years ago. It was and it is a necessity for our survival. But we have to consider the proportion, the extent of the pluralism. Maimonides wrote in Hebrew and in Arabic. But

stops at the Folkshule. We don't take part in collectively celebrating the Sabbath, holidays, day of national rejoicing and mourning—unless we go to another denomination.

I do not want to apologize for my generation, but I want to explain the past. To us who were raised in the Chadorim and Yeshivas, where the spirit and the content of religion was important, to us the outward pomp and estentation were a sign of shallowness, of affluence which is associated with reaction and emptiness. The primary thing to us was the free spirit, unchained and unhampered by rules and outward ornamentation. We wanted a free Yiddishkeit, free from the yoke of formality and conformity. To us, the synagogue and the Rabbi were a symbol of authority and institutional Yiddishkeit. To us the ritual and the ceremonial were bound up with a Judaism which is based on reward and punishment in the world to come; this we did not consider to be the tenets of Judaism. To us the beautiful buildings of the Temples, the occasional, even frequent services, the well organized congregations which provide respectability, could not take the place of a living God—a living Yiddishkeit. As a matter of fact, we considered this a hindrance to a true Jewish communal and individual life. We also held as a truism that no real Jewish life is possible without Yiddish as a spoken language. We considered Yiddish not as a mere language, which sets us apart from the majority, but as the symbol of our historic continuity.

It is now a quite different situation—different from what it was fifty years ago in the secular schools. The people, our active and inactive members, have a different educational and economic background. So the method and ideological approach of secular adherence to Yiddishkeit, have to be different from what they were fifty years ago. There must be a radical change, and it is possible to make real changes without renouncing the main principle of secularism. The approach of the immigrant generation to the concept of secular Judaism is not applicable to the present generation. But the secular historical concept of Judaism is still applicable.

The present generation has to understand what was

Therefore, we were not in need of a synagogue where to pray or perform ritual and ceremonies on a holiday or Sabbath. We were so immersed in Jewishness that our non-observance was a way of Yiddishkeit, our secularism was sublimation of Jewishness, a complete identification with the Jewish people.

We thought that our way of life would be transmitted to our heirs. We hoped that the generation after us would not be only a Yiddish speaking congregation, but would continue the creative process in our languages. There would rise real great Yiddish poets and novelists, dramatists, philosophers and Jewish musicians. We though that our children would absorb the world culture from its original source, to us the world culture was secondary. We hoped that we prepared the ground for a new form of Yiddishkeit, our children would write such great works that they would amaze all nations.

Jewish education is not utilitarian. Its function is to produce loyal Jews, people, persons, aware and conscious of their identification with the Jewish community of their choice, with any of the Jewish denominations: Orthodox, Conservative or Reform. These prepare their members for a definite way of life, which they can continue, not only as individuals, but also as members of a group in a congregation, which imposes upon them a discipline, often very lax. But it does not matter whether the discipline is rigid or lax. The young generation can join the denomination of their choice in whatever city they may be. The member of a specific congregation identifies himself with the Kneseth Yisroel through his congregation, besides his individual practice at home.

But, a child who went to a secular Yiddishist Shule, after he grows up and settles in any town of our country, has no ready congregation that will welcome him as a member.

In our sector there were and there are a cry and a question: "Where are our children? Why don't they continue our Yiddish way of life?" It is like a father and a mother who have no home, live in a tent and complain that their children don't come to visit them, indeed, they never stay overnight. Our creativity and our participation in Jewish life

great success. Our graduates are deeply ethical Jews, are not in need of ritual and ceremony to make them aware of their Yiddishkeit. I would dare say that they consider themselves Jews automatically and feel a duty to live as Jews in the home and in their business. Our graduates can be found in every progressive movement in America and as catalysts in many congregations of all our denominations.

But! And here we have to put a "But" in capital letters. But the conditions are different now. What was suitable and proper for the generation of immigrants is not suitable for the second generation of Jews born here in the U.S.A. The approach of the immigrant generation to Jewish education might actually be harmful for the present secular movement.

Our generation was in fact a generation of demolishers. We had to reject the heavy yoke of ordinances, commands and the strict legality that developed in the Jewish Pale of Settlement. We rejected the Sabbath, all the holidays, the synagogue—the most important congregational institution since the Babylon exile. In principle, we oriented ourselves on a non-organized Jewish life. But our nullification process was in essence not a wrecking process but a constructive one. It was for our generation an absolute necessity to free ourselves from the strict and rigid life of the Shtettl. We had to emphasize different values in Judaism, so that Yiddishkeit should have meaning and relevance for us. We had to find a form for our Yiddishkeit in the frame of secular culture. It is beyond doubt that when we discovered the civilization around us, the "do's" and "don'ts" of tradition had no meaning for us. Yiddish and Hebrew literature, Jewish folklore, the theatre, Zionism and Socialism took the place of the old form of Yiddishkeit. A story by Peretz, a poem by Bialik, a tale of Raisin was not for us just literature for pleasure, or entertainment, something beautiful to enjoy. All this was for us a substitute for old Judaism, a new Torah. We argued and discussed and studied Mendele, Peretz, Bialik, Raisin, with the same fervor as we formerly discussed a verse of the Bible or a tract of the Talmud. Secularism was for us Yiddishkeit in a new form.

there was no hiatus between ancient Judaism and the present Jewish people. The child had the feeling and psychological awareness that Judaism, Yiddishkeit, is a living organism, an entity not only with a past one that has a future, but one that also has a present. Not only was there, thousands of years ago, an Abraham, Isaac and Jacob and a Moses who brought out the Hebrews from Egypt but these names were and are our names—Avrohom, Yitzchak, Yankev and Moishe. They live in us and we are they. Jewish history studied in Yiddish is a living thing. It pulses with life and it breathes, it is alive.

The study and reading of Yiddish literature helped to convey the conception of a living Yiddishkeit. Yiddish literature was one of the main components, if not the main component of the curriculum. It made Yiddishkeit something near and *heimish*. A visit by a Jewish writer to the school, which was a frequent occurrence, took away the abstraction from the Bible, from the history lesson, from the legend. Here is a man, actually standing before us, who creates Yiddishkeit also. So Yiddishkeit is not mythical, or mystic, it is a part of our present existence.

Those who contend and accuse us that we, in our secular schools, did not bring up observant Jews, but rather Jews who are not even interested in the Temple, or even in traditional Judaism, are entirely out of order. It is like complaining that one has a pitcher in his hand and cannot measure with that unit the roll of cloth before him. We, in the secular schools, did not lay stress on "Davnen" (prayers), the wearing of fringes, attending services and membership in a temple. We did not stress ritualistic Judaism. We stressed ethical idealistic Jewishness: we might say—prophetic Judaism with its emphasis upon ethical conduct, upon the values of the heart, upon the awareness of an individualistic responsibility with regard to Yiddishkeit. We taught a Yiddishkeit which by implication considers ritual, ceremony and observance of secondary importance as compared with social responsibility and ethical conduct.

From this point of view, we may consider ourselves a

lar education. It is a fact that the heirs of the leaders do not know any Yiddish and are not interested in Yiddishism.

But all these accusations are false. I am one who has been active in secular Yiddish schools for more than forty years and am acquainted with all types of Jewish education, and can testify that almost everyone who was ever active in the Yiddish schools, did send his children to our schools.

As for Jewish knowledge. The children who graduated from our five-day-a-week-supplementary schools, are equipped not only with a knowledge of Yiddishkeit as are the graduates of the religious or Hebrew secular supplementary schools, but have a much better understanding and evaluation of Jewish life, because to them there is no hiatus between the ancient Jewish life and the present, as it is in the other Jewish educational systems.

As for the charge that our heirs are estranged from Jewish life and are indifferent even to secular Yiddish education, it is the most ludicrous accusation. There is no other sector in Jewish life that can point to an active second generation as can the Sholem Aleichem Shulen sector. Boiberik is managed entirely by the second generation Sholem Aleichemnikes, and the Sholem Aleichem schools in the suburbs are run by members of the second generation. Can any other sector of Jewish life claim such an achievement?

True, the old timers who are still alive, are not fully satisfied with the approach and methods of the younger generation. But the fact that we wrangle and complain, is a sign of continuity. Among entirely estranged generations there is no dialogue and even no resentment.

Let us talk a little about the achievements of our pupils who graduated from our five-day supplementary schools. A graduate student of our Folkshul, knew to talk, write and read Yiddish quite well. He had a fair amount of Jewish history, an acquaintance with Yiddish literature and a good knowledge of the Pentateuch. But above all, he had a deep feeling of continuity in Jewish history and of belonging to that history and to the Jewish people.

We mentioned before, that in the Yiddish secular schools,

Fifty years of the Sholem Aleichem Folk Institute

By DR. SHLOME SIMON

During the last fifty years, the world as a whole changed and the Jewish world more so. No one foresaw or imagined the holocaust in Europe and no one foresaw a Jewish independent state with Hebrew as its official and actual language and an army admired by the world. Nor did anyone foresee the rise and hegemony of American Jewry in the Jewish world. The greatest change was in the economic and cultural achievement of the Jews in America and the cessation of Yiddish as a spoken language by the second and third generations of Jews in America.

There have been other fundamental changes in our Jewish life, for example, the increasing influence of the Rabbis and the synagogues, and the correspondingly decreasing influence of the Yiddish writers, also of the rise and dominance of secularism in our life, in spite of the increase of synagogues and the influence of institutional Judaism.

The establishing of Yiddish secular schools fifty years ago was a great revolutionary and daring act. At present, some people point out what a failure our movement is: It is maintained that the graduates of our schools are ignorant, have scant Jewish knowledge and are estranged from Jewish communal life. It is also claimed that the leaders of the movement, themselves had no faith in the Yiddish secular schools, because few of them gave their own children a Yiddish secu-

Address given at School-Conference May 18, 1968.

nor inspire them to great deeds. We remain I. L. Peretz-adherents who gaze at the world through Jewish eyes, eager to redeem the world with our own great Jewish contribution.

On this historic occasion we greet the young parents and school activists! Our wish to those who studied in the Sholem Aleichem schools is that they be as nonconformist as their parents were, in their time. It should be remembered that if the West-European Haskalah opened the door to assimilation, it was primarily because the door was open too wide, discarding Yiddish, then the Hebrew language, ignoring our own well-trodden historic path. The East-European Haskalah, on the other hand, led to a renaissance of Jewish life, because it did not stray from its own singular path; cultivating Yiddish and Hebrew, it possessed the courage to be authentically Jewish!

readily appeal to the sensitive, idealistic youth of today. For Jews have made great sacrifices for their survival so long as they believed that with their existence they redeemed themselves as well as the world.

Much has changed in our lives and throughout the world; and, inevitably, this is reflected in the Sholem Aleichem schools, where we emphasize Jewish content and tradition. But the basic goal of the schools now, as in the past, is to link our students, children of free Jews in the land of the free, to the four-thousand year old Jewish culture. It goes without saying we must select out of that vast treasure that which we find pertinent and relevant to our times. However, one thing must be made clear; it is not possible to rear an intelligent Jew without Yiddish, Hebrew and the Bible.

Now, as in the past, we remain committed to Yiddish not because the language is a guarantee for Jewish survival; no; Yiddish, we feel, is essential for a meaningful and creative Jewish continuity. We can and should maintain Yiddish as a language for certain areas of Jewish life, one that is linked to certain Jewish activities, holidays, Jewish spirituality.

Yiddish remains a core-subject in the curriculum because it reflects the Jewish psyche during the last 500 years and roots those who carry it in their hearts and on their lips in Jewish spiritual soil. Our children, even if they employ Yiddish only on special occasions, become more sensitive culturally by it, establishing a closer intimacy with the sources of Jewish being.

Sholem Aleichemites remain secular Jews who evaluate all our inherited treasures in the light of the newest scientific findings, but we approach the sacred values and documents of our history with piety and love. Our secularity is intertwined with the Sabbath, the Bible, the Talmud, Cabbala, Hassidism and last but not least, with modern Yiddish and Hebrew literature.

Mere survival is not enough for us. Jewish continuity has always been motivated by a goal, a mission. In free nations, where Jewish physical existence has not been imperilled, survival for its own sake does not stir our youth,

Chaim Potok's "The Chosen" and watched the son of a Hassidic rabbi turning his back on the ways of his father, striving instead to study psychology, leaving the career of a rabbi to others. How well we remember such conflicts out of our own past. Why then should *our* children and grandchildren burden themselves with all the spiritual baggage we passed onto them? Is it logical to expect our children who grew up after World War Two not to want to make an "amendment" to the "constitution" we formulated? After all, the world changed so drastically in the past fifty years!

Another characteristic of our times should be noted. Jews were always numerous among the intelligentsia, among those who live with ideas and are in search of the truth; as a result, we possess so many rebels among Jewish youth on the campuses. According to sociologists, Jewish college students, with their universal criteria of judging the world, often turn away from their Jewish values and traditions. The peril, therefore, faces not only Yiddish, but Jewishness and Jewish survival in America. According to these same social scientists, traditional Jewishness is fighting a rearguard action on the college campuses of America, where its fate may well be determined. Our open society with its modernism is the gravedigger of traditional values, Jewish as well as Christian.

The loyalty of the Jewish student towards his origins, his Jewishness, is being undermined by the universal and secular life-style of the college campus. In the prevailing atmosphere of universalism, ethnocentricity is considered a liability, a drawback. That this is only a half truth, a form of cultural-imperialism on the part of large nations, need not be labored here. However, a large segment of our college youth accepts it as the whole truth. Moreover, many of them look at Jewishness, Yiddishkeit—in the same manner as did the assimilated West European-Jews—through Christian eyes. They equate Jewishness with legalism and "fossilization," as Toynbee put it, expressing in new words the old and hoary concepts of Wellhausen's days.

Our national-cultural Jewishness with its strong emphasis on ethics, social justice and universal redemption, these might

locally, is dominated by the richer donors, aided by the professionals. The mass of Jews come awake only during a period of crisis, as in May 1967. Continuity now means a Jewish sub-culture, subordinated to the larger dominant one. The concept of bi-culturalism is accepted by all who are attuned to present-day reality.

With Jewishness relegated to the position of a subculture, what can be done to make certain the Jewish *essence* does not disappear altogether in the sea of general culture? How can Jewishness be relevant to contemporary secular Jews? What should we select from our vast Jewish treasures?

One more thing has changed. In 1918 the Jewish milieu was dominated by radical, non-religious Jews. Today, most of the leaders are from the ranks of the three religious denominations: Orthodox, Conservative, and Reform. But simultaneously, American Judaism has become increasingly secularized. At the same time many secular Jews have come to accept Jewish traditions and customs and to observe certain rituals.

The Sabbath ritual and the observance of certain holidays have been accepted by many under the influence of the Sholem Aleichem Institute. "Traditionalism" is a Jewish way of life based on traditional values, forms, and content compatible with our secularized world, discarding the archaic. In this sense, Sholem Aleichemites are traditionalists, with a passion for Jewish creative survival, here in the land in which we dwell, and a deep concern for Israel.

Now, what about the future, will the third generation build such educational institutions as ours, for those who will come in their wake? One must state quite candidly; nobody can predict what the future holds.

It is entirely possible that some of those belonging to the third generation will follow in the footsteps of their grandparents. We shall be able to console ourselves with the thought that our troubles are of a universal nature afflicting others as well as ourselves. Nobody can guarantee that their offspring will walk in the path of their fathers; not the religious Jews, nor the Zionists, nor Socialists. We've read

lem Aleichem Folk Institute, belief is expressed in the "possibility of great constructive work in all the lands where Jewish people live. Our primary purpose is to enlarge Jewish consciousness, help create institutions for the purpose of developing activities for all Jews who should become active builders of a new Jewish life. The school must concern itself with the many-sided education of the Jewish child and its becoming an integral part of the culture of our people." Among the mentors of the Sholem Aleichemites were such men as Zhitlowsky, Dubnow, Peretz, Sh. Niger, and the theoretician-activist Leibush Lehrer.

A basic characteristic of the Jewish milieu of 1918 was the striving toward European-American civilization and culture. Deeply rooted in the East-European Jewish way of life, there was a longing for Americanization and—almost—for assimilation, on the part of some. In the American-Jewish world of 1968, on the other hand, we have a surfeit of Americanization and acculturation. The crying need today is for more Jewishness. A quarter of a century after the destruction of East-European Jewry, and twenty years after the rebirth of Israel, the great majority of American Jews are survivalists of one degree or another; all now espouse "cultural pluralism" even though they do not accept the theory as formulated by Horace Kallen; all appear to be singing in unison the old well-known Yiddish song: *Vos mir zeinen, zeinen mir, ober Yidn zeinen mir.* (Whatever we are above all we are Jews!)

Everybody desires and talks survival, but for the majority of American Jews, continuity in this land of ours has an entirely different meaning from that of 1918. Fifty years ago, continuity meant a Jewish group life such as in Eastern Europe, with an all-embracing Kehillah, organized along democratic lines—although on a voluntary basis. The American Jewish Congress was established, and many looked forward to organic Jewish Kehillahs in the larger Jewish communities in the U.S.A.

Now, hardly any thought is given to an all-American, democratic Jewish representation. Contemporary Jewish life,

and leadership of Leibush Lehrer. There, in a playful manner, living in Jewish surroundings, they learned Yiddish and Jewishness, both formally and informally, imbibing the heritage of our people through joyful experiences.

"Matones," our publishing house, in its forty-nine year existence first under the leadership of Joshua Kaminsky, then under Lipe Lehrer, has issued children's books, textbooks, outstanding prose, poetry, essays of noted Jewish writers. Our "Kinder Journal," with its songs, tales and skits has served the Yiddish teachers well in schools throughout the world wherever Yiddish was and is taught. Many of the materials culled from the "Kinder Journal" are incorporated in the anthologies used in Yiddish schools.

The above-mentioned achievements by the teachers, administrators and activists of the Sholem Aleichem schools, "Matones," and Camp Boiberik, entitle us to point with pride and make the claim of having added a glorious chapter to the cultural history of our people.

Having taken note of the achievements of this dedicated band of Sholem Aleichemites, it would be interesting to compare the Yiddish world of 1918, when the Institute was founded, and 1968. The dominant ideological groupings of our Jewish milieu toward the end of World War I were radical and socialistic in orientation—the Bundists came later. Center stage in the Jewish radical camp was occupied by "cosmopolites" (read: assimilationists) of Abe Cahan's and Yanowski's school. The Melting Pot concept expressed the dominant mood of the period. The Cultural Pluralism of Dr. Horace Kallen, and later Kaplan's Reconstructionism (both anti-assimilationist American theoreticians), were little known at that time and possessed few followers. The same was true for the National-Radicals led by Chaim Zhitlowsky.

The Sholem Aleichemites belonging to the latter camp swam against the tide. They motivated the Yiddish school not as an antidote against the capitalistic public school, but for the purpose of raising a generation of modern Jews who would insure the continuity of Jewish existence in America. In the declaration of principles, adopted in 1927 by the Sho-

Half-a Century of Cultural Yiddishkeit

By SAUL GOODMAN

A half century has passed since the founding of the Sholem Aleichem Folk Institute. It is fitting, on an occasion such as this, to take stock of the past and its achievements and cast a glance toward the future.

In spite of the usual introspection and stock taking we must not on such an occasion, underestimate what has been accomplished by a handful of steadfast believers in cultural Yiddishkeit. A small group of idealists, without the aid of the organized Jewish community, built a network of schools over a period of fifty years through which forty-fifty thousand Jewish children have passed. The students of these schools imbibed Jewish learning, wisdom and poetry; they learned to love and celebrate Sabbath and the holidays; they drew inspiration from our great of the past and turbulent present. The triumphs of the Jewish people filled them with pride and the persecutions with sorrow. From the mouths of their teachers they learned of Jewish novelists and poets whom they later read. They recited Yiddish poetry, put on Yiddish plays and sang Yiddish songs.

If this were all that had been achieved, the Sholem Aleichem Folk Institute has good and sound reason to be filled with pride; but there is more: several thousand of our students graduated the Mittleshul, while thousands of others spent their summers at Camp Boiberik, under the guidance

Address given at 50th Jubilee Banquet Nov. 3, 1968.

there and they demand their due. This is the way it is in all persons, even in those who deny this. When we take this into account, particularly in those moments of inner conflict between the secular brain and the spiritual heart, we become aware of the conflicting nature of these two, opposing forces. Think of this within the framework of your own family. Why do we worry so about our own children? Why do we accept such a readiness to sacrifice for the benefit of our so-called flesh and blood? No logic could explain this. When I learn that out of the 500,000 Jewish youth throughout the land, merely 40,000 Jewish youngsters attend the Jewish high schools, I perceive how the adult brain has tragically turned away from the spiritual heart. Obviously, the secular element is very important in our lives, but we hear echoes of tragedy when one of these two forces in Jewish education overcomes the other.

In certain moments of self-forgetfullness we are accustomed to believe that two plus two always equals four; but this becomes terribly untrue when the spirituality of the heart lets its voice be heard in our lives. The British poet, A. E. Housman, puts it this way:

"To think that two and two are four
And neither five nor three—
The heart of man has long been sore
And long, 'tis like to be."

In the history of the Sholem Aleichem Schools we frequently had to struggle with alien concepts and jarring voices that issued from without. Another time, a biased interpretation of secularity sought to despoil our image. It is good that we can now proclaim loudly that in our history we have always recognized that Jewish education cannot exist without a deep stream of sanctity, as also cannot do so the Jewish people in general. Let this be a source of satisfaction upon this festive occasion.

sense of the word. This is an effort that brings inner satisfaction, is intensely felt as something that has ethical value and fills the human soul with a touching quality.

The famous thinker, Rudolf Otto, made a sensation with his theory that sanctity is a specific experience born only in the sphere of those religious circumstances that stir inner holiness. Each one of us who responded positively to the Kennedy personality experienced spiritual sensations during the non-religious portions of his funeral. Tragedy in general is capable of evoking such feelings. Into what category should the systematic education of children be fitted? How much of it is secular and how much sacred, according to the given definitions of these words? I want to avoid being drawn into this matter, and will, therefore, confine myself to Jewish education.

If we accept the notion that a Jewish education is vital for a Jewish child and that we must exert every effort to undertake this labor, then everything that follows is a calculated, secular effort aimed at implementing this goal, and the methods, techniques, books, educational tools, etc., are merely means to be rationally employed. But where lies the logic concerning the very essence of this process? Why should a Jewish child go through a complex procedure that will serve no practical purpose in adult life? You can take this a step further—what rational motives propel us to be a Jew when all this could be avoided and one could rid one's self of everything connected with this condition?

There is no rational basis for all of this. Jewish thinkers have tried to find such a rationale, but without success. Jewish education can only be attributed to the spiritual forces in our lives. It is useless to try and understand it in terms of secularity, we must attribute it to the demands of the sacred that courses through our blood. The Yiddish poet, Meyer Shtiker, reminds us in his verses:

"My blood says yes and I say no.
We will never understand each other."

The secular and the sacred dominate our lives. They don't always exist in harmony within us, but they always live

in heaven, that thou shouldest say: "Who shall go up for us to heaven, and bring it unto us, and make us to hear it, that we may do it?' Neither is it beyond the sea, that thou shouldest say: 'Who shall go over the sea for us, and bring it unto us, and make us to hear it, that we may do it?' But the word is very nigh unto thee, in thy mouth, and in thy heart, that thou mayest do it" (Deuteronomy 30:11-14).

In the history of the Sholem Aleichem Schools we know of two similar institutions with the same name—one in Chicago, the second in Detroit. The one in Detroit was founded by a secretary of the New York Sholem Aleichem Folk Institute. Although they exist to this day, they are in no way members of the same family. The obvious question to this would be: "Why not?" Since they adopted the program and the name of the New York institution, why shouldn't there exist an organizational blood relation between them? This would surely be practical, although it might limit the autonomy of Chicago and Detroit.

This constant yearning for ever more freedom of individual initiative was both a help and a hindrance in our effort, but it became a characteristic that put a special seal upon our organization, albeit not always to its greatest benefit.

It should also be mentioned here that despite the acknowledged principle of secularity, a conference of the Sholem Aleichem Schools decided several decades ago to teach certain popular prayers as part of their curriculum, and this decision didn't lead to any heated debates regarding this alleged concession to religion. The reason for this lack of controversy deserves further explanation.

It would benefit our present goals to divide the lives of people into two segments: the secular and the sacred. I would designate as secular that which we do prudently and in order to fulfill practical needs. For example, we work in order to create a product. We need this product in order to sell it; we want to sell it so that we may increase our income, and so forth. Every step in this process is designed to fulfill some definite needs. It is somewhat different in that which I would label sacred. Here, there is no aim to fulfill needs in the usual

Eastern Europe such schools had been known as "Jewish secular." Later, we borrowed the term "secular" here as well, although the word wasn't used in the old Jewish meaning but with a new wrinkle which implied that something was being stated and something was being concealed. Those who were more accustomed to the English language took it as a literal translation of the word "secular."

The founders of the Sholem Aleichem Schools, although they accepted Yiddish as the central subject and secularity as a leading principle, nevertheless, evolved as a group separate from other such similarly motivated groups, which caused them to be labeled the "Sholem Aleichemniks." These "Sholem Aleichemniks" were—when it came to other problems of Jewish and general life—not of a single voice since they stemmed from various ideological and social backgrounds and were linked only by the school effort. When it came to outside activities, they were free to join whatever organizations they wanted.

This broad independence that prevailed among the teachers and schools in the Sholem Aleichem Folk School movement brought about serious defects but great advantages as well. It stimulated the first, and to-date the only book on the theory of Jewish secular school systems, a book that is essentially a polemic against the use of propaganda in education. The concept of anti-propaganda was, completely alien to the spirit of the times. Still, we—and only we—could allow ourselves to take such a radical deviation from the dominant path. When Camp Boiberik was founded, not only were components of historic Jewish tradition put into practice there in stylized form, but sufficient room was left over to let this movement grow, develop and lead to the creation of rituals that would help satisfy—in esthetic and traditional aspect—the yearnings for a truly Jewish way of life.

At first glance it seems that what actually evolved among us was a Jewish secularity that unconsciously emanated from our most sacred tome, the Pentateuch, wherein it states:

"For this commandment which I command thee this day, it is not too hard for thee, neither is it far off. It is not

The Secular and the Sacred in Jewish Education

By LEIBUSH LEHRER

The Sholem Aleichem Schools were born at a time when eighty percent of Jewish society belonged to the first, the immigrant generation, and twenty percent to the second, the native-born generation. Now the situation has reversed itself. The former eighty percent has become twenty percent, and the former twenty percent now constitutes a full eighty percent of the Jewish population of America. They represent a totally new facet of Jewish life in America, and what has evolved is a bitter diversity between these two generations, a diversity that we seek to palliate with words since no concrete solution to the problem appears in sight.

In those years when the immigrant generation was dominant, there existed a separate circle of Jews within it, which included the founders of the Sholem Aleichem Schools. These individuals felt spiritually bound to the heritage that they had brought with them from the old home. Part of this heritage included the custom of belonging to radical political parties; but it was bereft of any school tradition. Here in this country, they again joined the old parties that had come with them from the other side, or at the very least—they felt sympathetic toward such political movements.

They also began to build schools here for their children. At first, these schools were called "national radical"; in

A speech delivered at the Sholem Aleichem Folk Institute banquet on December 1, 1963.

enhance Jewishness. Form and content cannot be separated from each other. Unique Jewish content can be vital and lasting only if it comes in a unique Jewish form. Furthermore, when we teach Yiddish we concentrate simultaneously on valuable Jewish content.

Our Sholem Aleichem school is synthetic, integrated, non-partisan, secular, and all-Jewish. Our Yiddish school is for the child and for the Jewish people.

in the whole field of culture, and we realize that the recent past is more interesting and effective than times long past. We create a bond with the child's grandfather and his world, and with the great-grandfather about whom it was the grandfather's duty to tell his grandchildren. This makes for strong ties between our school and the recent past in Eastern Europe whence came the vast majority of American Jews.

Certainly we teach the Bible—and we teach it in the simple, direct manner that the age of the children requires. We do not, however, discourage the many skeptical questions children are inclined to raise, but discuss them and enlighten the children. We are, of course, not bound by fundamentalism. We also teach by narration or suitable texts, the beautiful Talmudic or post-Talmudic stories, and we emphasize the gems of modern Yiddish literature, the works of Peretz, Sholem Aleichem, etc. This results in an unbroken pearl necklace that includes everything from the story that man was created in God's image to a beautiful short story by a contemporary Jewish writer, or a poem by a modern poet. One necklace that sparkles with diamonds and conveys the feeling of Jewish entirety and cultural continuity.

Our school is the school of Jewish values of all time, but Jewish words are also values. Certainly we teach Hebrew, the language of the Bible and State of Israel. The children who graduate from our school are able to read the Hebrew prayer-book, though our school does not drill mechanical and dreary texts, and does not force its pupils to pray.

Our school is based on the Yiddish language. In other essays we speak at greater length about the value of Yiddish and explain why we chose it. Here it is enough to indicate that we can remain a separate ethnic group only if our divergence from our non-Jewish neighbors is sufficiently clear; and there is nothing in the secular world that expresses this differentiation more clearly than language which is all-inclusive and which is so real that the child can almost touch it. Every Yiddish word becomes a value, assumes meaning and content in order to strengthen Jewish uniqueness and

the whole rich gamut of Jewish experience. And we aim at combining Jewish living with joy and exaltation.

As a secular school we do not impose a preconceived faith on our children, except that we try to instill the bright hope for creativity of their Jewish group and an inner assurance that every Jewish boy and girl will fit into and integrate with the American Jewish community and in this way be identified with the whole dispersed people. We enrich the child by introducing him into a bright and shining new world. We avoid the possibility of conflicts between the child's Americanism and his Jewishness, because there is no incompatibility between them. The "double loyalty" argument is ridiculous. Justice Brandeis and other great American Jews have thoroughly disproved it. All of us are opposed to primitivists who recognize only a single straight-line individual; the more loyalties a person has, the richer his life is.

Although we play up pleasant experiences for the child and give so much attention to holidays and other school celebrations, we must admit our Jewishness is not easy. There is no easy Jewishness that is full of meaning and that makes sense. It takes a lot of patience and fortitude to complete our five year elementary school and four year high school course, to say nothing of our seminary. There is a veritable mountain of values that must be brought to the pupil's attention. And because we want the children to have a free and rational choice when they grow up, the school has to acquaint them with various forms of Jewishness, the traditional as well as the modern. We give information on Jewish customs and ceremonies, even those not common to our environment. We acquaint the children with life in Israel even though we are not training chalutzim. We are non-partisan or rather multi-partisan, and for this reason we do not hide any aspect of Jewish life.

Children require concreteness, and can only understand the concrete. We do not burden them with all the abstract formulations that we have included here. We teach Jewish history in a concrete way, as a chain of heroism and creativity

past reconstructed, so that it will have value in the future. Our Jewishness is oriented on our Jewish future.

We believe that our Jewishness is an integral, organic synthesis of past and present, of Jewish and human values. Just as our Jewishness is not based only on one period in our cultural history, only on the Bible, the Talmud, Middle Ages, or modern times, so it is not based solely on Israel, the other countries where Jews live, or America. Our Jewishness includes everything that is culturally vital. We want Jewishness to be truly cultural and free from chaff. We want the spiritual, mental and emotional food for our children, our Jewishness, to be made of pure flour, full of nourishing calories and life-sustaining vitamins.

Our Jewishness—such is our desire—is the ever changing, ever growing Jewish culture, that remains true to itself. It must continue to unite us in our dispersion, it must preserve our uniqueness, it must keep us, our children and their children after them, one people, the ancient and venerable Jewish People, which must always remain young and fresh.

The Yiddish School is a Secular School.

Since our school is based on the people, which is comprised of all forms and types of Jewishness, our school is secular. It is full of the ingredients of Jewishness as the pomegranate is full of seeds. In space, its outlook encompasses the earth, and in time, all the ages from the patriarch Abraham to Einstein and beyond.

As a school, however, that has before it today's living American children, its direct interest is the Jewish present in America. The child's concrete environment is continually being taken into consideration. The school tries to supplement the public school and provide that which the public school cannot provide for young Jews who have to continue Jewish life in this country, always keeping in mind that in addition to being an American, every Jewish child is born into a specifically Jewish environment and inherits many of the characteristics of this ancient people. We do not estrange the children from things American, but we induct them into

Our Jewishness is all-inclusive. It accepts the heritage of all ages and is not limited to one aspect of Jewish life, regardless of how important this aspect may be. At the same time, our Jewishness is most selective, because it takes into account the fact that every living organism is constantly undergoing changes, and therefore our Jewishness selects only those things that are in accord with the concepts of modern humanity, and which coincide with its knowledge and conscience, and which contain the seeds of future growth. Our Jewishness is culturistic. It tells us: select from the people's way of life that which merits preservation, select from the treasure-house of Jewish tradition the true and valuable gems and let your children inherit them. Our Jewishness is libertarian, it is not imposed upon us by supernatural authority, but is accepted voluntarily. Our Jewishness is for free people, who have free intellects and souls, and who reject chains, even sacred chains. Our Jewishness is not based on dogmas which cannot be questioned and which must be uncritically accepted with bowed heads; our Jewishness is anti-dogmatic.

We know that Jews will never again allow themselves to be imprisoned in an intellectual ghetto. Jews will always absorb the best in world culture and they will weave it into their own culture. Our Jewishness is not to alienate us from the world. We are strong enough to assimilate all the important achievements of the human spirit and in this way enhance their value. We also know that our children will have to live in and with the culture of their country, with the turbulent culture of America. We realize that they will have to be bi-cultural, living in the great American culture, and also in the old constantly renewed Jewish culture of their own people. Therefore, our Jewishness must be able to compare favorably with the culture of the land we live in. We want our Jewishness to have a high cultural quality, because only a refined and profound culture can keep from being swallowed up by the much more prevalent American culture.

Our Jewishness does not negate anything in our ancient heritage; it only aims at having everything of value from the

and who think that in the twentieth and future centuries, they can fully maintain the way of life of the middle ages of those days when we were closely bound to the Shulkhan Aruch (book of precepts for everyday life of Orthodox Jews), when every minute of every day was regulated by laws to the minutest detail. Then there are the Reform Jews who have mechanically adapted their Judaism by deleting not only the laws and customs, but the folkways and mores as well. They are primarily interested in abstract religious principles and disregard the vital folkways of our life. There are also the Conservatives, who are actually Reformers afraid to admit that they are reforming the Jewish religion, and whose compromises are not based on definite principles.

All three are important forces which will continue to operate in Jewish life for many years to come. Many of their leaders are well-known personalities, who can record many achievements in the struggle of our people for survival. Not one of them, however, can claim to be all-inclusive, and all three constantly emphasize religion and speak to the non-Jewish world in terms that "we Jews are a religious group." Would it not be unjust and unfair to decide, at the time of his entry into a Jewish school, to which of the three denominations, mentioned above, your child should belong? Is it not an injustice to decide for the six or seven year old child whether he should belong to an Orthodox, Conservative or Reform Congregation? Should religion be mechanically imposed upon the child, or should it come from inner conviction as a result of maturity and experience in life?

We are not opposed to any of the three denominations. We only say that *Jewish education must have a broader base.* It must be based on the people, on Jewish culture which unites us as a folk, and which is our heritage from generations past, from all the generations since Abraham, including the most recent wonderful generations that established the powerful Jewish community in America, created the State of Israel, and renewed and modernized Jewish life in all aspects and in all the countries of Jewish dispersion.

of the better people among those who suffer from this disease. We want to continue to live on this earth not to spite the anti-Semites, but because of ourselves, because of our own intrinsic value and our own culture. But our path in world-history which has always been sprinkled with blood of our martyrs—most recently Hitler's blood bath—is unique, different from that of other nations large and small. We proclaim the right to be different! We have earned it with our blood and our spiritual achievements.

Even now when the Jewish State exists and is developing, and when a part of our people is living a "normal life" like the majority of other nations of the world, we continue to be different. The majority of our people still remains dispersed and everywhere, in all the countries where Jews live, they must struggle for continued existence. Furthermore, Jews all over the world are helping the new State, and there are ties and bridges built between the Jewish State and Jews in other parts of the world on the one hand, and among the scattered Jewish settlements on the other. All of us everywhere in the Diaspora and under so many different skies and conditions, under all kinds of regimes and economic and cultural situations—are all one people, one folk, linked by our common history and by living cultural and emotional bonds.

We are unique because of our past, because of our role in the world, and because of our present status, when Jews have two important centers, Israel and America, and other more or less important settlements, and yet we are one, united by a common destiny and by intellectual and emotional ties. It is this Jewish oneness that we want to transmit to our children. We want, after the slaughter of six million European Jews, to begin building Jewish life of our Fourth Century in America.

Our Jewishness is Secular Jewishness.

What kind of Jews are we? There are many ideologies on the broad Jewish scene. First we have the Orthodox who are fundamentally opposed to any change in Jewish tradition,

seen such a giant among men as Einstein, and hundreds of lesser stature in the various fields of human endeavor.

If we have a Yiddish expression "Yiddisher Kop" which means a brilliant incisive mind which easily comprehends the most difficult problems, it is not a myth, nor the fruit of self-delusion, but the result of historical experience. Therefore, we want Jewish education to make sure that there shall be other "Jewish heads," heads that will not only achieve things for others, but also for themselves, for their own people.

There is another Yiddish expression "A Jewish heart," which means a sympathetic heart full of pity and commiseration, which abhors evil, bloodshed, every kind of terror, and the rule of violence. Indeed, Jews have not only enriched human culture intellectually, but from the Law of Moses and the dreams of the prophets of eternal peace, to the reformers and innovators who lived according to the principles of ethics and brotherhood in recent generations, Jews continually tried to achieve a truly human society, where bestiality and evil should be overcome by sympathy, brotherhood and high morality in the relations between man and his fellowman. And we want the Jewish heart to continue to beat in the next generation and in future Jewish generations, both on behalf of all humanity and on behalf of the Jewish people.

Certainly, we are a people like all other peoples. We have no cause for feeling inferior; but because we have had such an unusual history, because in our dispersion we were forced on the one hand to adapt ourselves to our environment, and on the other to influence it, we are undoubtedly a very unique people. And we want to remain a unique people, we want to continue to be true to our history and true to our own individuality.

At various times since antiquity there were many kinds of anti-Semitism which had various causes, economic, (because of competition), cultural (because of the resistance to our influence in the world), and other causes. It is not our task to free the world from anti-Semitism, that is the duty

There is no great modern Jewish thinker who did not conceive of Jews except in terms of a people, of a group which inherits and continues to develop its unique culture.

The confusion as to whether Jews are a religious group or a people grew out of the fact that for many generations the two concepts were not differentiated, and because of the Jewish religion which played an important part in Jewish survival by creating a separating barrier of precepts (mitzvos) and customs. For the modern person, however, it must be clear that no matter how close these two concepts are to each other, they are not identical, and when we want our children to remain Jews, we want them to belong to the same people that we and our parents do. We desire ethnic continuity, the survival of *our people*. We want to continue to forge the golden chain of Jewish culture, the golden chain that has united the Jews of many far-flung places since the beginning of the Diaspora, the golden chain in which each Jewish generation was a reater or lesser brilliant link. We do not want to be the last Jewish generation. We seek continuity as Jews, as a unique people.

Jews are a Unique People

We find that Jews belong to two classifications: Catholics, Protestants, Jews, Buddhists etc., and also, Frenchmen, Italians, Japanese, Irishmen etc. Humanity is classified according to religions and Jews are a separate category in this classification. Contrary to the naive views of the "Cosmopolitans," humanity is also classified ethnologically and we Jews are a separate category among the peoples of the world. We are among the oldest peoples in the world which have had a continuous, living, growing and developing culture.

We can definitely be proud of our contribution to world culture. We not only gave the world the Bible, the greatest and most translated book in world literature, but in every generation we produced talented people and even geniuses who enriched humanity with new ideas and ennobled conscience. It is, therefore, no accident that our own times have

Jewish, rejoices when he becomes aware of something beneficial to Jews, and experiences pain and sorrow when he hears of something detrimental to Jews. Nevertheless, he is indifferent to and disinterested in religious matters. Certainly, there are many such Jews. On the other hand, is not the religious Jew more than an adherent of the Jewish religion? Is he not also a member of the same people to which the non-religious Jew belongs? Is the above-stated formula not an oversimplified, inaccurate understatement?

If we contemplate these questions, it becomes apparent that Jews are more than a mere religious group, *Jews are an ethnic group, a folk, a group with a common history, a group steeped in the same culture,* which is alive, changing and growing. Mordecai Kaplan, a noted thinker and the founder of Reconstructionism, speaks of our "religious civilization." With the word civilization he wanted to indicate that we are more, much more than a religious community, but his use of the word religious narrows the concept of Jews and Jewishness, since it excludes all those who are not actively and consciously concerned with religion. It would be much more appropriate to call us folk, or ethnic group. This would afford everyone an oportunity to interpret the group's culture in any way he likes. It would make it possible for one individual to emphasize the religious aspects of this common Jewish culture while another could place the greatest emphasis on those elements that have hardly any relationship to religion.

Jews are more than a religious group; Jews are a people. There is nothing new in that. For thousands of years Jews have thought of themselves as members o the same ethnic group. This is the way of Jewish tradition. This is the way all great modern thinkers interpreted it. Ahad Ha'am, who founded Cultural Zionism, Simon Dubnov, the famous Jewish historian and exponent of the idea that there must be a conscious creative nationalism among Jews wherever they live, Dr. Judah L. Magnes, the brilliant American Rabbi who became the leader and moving spirit behind the Hebrew University in Jerusalem,—all accepted this point of view.

the development of modern Yiddish literature, and of a colorful Jewish society with all its currents and ideologies.

Our school is modern, and bound to Yiddish. It is also a secular school. Since these characteristics are not self-explanatory, it would perhaps be worthwhile to explain them at greater length.

Jews are a people, not only a religious group.

Who is a Jew? This question is more difficult to answer than it may seem at first sight. Our friends and enemies have answered it in many different ways. Certainly there is no separate Jewish race, with a special kind of blood, as Nazi racists falsely claimed. We often hear that Jews are a religious group. We also hear that Jews are a separate people; but before we become too involved in this matter, let us temporarily accept a short and very sensible formulation which originated with Melville Herskowitz: "a Jew is a person who calls himself a Jew or who is called a Jew by others." Here we are not interested in those who need to be reminded that they are Jews, since they do not provide their children with Jewish education. We are concerned here with the great majority of Jews, who know that they are Jews and who do not deny their adherence to the Jewish group in their relations with non-Jews.

In this country we very often hear the formula: "Protestants, Catholics and Jews." According to this nomenclature, we are a religious group, just as Catholics are. This is, of course, true in a sense and we take advantage of this formula to make sure that we have the same civil rights as those who are members of the various Christian denominations and sects. But does this formula really exhaust or reflect the true status of Jews?

A real analysis of this formula will raise doubts and questions. What of the Jew who is not a member of a congregation? What of those who do not attend synagogue services even on Rosh Hashanah and Yom Kippur? Yet this person thinks of himself as a Jew, not only because he is of Jewish parentage, but because he is concerned with things

Secular Jewishness—
The Basis of the Sholem Aleichem School

By YUDEL MARK

We are Jews. We identify ourselves with the Jewish people, and we want our children to be Jews. We are not satisfied to have our children, without better reason, proclaim the hackneyed "I am proud to be a Jew." Such a statement is not enough. We want our children to grow up to be conscious Jews, who not only have emotional ties to the Jewish people, but rational ties as well; who know how Jews the world over live today, who understand the development of Jewish life, and who know how Jews lived during the course of history. We want our children to preserve the Jewish way of life and to grow up to be useful and active members of the Jewish community.

In order to achieve all this, it is necessary that our children receive a thorough Jewish education. Naturally, this raises the question of what kind of education. We propose a modern education which takes into account the latest psychological and pedagogic achievements; a Jewish education that contains all the life-sustaining vitamins required by a modern Jew in our great democratic country, and an education which emphasizes our uniqueness. That is why our school stresses Yiddish, the language of a large segment of the Jewish people; the language of the last thirty enerations of Ashkenazic Jews; the language which during the last thousand years, absorbed the joys and sorrows of the most vital part of our people and which was the means of wonderful creativity, particularly in the last three or four generations, which saw

II.

Theory and Practice

school at night. Still, to the very last month a year ago the Bible-lectures, the women's luncheons, and a number of Oneg Shabbosim and lessons were held on Sunday afternoons. Finally, the building had to be abandoned. A year ago last January, the building was sold. There was a mortgage of five thousand dollars on the building, which had been used to maintain the school for the last three years. Not even a penny was owed to the teacher. From the money coming in from the sale of the building, the loans were paid off to the members and the rest was turned over to the Sholem Aleichem Folk Institute.

The founders and the devoted activists of School #15 were now spread over all New York—from the Cooperative houses in Brighton Beach to the farthest towns in Long Island. But there had evolved a spiritual camaraderie among the board members who had worked so hard for the school, and it became difficult to break the bonds. For this reason, we formed the "Sholem Aleichem School #15 Culture Club" which meets every two weeks in a member's house and arranges its own literary luncheons. Once a month, a lecture is given by an invited speaker.

It is worthwhile that the new schools that are being opened on the outskirts of New York should know of the pioneer work of this Sholem Aleichem Folk School. It shouldn't be forgotten, since it must serve as a model, not to be imitated but rather as a guideline for the more absorbing and extensive work that must be performed according to the new conditions and opportunities.

enlarged. We had nearly a hundred children enrolled and we employed three teachers. The cultural activities were so extensive that it truly became a microcosm of a Jewish community. Each week, an Oneg Shabbat was held that was attended by some thirty men and women. Each Sunday, the Bible-class was held and was often attended by some sixty men and women. Every other Saturday night, there was a lecture by an outside speaker. The Women's Club held its literary luncheon once a month. There were bigger events to which a hundred people came—the school opening, the start of the lectures on the Bible, Hanuka, Tu-Beshvat, Purim, Passover and graduation-day. Even during the summer, a number of Oneg Shabbosim were held as well as a gathering for the Tishe-B'Av and the Succoth celebration.

It wouldn't be right to single out individuals since the work was a collective effort, and it fulfilled the cultural needs of a group of Jews who sought a substitute for the old versions of Jewishness.

This work would have surely gone on had there not evolved a shift in the population. East Flatbush, which at the beginning of the 1920's had been a quiet suburb of Brownsville, had gradually been deserted by the younger generation of Jews who had moved to the suburbs of Long Island. Nearly all the afternoon schools, the Hebrew schools around the Synagogues, had closed. The only ones remaining in the neighborhood were families without children. Besides this, the public schools became unpleasant for the Jewish children on account of the unrest and all-day Yeshivas were opened. But these day schools, of which there are two in East Flatbush, are not attended by neighborhood children. The pupils are brought in by bus from all over Brooklyn, and one of them is on the verge of moving or closing its doors on account of the changing neighborhood.

The school board of Sholem Aleichem School #15, disregarding the fact that many of its members no longer lived in the neighborhood, maintained the school until there nearly were no students left. The cultural activities were carried out with difficulty, since the people were afraid to come to the

writers. A child asked the Four Questions and members "recited" portions of the Haggadah. The teacher had prepared the school children with a Passover program. I recall a short speech by the late Shmuel Niger. He compared our Passover "seder" to one who loved fields and forests but—unable to get out into the country—had planted pots in the house. As long as he had the pots in the house, he could still hope that one day he would get to see the woods and fields. Our present "seder" was actually nothing more than a pretty potted plant, but this would serve to remind us that the new Jewish renaissance must be built on tradition. Following Niger's speech, Litwin spoke and expressed his great pride over the fact that here in America there were secular Jews who sought a new path to the Jewish life-style.

But we weren't pleased to have the school hall remain empty in the evenings and on holidays, and we assembled a group to take courses. At first, these were casual lectures. Mostly we exploited the teacher to speak to us on Jewish topics. Afterwards, we arranged with the late Chaim Schauss to hold a regular Wednesday evening class on the Bible. We paid Schauss for every lesson. At first, the class consisted of no more than eight persons out of the school board. But soon —in a very short time—there were twenty regular attendees. Eight years later, Chaim Schauss left New York and I took over the Bible class. Soon, there were over fifty people in steady attendance.

At that time, was also founded The Women's Club, a branch of the Sholem Aleichem Women's Division. The club would meet every two weeks to take care of business matters, and hold a monthly luncheon to which admission was charged and a literary program was arranged at which invited lecturers or members of the club, spoke or read. The Bible-class and the Women's luncheon became the chief sources of income for the school.

On the occasion of my fiftieth birthday, the school board bought a separate building. Three years later, the building was rebuilt, or rather a wing was added which was bigger than the original building. At that time, the school was

was a source of great pleasure for the school-board. This was an important event in that it offered us a chance to meet with the leaders from the other schools. Besides, the performance was always held at the better Yiddish theaters and going to the theater in company of one's friends was always a joyful experience.

The two annual banquets of the Sholem Aleichem Folk Institute were always well attended by the leaders of School #15. I know that this frequently represented a heavy financial sacrifice on the part of the members. The price of a ticket and the contribution, constituted a great burden. But no one wanted to miss the festive banquet speeches. I recall a speech that Dr. Zhitlowsky made at a banquet which lasted far into the night. But our leaders sat with mouths agape until the end, and the speech was discussed at two subsequent meetings.

Summers, the school board made frequent trips to Camp Boiberik. I remember a Labor Day banquet when there weren't enough places to sleep in the camp and cots were set up in the casino and the garage. The crowd could not sleep the whole night. For weeks afterwards, the event was discussed at the school board meetings. It was a question whether to lodge a protest with the camp committee for their neglect to prepare enough sleeping places. It was finally decided not to saddle the committee with this problem since we were hoping that such a thing should occur again the next year. It was good for the Institute.

It would take too long to tell how we crawled out of our terrible poverty which prevented us from performing even the most minimal cultural tasks. But gradually, we extended our cultural activities. We began to celebrate holidays in school and arranged for regularly-held lectures. It is worthwhile to mention one Passover celebration. In those days, few of us celebrated seders. We didn't have the Haggadahs such as are printed today by the Sholem Aleichem Folk Institute. We decided to hold a seder. I remember that we didn't have any notion of how it should go, but we decided to prepare a Passover meal complete to matzohs, the maror, the haroses and the wine. We invited as guests several Jewish

readings to our own members. It would sometimes happen that one of the crowd, a stranger who came in from the street, would ask to be allowed to recite. I recall such an instance when a man stood up and recited "On The Bosom of the Sea" by Morris Rosenfeld. He recited with such enthusiasm and inspiration that we were all astounded. Later when I asked him who he was, it turned out that he was a sick, old actor who was no longer able to perform in the theater. Many amateurs came to perform at the Oneg Shabbatim in order to enjoy the pleasure of speaking a Yiddish word.

We used to smoke on those occasions, since they weren't essentially Oneg Shabbatim, but each one a new public affair, a literary affair. Hearing and reading items from Yiddish literature would be enough to bring the spirit of Sabbath to us. It took many years before a permanent style (nusach) was established for the Friday evenings. We adopted this version from the Oneg Shabbes that the late Leibush Lehrer established in Camp Boiberik. We lit two candles, then we sang the accepted Sabbath hymns. Later, we began to make the Kiddush; and after the Kiddush, read a part of the weekly portion of the Torah. Later still, we divided the readings among the members. After singing the hymn of Sholem Aleichem, singing the hymns, reading the weekly portion, and interpreting the readings. This constituted the first part of the evening. There was an intermission, and tea and cake was served. After the intermission, during which the guests had a chance to socialize, a member or two would read something out of Yiddish literature.

These Oneg Shabbosim were held nearly every week. When we stopped charging admission or taking up a collection, the Friday evenings grew ever more traditional and deeply Jewish. One could say, emphatically that our Oneg Shabbatim were more of a religious experience than were the services in many Synagogues.

The activities in behalf of the Sholem Aleichem Folk Institute were occasions for great jubilation. The annual theater performance of the Sholem Aleichem Folk Institute

great crisis" developed at a meeting. The teacher sat there disconsolate. He had to have at least a week's wages or two, he could hold out no longer. The landlord had sent his last warning: if we didn't give him a month's rent, he would put us out in the street. We would talk and discuss, and first of all, those present would collect a week's pay for the teacher (and I know that frequently a Board-member (Farvalter) gave away his last few dollars) and the two "millionaires" agreed to pay the rent for a month, supposedly laying out the money, which naturally, was never repaid them. The school existed in a constant financial crisis.

The Sholem Aleichem Institute couldn't offer us much help since it was experiencing its own economic difficulties. Let it be noted here, that when the Institute collected fifteen hundred dollars at its own banquet, it was considered at that time a success. I tell this so that those who accuse us of a limited effort should remember that we operated on a budget of pennies. We had no patrons nor any kind of a large, national organization to subsidize our school system. But the history of School #15 is not the history of its growth in quantity, even though this occurred later too, but its growth in depth, in quality. This was its important achievement.

From the very onset, we felt that our Sholem Aleichem Folk School should not be only a children's school, but should also be the home of our "Jewish existence," from which we should derive satisfaction. We celebrated Oneg Shabbosim there. The Oneg Shabbosim were actually a source of income for the school—we collected admission fees and the women prepared refreshments. Often, when we were short in money and a larger crowd showed up, we would make an appeal for funds. But the main thing was not so much the income, but rather the opportunity to taste some of the flavor of an Oneg Shabbes, or as several of us called it, the flavor of a communal Sabbath in accordance with our philosophy.

We had no established ritual. Often, we conducted the Oneg Shabbat with the help of the children. The teacher would prepare the children to read something or to recite poems. Sometimes, we watched a short play or assigned

the two Orthodox synagogues, and all three places had their own Hebrew school. But none of us attended services, nor did we observe the religious customs. Naturally, we did not consider any of the three Hebrew schools as proper institutions for our children. About forty-five years or so ago, there already existed Workmen's Circle and National Workers Farband Schools. Among us six friends, there were some members of the Workmen's Circle and some Zionists, but we felt that a Jewish school should not be partisan, and that children should be given a Jewish education that was free of any isms. Besides, each of us would have wanted a school partial to his own views. Therefore, we decided that in order to avoid dissension and to concentrate only on Jewish education, we would open a Sholem Aleichem Folk School. We announced in the newspaper that a group of Jews wanted to open a Sholem Aleichem Folk School, and that the first meeting would be held in this or that house. Those who had children of school age were invited to come to the listed address.

Some fifteen parents showed up. At the first meeting, we collected enough money for a month's rent, and we turned to the Sholem Aleichem Folk Institute to send us a teacher.

It would be worthwhile to give at least a brief account of our material difficulties. Before we knew it, the terrible depression was upon us and as we have stated before, the entire group was composed of workers, factory workers. The two "millionaires" were I, the professional, and a typesetter at the "Jewish Daily Forward." Our effort was small, since we all earned little and lived at a very low standard. We took out a loan, and every member pledged to pay off a certain part of the loan. We charged a fee for everything, albeit a small amount. Thirty-five cents was considered a big outlay. When we took in ten dollars on Friday evening admission fees to an Oneg Shabbat, we were more than satisfied. Naturally, the women prepared the refreshments for free.

The teacher was owed his salary for weeks at a time. Nor could we pay the rent on time. It often happened that "a

The Story of a Sholem Aleichem Folk School

By DR. SHLOME SIMON

The history of Sholem Aleichem Folk School #15 is truly the spiritual history of the first generation of immigrants who came to America at the beginning of the Twentieth Century. If not the history of a whole generation, it surely is the reflection of a part of the secular sector which spoke Yiddish out of the conviction that Yiddish and Yiddish literature, Yiddish theater and Yiddish art in general were the substitute for the old Jewish lifestyle. This sector wasn't anti-religious, but the whole system of religious observance no longer had any effect upon it. One might say in brutal frankness that this generation felt the old way of life was bereft of all meaning except as a reflection of art for the modern man. Still, the life of this generation was deeply embroiled in Jewishness and it sought a means of recreating the old values in new form.

We were all young then and the parents of small children. When our children reached school age, we began to consider means of providing them a Jewish education. We were a group of six or seven people, all workers with the exception of this writer, who was a professional. We felt that the general public school was a fit enough institution to prepare our children for a life in America and for their careers, but how would this make them *our* children, Jewish children? In our neighborhood, East Flatbush, which was then a suburb of Brownsville, there already existed a Center where men and women worshipped without a partition, as well as

Boiberik demonstrates—through entertainment and lectures—the importance of acquiring Jewish knowledge, even in the minimal doses which a camp-situation allows. Even this work points up the sad situation in our Jewish life. The basis of Jewish cultural life, of Jewish spirit and of its religious and secular character, has throughout our history been study, study of the rich cultural fabric woven by our people through the ages. Today, study has become the privilege of the professional—religious or secular—while the average Jew has been reduced to the role of passive listener. It is certainly not within the power of a camp to change all this, or to fill the tragic gap in the life of the average Jew. We can only do our best and hope for better yet to come.

The process of introducing secular and indifferent Jews and Jewish children, to the sphere of Jewish tradition—that is to introduce them *systematically,* and I underline the word advisedly—is extremely difficult in the world which has arisen about us. Those who have not given the matter much thought, though they grant that it is an important problem, cannot imagine the hardships involved. Apparently, it is felt that this is a personal problem for each one to deal with privately. This is a most unfortunate attitude, but such is the case.

So the task had to be performed within the limits of a local assignment, and the ways of Boiberik spread locally, gaining each summer esthetically, developing, against all odds, richer in content and striking deeper roots along the colorful path of Jewish tradition.

ment consists of Jewish traditional practices, discussion groups centering on Jewish current events, occasions and performances calling the campers' attention to great moments of Jewish history, to the functions and values of the two languages, Yiddish and Hebrew—with special emphasis on the value of Yiddish. All these are part and parcel of camp life at Boiberik. Now, with the rise of the State of Israel, a new list of items capable of intensifying the spirit of the camp has been woven into the program. These Israeli items, extending as they do the fields of Jewish information, entertainment and social attachment, are especially valuable for the successful functioning of the Boiberik idea.

Our Parents and Friends

We naturally depend upon our camp staff to do their part in upholding and furthering the Boiberik idea. Yet, however dedicated the staff and however lofty the objectives of the sponsoring organization, the spirit of Boiberik might long ago have become diluted and corroded were it not for another factor to which the camp is greatly indebted for the continuity of its long tradition. Throughout the camp's history many parents have enrolled their children with Boiberik precisely because they wanted to see their children spend their summers under the influence of that combination and organization of activities which constitutes the Boiberik idea. Moreover, as the years rolled by and former campers grew into manhood and womanhood, with families of their own, they too enrolled their children with the camp. This has proved most effective towards the continuity of the Boiberik idea in theory and in practical implementation.

Our work with Yiddish, and Hebrew as far as our opportunities and personnel permit, was unceasing. The quality of our entertainment and our serious attitude toward them, permitted of no compromise. In addition, as much as limited time (in the brief camp season) and efforts permit,

But what distinguishes Boiberik is its emphasis on the psychological and moral needs of Jewish children, needs which, unfortunately, are too often ignored.

The wholesome development of Jewish children demands that their Jewish belonginness, which naturally accompanies their growing consciousness, be made clear to them in such a way that they can appreciate the values residing in Jewish spiritual and cultural achievements through the ages. Results of studies in modern psychology and sociology point emphatically to the positive value for the children's mental health derived from their awareness of belonging to the cultural group of their immediate social and familial environment. The truth of this carries still more weight in the light of the values and ideals constituting our Jewish heritage.

Ways and Means

It is easier to state ideas than to discover proper methods for their implementation. Our aim is to provide sound camping experience and to imbue our campers with the educational and moral values of wholesome fun, recreation and cooperative living. On the other hand, since we are dealing with Jewish children, effective expression should be given to the campers' consciousness of Jewish belonging and to the feeling of loyalty to the interests of the Jewish people.

Whenever possible, the two are merged in such a way that one becomes the natural concomitant of the other. It is this merging of the two elements, so as to do away with the usual gap between them, which is of great concern to Camp Boiberik. It represents an effort to create conditions for the development of a personality where general well-being and the need for Jewish living are fused into one wholesome psychological whole.

As far as the Jewish element is concerned it is expressed in a number of ways. These include the display of Jewish symbols and symbolic expressions as components of general activities. But more specifically the Jewish ele-

attitude toward the camp's objectives. Therefore, in addition to the previously mentioned Statement of Aims with which each candidate must familiarize himself and agree to before being accepted, we also furnish the personnel with information about the camp itself. Following are a few excerpts taken from the special brochure prepared for Boiberik personnel:

Organization of Camp Boiberik

> Camp Boiberik is governed by a Board elected annually at the Conference of the Sholem Aleichem Folk Institute of which it is a part.
>
> The Institute has been for many years the mother organization of Jewish elementary schools and a secondary school. It includes also a Committee on Publications which, under the name of *Matones,* has been publishing a Yiddish children's magazine and books to meet the needs of the schools and those of adult readers. Camp Boiberik, though not a school, was established to serve, both directly and indirectly, the needs of Jewish education, which of necessity combines with a general educational atmosphere.

A Non-Profit Camp

> No individual derives any private profit from the operation of Camp Boiberik. Though on the whole the camp is self-supporting, it is sometimes run at a deficit. This is because our Board is interested in maintaining rates at the lowest possible level while at the same time constantly improving all phases of camp life.
>
> The crying need for higher educational standards, both Jewish and general, in a summer camp is such that the ideals of Camp Boiberik will be best served by keeping fees accessible to greater numbers.

The Boiberik Idea

> As a camp, and as far as camp activities and equipment are concerned, Camp Boiberik has always paid wholehearted attention to the highest standards and needs of American camping. Wholesome sports and recreation have always occupied an important place in our program.

the 40's there were only 4 to 7% (of more than 225 parents) who asked for Yiddish. Even this small number has shrunk and by 1961 all asked for English.

The same thing which happened with the camp children also happened with our personnel, especially the younger ones. They are now almost all third-generation Americans. For the advocates of Yiddish as an important positive force in Jewish creative survival, and this conviction never weakened in Boiberik, there developed a condition which is, at best, a way around, but not a way out. We decided that the Jewish goals of camp should, as little as possible, be the responsibility of the individual counsellors. Even having one individual, however competent, in charge of the Jewish Hour, was found insufficient. The camp as a whole should furnish more and more opportunities, celebrations, programs, incorporating Jewish elements, historic anniversaries (the traditional and, more especially, the newly created) like our "Mazel Tov Day" or the "Purim Parade"—but these must be conducted openly in the presence of the entire camp, under the strictest supervision. The preparations, implementation and supervision should be the responsibility of the entire personnel, at the incentive and under the control of the director and his immediate staff. Opportunities should be given the personnel, especially the younger element among them, during the course of the camp season, to gain more Jewish knowledge and learn about Jewish matters, in general. We should mention here the mimeographed brochure on conversational Yiddish especially prepared for use during the Jewish Hour. The booklet, "Yiddish through English," is based on the principle of selected cognate words in both languages. There are 119 sentences, employing 301 different words, and a specially-invented game which may be used as a methodological aproach.

In the early years, our most trying task during the winter months was to find candidates for camp positions, who would have a minimal knowledge of Jewish matters. With the passage of years, it became difficult to find people qualified to handle children and, at the same time, with a sympathetic

Gezelshaft had breathed its last). Nothing came of this. Meanwhile, we learned with horror of the Catastrophe abroad. Jews began to find comfort in the old formula: "Whatever else we are, but Jews we are." For some it expressed itself in the growing importance of the synagogue in their own lives. The secular world became more tolerant of religious talk, and even began themselves to talk in religious terms; they displayed pleasure at the organized activities of the Orthodox world. This general atmosphere coincided with Boiberik's Jewish pattern and made the path easier, by strengthening the yearning after Jewish traditions.

The *systematic* drawing closer to tradition remained localized, and a permanent concern of Boiberik. Here, the objectives have remained the same as they were as they first blossomed forth. Only in one task, and a very vital one, it is not possible to record any progress: in the furtherance of Yiddish as the normal medium for the children's camp. It was not long before the children and parents coming to Boiberik in increasing numbers were almost exclusively second- and third-generation Americans who not only could not speak Yiddish but barely understood, or understood not a word of it. Even in the first days of Boiberik we had such, but they were only a small minority, often a disgruntled minority because the official language and the atmosphere of camp were alien to them. There were cases in the first years when children left in the middle of a season, or refused to return the following summer because of Yiddish. Even today we have former campers, now parents themselves, who are afraid to send their own children to Boiberik because they suspect that the official language when addressing the children is Yiddish, as it was in their time, and their children will simply not understand and will feel lost. To a constantly increasing degree, campers in recent years have belonged to this category.

On the camp registration-blank filled out by parents, there is the following question: "Do you want us to correspond with you in Yiddish or English?" Those who reply that either will do, are recorded under "Yiddish." By the end of

development in ideas and action. The idea of changes referred first of all to well-considered forms of Jewish expression on both sides of camp. We could have launched a fiery campaign, with organized efforts and heated propaganda talk about the need to fill our lives with Jewish import, through the attractive symbolism and concrete expression (aside from language) of Jewish identity.

But loud propaganda was never Boiberik's method. We felt that with reasoned talk and, what is even better, with concrete action we would achieve our objective more expeditiously. The Sholem Aleichem Folk Institute had as its goal Jewish education and Jewish knowledge in general, and there were no other goals or organized activities to distract from this. In such an atmosphere, it seemed, camp life should be enough to demonstrate that Jewish life without concrete norms of symbolic and realistic expression is doomed to flicker and die out after all of us, who were reared in the heder, will no longer be here. It seemed to us that at least those who had opened their hearts to a more comprehensive Jewish content would take back home with them someting of Boiberik's Jewish customs in the spirit of our tradition and would, thus, initiate a Jewish course among secular circles outside the limits of Boiberik.

We had hopes, we had dreams that we had set a line in Boiberik which would spread, furnishing concrete deeds and giving a new definition to the former secularism in the form in which we had brought it from abroad. We had thought that this would lead to organized initiative on the part of secular Jews in general, not only in our own Sholem Aleichem circles, to apply to our neglected Jewishness the requisite modifications of a modern secular world. In a certain sense, this would mean once again becoming "insiders" among Jews. Possibly "insiders" with an approach of their own, but at least not isolated from other Jews on the score of secularism versus religion.

This hope was never realized. At the beginning of the 40's several Yiddish writers met for the purpose of doing something in the matter (this was right after the Cultur

> ing and tragic—motivates Boiberik. Boiberik wants to introduce the spirit of Jewish tradition into secularism; create a sort of secular reform . . . a secular reform which clings to Judaism and Jewish national completeness is, for Boiberik, the highest goal but it is beset by internal conflicts between the two extremes represented by secularism and Judaism."
>
> *(Morning Journal,* August 20, 1941)

There is no need to tell, here, of the increasing conveniences and modern improvements introduced in Boiberik. The Boiberik Committee of the Sholem Aleichem Folk Institute always saw eye to eye with regard to such matters. There was great concern to see to it that the physical conveniences, the sport-fields, the games, etc., continue to improve in Boiberik and, also, that the specific forms of cultural life in general and Jewish cultural life in particular are not achieved at the expense of the camp's increasing comforts and conveniences.

THE SPIRIT OF TRADITION

Boiberik was originally intended as a children's camp and a vacation-spot for adults. With regard to the children it was natural to assume, unthinkingly, that Boiberik should be a summer-extension of the Sholem Aleichem winter schools. As to the adults, we assumed, again, unthinkingly, that during the summer they would follow the same routines they had followed in the city, although in the city their common social ground was represented by meetings and school affairs. It never occurred to us that this kind of social existence had no specific pattern or character which would emerge when we all came together voluntarily, each of us bringing with him his own personal life. In other words, from the very first, from the very first approach, we were in error regarding both the children and the adults.

Fortunately, it was neither a planned nor intentional error; it was more of a spontaneous course that we followed. There was therefore no need to be stubborn about our first decisions, and the way was therefore open for change and

Predicaments continued to arise with the increasing rapprochement to Jewish tradition in Boiberik. It is easy to understand the difficulties when one realizes that tradition, as with all religious customs, belongs in the category of poetry rather than that of logical analysis. However, the case may be, a minimal degree of ritual along the lines of tradition was introduced in Boiberik, regardless of the sharp protests on the one hand and cold indifference on the other. Outspoken enthusiasm or excitement was rarely expressed. The hope that sooner or later Jews would awake to the importance of all this and demand that decisions be taken at an open discussion was never realized. No amount of talk, conducted dispassionately and without propaganda, seemed to help.

The trend developed very slowly in Boiberik, less apparent on the guest side, more obvious on the camp side, which is easily understood. On the guest side there was also a growing feeling that Boiberik must become a center where guests can improve their Jewish knowledge and, in general, gain more Jewish information. This went hand in hand with a high level of entertainment and the careful avoidance of any sign of vulgarity.

Mention should be made here of two Yiddish writers who visited Boiberik about twenty-two years ago and later published their impressions: Ephraim Auerbach and the late S. Niger. Both noted something in Boiberik which was not intended to function only within its borders, and both realized the comprehensive Jewish objectives the camp had set itself. Niger saw in Boiberik a "Laboratory of Yiddishkeit" and described the feature which struck him most: "I recently had the pleasure of seeing one of these laboratories, one of the oldest if not the very oldest. This was in the summer-colony, or camp, Boiberik, which the Sholem Aleichem Folk Institute founded two decades ago." (Laboratoryes fun a Nayem Yiddishn Lebns-shteyger," *The Day,* August 10, 1941.) Auerbach concentrated on another aspect of the problem, on the various obstacles in the work of the "laboratory":

"Internal conflict with secularism, which is both gratify-

most natural way of meaningful expression but that they were thus fulfilling a cultural function as members of a people. But even though they recognized the importance of Yiddish in the process of Jewish survival and insisted that their children speak it, they were totally unaware of the psychological difference between the Yiddish they spoke and that of their children. For them, Yiddish was a *natural expression;* for their children, Yiddish became an *expression of principle,* in addition to their natural English. Only those who refused to see could remain unaware of the outstandingly serious problems thus created. What it amounted to was that our secular schools fell into the error of thinking that Jewishness can be achieved through language alone, that all forms of Jewish traditional behavior belong in the realm of religion, with which it was impossible to come to terms (thus they argued in those days).

Any effort to introduce into Boiberik, among the children and guests as well, the slightest hint of traditional content had to be undertaken in gradual stages, with teaspoon doses, in order to avoid clashes, in order to rouse at least a spark of positive reaction among the lethargic ones who had not the strength to oppose public opinion. There were, also, special difficulties connected with the introduction of traditional features.

Those who were oposing the "nonsense," had, as children in their own parents' homes, observed it. When they later renounced it, it was in conjunction with such questions as: "Do you believe?" This question was never clearly defined. For what meaning can such a question have if someone wishes to light the candles on Friday night? The question only accomplishes one thing: it raises the whole problem to a rational level and demands a reply which will prove that every individual particular is the result of a logical cause. But when traditional particulars are isolated from a general philosophical and psychological approach, they belong to a totally different world of thought and emotion. It is just as though one were to ask why certain formal garments are worn on specific occasions.

many were complete outsiders, parents who had children in the camp, or casual visitors. Many of them were drawn into the inner circle, but others remained aloof, wandering about the camp like aliens in a foreign land, watching from the sidelines as the others amused themselves with singing, dancing and games. It finally came to a pass where the manager set aside a room for the use of the "insiders" where they could enjoy the intimacy of their own company. The "outsiders" were excluded from these get-togethers, which made for a great deal of unpleasantness. Our own people seemed to forget that the greater the rift between them and the newcomers, the more our entire institution would suffer.

That unpremeditated division between the two groups resulted, as I can see, from conditions over which no one had any control, but they showed symptoms, again, as far as I can see, of a very serious difficulty. This was the first time that members of the Sholem Aleichem coterie were able to gather in an informal atmosphere, a sort of "home" of their own, for the sole purpose of spending a pleasant vacation. Heretofore, all their meetings had been connected with business of the Institute or the Schools. No one had ever stopped to ask how these people lived during the winter months with their families, but now, suddenly, their summer homes were transported to Boiberik. What was there for these people to do, aside from enjoying their meals together and participating in the sports, swimming, organized games and entertainment offered by the camp?

How a Jew, of the type sojourning in Boiberik, is to comport himself as a Jew is, of course, not a new problem. But in camp this became a serious problem, though how serious we did not at first realize. When Boiberik opened, the adult guests were mostly foreign-born or first-generation Americans for whom Yiddish was the first and natural medium of expression. When, in addition, Yiddish was sanctioned by an ideology and its use became a matter of principle, they became conscious of it, especially in the presence of those who spoke a different language, in this case English. They felt that Yiddish was not only their

knowledge as possible, whereas the primary object of a camp is to teach children the value of cooperation, good moral habits and, in Jewish matters, to stress the Jewish way of life, forms of natural Jewish expression, a readiness to experience in concrete ways the symbolic expressions of Jewishness derived from our great heritage. Thus, although the school had its more or less rigid program of studies, as far as it was concerned, the camp was alien territory. What could we do? What values were we to stress and what inner meanings should we emphasize?

All of these questions had little bearing on the routine problems of the camp. There is no need to advance arguments about the appeal of sports and games that ordinarily occupy a child during the vacation period. Everybody agrees about this, particularly in America. But as we have seen, the sports facilities were extremely primitive in Boiberik during the early years; there were no developed game sites, and our equipment was poor. The same primitive conditions obtained in other areas in camp. We were fully aware of the things that were lacking and could only hope for better times to come. But when it came to general and Jewish cultural matters, we found ourselves dealing with questions having seemingly no answers, and dilemmas from which no escape presented itself.

CAMP SIDE, GUEST SIDE

The problem erupted even more explosively in a totally unexpected quarter, on the so-called "guest side" of camp. When Boiberik was first opened, the question of a parallel adult camp never even arose. The children's camp was the important issue. But since the members of the Sholem Aleichem "family" also needed a place to spend their vacations, what could be more logical than Boiberik? Another inducement was the added income which would help to build up the children's camp. Further than this we did not speculate, since none of us could possibly foresee the problems that the adult camp would breed.

As in the case of the children, not everyone on the guest side belonged to the Sholem Aleichem inner circle;

cause most trouble was the Jewish Hour. In a questionnaire circulated in 1959 among former campers (now, themselves in the 30's and 40's) one of the questions asked was which camp activity had been most enjoyed, which least? From the 173 replies received it is unmistakably affirmed that after all these years, their impression of the Jewish Hour is one of disgruntlement. And these replies come from men and women who were themselves, in the great majority, products of the Jewish secular school.

Why did the situation improve under the new schedule? Surely it cannot be ascribed only to the superior educational qualifications of the Jewish Culture counsellor since, over the years, not all Jewish Culture counsellors have distinguished themselves in this regard. The answer is to be found elsewhere, and though this is only a surmise, it is a reasonable assumption and seems to be a valid one.

The confusion in the minds of people close to Boiberik regarding the relationship between school and camp has been cleared up to some extent, yet there still remain some nagging doubts. When a school organization establishes a camp it has a right to expect the latter to be an extension of the work of the school and to hope that educational control over the children will be retained during the summer months. This naturally demands, before all else, emphasis on a study program in camp. One of the strongest arguments advanced in favor of establishing the camp, by people who themselves had neither experience nor understanding of the problems involved, was that once we had the children under our control for 24 hours a day, we would have a free hand, assuming of course that most of the campers would be pupils of our own schools and that the counsellors would be, regarding qualifications, of the calibre of teachers.

In the early years, we were all victims of this mistaken illusion. Many felt, and still feel, that the qualifications of the Yiddish teacher are perfectly suited for a camp. We were very soon disillusioned on this score. We found that a camp has potentials which a school cannot possibly fulfill. The object of a school is to see that its pupils acquire as much

groups. However, the change gave rise to new opportunities to introduce more elements of Jewish interest in other informal activities in camp. The second change was to discard the schedule which had prevailed in Boiberik for many years. Heretofore, the Jewish Hour had been conducted simultaneously for all groups, constituting the first daily activity hour when the children were at their alertest, not yet exhausted by other camp activities. It was felt that this rigid schedule, repeated daily, would make the children accept the study period as a normal and natural part of the day's routine and, furthermore, would weaken the cause of the disgruntled.

But quite the opposite was the result and, as previously mentioned, it was the children of the Yiddish schools who headed the opposition. This, in itself, only served to underline the irreconcilability of formal classes in the informal atmosphere of a camp.

When the Jewish Culture counsellor assumed charge of this program it was no longer possible, as stated before, to conduct simultaneous classes for all groups. Ironically enough, matters now began to improve, and the severe disciplinary problem engendered by the Jewish Hour slowly disappeared. Theoretically, and this is what we had expected, the reverse should have happened. Under the new schedule, while some groups would be at the lake, on the basket-ball field, or at the ping-pong tables, one group—within sight and hearing of the others—would be engaged in a most uncamplike occupation, studying, and studying a language which had not the least connection with the activities, not to mention the spirit, of their camp mates. How, we wondered, would the new schedule affect the already unpopular Jewish Hour? Would we lose the very small advance we had made? Would we finally be forced to question the entire advisability of study as part of the camp program?

But the exact opposite occurred. The regrettable incidents of "rebellion" disappeared almost completely. Requests to be freed of the "burden" of the study hour became a rarity. In all of Boiberik's history, the one obligatory activity to

rection. Therefore, we felt, camp would be the ideal solution of the problems besetting the school during the rest of the year. We very soon realized how deplorably we had miscalculated.

From the very beginning we were sadly embarrassed by bitter disappointment. This occurred in connection wtih the program scheduled daily for every group—the "Yiddish Hour" (which was later renamed "Jewish Hour"). This was to be a period devoted to the study of Yiddish, to reading stories of Jewish history, legends, learning the texts of songs, etc. Greatest opposition came from the regular school pupils. Except for the very first season at Boiberik, these children were in the minority and as time went on, they constituted a very small minority. But though they were so few in number. they were so much at home in Boiberik, that their influence had a bad effect on the other campers. They argued that they had enough of Jewish studies during the school-year and that camp was a place for fun. All our efforts to make the Jewish Hour pleasant and interesting were of little avail. It was obvious, even to the least professional among us, that our arguments would strike on deaf ears. We appealed to the insurgents to serve as inspiration to the other children, to help us stimulate in them an interest in Jewish matters. But this type of argument has least appeal for children. It is true that in those early years, the Jewish Hour was conducted by untrained young counsellors many of whom undoubtedly shared the children's views on the purposes of a summer camp. For in accepting the counsellor position they most probably cherished the silent hope that they themselves would have greater opportunities to lead their charges into more pleasant activities than formal Jewish studies.

It should be mentioned here that later, when an experienced Jewish Culture counsellor was engaged the problem became far less acute. Two important changes were introduced. Since the Jewish Hour was now concentrated in the hands of one man (today we have both a Jewish Culture counsellor and an Assistant) the number of sessions per week had to be reduced, since it now took much more time to cover all camp

But even under such primitive conditions—few conveniences, insufficient staff, inadequate equipment and any number of other discomforts—we found it too costly to continue the experiment. It was not until 1922 that the Sholem Aleichem Folk Institute revived the plan, this time on a more ambitious scale. It was in that year that I was invited to direct the camp.

Our objective at that time was to enrich the camp program with more school activities. Conditions for this, we felt, would be ideal. We would have the children under our control for 24 hours a day. Special programs could be conducted without interference; there would be no street and no friends to lure the children away from planned activities.

THEORY AND PRACTICE

When I assumed the directorship of Boiberik in 1922 I had no idea whatsoever of the needs of a camp, Jewish or otherwise. As a teacher in Sholem Aleichem School No. 3, I was naturally familiar with class routine and with our Summer School program which assigned more time for games, fun and amusement. In practical terms this reduced itself to finding park sites, making sure of swimming facilities, arranging games and directing plays on folklore themes. It was a natural error to assume—before experience taught us the true nature of a camp—that Boiberik, too, could be conducted on the lines of a combination school and summer-program, with the additional advantages of a static site and a stretch of consecutive weeks and, of course, special attention to health, hygiene, etc. The only difference between Summer School and camp, we mistakenly thought, was that the camp would offer more time to devote to the children, with authority vested only in the director and the counsellors, without the interference of outside influences. Even parents would not be present to distract the attention of the campers, thus enabling us to concentrate more intensively on Jewish studies and keep the children more closely tied to a Jewish atmosphere. During the rest of the year, the school, home and street are estranging factors, inadequate to channel interests in the proper di-

The Objectives of Camp Boiberik—
In the Light of its History

By LEIBUSH LEHRER

CAMP AND SCHOOL

In 1919 Sholem Aleichem School No. 1 conducted an experiment to which its subjects gave the name of "Boiberik." We had long wrestled with the problem of what to do with our afternoon-schools during the summer months. A solution had been found in what came to be known as Summer School. Classes were held for an hour-and-a-half in the mornings after which the children were taken to parks or beaches where they remained till late afternoon.

In those days there were few camps, and those which did exist were far too expensive for individuals or organizations of moderate income. On the other hand, the Summer School had too many shortcomings and its appeal for the children was of short duration. It was then decided to look for a modest site, within our limited budget, where we could put into practice a more ambitious program of study and play.

Thus, the Boiberik experiment was born in 1919. All we had were two small rooms—with five boys in one and five girls in the other—and a tiny playground. Classes, mostly reading Yiddish, games and some singing filled the day. The greatest asset of the experiment was the homey spirit which obtained and which is only possible when a group is small.

This essay is adapted from the brochure written by Leibush Lehrer in 1962.

to root in our spiritual soil and elevate today's Jews, just as our religion did so for our ancestors.

Sholem Aleichem Jews dare not become minimalists who would be satisfied with a superficial Jewishness, with a one-day school. This is certainly better than nothing, but it isn't enough to assure a meaningful Jewish life in America. If we are truly concerned about a future for Jewish culture in America, then we must build day schools which will prepare Jewish teachers, Jewish scholars, Jewish intellectuals. Sholem Aleichemists must continue to work for the ideals that were their raison d'etre for more than half a century: a creative existence here coupled with a warm attitude toward the State of Israel.

sub-culture that is subordinate to the American culture. The concept of bi-culturism—Jewish and American—is now accepted by most American Jews.

But, if Jewishness can only assume the position of a sub-culture, how do you prevent the Jewish extract from dissolving in the American culture? What should be selected from the rich Jewish cultural treasure trove? Sholem Aleichemites believe that even secular Jews require certain Jewish traditions and observances, both for the sake of Jewish survival, as well as for the enrichment of the spiritual life of the Jewish individual, and for a balanced emotional life. They know—even if they cannot affirm religion and prayer—that a Jewish way of life and our national style enrich, root, provide support and content for the authentic Jewish individual.

They should, therefore, bear in mind that our Jewish secularity must consist of a substantial extract of this Jewish culture. We cannot merely adopt a negative approach of anti-religion, and anti-synagogue. No, we should accentuate the positive; we should select from the rich Jewish heritage all that is valuable and meaningful, and there is much that is relevant to the modern Jew in every spiritual current of Jewish history: in the Prophetic era, in the Talmudic, even in the Cabalistic, the Hasidic, and certainly in the Enlightenment, as well as in Yiddish and Hebrew literature.

Jewish secularity—as concretized in the curriculum of the Sholem Aleichem Schools—sees no dichotomy in studying the Scriptures, portions of the Mishnah, Ethics of the Fathers and certain prayers, and at the same time becoming versed in Yiddish literature, Jewish history, and in the modern Jewish national and social movements. Just the opposite—the student in the Yiddish secular school should know Peretz and Sholem Aleichem as well as he knows the Tanaim, the Amoraim and the Cabalists; and certainly he should study the language of Peretz and Sholem Aleichem as diligently as he does the language of the Scriptures.

Jewish humanism, or Jewish secularism, must have the imprint of OUR collective, historic experience in order for it

on day schools. And even if we built several Jewish day schools in the major Jewish-American cities, they still wouldn't constitute even one percent (5,400 children) of the 540,000 students that are currently enrolled in all kinds of Jewish educational institutions throughout America.

It is important to remember that as a pre-condition toward the creation of Jewish secular day schools it is vital to establish a partnership among all the forces that are committed to Yiddish—Yiddish as a valuable ingredient of the spiritual heritage that we would hand over to the coming generations. True, there are ideological variations among the different factions that make up the Yiddish sector in America, but these are merely variations in nuance, not in basic matters. These differences of opinion are not big enough to endanger the whole Jewish sector. There are indications to show a wakening of interest in Yiddish and in cultural Jewishness in America. Committed Jewish youth is dissatisfied with the minimal Jewish education that it has received prior to its Bar Mitzvahs. Several model Yiddish secular day schools would provide the students a wealth of spiritual vitamins which wouldn't so easily disintegrate in the sea of the surrounding non-Jewish culture. They would also revitalize the whole Jewish secular sector and strengthen its faith in a future for an authentic Jewish creativeness in America.

In their half-century of existence, the Sholem Aleichem Schools have always taken into consideration the time and the place: the spiritual climate of the epoch and the American environment have affected the theory and the practice of the schools. But through all this, the leit-motif of the effort has always been *a creative Jewish existence; a continuity built upon historic Jewishness and modern Jewish culture.* They strove to educate modern, committed Jews who would perpetuate a Jewish meaningful life in America.

Now, at the beginning of the eighth decade of the 20th Century, everyone wants continuity (hemshech); but continuity has various connotations to different kinds of Jews. To the native-born Americanized Jew of almost every sector outside of the extreme orthodox—continuity implies a Jewish

schools in New York and in other parts of the country signifies that the public school has ceased to be a "melting pot." The public schools are becoming ever more ethnically oriented and they will not differ too much in their educational content from the private day schools. One can therefore, no longer justify the opposition to the Jewish day school on the basis of its ethnic separatism, since the public schools are no longer any different. This trend toward cultural pluralism, this effort to transmit to children their own cultural heritage among the various ethnic minorities in America, must motivate the Jewish community to focus its attention on building Jewish Day Schools.

But if this applies to all the groupings in American Jewish life, it is even more incumbent upon the Jewish secular sector in which the Yiddish language assumes a central position in its educational institutions. Within this sector, there are special reasons that demand the imminent establishment of at least several day schools with Yiddish as a core-subject in the curriculum.

To begin with, now in 1971 when the Jewish-American second generation home is assimilated linguistically, it is not possible to provide a proper Jewish education outside of a day school institution. On the meager diet of two to three hours per week—on an afternoon or on Sunday—the students accomplish so little that they won't be able to read—in the original Yiddish—Sholem Aleichem or Peretz.

Secondly, from where will we get Yiddish teachers, writers, if not from the day schools? The Eastern European reservoir is no more, nor are most of the sabras in Israel familiar with Yiddish, and certainly do not constitute a source from which Yiddish teachers can be expected. Neither can we base our future on Yiddish courses that several colleges have lately instituted. The graduates of these courses can, at best, become instructors of Yiddish in colleges. They aren't making any plans to become teachers in elementary schools.

We are not proposing an end to afternoon and Sunday schools. There is no intention here of concentrating exclusively

native-born teachers in the Yiddish schools, but for the most part these are either young women who can only devote one or two days per week to this task; or young people who are preparing for other careers and teach only until they have completed their general studies.

C) There has been a great proliferation of congregational schools—every synagogue has its children's school which is the greatest bait for attracting membership in that synagogue. Naturally, the larger congregations boast large staffs of employees: a rabbi, an executive secretary, a principal, secretaries and teachers; and all these can be enlisted to work in behalf of the children's school. Even in those places where the Yiddish schools are located in their own buildings, they don't possess large enough apparatus or sufficient budgets.

D) Within the past decade, there has been a considerable growth of Jewish religious day schools so that at the present time there are some 300 of them with 60,000 students attending in the United States. The growth of these day schools may have been stimulated by the integration of blacks into the public schools. But this is not the only reason. Jewish day schools were growing in America even before the Supreme Court ordered the integration of the various races in the public schools of the nation. These schools have increased because Jewish orthodoxy had forseen —before the other Jewish segments in America had—that in order to produce a reservoir of teachers and rabbis, it would be necessary to provide children with an intensive Jewish education, and this required day schools.

Lately, a new factor has emerged in regard to the day school—the growing acceptance of cultural pluralism and ethnic differentness as legitimate expressions of American life. The minority cultures of the Blacks and Puerto Ricans are being ever more widely accepted in the study programs of American educational institutions—from the public schools all the way up to the universities. This condition negates the old argument against the Jewish day school that it is separatistic, since the continuing decentralization of the public

in America could not be safeguarded on only Yiddish, Yiddish literature and Jewish history. It was decided to turn the Sholem Aleichem Schools in the direction of more Jewishness, of more Jewish content, and of rituals which would so deeply root the child in historic Jewish soil that no fad or storm could ever uproot him.

In May, 1938, the conference of the Sholem Aleichem Folk Institute introduced the subject of the Pentateuch into the schools. Since then, the Pentateuch in Yehoash's translation has been taught from the 5th term on, and it was subsequently decided to teach the Prophets in the 8th and 9th terms. Since 1944, Hebrew has been taught from the 5th term on, and the last four terms have been assigned a separate subject "Jewish information," which deals with Jewish customs and lifestyles, and with the situation of Jews throughout the world with a particular emphasis on Israel.

During the past twenty years, four developments have occurred in the United States to affect Jewish education.

A) Jews in this country are now more integrated into the culture of the land, and consequently assimilated linguistically. This has caused the drop in the circulation of Yiddish newspapers and has created a crisis in Yiddish culture. Most of the Yiddish secular schools are now run by the second-generation—the children of the pioneers who founded these schools. Many of the present native-born school activists work for the schools because their own children study there. Fewer parents are active in behalf of other peoples' children, as was the case with the first generation.

B) The present cadre of East-European teachers in the Yiddish secular schools is rapidly shrinking, and its last members are, unfortunately, leaving the scene. These teachers weren't always trained pedagogues, but what they lacked in training they made up in dedication, in idealism, in faith. The Yiddish schools now exist on the remnants of that generation. No apparent reservoir of young, native-trained teachers versed in Jewish and American culture appears in sight, and such bi-cultural teachers must be supplied to meet the demands of our present parents. True, there are a number of

that provides Jewish education only, and it has always consisted of Jews "who believe in the possibility of a great constructive effort in all the lands where Jewish masses can be found."

From their very onset, the Sholem Aleichem Schools were based on four central principles: secularity, Yiddish, everywhereness, and child-centeredness. Secularity implied that the first place in the curriculum should be assigned to language (Yiddish), to Yiddish literature and Jewish history. Jewish religion was considered from the cultural-historic viewpoint—the child was told about Jewish beliefs and customs. It was emphasized that the aim of the Sholem Aleichem Schools was to mold the child into an active co-builder of Jewish life. Yiddish was taught because it was the language of the Jewish secular millieu; and because in the 1900-year history of the Diaspora, we had fashioned authentic Jews, therefore, the Sholem Aleichemniks believed that the sun of Yiddishkeit could shine in America as well.

Even then, the Sholem Aleichem ideology had affirmed America, and it strove to "harmonize the general American, and Jewish secular educational ingredients." In present terms, this implies that secular Jewishness should be integrated with American culture in order that we develop as a creative, unique people in America. The Sholem Aleichem Folk Institute was from its beginning an organization that was made up of individuals expressing various shades of opinion about Jewish or general problems. The New York Sholem Aleichem Folk Institute was formed in 1918, although the first Sholem Aleichem Schools had already been opened in 1913.

At the beginning of the 1930's, there was apparent a revisionary mood in American-Jewish secular circles. Since the number of native-born parents had surpassed that of the foreign-born; since English had replaced Yiddish in many homes; since we sensed that the Nazi peril was moving closer to envelop our brothers; and since the world had grown ever more inimical toward us—because of all these reasons, many school activists and teachers concluded that Jewish survival

The native-born generation, naturally, presented new problems that the Institute would have to solve. This generation was a product of another environment than that of the pioneer generation. It wasn't so deeply involved in Jewish life and in Jewish culture as had been the Eastern European immigrant generation. Nor was it as ready to devote as much time to voluntary communal work; it felt that this was the province of professional people. However, it has proven hard to find such trained experts particularly for our cultural Jewishness. Besides, hiring experts, required a much larger budget than the Institute could afford.

The younger school-activist measures Yiddish education against the general American yardstick. He demands first-class, creative Jewish teachers who will employ the latest teaching methods, and who will have at their disposal richly-illustrated textbooks in every subject, and various pedagogical tools in accord with the latest educational developments. However, such highly-skilled young teachers are but few in the Jewish school. The young parents also need a teacher who wouldn't merely instruct the children, but who would also be a spiritual leader, a kind of substitute rabbi for the grownups. But where do you find teachers who combine in one individual both an educator and a spiritual leader? The central organization would then have to devote more time and effort to local schools than had been necessary in the first half of the century.

VI.

Let us now consider several pivotal stages in the evolution of the Sholem Aleichem Schools.

The Sholem Aleichem folk schools—just like the other kinds of Jewish secular schools—arose as a result of a great national-social upsurge in the Jewish world, both in America and in Eastern Europe at the beginning of the Twentieth Century. They grew out of the Haskalah (Enlightenment) and of Jewish folkism. Since their onset, the Sholem Aleichem Schools haven't been dominated by any party or political order. The Sholem Aleichem Folk Institute is an organization

the Farband. But inasmuch as most of the schools maintained by the Farband were in neighborhoods that had been deserted by Jews, and its schools, therefore, supplied too few students for the high school, we entered into a cooperative venture with the Workmen's Circle. The Farband withdrew and, in 1966, a joint high school was established between the Workmen's Circle and the Sholem Aleichem Folk Institute. A curriculum was formulated which differed only slightly from the previous study programs.

Toward the end of the 1960's, when the complete evaluation of the fifty years of Sholem Aleichem Schools was taken, the Institute reported at the School Conference of May, 1968, several new events that had transpired in the past decade:

1. A Sholem Aleichem Educational Foundation had been established for the purpose of subsidizing the existing schools, and of constructing buildings when so needed.

2. Holiday-units (secular *Machzorim)* had been published for the schools, and the parents. These Holiday-units had been printed for Rosh-Hashona, Hanuka, Purim and Passover.

3. Since 1969, in place of the previous (mimeographed) bulletin in Yiddish and English—a bimonthly magazine called "Safi Views" (Derekh) was issued in Yiddish and English, which informed the parents about Jewish problems and about the most significant events in Yiddish literature and Jewish cultural life. It was a secular Jewish publication which reflected the image of the Sholem Aleichem Folk Institute, and which got a warm reception among the parents.

4. The native-born generation, the first students to graduate from the Sholem Aleichem Schools, had taken over the leadership of the organization and continued the work of the pioneers.

5. A uniform graduation ceremony had been prepared for all the Sholem Aleichem Folk Schools by the Institute.

therefore, the contact between them was not as strong as it once had been. He felt that Hebraization of the Diaspora was an utopian dream, and that Yiddish was still the linguistic link between the Jewish enclaves of the world and could remain so for generations to come.

In the discussions that followed both papers the following teachers took part: M. Goldstein, B. Sigalowski, Rachel Keen, Gella Fishman, Ida Goldman and I. Goichberg.

V.

1960-1970

If the 1950's were encouraging because they showed that the second generation had begun to build Sholem Aleichem Schools for their children, then the 1960's raised some hope that the younger, native-born generation had provided a number of activists—unfortunately not enough—who participated in the work of the central bodies of the Institute. Without them, it wouldn't have been possible for the Sholem Aleichem Folk Institute to carry on, since at the beginning of the 1960's, a number of veterans in the organization had gone to their eternal rest.

But most of the young Institute activists were deeply involved in their businesses and could give little time to the organization. Nevertheless, the American-born president of the organization, Edward Solomon, could boldly say at the annual banquet on May 5, 1965: "Despite all the obstacles, we are here. We're continuing our work. We're maintaining our positions."

Two new schools were founded: one in Manhattan (School #2 on 90th Street) and the second in Oceanside, Long Island (School #32). At the 40th School Conference (July, 1967), S. Goodman reported that 762 children were attending the Sholem Aleichem Schools. But the one-day schools had grown while the number of students in five-day schools had declined.

For ten years, the Sholem Aleichem Folk Institute maintained a United Mittleshul (High School) in conjunction with

the course of teaching this subject, the teacher should discuss themes relating to the Pentateuch with his students. He brought out the fact that the goal of the subject was to provide the children a biography of the Jewish people, and at the same time to enrich their consciousness with legends from the Talmud, the Midrash, and Rashi.

The Conference of the Jewish Education Committee in 1958, took up the theme: "Ten Years of the State of Israel and Jewish Education."

Representing the Sholem Aleichem Schools were two of its teachers, Leibush Shpitalnik and Shlomo Goldman. L. Shpitalnik took the position that the teachers must inculcate in the children a knowledge about Israel, to rouse an interest in all the present and past activities of Israel, and to provide the children with a proper approach and with warm attitudes toward Israel.

Shlomo Goldman contended that teaching about the State of Israel should not constitute a separate subject but should be the basis of all teaching; if this were an ingredient of all the other subjects, it would provide the teacher the opportunity to be more creative.

Another annual Pedagogic Conference of the Sholem Aleichem Schools was held during the Chol Hamoed days of Passover in 1960. At the first session, S. Goodman read a paper on "What can our Schools learn from the National study of Jewish Education?" He analyzed A. M. Dushkin's and U. Z. Engelman's "Jewish Education in the U. S. A." and came to the conclusion that with the second and third generations of American Jews, the ideology of a school was secondary to its reputation, and that the chief factor in this was the teacher. Most parents wanted Jewish *knowledge* from a Jewish education, but they weren't ready to devote much of their children's time toward study, despite the growing tendency toward an intensive Jewish education.

At the second session, Yudel Mark read a paper on the theme "Our Ideological Foundations and the Present Environment." He lingered over the fact that the contemporary teachers and parents belonged to different generations and,

of its biggest and most important, if not the best Jewish secular school in the United States.

The school year of 1960 ended with a celebration in honor of I. Goichberg's fortieth year as a Jewish teacher. In his speech, the guest of honor reflected uopn Jewish secular education in America and brought out the fact that: "The Holocaust let fall Elijah's heavy cloak on the still weak shoulders of our American Elisha, but the tragedy also stirred and aroused the half-atrophied limbs of the people. The interest of the native-born Jews grows deeper for the Jewish past and for its present. One also detects a concern for the future, which, along with the positive factor of the growth of the State of Israel, helps to warm the Jewish air all around us."

IV.

Pedagogic Conferences

In the 1950's, the Sholem Aleichem Schools' teachers used to hold annual pedagogic conferences where the progress of the students in all the subjects was evaluated, and means were considered of accelerating this progress. The moving spirit behind all these conferences was, the Consultant of the Sholem Aleichem Folk Schools, the educator, Yudel Mark. Thanks to Yudel Mark's determination to achieve ever higher standards, and his devotion to the Yiddish schools in America, his influence upon the teachers was enormous. And if the educational standard of the Sholem Aleichem Schools was a quite decent one, this was due in no little measure to the efforts of Yudel Mark and his "Pedagogic Bulletin."

Let us pause here to consider several of these conferences as an illustration of their content and scope.

In 1956, there was held a pedagogic conference of the Sholem Aleichem Schools in conjunction with the Workmen's Circle Schools, which concerned itself with the subject of the Chumash (Pentateuch). Moshe Goldstein (teacher in Sholem Aleichem School #21) pointed out in his paper that *in*

with the Institute was a tenuous one. Several one-day schools took it upon themselves to initiate experiments which departed from the pedagogic directvies laid down by the Institute. Nor were matters helped any by the shortage of trained language-teachers for children for whom Yiddish had become virtually a foreign language.

The one-day schools, as could be foreseen, did not prepare any students for the high school (Mittleshul); the American-born parents were too permissive and would not saddle their children with what they considered an additional burden. Besides, most of the Sunday schools were in the suburbs, far from the high school which was located in the center of Manhattan.

All this led to the decline of students in the high school. We, therefore, launched a drive to unite the three high schools of the Workmen's Circle, The Farband, and the Sholem Aleichem Folk Institute. After all our efforts, it turned out that the Workmen's Circle would only affiliate with the Institute; and because leaders of the Institute could not agree to that, in May of 1957 the Sholem Aleichem and the Farband high schools were merged into one.

After a series of meetings in 1959, the Pedagogic Committee under the chairmanship of I. Goichberg, and with the participation of M. Goldstein, Saul Goodman, Yudel Mark and J. Noskowitz, revised and formulated a new program of Jewish history encompassing the latest events in Jewish life. The program took into consideration the fact that Jewish history had become the central subject in the Yiddish school, and that through the medium of history we could best inculcate values in our students, and positive attitudes toward Jewish life. We also kept in mind the great changes that had occurred in the Jewish world, as well as the new element of children stemming from the second generation of American Jewry.

At the close of the fifties, the Institute had reason to take pride in the construction of a building for its School #21 (on Bainbridge Avenue and 208th Street in the Bronx), one

enclaves throughout the world; and that the motto should now be: "The Jewish People for the Jewish Child."

At the same Conference, a symposium was held on "The Theory and Practice of the Sholem Aleichem Schools," with the participation of Saul Goodman, Dr. Solomon Simon, and Dr. Joseph Landis. At the banquet that closed the Conference, Dr. Horace Kallen spoke about the "Role of A Minority in American Jewish Life." He stressed the fact that a single definition was not applicable to the terms: *Jew, minority, American.* We Jews could not live creative lives because of outside pressure; we could only be creative in terms of our own ideals. The Sholem Aleichem Schools were an expression of such internal creativeness. The Sholem Aleichem Folk Institute was an intellectual fraternity which should not isolate its spiritual values, but transmit them freely to the outside world, since the majority could gain much from them.

III.

In the second half of the 1950's, the Institute was also deeply occupied with founding new schools at the insistence of the parents. There was a vigorous effort not to reduce the hours of instruction, but this wasn't always possible because of the aforementioned causes. A number of old schools in neighborhoods that Jews had left were closed, and in a period of five years, four new schools were opened: School #8 (in Staten Island); School #9 (in Bloomfield, New Jersey); School #41 (in Roslyn, Long Island), and School #10 (on Dyckman Street in Manhattan). The number of students in 1960 was 855 (446 in the three to five-day schools, 339 in the Sunday Schools, and 70 in the kindergartens), and in twelve of the Sholem Aleichem Schools, instruction was given three to five days a week, while in five schools —lessons were provided only one day per week.

A detailed curriculum for the Sunday schools was designed to help in all the subjects, but since most of the teachers in the one-day schools did not make their living from Jewish education, but used it as a sideline, they did not attend regular pedagogic meetings and their connection

regularly to all the schools. This reform did away with a lot of resentment and helped the school budgets. Of course, these subsidies wese too small, but even they had not been given before. In certain schools, the Institute went far beyond the established scale.

2) Eight new schools were opened, of which seven still exist. Even when we consider that these seven were merely the beginning; merely indications that new schools *can* be built, and that they served as a kind of demonstration that the "objective" conditions in America were not against us—this too was an accomplishment.

3) A mimeographed bulletin was issued seven to eight times a year in Yiddish and in English. We got many reactions proving that it was being read, and that it helped to bring the parents closer to our ideals.

4) Finally, as it has already been mentioned, there was established a Council made up of a number of prominent Jewish scholars, journalists and public figures, who not only added prestige and encouragement to our efforts, but they also showed an interest in all the complex theoretical questions that the new times had raised in regard to the Jewish school.

5) A group of graduates of the Sholem Aleichem Schools who were now young mothers and fathers, organized themselves into a society which maintained close contact with the Sholem Aleichem Institute. These young Sholem Aleichemniks delegated representatives to all the central bodies of the Institute.

At the 31st School Conference of the Sholem Aleichem Folk Institute, conducted under the slogan: "300 years of the Jewish Community in America," and which took place at the Astor Hotel at the end of May, 1954, Mordecai Shtrigler and Yudel Mark were the speakers. The former, described the unique beauty of Jewish culture in Eastern Europe, and told how we had been grappling with the dilemma: how to pour the old wine into new bottles, which was the great task facing us here in America. Yudel Mark pointed out that Yiddish could no longer be taught as a mother tongue of the American Jewish child, but as a bridge that linked Jewish

brations both for the school and the home, Mr. Goodman stated.

Dr. S. Simon reported that an effort had been made to conduct rituals at Sh. A. School #15, but the people had rejected this and wanted only a study program. We would have to formulate a ceremonial that would fit both the school and the home. Bezalel Sherman felt that the question of authority was not a simple one. First, we would have to answer the most important question which was: why was a Jewish secular school needed at this time, and what should our children be taught?

It was decided that the Advisory Council would prepare a format of ceremonials for the school and for the home, and that three representatives from the parents' group would assist in the effort.

Such a meeting of the "Advisory Council" was subsequently held at which a statement of principles was adopted, spelling out the basic assumptions of a revised secular Jewishness. These rituals would be based on the following principles:

A) Traditions and customs prevailing among all our people that are not confined to any specific Jewish grouping.

B) Every detail of the ritual would be precisely formulated, and every participant would feel a moral responsibility to observe it.

C) Religious terms included in traditional ceremonies are vital components of Jewish continuity. These terms could be interpreted according to the various philosophies and convictions prevalent in modern times.

D) The word, the poetic formula and the prayer, should play an important role in every Jewish life-style (nusach).

At the end of the first five years of Saul Goodman's direction of the Institute, the organization could boast the following innovations:

1) Beginning in 1950, an important reform was instituted concerning subsidies. A scale of 10% to 15% to go for teachers' salaries would be paid every three months to every school that required this assistance. This was paid out

He emphasized their great attainments, and the significance and richness of American-Yiddish literature which, sooner or later, would be taken over by our youth.

The Advisory Council of the Sholem Aleichem Folk Institute, in a series of meetings that year, took up the matter of rituals in the Jewish secular home and on public occasions. In regard to this, Leibush Lehrer prepared some basic theses formulated in the spirit of his own "traditionalism."

At the end of January, 1954, a large meeting of Sholem Aleichem teachers, activists, parents and friends was held at the Capitol Hotel where this question was debated. Shmuel Niger, the chairman, stated in his introductory remarks: "We must come up with an abridged version of the Shulhan Arukh for our group: this is a problem of selection. We must create a format for the ceremonial" Leibush Lehrer contended that from the very onset there had existed a gap between what the leaders said and what was done in the schools. The homes had come to ignore the holidays, while the schools had immediately realized that the Jewish festivals must be celebrated. The Sholem Aleichem Schools had perceived the great contradiction that existed between Jewish secular society, and the education provided in the schools. There had commenced at that time a discussion in our circles about the ritual of candle lighting, about the observance of Rosh Hashonah and Yom Kippur. But today, nearly all these problems were already resolved, and the only issue was the matter of authority. Who was the authority that would determine how and what steps to follow? This was vital, Lehrer said, since the old authority had crumbled away.

Saul Goodman stressed the fact that we were truly a force in Jewish life, not only in the area of child education, but in the sphere of Jewish culture as well. At the last school conference, fundamental educational principles had been adopted, and our school curriculum was based upon these principles. This very same process would have to be applied to ceremonials and celebrations. First, we would have to agree on a number of basic assumptions, then draw up a plan of cele-

bitterness of linguistic assimilation there exudes the joy of the Jewish school which forms a Jewish island in the midst of an English sea."

At the banquet concluding the conference, Leibush Lehrer described the feeling of kinship that united the ranks of the Sholem Aleichem Folk Institute. He spoke of the fact that the differences of opinion that had existed between the first Sholem Aleichem School and the National Radical schools had consisted of the question: in which grade *should* the teaching of Hebrew commence. But there were other causes too. The board of the Bronx School was composed of members of the Socialist-Territorialist party. They had brought over from the old country their differences with the Poale Zion; they were therefore anxious not to abide by resolutions proposed by "historic" opponents, but to exist like a separate family. An independent school had to possess its own theorical approach as the motivation for its existence. In 1919, when the Sholem Aleichem Folk Institute grew out of the Sholem Aleichem Schools, some of these party members felt more than ever that a philosophy was needed upon which the schools would be based. Others among them, however, felt the need for a fraternity that would justify the existence of an independent organization.

At the 40th celebration banquet of the Institute in December, 1953, a symposium was held on the theme of "the Contribution of the Yiddish Sector to American Jewish Cultural Life—Yesterday and Tomorrow." Participating in this symposium were: Dr. Philip Friedman, Dr. Judah Pilch, and A. Glanz-Leyeless. Dr. Friedman made an interesting comparison between the Jewish-secular cultural movement in Eastern Europe and that in America. He proposed that we launch a great cultural offensive. Dr. Pilch spoke of the lights and shades of American Jewish education, and stressed that what was needed was a new Enlightenment in Jewish America, one which would establish new patterns in the world of Jewish education.

A. Glanz-Leyeless pointed out the difficult road that Jewish secular culture and education had trodden in America.

democracy. It was our deepest concern that the democratic character of America be fortified not debilitated. The Jewish way, therefore, should be the voluntary acceptance of responsibility; and our path—cultivating our Jewish life in all its shadings, so that we could hand this heritage over to the coming generations, just the way this is being done in the Sholem Aleichem Schools.

This attitude, as expressed by Dr. Margoshes, prevailed, at that time, in all American Jewish denominations except the Orthodox. Later, in the 1960's, when a different spiritual climate evolved, many former opponents, Margoshes among them, conceded that a creative Jewish existence in America required Jewish day schools.

Shmuel Niger, the second speaker at the opening of the conference, stressed the fact that there was emerging in America a Jewish intelligentsia whose language was English. It was a *Jewish* intelligentsia that sought answers to ethical, philosophical, esthetic and spiritual problems. He concluded: "I am pleased to detect threads linking the different kinds of Jews. It's important for us to know that no matter what happens to our youth in the future, nothing of what we have created here will be lost. They are our heirs even though they will change this heritage. The more we bequeath, the more spiritual resources there will exist for the coming generations. That is why it is so important to know that in America there is emerging a group that will take over our spiritual heritage."

Yudel Mark in his address declared that the Jewish secular school was necessary both for the Jewish people, for the parents and for the school activists. He contended that we had not yet managed to fully appreciate the fact that the Jewish school was now tied to an English-speaking home. "We must re-evaluate many things," he said. "Instead of bewailing the bitter lot of Yiddish, for which we are neither guilty nor responsible, we should take pleasure in the success of the Jewish school which outlasted the period of the Yiddish-speaking home, and was endowed with enough strength and potential to endure in the present time. The vitality of the Jewish school is truly to be marveled at. Out of the very

end results of our efforts will reach farther than the eye can see. Wherever Jewish secular schools are opened, our former students are among the initiators of such an effort. Our secularity has moved closer to tradition, since in the curriculum of the Sholem Aleichem Schools we have struck a balance between secular culture:—the Yiddish language, literature and history on the one side—and traditional subjects and lifestyles: the Scriptures, selected prayers, Oneg Shabbosim and holiday celebrations, on the other. In addition, many of our homes are now filled with more Yiddishkeit than those in the past. We celebrate Sedorim; we light Hanuka candles, and we usher in the Sabbath according to a modern ritual. The more we acclimatize ourselves in America, the readier we are to accept our ancestral heritage. Many of the first generation American Jews have been estranged from Jewishness, but the second generation of American Jews has reversed this trend. But if the younger generation is turning its face to the older generation, we the East European Jews, will have to turn our face toward this new generation. We dare not only bewail the 'lost paradise' in Eastern Europe—as painful as that wound may be—we must show an understanding of the needs and of the mentality of our children."

II

The Institute managed during the Fifties to transform the annual school conferences into significant occasions. Let us cite two of these conferences. The 30th School Conference held in 1953 at the Astor Hotel attracted 300 delegates and guests. The journalist, Dr. Shmuel Margoshes, in his address to the Conference expressed the opinion that we Jews in America must continue to maintain the various types of supplementary schools rather than emulate the Catholics who had built a large network of parochial schools. He further stated that we dare not abandon the public school which had forged an intellectual bond between all the sectors of the American population. If the Catholic concept prevailed in America, Dr. Margoshes argued, it would spell the end of the separation of church and state which is a basis of American

"Basic Principles of Education in the Sholem Aleichem Schools."

In 1953, the Sholem Aleichem Folk Institute was operating twenty schools, of which seventeen gave instruction three to five days a week, and only three offered instruction one day per week.

Naturally, the newly organized schools were a source of encouragement for the school leaders and teachers; for while Yiddish was no longer the day-to-day language of the young, American-born parents, they helped to build schools with Yiddish as the core-subject of the curriculum. Still, it was becoming ever more difficult to find suitable teachers and buildings. It wasn't like the 1920's when you could open a school in a store or a cellar. Now, you had to come up with a decent building that bore at least the semblance of a school, and these had to be either bought or built, which was beyond the financial capacity of the Institute.

The shortage of teachers grew more acute from year to year, since the Yiddish secular school demanded the type of teacher who wouldn't only teach a class, but would also serve as an administrator, a leader, a stimulant and a general factotum, all rolled into one. Individuals of this kind were a rarity—particularly after the Second World War. Our secular Jewish society didn't make any serious efforts to train American-born teachers, which was unfortunate, for this would have necessitated to raise the salary, the prestige and the economic status of Jewish teachers in general.

Still, when the 40th anniversary of the Sholem Aleichem Schools was celebrated in 1953, there was reason to be proud of their accomplishments. Saul Goodman reported at that time that in the course of four decades, some 40,000 children had attended the folk schools with 4,000 graduating; while the Sholem Aleichem high school had graduated 650 students. In his report to the 1953 School Conference, Goodman also declared that now, forty years after the opening of the first Sholem Aleichem School, secular Jews had given up any hope that Yiddishist Jews would outnumber the English-speaking Jews in this country. At the same time, he observed that "the

Committee later worked out a detailed curriculum of Yiddish, history, current events, etc., for the One Day schools, but in five of the new schools two to four days of instruction were given. This is the way it was done in Long Island City (School #35), in Flushing (School #44), and in the Stuyvesant Houses (School #5). In Great Neck (School #42) and in Riverdale (School #36), the schools were operating several days per week for a number of years.

In the school year of 1951-1952, the Institute established monthly, centrally-located Oneg Shabbosim. These were held in the center of Manhattan at a big hotel, and a traditional-modern ceremony was observed, Yiddish poetry was recited and extracts from the weekly portion of the Chumash were read. At the conclusion, a speaker gave a short lecture.

For a number of years, we tried to convince the Jewish secular intelligentsia to take an active part in the work of the Institute. Many of them sent their children to the Sholem Aleichem Schools, and a number of Jewish poets had been teachers or otherwise active in the schools in their youth. But the connection that these creative people maintained with the Institute was a loose and sporadic one. For this reason, an Advisory Council was formed in 1952, which was made up of the following Yiddish writers and public-figures: Israel Knox, Chairman; Shmuel Niger; Jacob Glatstein; Dr. Max Weinreich; H. Leivik; Leibush Lehrer; Dr. P. Matenko; Yudel Mark; A. Menes; Dr. Yehiel Kling, and Bezalel Sherman.

The Council held several meetings at which educational and cultural problems were taken up. Taken into account were the actual conditions in the American Jewish community, and the appropriate revisions that would have to be made in the study-programs and in the educational philosophy; in the rituals attending celebrations—both for public occasions and for the home, and in the means of deepening secular Jewishness in the existing social climate of Jewish America.

In the course of several meetings, the Advisory Council occupied itself with fashioning a new "Statement of Principles," and the 30th conference of the Sholem Aleichem Folk Institute (in May, 1953) actually adopted a platform of

enrollment of all these schools barely numbered one thousand pupils.

The annual budget of the Institute was, at that time, under $20,000. The schools were subsidized with minimal sums, and not even regularly at that. Soon after Goodman assumed his position, he instituted a number of reforms. A system of regular, quarterly subventions was established—the Institute subsidized every school that needed this help, with 10% to 15% of the teachers' salaries. In 1950, there was founded the Bronx Parents Association, which held monthly meetings. Also, the "Sholem Aleichem Bulletin" was put out eight to nine times a year (in mimeograph form), one version in Yiddish, another ("Parents' Bulletin") in English.

In the course of five years (from 1950 to 1955), eight new schools were opened: in Great Neck (School #42); in Long Island City (School #35); in Riverdale (School #36); in Jackson Heights (School #37); in Flushing (School #44); in Mt. Vernon (School #38); in the Stuyvesant Houses (School #5), and in Valley Stream (School #40). Four of the eight schools were opened as one-day schools at first, with the prospect of extending the school days afterward. It actually happened this way with several of the schools (numbers 42 and 36).

Considering the small apparatus of the Sholem Aleichem Folk Institute, opening these new schools was no easy task. It meant attending many meetings and explaining who we were and what instruction was offered in the Sholem Aleichem Schools. At that time, the young American-born Jewish parents were confused about Jewish education and about a curriculum that would most benefit their children. These discussions with the parents gave them their first insight into the program of the Sholem Aleichem Schools. Countless meetings had to be held before there evolved a group of active parents who would direct a new school. Because of the dispersion of the Jewish population throughout the suburbs from where the center of town can be reached only by car, it was necessary to set up one-day schools, with the understanding that this was done only where there was no alternative. The Pedagogic

The Path and Accomplishments of the Sholem Aleichem Folk Institute

By SAUL GOODMAN

It is a debatable question as to whether those who are actively involved in "making history" are also qualified to write that history. Is it possible for one who has served at the head of the organization since 1949—for the past twenty-two years—to objectively describe the achievements, the influence, the course of the Sholem Aleichem Folk Institute? No matter which side we may take in this debate, it must be conceded that the future chronicler of Jewish education in America can make use of the notations, the opinions and conclusions of one who in many cases initiated, and directed all these efforts.

I do not pretend to present the comprehensive history of the Institute in this account—I only want to describe a number of highlights in the history of the Institute during the past twenty-two years, and thus ease the task of the one who will write the complete story of the organization.

I.

1949-1960

When Saul Goodman became the Executive Director of the Sholem Aleichem Folk Institute in 1949, the organization operated 15 Afternoon schools and a high school (Mittelshul). Later that year, there was opened in the Bensonhurst section of Brooklyn the Sholem Aleichem Day School, consisting of a first grade and a five-day kindergarten. The total

climate is different now, and the objective circumstances are a great deal more favorable.

In the Institute's publication, the *Shulblatt* of September 1939, I. L. Rabiner wrote that what was needed was not a "revision of theory, but a revolution in practice." Thirty years later this is still true, although of course even a correct theory should be manifested in the light of needs dictated by time. Even earlier, in the *Shulblatt* of May 1938, Shmuel Niger pointed out: "Yiddish culture of today is a kind of superstructure upon the foundation and edifice of an older Jewish culture." This was formulated by a secularist thinker, a greatly respected writer in the circle of our school builders. Let us remember this.

the number of pupils dropped from approximately 600 to less than 500. In 1956, for instance, there were 473.

The Sunday schools provided some measure of consolation. But this turned out to be false comfort, for no afternoon schools developed from them as was hoped. Nor could the Institute reap great satisfaction from them. They cannot be compared to the Reform Sunday schools, which children attend as many as nine or ten years, three hours per Sunday. Those schools serve to attract people to their minimal Reform Judaism, while the Sunday schools of the Sholem Aleichem Institute lead nowhere, certainly not to that arduous form of Jewish secularism plus Yiddish. They are not a path to any kind of future.

The bitter truth, moreover, is that even the afternoon schools can no longer reach the goals they set themselves when the children came from Yiddish-speaking homes, or at least homes where there were living remnants of Yiddish in some form. There is now actually only one way out of the dilemma: the Day school. That does not mean that the afternoon schools should be dismissed as useless; we should, however, appreciate their present-day limitation and the shrinking potential of their attainments. Only the all-day school can save our school system. All energies should be harnessed toward that goal. Let us hope that the Sholem Aleichem Institute's focal activity will revolve around setting up a Day School.

Let the failure of the Bensonhurst Day School not discourage us. We do not give up a hot bath just because we have burned ourselves with hot water. That school was undermined by a number of objective and subjective circumstances during the few years of its unlucky existence. Its beginning was too pitiful, the right principal for it, I. L. Rabiner, suddenly died, and the succeeding principals were unfitted for the job. Nor did the school-board understand the scope of responsibility entailed in administering a day school. There is no need to list the other reasons that led to the closing of the Bensonhurst day school. The cultural

convinced that our school activities as well as our path in Jewish education will culturally enrich the future of all Jews in America; that we are carrying out a great mission linking generations and communities; that thereby we are accomplishing something of value, and are helping to mold a guarantee for a continued meaningful Jewish existence and further enrichment of the Jewish personality."

The tone of this declaration is most optimistic, and the words themselves are hopeful. The last sixteen years have subdued this kind of marching music. Yet the basic hopes have persisted, regardless of the hard blows and constantly diminishing number of children in the "half-schools" and the actual closing down of the majority of the schools. The weaker schools in neighborhoods that ceased to be Jewish had to be sacrificed, as well as schools that lacked strong school boards. The reasons are known: migration to the suburbs, where our type of "half-school" did not have the vigor to follow; the general weakening of the position of Yiddish; the dearth of young teachers that could relate to younger parents, rather than to grandparents; the diminished interest among the present-day secularist parents in the education of their children and their unwillingness to make an effort for the sake of such an education. In this respect one must take into consideration the minimal resources of the Institute, that is to say, its small membership.

We have no intention of presenting tiresome statistics nor of illustrating this situation with a downward curve. A few figures will suffice. In 1941 during the first year of my work at the Jewish Education Committee our statistics showed that the Institute administered 18 daily afternoon schools with 835 pupils; in 1945, there were only 16, but the number of pupils had hardly changed,—804. By 1949 the number had dropped to 699.* During the 'forties the situation remained almost stable; there were fluctuations, and occasionally there were even improvements. In the 'fifties a deterioration set in:

---

* Yudel Mark does not include in his account the 2 New Jersey Sholem Aleichem schools. S. G.

ful in raising the cultural level of the Conferences and even of the Banquets. He has turned the Institute's periodical for parents and school workers into an interesting publication. It has not been content to print topical news of the activities of the Institute and its various schools. Thanks to him the Sholem Aleichem Institute may be proud of its bi-monthly magazine, *Derekh,* (Safi Views) both in Yiddish and English, in which discussions of general Jewish cultural problems are to be found. These issues of the "Derekh" are informative brochures and study pamphlets for the younger school workers and present-day parents, dealing with many Jewish topics, particularly the meaning, nature and ways of celebrating Jewish holidays. These brochures have included articles about historical and contemporary Jewish personalities, and even English translations of Yiddish poetry.

"Let us turn our face towards the younger generation!" (of school workers)—this is the slogan that Saul Goodman has furthered in the Institute's activities. That is why the task of enlightenment has chiefly been carried on in English in recent years. As a result the sons of first generation supporters have been drawn in, thus securing the continued existence of the Institute. Unfortunately, we are here dealing with small numbers. The idea of secularism linked with at least a part of the heritage of Yiddish culture can doubtlessly find an echo among a considerable segment of educated American Jews, those who come of East European stock and have absorbed in their childhood the essence of our old-new song.

Here is a quotation from the resolution, adopted at the 31st conference of the Sholem Aleichem Institute in May 1954, its 40th anniversary:

> "Armed with faith in the possibility of a continued creative life in this country, in Israel and the world over, wherever political democracy makes it feasible,—we solemnly vow to pursue our cultural endeavor in general and the creation and development of schools in particular, where the course of study and educational activity are to mirror our principles and desires. We are firmly

spect, School #21 in the 'fifties and early 'sixties, and School #45 throughout its existence.

Just as we mentioned names of some teachers, we shall now single out some of the school workers. We shall take note of three, although we are clearly committing an injustice towards other good and devoted participants. Those three are Jacob Berg, M. Gurin and Dr. Shlome Simon, [all deceased unfortunately].

I had occasion to point out both in writing and orally that the Sholem Aleichem Institute has had, and still has to this day, aspects of a family circle. We can see both the favorable and unfavorable attributes of kinship. During several decades, the members of the Institute learned to live together almost grew together as if they were blood relations. They shared a kind of intimacy and cordiality. There were arguments, but never splits; there were resentments, but no final breaks. Each one knew the others well, their good and bad traits. A situation was never allowed to develop whereby the Institute might collapse. Differences of opinion had to play a much smaller role than the personal relationships among the members of this quasi-family. But such a circle also bore within it the characteristic of exclusivity with regard to all "outsiders" who could have been attracted to the Institute. And when newcomers were accepted, they felt like intruders for quite a while. The kinship that acted as a cementing force simultaneously lessened the Institute's recruiting capacity.

I had continual contact with the three Secretaries of the Sholem Aleichem Institute during [the above-mentioned] 26 years; first with the enterprising, active and ebullient M. Bzhoze, then with I. M. Goodelman, who was mainly engaged in preparing teaching materials, workbooks, and history-brochures (an unsuccessful atempt) and, finally, for a longer and more closely-knit period, with Saul Goodman, the present Executive Director of the Institute [or, better described as the Executive Vice-President of the Institute]. The range of his interests and activities has been a great deal broader than that of his predecessors, and his influence on Institute workers and on its entire image is much greater. He has been success-

Meetings were often called, usually once a week, and lately every other week. Not only administrative matters were discussed. At these meetings all kinds of ideological and even pedagogical problems were threshed out. The Administration was the chief authority over all the Sholem Aleichem Schools, *Farlag Matones,* and, theoretically, Camp Boiberik. Its members were elected at the Institute's annual conferences.

The Institute was nearly always in financial straits. The schools were allocated small subsidies, but in turn contributed to the Institute's budget. Then as now, the most successful method of raising funds was the annual banquet, which the Institute organized in December or Nov. It should be mentioned here that these banquets usually offered stimulating programs, in which outstanding writers participated and, of late, renowned personalities from other walks of life, such as Horace Kallen. The annual conferences are held at the end of the school year. Several times a year there were also meetings of a quasi-central committee, which included members of the administration, representatives of the various branches of the Institute, and delegates from the schools. These assemblies were gradually phased out.

The membership of the Executive Board of the Institute (Administration), altered little in the course of the years. Its members had life-long posts; death was almost always the reason for a change. Gradually the founders passed away. It was hard to replace them. Thus the composition of the Administration shrank naturally, and this obviously affected the varied activities of the Institute.

Only several schools had an adquate number of active people on their local boards. Members of the central Administration had to come to the aid of weaker boards. Other interests of local board members were nearly entirely swallowed up by concerns dealing with their school budgets; yet cultural events of a general nature were organized everywhere. Here, too, each board was a kind of congregation in miniature. School #15, with Dr. Shlome Simon at its helm, distinguished itself particularly by its activities. In the 'thirties and beginning of the 'forties, School #2 excelled in this re-

The entire human activity called education is immensely conservative. Courses and even methods persist in a school system long after the conditions to which they were adapted at an earlier stage have changed. To find evidence for this thesis one need not seek among non-Jewish institutions. It is quite adequate to look around at what goes on in the various types of Jewish schools. Conservatism is displayed in significant matters, but perhaps even more in little things, in aspects of method, how a detail is to be taught. For years reading here according to what was known as the sound-method. This was unusual, as the public schools had instituted the reading method whereby a child was to recognize whole words. This American system had to be defended for a good many years before David Bridges helped to implement the idea by writing his *Onheyber* (The Beginner). The book was published by the Sholem Aleichem press *Farlag Matones* and became a "best seller."

A significant achievement of the Institute was the publication of the *Kinder Journal* (Children's Magazine), which has not only served the needs of the Sholem Aleichem Schools but Jewish schools all over the world. Thanks to this magazine, the scope of Yiddish literature for children has been enriched with new themes and writers. The first name to be linked to the *Kinder Journal* is that of Lipe Lehrer, its technical and for some years also its editor. He was, also, the director of the publishing house *Farlag Matones,* which printed books for children as well as works on general topics by eminent authors.

* * *

I was Consultant to the Sholem Aleichem Schools for 26 years, from 1941 to 1967. During those years I only attended several meetings of the Sholem Aleichem Folk Institute's Executive Board (Administration). The link with the Administration was made by way of the director or secretary as well as individual members of the Executive Board. The Sholem Aleichem Institute had a number of outstanding and totally dedicated workers. Their lives revolved about the interests and activities of the Institute.

whereby a certain percentage was allocated to content, grammar, spelling and idiomatic use of the language. All this was done so that the evaluator would have to be objective, and so that a comparison of the accomplishments in the various schools might be fair. This Consultant had his doubts as to whether such "objectivity" was even possible and, as the level of Yiddish knowledge began to fall, all this lost its meaning. Nevertheless, the entire system of frequent tests and their withdrawal from individual teachers helped maintain uniformity of instruction in all the schools, strengthened collective endeavor, and increased the influence of the more experienced teachers.

At this point it is fitting to list the names of all those who were connected with the Sholem Aleichem Folk Institute for a considerable period of time. This will not be done lest some instructors that have earned the right to be mentioned here are omitted. On the other hand, it would seem strange to adhere to complete anonymity. We will only name three outstanding teachers, whose classes it was a pleasure to observe: M. Kurman, I. Goichberg (may he rest in peace!), and M. Goldstein. Certainly this selection of just three teachers is entirely subjective, as there were other creative and enterprising ones. One thing is certain: the general level of teaching in the Sholem Aleichem Schools was quite good, I wish it be no worse elsewhere.

Let us cite another characteristic and praiseworthy trait amongst the active Sholem Aleichem teachers: they nearly always created new educational materials and all manner of worksheets. In the 'thirties they published a *Teachers' Bulletin* with articles on instruction and methods of teaching, with playlets, songs, poems and stories for the Jewish holidays, items of folklore, and different kinds of information for teachers, including work-sheets. When the *Pedagogisher Bulletin* was firmly established, the *Teachers' Bulletin* became superfluous. It should be remembered to its credit that it was the forerunner of the *Pedagogisher Bulletin.* Incidentally, a number of Sholem Aleichem teachers were contributors to the *Bulletin* for years.

gogical Commission to maintain standards of teaching goals and achievements. It also bore the task of administering frequent examinations—end-of-semester as well as graduation-examinations. In actual practice, a special committee was elected to do this. Alterations or modifications could not be introduced into the educational program without the consent of the Pedagogical Commission. In fact, it was usually the Commission that introduced changes. No new teacher was engaged without its consent. No new instructional material could lawfully be used in the classroom without its agreement. The Commission also judged recipients of prizes and awards. The practice of making awards to individual students and even to schools had long ago been introduced in the Sholem Aleichem Schools.

The topic of examinations has already been mentioned. It seems that these were administered more frequently by the Sholem Aleichem Schools than anywhere else. The five-year course of study was divided into ten semesters, each of which ended with an examination. These were not constructed by each teacher; they were uniform in the entire school system. Thus a control of each teacher was set up by the collectivity. Each examination was identical for all schools. The administration and correction of test papers was not done by the teacher, but by a member of the Testing Committee. The results were evaluated before the entire Council of Teachers. When grades were determined, especially those on the graduating-examinations, disagreements arose between the Commission and the teacher who felt wronged, since failure or hard grading reflected badly upon the instructor too. This Consultant objected to the "orgy of examination," as he labeled it, and it was gradually established that examinations did not have to be given every semester in all subjects, but only in some and different ones at different times. In the 'sixties it also became difficult for schools to exchange teachers to administer examinations. The correction and grading of papers was now partially handled by this Consultant and his assistant. One more detail: Evaluation of an essay or written narration involved a very complicated system,

them to continue their studies at the high school. Obviously there were other factors apart from the quality of the teacher; the home and graduating class friendships, for instance. I had reason to be pleased with the relatively large number of graduates from the Sholem Aleichem Schools in the 'forties, and even more so with the number of students enrolled in the high school. In 1942, there were 197. In 1949, the figure was still a respectable 99. In the 'fifties the situation deteriorated. The history of the Sholem Aleichem High School, its program of courses, its innovations and experiments, certainly deserves a separate study. Incidentally, Dr. Shlome Bickel compiled an anthology entitled *The Yiddish Essay* and I edited the *Outline of the History of Yiddish Literature* for use in the Sholem Aleichem High School (Mittelshul).

I worked with the Teachers' Council and Pedagogical Committee before I became their official Consultant at the Jewish Education Committee. The Sholem Aleichem Institute's Teachers' Council was a very lively body. The agenda nearly always included concrete questions on aspects of the instructional program, on problems in method or innovation, on the accomplishments of colleagues on the one hand, and achievements of pupils on the other. There were no ideological disputes, nor was there arguing for its own sake. Of course, there were the normal divisions into rigid and broad-minded. Colleagues did not have to be urged to attend meetings, and resolutions were taken very seriously. The older and more experienced teachers visibly influenced the younger and temporary ones; for those the Teachers' Council perennially acted as a supplementary course in their profession. It was truly a teachers' team, despite the unavoidable frictions between individuals.

Apart from the regular meetings of the Teachers' Council, there were annual pedagogical conferences at which two or three problems were thoroughly discussed. These conferences lasted a whole day, sometimes two. Papers or lengthy introductory remarks were prepared, followed by exhaustive debates that were for the most part instructive and useful.

It could be said that it was the function of the Peda-

It is characteristic of the Sholem Aleichem Schools on the American continent, that they were the first to implement singing, dancing and art into their curriculum. They were the first in New York to have a children's choir, maybe also first in setting up clubs. The pioneering teachers were energetic and inventive. They were also pioneers in the creation of a high school, a children's camp, a day school—founded in the 1920's—and boarding-school. They were not successful in every endeavor; not everything they started endured long. They were not afraid to try, to experiment. Failures did not always inhibit new efforts. A good deal of pioneering spirit lasted even into the 'forties and 'fifties, when in certain respects it had already become clear that the Yiddish cultural school was generally travelling along a downhill road.

In the Sholem Aleichem Schools there was a stubborn struggle to retain a fuller, richer curriculum. Here there was no quick transition from five-day schools to "half-schools" as soon as attendance dropped. The number of five-day schools was about equal to the "half-schools" until almost the end of the 'fifties. It was particularly important that the five-year required course was maintained in these schools, even when the staff consisted of only one teacher. The older classes were combined when no alternative was open; and longer hours were simply introduced.

All types of Jewish schools in the United States of America have not only the problem of recruiting pupils but of retaining them until they graduate. This task was even more arduous in our schools than in the religious ones, where it was not so hard to retain boys until right after their *Bar Mitzvah*. It was therefore essential in recording statistics regarding children registered in the Sholem Aleichem Schools to compare the number of new pupils that entered every year with those that graduated. A comparison had to be made between the number that graduated from the elementary schools and the registrants at the high school. These comparisons never yielded special satisfaction, nevertheless there were schools that had succeeded in their ability to hold their pupils for the entire five-year course, and had influenced

played a large part in these developments, particularly with the introduction of its own *Haggadah,* both for children and adults.

In these strivings to find secular forms for the Jewish holidays, the Institute showed initiative, and acted as catalyst in introducing Jewish festivals into non-observant homes.

It was harder to plan a Shabbat celebration. The *Oneg Shabbat* could not be introduced in all the so-called "half-schools" (i.e. 3-day schools). What about the schools that did not meet on Fridays at all? Even in those that did meet on Fridays, that afternoon constituted a third of the entire study period per week, so that an *Oneg Shabbat* celebration had to be limited. Schools #21 and #45, as well as for some years School #15 distinguished themselves particularly in this respect.

Gradually the preparation of boys for *Bar Mitzvah* became more important and more traditional. Later it became an accepted practice. In some schools the teachers undertook this training themselves, others employed a separate instructor. The Institute had no difficulties in this matter and often assumed the responsibility of *Bar Mitzvah* instruction. This took effect in the 1940's, when it became apparent that the proportion of boys to girls was healthier in the Sholem Aleichem Schools than in those of the Workmen's Circle.

The introduction of Chumash-study led to Shlome Simon's preparation of the *Pentateuch for Children* (Humash), based on the Yehoash translation. This *Humash* was reprinted several times, and also simplified.

Compared with those of the Workmen's Circle the Sholem Aleichem Schools took the initiative in the sphere of Yiddishkeit. They have been pioneering since their establishment. They were freer to devote themselves to the immediate problems of education just because they were not tied to a political party or to a large communal organization. In their orbit one could hear and talk more about the principles of progressive education, about their implications for and relevance to Yiddish education. Here the teachers were more interested in methodology and in didactic problems.

They did all this on their own initiative, not by following the directives of the Institute.

It is interesting that the subject of Hebrew was passed over in silence in 1938. The Territorialists who had founded the first schools, later to be known as Sholem Aleichem Schools, separated themselves from the national-radical schools on this issue of the Hebrew language. Yet the study of Hebrew was included in a number of Sholem Aleichem Schools. It was only in the twenties, during the period of forceful radicalization, that they had rejected the study of Hebrew. At the end of 1939 and the beginning of 1940, the problem was discussed at several meetings of the Teachers' Council. Leibush Lehrer was against the introduction of Hebrew into the elementary schools—the secondary schools had always offered the study of Hebrew—on purely educational grounds. The argument that "Hebrew should be learned, even if it cannot be learned thoroughly," hardly helped. The only effective reasoning was that one could surely not deprive children of the opportunity of praying in the language of the Siddur; and, in the fall of 1940, the study of Hebrew was taught in all the schools except one or two. A few years later Hebrew examinations were also introduced. We shall say more about tests in general later.

It is one of the curiosities of the Yiddish secular schools in America, that the most important holiday of the year was Purim. According to a proverb, its low value is likened to a goat's: "As a goat is no cattle, so Purim is no holiday." The second place of importance was given to Hanukkah, which had been magnified by the Zionist movement (and blown up even more to rival Christmas). The Sholem Aleichem schools celebrated *all* Jewish holidays after 1938, and each year brought better planning and more uniformity to their ways of observing them. They were doubtedlessly assisted in this by the *Pedagogisher Bulletin* (Pedagogical Bulletin) which was published by the Jewish Education Committee. This Bulletin included all kinds of holiday materials. (In fact, those particular issues were in such demand that hardly a copy remained in the J.E.C. library.) The Institute itself

America. In 1936 ,the majority of Jewish Socialists voted for a middle-class president—Roosevelt—who was elected. It appears to me that these two simultaneous "discoveries"—of our own people, and of America—have not yet been adequately evaluated. These educators were now psychologically ready to make changes in the curriculum of the schools with regard to festivals and, most important, to traditions in Jewish life. There was a singular revolution in their feeling for rootedness and accepting and perpetuating much more of our ancient legacy.

This inner Judaization of the schools using the Yiddish language began both in the Workmen's Circle and the Sholem Aleichem schools. In this respect, however, we can see the great difference between the two types of schools. In those administered by the Workmen's Circle, the change occurred very slowly, step by step, with an occasional step backward. On the seventh floor at 175 East Broadway, where the Educational Department was and still is housed, they dreaded the eighth floor, where the Central Administration of the Workmen's Circle was located. At Workmen's Circle Educational Conferences there was fear of the Workmen's Circle convention, which took up the resolutions that were adopted at School Conferences. On the other hand, the teachers and workers of the Sholem Aleichem Institute feared no one. They did not have to account to anyone for any "sins" they might commit. They were able to turn about and make radical changes. This was indeed done at the 1938 conference held at Camp Boiberik. All at once it was decided to introduce the study of the Pentateuch into the elementary schools, to emphasize the celebration of Jewish holidays and, in general, to establish a positive attitude towards all manner of Jewish ways of life.

The history of the Sholem Aleichem schools can be divided into two periods: before and after 1938. Rather frequently in the forties and fifties, teachers behaved like repentant sinners and exaggerated certain ceremonies and the study of the prayer book (Siddur). They went beyond the resolutions of the Conferences and the Teachers' Council.

When Leibush Lehrer's book *The Modern Yiddish School* reached us in Riga, we were given the opportunity to read it and consider its contents, its approach to and intention of devising an ideological base for the Sholem Aleichem schools. These schools came to resemble our own. Here were schools that were not dominated by any political party or ideology imposed from outside. Here were schools that were concerned with the child, not with the interests of the organization that had established and was administering them.

A first visit to the United States in 1935 was a disillusioning experience. It became so blatantly and painfully clear that there was a yawning gap between the natural, all-day, complete Yiddish school in Eastern Europe and the supplementary school on the American continent. Could Yiddish remain a spoken language among pupils in such schools? Would they become readers of the Yiddish press and Yiddish literature? And yet, when I settled in New York City a year later, I firmly resolved to become associated with these schools—to accept them for what they were and do what I could. As soon as I came to New York, I was tied to the Workmen's Circle Schools, and later became Consultant to the Sholem Aleichem Folk Schools. Earlier I had become involved in all the problems confronting the schools by way of private conversations and my frequent participation in meetings of the Sholem Aleichem Teachers' Council.

The second half of the 1930's were years of unrest and tension in our radical Jewish community. [Incidentally, was there ever a time without strains?]—The Jewish radicals—"discovered" that there was a Jewish people. They began to feel like an organic part of this people and sensed more poignantly their bond with its destiny. Hitler's rule had settled over Germany. An organized campaign against the Jewish people was already under way, although no one could forsee the nightmare of extermination ahead. Thus, even the air prodded one into looking around and sensing the unforgivable lack of what is vaguely called "Yiddishkeit" in Yiddish secular education. Little by little Jewish secularists became warmer Jews. At the same time they "discovered"

Towards the History of the Sholem Aleichem Folk Institute

By YUDEL MARK

The assignment was to write a chapter on the history of the Sholem Aleichem Folk Institute, and of the Sholem Aleichem Folk Schools in particular. This chapter was to cover the years 1941-1967, when I was Consultant to the Schools at the Jewish Education Committee of New York, now called the New York Board of Jewish Education. I was unable to execute this task during the last year of my life in New York. There is no alternative but to be content with a series of observations and reminiscences which will, I hope, be useful to the future historian of the Sholem Aleichem Institute.

In Lithuania, Latvia and probably also in Poland, teachers and workers in the Yiddish secular schools generally had quite a high opinion of the Yiddish school systems in the United States and in Canada. Visitors, Yiddish writers, and sometimes noted communal figures had the habit of taking back entranced reports about the growth and influence of these schools. Dr. Chaim Zhitlowsky spoke about the Sholem Aleichem schools with real enthusiasm when he went on a lecture tour in Lithuania in 1925. We heard a more realistic report about them when Leibush Lehrer came to visit Riga in 1927. It then became clear that there was an ideological closeness between the leader of the Sholem Aleichem Institute and myself, although he had written an unfavorable critique of my lengthy brochure of 1922, entitled *The Uniform Folk Schools*. In that review he had sharply criticized my ever-readiness for a type of compromise school.

lished itself as the best magazine for children in the Yiddish language. S. Niger, the noted critic, was invited to be its editor right at its onset, and he retained this position to the end of his life.

Likewise, the publishing house of *Farlag Matones,* founded in 1925 by the Sholem Aleichem Folk Institute, impressed the Jewish literary world with the quality of the books it brought out. In the first ten years of its existence, *Farlag Matones* published twenty-one books for children and two for adults.

What was the total number of students that have attended the Sholem Aleichem Schools? Nobody knows for certain. But the Community Annals (Pinkes) issued in 1918 by the Jewish community of New York attests that one hundred and five boys and seventy girls attended the three Sholem Aleichem Schools existing at the time. The first Sholem Aleichem School was located at 1387 Washington Avenue; the second, at 173 East 180th Street; and the third, at 500 East 150th Street, all in the Bronx.

The schools proliferated and by 1938 some eleven hundred children studied at the existing twenty-five Sholem Aleichem Schools. No accurate count has ever been made, but according to the best estimates, some forty thousand Jewish youngsters have attended Sholem Aleichem Schools in the more than fifty years of their existence.

How many from among these thousands are fluent in Yiddish? Again, no one can say. Surely the number of those able to read and speak Yiddish easily because of a few years attendance at a Sholem Aleichem School is not overwhelming. One thing, however, is dead certain: that the Sholem Aleichem Schools produced tens of thousands of Jewish men and women who acquired a love for Jewishness, for the Yiddish language, and for Yiddish literature. Many of these Jewish-educated, American-born individuals became better Jews in the process, thanks to the Sholem Aleichem Schools and the Sholem Aleichem Folk Institute, and this by itself is surely a great historical accomplishment.

and its "graduates" grew up to be prominent personalities in Jewish-American life.

In time, Camp Boiberik grew so popular that a second camp had to be opened to accommodate the overflow. It was called New Boiberik. After a few years of experimentation, however, it was decided to enlarge the original camp and New Boiberik was dissolved.

As you delve deeper into the history of the Sholem Aleichem Schools and of the Sholem Aleichem Folk Institute, you grow amazed at the facts gleaned there and at the boldness of those who sought to realize the dream of establishing a Jewish culture in Yiddish. But facts are facts and these annals tell us that the leaders of the Sholem Aleichem Folk Institute even had the will and the perserverance to establish a boarding school in which Yiddish would be the prime language; a day school where children would live and study. This school was founded by the Sholem Aleichem Folk Institute in the colony "Harmony," in the state of New Jersey. It offered courses in both secular and Jewish subjects, and all in Yiddish.

In addition to this, the Sholem Aleichem Folk Institute also managed to open a "normal" school, that is to say, an all-day private school in the Bronx. But due to financial difficulties brought on by the worsening economic situation in the country, both of these schools had to be closed down.

The Sholem Aleichem School movement, or to redefine it—the concept of the Sholem Aleichem Schools, managed to spread outside of New York City and to put down its roots in such major Jewish centers as Chicago, Detroit, and as previously stated—in parts of New Jersey. It is certain that this movement would have extended to many other distant places had a national organization been established specifically for this purpose.

The Sholem Aleichem Schools managed, however, to perpetuate the idea of a secular Jewish school in Yiddish throughout the United States and Canada, and not only conceptually but in substance as well. An example of this is the "Kinder Journal" founded by the Sholem Aleichem Folk Institute in 1920, which in the course of five decades estab-

expression of their spiritual dreams never believed that their secular Jewishness renders them any less Jewish than had been their pious fathers. Quite the contrary, these Jews considered themselves loyal Jews, though after a modern fashion. And we all still recall that when we campaigned for Yiddish, for the Yiddish printed word and for Jewish education in Yiddish, we felt that by teaching our children Yiddish we would link them forever to the Jewish people.

But upon reading the history of the first quarter century of the founding, the growth and the development of the Sholem Aleichem Schools and the Sholem Aleichem Folk Institute, its parent organization, we realize how great was the scope of planning that attended this ambitious movement. Reading the account by Lipe Lehrer published in the "School Almanac" in 1935, you discover many new significant particulars. You learn, for example, that the Sholem Aleichem Schools were the first of their kind to introduce courses in the dance, in singing, sculpture and painting. The first important Jewish children's choir in New York was the one established at the Sholem Aleichem Schools under the direction of the choirmaster, I. Pirozhnikow. This choir used to perform at the Sholem Aleichem memorial services organized by the erstwhile "Shnorrer" Organization.

The Sholem Aleichem Folk Institute that pursued its pioneering efforts not only in the area of Jewish education in Yiddish exclusively but in general pedagogy as well, managed to be an initiator in the founding of Jewish children's camps as well. The Sholem Aleichem Folk Institute was the very first group in the Jewish cultural world in America to establish a children's colony. This was in 1919, and the locale was a farm in New Jersey. Later, when this colony was transformed into a large children's camp, the children themselves named it Boiberik. Camp Boiberik, which was directed by Leibush Lehrer till the end of his life, was eventually transformed into a summer resort for adults as well. Yiddish writers, poets and culturists regarded it both a duty and a privilege to spend some time at the camp where a true Jewish cultural atmosphere prevailed. Camp Boiberik became a kind of summer university,

magazine, its editor was already Dr. S. Simon, and the editorial secretary was M. Bzhoze, who for several years assumed the post of executive secretary. Bzhoze also conducted the "question and answer column" which dealt with the Sholem Aleichem Schools. The regular contributors to the "Shulblatt" included Shmuel Niger, Abraham Reisin, Dr. Chaim Zhitlowsky, A. Leyeles-Glanz, Leibush Lehrer, Dr. Shlome Simon, Mordecai Jaffe and others.

Among the writers and poets who distinguished themselves as teachers in the Sholem Aleichem Schools were: I. Goichberg, L. Chanukoff, I. L. Rabiner, L. Shpitalnik and a number of others.

It should be pointed out that right from the very beginning, the Sholem Aleichem Schools concerned themselves not only with teaching Jewishness to children, but also with a vigorous program of adult education. Various courses were offered, reading circles were formed along with discussion groups. Libraries were also established and a whole new concept of education evolved. The Schools weren't a part of the "movement" as was the case with the Workmen's Circle and the Farband, but exactly the opposite—an entire significant movement grew out of the Schools and around them.

Sarah Liebert, a Yiddish children's author, was one of the most active women in the history of the Sholem Aleichem School movement. For a few years in a row, she served as president of the Sholem Aleichem Women's Organization, and was also a teacher in the Schools for several years.

In comparison to the other Jewish schools, a great deal proportionally has been written in various publications regarding the Sholem Aleichem Schools, and much more will be written in the future. This is inevitable since the Sholem Aleichem Schools consistently reflect the feelings and convictions of a significant segment of the Jewish population, particularly those of the modern Jewish Yiddish intelligentsia. These adherents of Jewish culture in Yiddish threw themselves into the task of transforming their ideals into reality with traditional Jewish religious zeal. For in truth, the masses of Jews for whom Yiddish and Jewish culture are the highest

This is just an excerpt from a more extensive answer in which the School Board also reminds the questioner as follows:

"Don't forget that the children spend no more than an hour a day in the afternoon or evening in the Jewish school. They are already tired from the regular school day and to add Hebrew to the aforementioned curriculum would be physically impossible." At the same time, the Board adds: "In our high schools, we teach the children Hebrew, the Scriptures and excerpts from the Talmud. In high school, we already seek to turn out a well-informed student. But for the Folk School, this is too ambitious a goal. Our sights must be much more modestly set."

It seems that the leaders of the Sholem Aleichem Folk Schools were also deeply concerned over the matter of the Bar Mitzvah. Boys were actually attending a "Jewish School" and no apparent effort was being made there to prepare them for their confirmation.

The answer to this question, published in the October, 1937, issue of "Shulblatt," runs as follows:

"You ask why we don't prepare the boys for Bar Mitzvah. Undertaking this task would have brought many children into our Schools. . . ." The answer goes on: "But why stop at the Bar Mitzvah? Why not teach them to say Kaddish and to pray as well? The Jewish public wants this very badly. Proof of this is the fact that more children attend Talmud Torahs than secular schools. But we are a secular, not a religious school, and we obviously don't need to enlighten you as to the ABC's of our secular curriculum."

That these questions weren't merely random can be gathered from the fact that the question and answer column was a regular feature of the monthly "Shulblatt." From September, 1937, till June, 1938, the "Shulblatt" came out in a large format resembling a newspaper such as the *"Freie Arbeter Stimme."* The editorship consisted of the teacher, Joseph Wohl, the poet, N. B. Minkoff, and Dr. Shlome Simon. Later, when the publication assumed the format of a

skullcaps; didn't prepare them for the Bar Mitzvah, or teach them to say the Kaddish. A large segment of the Jewish population in the years between 1913 and 1920, and even between 1920 and 1930, wasn't yet versed in the concept of a modern, secular Jewish culture. Because of this, modern schools of all kinds were received with disfavor and there were even instances where the pious Jews of a neighborhood physically threatened teachers and school officials. In the history of the modern Jewish school movement in the United States and Canada, there have been times when the religious community sought to excommunicate the leaders of modern schools.

All these dramatic developments are well known. But there was still another problem that troubled the leaders of the Sholem Aleichem School movement from the onset—whether or not to teach Hebrew in the Schools.

Glancing over the literature of the Sholem Aleichem Folk Institute and reading minutes of the various large and small gatherings, you quickly determine that the subject of teaching or not teaching Hebrew was invariably a subject of discussion. In the publications that the Institute issued periodically and in the "Shulblatt" monthly there was even a regular feature entitled "Yiddish and Hebrew" which concerned itself with the problem. "Why isn't Hebrew taught in our Folk Schools? Hebrew is the key to our ancient culture. Without Hebrew, one cannot become a Jewish intellectual."

These questions were posed by one school activist, I. H. of School #15 in Brooklyn.

The answer is given here verbatim: "Perhaps you are correct in claiming that Hebrew is the key to our ancient culture and that without Hebrew one cannot become a Jewish intellectual. You forget, however, that it isn't the function of a folk school to educate *intellectuals.* A folk school must content itself with a minimal program. In the Sholem Aleichem Schools we teach the children Yiddish, Jewish history, Yiddish literature, and the Hebrew elements of Yiddish. We also teach about Jewish holidays and Jewish customs."

1923. Among the parents attending this meeting was S. Dingol, a prominent journalist who for a period of years was editor of the Yiddish daily in New York, "The Day."

We learn some interesting facts concerning the Sholem Aleichem School movement and its various aspects in an account of the Perth Amboy School which was printed in an issue "Shulblatt" in 1938. This historical account tells us that as far back as 1914, a Jewish children's school existed in that community, one operated by a branch of the Workmen's Circle. Instruction in that school was provided on Saturdays and Sundays. Its teacher was Melech Epstein, who years later became a staff member of the Yiddish newspaper, "Freiheit." But the School remained in existence only eight months before it was closed down. The correspondent supplies additional details, and reports that in October, 1920, a drive was instituted to establish a Sholem Aleichem School in Perth Amboy, because: "we realized that our community couldn't maintain a school that was committed to any political group. Perhaps it was in our town that the concept of a united Jewish cultural front was formulated. We decided that our school must be non-partisan, combining all the active and viable elements within our community. This is why we decided to join up with Sholem Aleichem Folk Institute."

One musn't assume, however, that the path taken by the Sholem Aleichem Schools and the Sholem Aleichem Folk Institute was an easy one. For one, the effort was always attended by a concern over the smallest expenditure since the rent and the teacher's salary had to be paid, no matter what. No significant sums ever accrued from outside sources. The School authorities had no recourse but to solicit contributions from both students and parents in addition to collecting the regular tuition fees. Each school, therefore, had to organize a "Farvaltung" that was forced to wrestle with the problem of acquiring sufficient funds with which to maintain the School.

Two other problems existed, however. One was that the public at large wasn't geared to the concept of a Jewish School, even a modern one, that didn't require its students to wear

New Jersey. The high school was located at 7 East 15th Street in Manhattan.

A number of the most important leaders in the organization evolved from among the parents of children attending the Sholem Aleichem Schools. It is truly revealing to read an account of one of these Schools, which goes as follows:

"The Sholem Aleichem Folk School #15 at 844 Utica Avenue, Brooklyn (opened in 1928). The founders of this School were the Chaverim Belovs, Bassine, Goldschmidt, Yavetz, Yurman, Mandel, Niger, Simon, Sachs, Fish and others."

It's superfluous to mention that the name Niger refers to Shmuel Niger, the noted Yiddish critic, whose involvement with the movement grew because his own children attended a Sholem Aleichem School. It's also interesting to note a further detail in the same announcement, printed on page 14 of the May, 1938, issue of the "Shulblatt." It reads as follows:

"The first teacher in School #15 was Chavera B. Charney (Mrs. Niger) who taught at the School for three years. The School was most active and productive at the time. The famous choir director, Leo Liow, performed there."

The same announcement also reveals (if one hasn't been aware of this fact before) that another important leader and spokesman for the movement emerged from among the parents of School #15. This was Dr. Shlome Simon.

Another notice regarding this same School reports that: "In 1931, the prominent educator, I. Wohl, became the teacher of the School. Under Mr. Wohl's direction, the School celebrated the publication of S. Simon's first children's book, 'Shmerl the Fool.' "

Still another imoprtant leader and activist to issue from among the parents of Sholem Aleichem School students was Jacob D. Berg, who for years served as an active president of the Sholem Aleichem Folk Institute.

J. D. Berg was one of the founders of Sholem Aleichem School #13 in Brooklyn. The very first meeting concerning the founding of this school actually took place in Berg's house in the Mapletown Park section of Brooklyn in September,

people would even call such schools Day Schools, since they provide education five afternoons a week.

An important aspect of the history of the Sholem Aleichem Schools is the fact that a number of its most important leaders emerged onto the arena of Jewish organizational life in America in conjunction with the schools. One of the prime movers of the Sholem Aleichem Folk Institute, for instance, came into prominence at the same time that School #3 opened. This was Leibush Lehrer, who maintained a connection with the Institute till the end of his fruitful life.

Leibush Lehrer, who taught in School #3 in 1918 and transferred to School #6 in 1922, was one of the chief architects of the Sholem Aleichem Folk Institute and also a founder of Camp Boiberik.

A younger brother of Leibush Lehrer, Lipe Lehrer, became active in the Sholem Aleichem Schools in 1921. In 1922, he was appointed manager of the "Kinder Journal," a publication issued by the Institute.

The indefatigable builder and activist in the Sholem Aleichem School movement, I. Kaminsky, founded the publishing house of *Farlag Matones,* a division of the Sholem Aleichem Folk Institute, in 1925. Over the decades, the house has issued a significant number of children's and adult books. Lipe Lehrer remained active in the Sholem Aleichem Folk Institute and the Sholem Aleichem Schools to the end of his life.

The Sholem Aleichem Schools grew in number, and in their peak period in 1938, twenty-five years after the first school had been established, totaled twenty-five in all. Although the movement had been launched in the Bronx and was jokingly referred to as a Bronx product, there were more Sholem Aleichem Schools in Brooklyn than in the Bronx in 1938. The following schools were located in the Bronx at the time: Schools #1, 2, 4, 5, 10, 20, 21, 26, and 45. The Brooklyn schools were: #6, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19 and 34. Manhattan had two schools, #24 and 29. There were two Sholem Aleichem Schools outside of New York, one in Perth Amboy and the other in Hightstown, both in

be named for the late writer. This meeting took place immediately following Sholem Aleichem's funeral, an event that left the deepest impression on the Jewish world and on America in general. More than a hundred thousand Jewish men, women and children had accompanied the immortal master to his eternal rest and the name, Sholem Aleichem, seemed a natural enhancement to the newly-launched and growing school movement. Shortly thereafter in 1918, the multi-branched national Jewish cultural organization destined to become famous throughout the Jewish world also came into being: the Sholem Aleichem Folk Institute.

But before naming the school for Sholem Aleichem, the group's officers asked for and obtained permission from the late master's family. When the large house was bought on Washington Avenue, the writer's widow, Olga Rabinowich, was designated for appearance's sake as one of the building's owners. Many people outside of the movement wrongly assumed at the time that the Sholom Aleichem Schools and the Sholom Aleichem Folk Institute were the private property of the writer's family.

A number of prominent Yiddish men of letters: novelists, poets and playwrights, pledged a strong commitment to the Sholem Aleichem Schools from the very beginning. Included among these were Sholem Asch, Abraham Reisin, Peretz Hirschbein, Boraisha, and later—H. Leivick, Mani Leib, Jacob Glatstein and Efraim Auerbach, who served for a time as a teacher in the Sholem Aleichem Schools. H. Leivick was also secretary for several years of a Sholem Aleichem School that his children attended. It's interesting too to note that Itzchok Ben Zvi, later president of Israel, once taught in the Sholem Aleichem Schools. Ben Zvi, needless to say, spent the years during the first World War in America along with David Ben-Gurion.

Shortly after the establishment of School #1—Schools #2 and 3 were founded. Before long, the suggestion was made that rather than providing instruction once or twice a week, the schools should become five-day institutions. Some

of interesting facts regarding this effort to build the first school of this kind in the "Shulblatt," a monthly that the Sholem Aleichem Folk Institute began publishing in September, 1937. In the May, 1938 issue, Dr. Kling describes how a group of ordinary, non-intellectual people met in a house on Bathgate Avenue in the Bronx in order to lay the groundwork for the first "national radical school" to be located in that borough. "National Radical Schools" was the name given to schools that had been founded in 1910 by the Labor Zionist Order (Farband) and by the Poale Zion. This first meeting, Dr. Kling writes, was called by Joel Entin who became principal of the school; by the writer and culturist, I. Kaminsky, and by Kaminsky's brother-in-law, Chaim Lieberman, who was then a Jewish teacher and later became a prominent journalist.

Dr. Kling tells how right at the onset, some of the participants in the effort quietly opined that the school should confine itself primarily to the study of Yiddish. But the group was young and inexperienced, and it decided to proceed at a pace until such time as they felt confident enough to establish a school whose chief concern would be the Yiddish language and Yiddish literature. Dr. Kling further relates that "new winds began to sweep through the Jewish street. The pioneering and enlightening work pursued by Dr. Chaim Zhitlowsky and his disciples had not gone to waste, and the concept of progressive Jewish nationalism began to penetrate deeper." And thus, the first school was swiftly transformed into a nonpartisan Jewish folk school when it moved from its close quarters on Bathgate Avenue to a spacious house on Washington Avenue near 170th Street. And it was there that the most creative period of this new movement commenced, a movement that in 1916 assumed its official name in memory of the great Yiddish writer, Sholem Aleichem.

"There are no simple coincidences in life; everything is bound up and related, "Dr. Kling writes in his memoirs. And that is how it actually happened following the death of Sholem Aleichem in 1916 when Dr. Kling, Leon Elbe and a number of others proposed at a meeting that the new schools should

Naturally, all this didn't happen overnight. It took years to evolve, and in the meantime, modern Jewish cultural circles also began to stir. It happened too that a group of Jewish idealists in the Bronx who were deeply concerned with the accomplishments and attainments of the new Jewish culture in Yiddish initiated a movement to establish schools whose basis would be the Yiddish language.

This group was not part of any middle-class or working people's order; nor connected with a trade union. Its members were simply proponents of a modern Jewish creative existence, and they knew and sensed that they were committed to a great, spiritual concept. They harbored the urge of the Jewish people to conceive and develop a new secular Jewishness.

It should be noted that this was a golden age for Yiddish culture. Some of the greatest masters of Yiddish literature were still alive and flourishing, among them Mendele Mocher Sforim, Isaac Leib Peretz, and Sholem Aleichem himself. In the United States too, great stirrings were taking place in Yiddish literature. Various groups were emerging, among them the so-called *"Younge,"* the school of Jewish impressionist poets; the *"Inzichisten,"* (Introspectivists), and others. Yiddish newspapers and magazines flourished and the Yiddish Theater was at its height. More than ten Yiddish theaters played simultaneously through one extended season. People from the Broadway Theater came down to Second Avenue to observe and learn. It was a rich, blooming, thriving Jewish world in Yiddish, and it literally begged for a bold, idealistic group to come forward and say: "We want to build Jewish schools in the Yiddish language." And such a group did evolve, one that was perhaps unaware of the importance of its mission, but one that realized a dream and created for posterity modern Jewish schools whose raison d'etre was the Yiddish language and Yiddish literature.

However, things did not go as smoothly as one might assume. These pioneers of the first Yiddish school in America and possibly in the world, weren't that confident at first of their effectiveness and they proceeded with caution. One of the leaders of this group, Dr. Jehiel Kling, relates a number

for years to come. The community not only protested this slurring accusation, but initiated a vigorous effort to combat it. In 1909, a Jewish communal headquarters was organized under the leadership of Dr. Judah Leib Magnes. A special branch was immediately opened under which auspices an inquiry was launched into the status of Jewish education in America.

This was a truly pioneering study. Groups of rabbis and individuals active in organizational life literally went from door to door in Jewish neighborhoods on the East Side and elsewhere, and questioned parents about the kind of Jewish education that their children were receiving. At that time, there was upward of fifteen-hundred *hedorim* in New York City. The majority of the *melamdim* were men who were in the profession only because they were unfit for any other work. Many worked as peddlers in the morning and as Hebrew teachers in the afternoons, at ten cents per lesson. There were also those who went from house to house in the evenings giving lessons. The *hedorim* were often located in the very worst places, over saloons, next to stables and such. Of course, there were some superior Jewish teachers too, but these were in the minority.

This was the status of so-called Jewish education in the first fifteen to twenty years of the present century in New York and in the larger metropolitan centers of America, according to Alexander M. Dushkin, a pioneer Jewish educator in America, as described in his book "Jewish Education in New York City," published in 1918.

The reason given for this deplorable state of Jewish education in the early decades of the century was that Jewish parents were too busy adjusting to America and seeing to it that their children became doctors, lawyers, dentists and such to give much thought to rooting Jewishness in the hearts of their offspring.

Still, there were scattered groups of idealists who did everything possible to bring about better religious afternoon schools, better Talmud Torahs, better Jewish colleges and seminaries.

The First Quarter Century in the History of the Sholem Aleichem Schools

By ASHER PENN

The Sholem Aleichem Schools, launched in 1913, raise high the banner of Yiddish and of Jewish creativeness in Yiddish. The founders of the Sholem Aleichem Schools and of the Sholem Aleichem Folk Institute work in behalf of secular Jewishness with the conviction and dedication of pious Jews.

It happened the way it was supposed to happen, and when you consider that nearly sixty years have gone by since the first Sholem Aleichem School was founded in 1913, you realize that it couldn't have happened any other way. This is so, because the Sholem Aleichem Schools, or as they were first called—the Nonpartisan Jewish Folk-schools—had to emerge during a time when American Jewry began to seriously cope with the problem of providing Jewish children with a modern Jewish education, and a group of adherents of Jewish culture in Yiddish, young Socialist-Territorialists, disciples of the ideologue of modern, secular Jewishness, Dr. Chaim Zhitlowsky, quietly and modestly established a Jewish school where children would be taught the Yiddish langauge, Yiddish literature and Jewish history in Yiddish.

All this occurred at a time when American Jews still cradled in their memory a statement made five years earlier by the then police commissioner of New York, General Theodore Bingham, to the effect that fifty percent of all juvenile crime in the city was committed by Jewish youngsters.

This declaration, made by General Bingham in October, 1908, rankled those prominent in Jewish organizational life

I.

On the History of the Sholem Aleichem Folk Institute

In recent years it appears that the need for a Jewish education is much greater among the parents of our students than among the children. And it is to fill this new need that we must now redirect at least part of our efforts and resources. A start in this direction has been made, under the aegis of our executive director, Saul Goodman, with the regular publication of "Derekh—S.A.F.I. Views," and further efforts are being planned and discussed, to supplement the activities of our schools in this area.

For the Sholem Aleichem Folk Institute I wish to express our appreciation and gratitude—

—to all those, whether mentioned in these pages or not, who gave so generously of themselves on behalf of our schools and our movement

—to the writers and translators who took part in preparing this volume

—to the many contributors who provided the financial means for its preparation and production

—to Saul Goodman, above all, who has so often gone so far beyond his purely professional obligations in his work for the Institute and its schools.

EDWARD SOLOMON, *President*
THE SHOLEM ALEICHEM FOLK INSTITUTE

these committed and devoted laymen, that the final decisions for implementation of any new idea, or activity, or function, had to be made.

The most effective lesson I have ever had, on the subject of participatory democracy, was my experienec as a neophyte in the Boiberik Committee of the Institute, some twenty years ago. I had been a student of Leibush Lehrer's at the mittleshul and a camper in Boiberik for many years, and had acquired a healthy respect for him as an ideological leader, teacher, and innovator. Now, as an interested layman and a parent of campers, I had been invited to join the camp committee. At the first meeting I attended, Leibush Lehrer was vehemently defending a program change he had instituted in camp the previous season—and was forced by the committtee to back down and revert, at least in part, to previous practice.

What struck me about this meeting was not so much that the professional had deferred to the laymen, as that the laymen—these workers and shopkeepers and businessmen—had, by their knowledge and intellectual capacity, convinced the professional that they were, at the least, probably right. For these were not by any means ordinary laymen. Through the years—before and since—I learned that the insurance agent was a poet and short-story writer, or an expert on folk music, or a Cantor; and the destist was a Talmud-scholar; the builder, a literary critic; the embroiderer, a pedagogue; the pharmacist, a poet; the diemaker, a dramatist; the housewife, a composer, or an actress, or an artist. and so on, and on, and on.

The past is history, but it is also the foundation on which the future is formed. Thus it is that now, when grandchildren of our first students are beginning to appear on the rolls of our schools and camp, we find ourselves in the midst of a process of change. Most of our students in the early years came into our schools with a speaking knowledge of Yiddish. As late as the 1930's many came with at least a nodding acquaintanceship with the language. And into the forties most of the homes from which our students came were recognizably Jewish.

FOREWORD

Our intention had been to issue this HISTORY as part of the celebration of the fiftieth anniversary of the Sholem Aleichem Folk Institute (in 1968). But, as often happens, practical problems got in our way, so here it is now, fifty-nine years after the founding of our first school, fifty-four years after the establishment of the Sholem Aleichem Folk Institute, and fifty years after Camp Boiberik's first season.

This HISTORY is, in many respects, quite unusual, just as our organization's development has been. The numeric sociologist, the delver into statistics, will find here sparse nourishment, indeed. But those who are interested in how groups of individuals can reinforce and multiply each other's individual capabilities; those who recognize that in human endeavor the total result can be much greater than the sum of the parts, will find here a hearty repast.

There is deep significance in the fact that the Institute came into being a full five years after the first of our schools was established. The organization was the outgrowth of a pragmatic need, just as the individual schools that pre-dated its existence were. It was the felt need that came first—the philosophical and pedagogical justification came later.

Although many intellectuals and teachers took active roles in the development of our schools and our organization, it was the laymen—the parents of the children who attended—who provided the motive force in this process. Even more, these laymen—craftsmen, shopkeepers, businessmen, workers, of every imaginable political persuasion—had the final word in accepting, rejecting, or modifying the recommendations of the professionals and the experts. For in the last analysis it was in the administrative committees of each individual school, or of the camp, or of the Institute itself, made up of

III

DOCUMENTS, MATERIALS, AND PHOTOGRAPHS

IV

EDUCATORS AND LAY-LEADERS IN THE SHOLEM ALEICHEM FOLK INSTITUTE

OUR FIRST FIFTY YEARS

I

ON THE HISTORY OF THE SHOLEM ALEICHEM FOLK INSTITUTE

II

THEORY AND PRACTICE

Printed in U.S.A. by
SHULSINGER BROS., INC.
New York, N. Y.

OUR FIRST FIFTY YEARS

The Sholem Aleichem Folk Institute

(A Historical Survey)

SAUL GOODMAN
Editor

Published by
THE SHOLEM ALEICHEM FOLK INSTITUTE

NEW YORK 1972

OUR FIRST FIFTY YEARS

The Sholem Aleichem Folk Institute